

Prama-ticles

La ciutat morta

La Gioconda

La glòria

GABRIELE D'ANNUNZIO

Traducció de
Marina Laboreo Roig

comanegra
Institut del Teatre | Edicions

L'obra i la vida de **Gabriele d'Annunzio** (Pescara, 1863 - Gardone Riviera, 1938) resulten indissociables. Poeta, dramaturg i novel·lista –però també polític, militar i periodista–, la seva prolífica producció literària l'ha convertit en el principal representant del decadentisme italià i en un dels autors més rellevants de la literatura de finals del XIX i principis del XX. Experimentador infatigable de poètiques, ideologies i principis estètics diferents, va voler convertir la seva vida en una obra d'art.

Gabriele d'Annunzio

La ciutat morta

La Gioconda

La glòria

ra-
ma-
tiques

Antologies dramàtiques

Primera edició: setembre del 2019
Editen: Editorial Comanegra / Institut del Teatre
Títols originals: *La città morta*, *La Gioconda* i *La Gloria*

© de la traducció: Marina Laboreo, 2019
© del pròleg: Francesco Ardolino, 2019
© d'aquesta edició: Editorial Comanegra / Institut del Teatre, 2019

Editorial Comanegra
Consell de Cent, 159
08015 Barcelona
www.comanegra.com

Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona
Direcció general: Magda Puyo
Plaça de Margarida Xirgu, s/n
08004 Barcelona
www.institutdelteatre.cat

Direcció de la col·lecció: Carles Batlle, Marina Laboreo
Edició (Institut del Teatre): Marta Borrás
Disseny de cobertes: Virginia Pol
Maquetació: Víctor García Tur
Correcció: Núria Puyuelo
Impressió: BookPrint Digital

ISBN (Comanegra): 978-84-18022-01-2
ISBN (Diputació de Barcelona): 978-84-9803-892-7
Dipòsit legal: B 19244-2019

Aquesta obra s'ha traduït al català amb el suport de:

Llibre local = Lector compromès

Aquest és un llibre publicat amb el segell **Llibre local**, que garanteix que el 100% de la seva elaboració –des del disseny fins a la impressió– s'ha dut a terme per professionals i empreses del nostre país. Amb la seva compra has contribuït a crear llocs de treball dignes al teu entorn, a assegurar que cap impost no fugi a l'estranger i a minimitzar el seu impacte ambiental, entre altres beneficis. Visita **llibrelocal.cat** per conèixer millor aquesta iniciativa.

Queden rigorosament prohibides i es sotmetran a les sancions establertes per la llei: la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, inclosos els mitjans reprogràfics i informàtics, així com la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públic sense autorització de l'Editorial Comanegra. Adreceu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics, www.cedro.org) si us cal fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra.

Gabriele d'Annunzio

La ciutat morta

La Gioconda

La glòria

Traducció de Marina Laboreo Roig

Pròleg de Francesco Ardolino

Diputació
Barcelona | Institut del Teatre

comanegra

Taula de continguts

Una trilogia tràgica

Francesco Ardolino 9

La ciutat morta 17

La Gioconda 105

La glòria 179

La renaixença de la tragèdia

Gabriele d'Annunzio 259

Una trilogia tràgica

Francesco Ardolino

LES DIEUX S'EN VONT, D'ANNUNZIO RESTE

...i Eugeni d'Ors respon amb la glossa «D'Annunzio resta», en la qual, recuperant la darrera part del títol del llibre de Marinetti, assenyala que, paradoxalment, els pamflets com el que li ha arribat a les mans «són de lo que més contribuirà a fer-lo restar». Que sí, que l'histrionisme és manifest, però «hi ha la bona o dolenta *pose*, la que s'aguanta i la que no s'aguanta» i «D'Annunzio sembla ser mestre en la bona *pose*». L'excés que molesta Xènius és que el refinament és «un xic... pagès» (!) i, per això, ingenu. No passa res, el glossador capgira la truita i individua, amb una levitat insuportablement noucentista, la regla transitiva de l'esteticisme decadentista: «mes, per lo que respecta a l'altra obra d'art, que és la pròpia vida del poeta, no hi ha erro possible... Per ella, si no per res més, D'Annunzio resta».

Contextualitzem la posició de Marinetti. Corria l'any 1908, el Futurisme tan sols havia expressat els primers vagits (fet i fet, la versió inicial del *Manifest* és de principi del 1909) i Gabriele d'Annunzio —li respectarem el deix aristòcrata de signar amb la preposició minúscula— encara no havia expatriat cap al seu exili daurat («volontario esilio», en deia ell: senzillament, fugia dels deutes) entre París i Arcachon, on es dedicaria a l'escriptura, en francès, d'*El martiri de Sant Sebastià* (del qual tenim una versió catalana feta per Manuel Forcano). Malgrat els seus quaranta-cinc anys, ja és el nou escriptor *vate*, el poeta *laureatus* que il·lumina Itàlia.

Marinetti es mofa dels déus que se'n van, Verdi i Carducci —tot i que, pel que fa al segon, tampoc no es mostra tan trapella—, per llançar sobre

D'Annunzio unes consideracions que van del to sardònic a una admiració limitada, passant per una ironia no sempre detectable. Però la lectura que en fa és molt menys naïf del que Eugeni d'Ors li atribueix. A punt de batejar el gran període de les avantguardes històriques, el profotuturista ataca D'Annunzio amb una antífrasi, ja que diu que ell, millor que cap altre, podia oferir als espectadors italians «un résumé savoureux de toutes les littératures européennes d'avant-garde». Ara bé, nosaltres sabem que Marinetti no només fundarà sinó que *serà* el Futurisme, i que la característica del moviment —això és la mitificació de les màquines— va marcar paradoxalment la darrera construcció mitològica dins la història de la literatura occidental (compadirem qui, davant aquesta observació d'Edoardo Sanguineti, aixequés la mà per pronunciar el nom de Guénon i dels seus acòlits tòtils). En fi, Marinetti ha entès que D'Annunzio malda per posar-se a primera línia de la modernitat i nota que a les seves obres hi falta originalitat o, més ben dit, que es converteixen en un popurri d'experiments ja duts a terme per altres autors: ho exemplifica en un gènere com el del teatre (en el qual cal reconèixer que els resultats de D'Annunzio mai no han brillat com en altres sectors), que tan sols li permetria ser un Ibsen *dimidiatus*. Val a dir que hi havia un aspecte gens negligible que adjuntava dos rivals que constitueixen per als italians una mena de Janus bifront: la seva capacitat de construir eslògans. Si més no, és curiós que la frase «un cretí amb unes espurnes d'imbecil·licitat», amb què D'Annunzio despatxava el seu antagonista, segons ens explicava Leonardo Sciascia, darrerament hagi estat atribuïda a Marinetti, i en direcció oposada.

EL NAIXEMENT DE LA TRAGÈDIA

Sigui com sigui, Marinetti va posar el dit a la nafra amb una malignitat quirúrgica. Haurem de fer un salt enrere d'una dotzena d'anys per veure l'entrada de D'Annunzio dins el món de la dramaturgia i, més específicament, els seus intents per «tornar a descobrir» l'art tràgic a Itàlia. Comencem per les bases culturals del projecte. El 1895, als trenta-dos anys, s'embarca en el pàmfil *Fortunata* del seu amic Edoardo Scarfoglio, marit de l'escriptora Matilde Serao, en un viatge a Grècia. Dels altres convi-

datos, ens interessa només Georges Héroelle, el seu traductor al francès, que transcriu anècdotes, notes i acudits, i que havia intentat escapolar-se de l'aventura: potser és veritat que Eleonora Duse, la gran actriu italiana de l'època, amant gelosa de D'Annunzio, va insistir-hi fins al punt de convèncer-lo a pujar al vaixell per tenir notícies del seu estimat. A través del quadern de bitàcola d'Héroelle, el gran periple naval perd l'aureòla de magnificència i es converteix als nostres ulls en un creuer amb pauses orgiàstiques i visites fugisseres per temples, runes i museus. Tanmateix, si substituïm el microscopi moral del cronista amb un telescopi històric —i demanem ajut a la biografia documentadíssima del *vate* que Piero Chiara va publicar ara fa mig segle—, hem d'enregistrar, arran d'aquesta experiència, les lectures d'Èsquil i Sòfocles i el sorgiment de la idea del que esdevindria *La ciutat morta*. D'Annunzio donava el primer esborrany per acabat el 1896; l'any següent, publicava l'article «La rinascenza della tragedia», en el qual, enmig de les complicacions que ja n'ha assumit la crítica (distorsió o desconeixement de Nietzsche, contradiccions entre poètica i realització de les obres, etc.), apostava per una fórmula nova, un teatre de «poesia» més que no pas de «paraula». Fet i fet, amb l'excepció de la posada en escena de *Sogno d'un mattino di primavera* (1897) i de la publicació de *Sogno d'un tramonto d'autunno* (1898), que no s'estrenaria fins al 1905, *La ciutat morta* ha de considerar-se com la primera tragèdia dannunziana. Héroelle la va traslladar al francès i, amb el títol *La Ville morte*, es va estrenar al Théâtre de la Renaissance de París el 21 de gener del 1898. Seguiran *La Gioconda*, el 15 d'abril del 1899 al Teatro Bellini de Palerm, i *La glòria*, dotze dies després, al Teatro Mercadante de Nàpols. Podem parlar d'una trilogia?

«NELL'IMMOBILITÀ DELLA LUCE MATTUTINA»

La versió original italiana de *La ciutat morta* no arriba al públic fins al segle XX, però D'Annunzio va deixar poc marge d'autonomia a Héroelle, perquè, sobre l'esborrany de la versió francesa, corregeix i modifica —i sovint les seves intervencions semblen afegitons de poètica més que no pas de poesia. La frase que tanca la didascàlia inicial del primer acte és

famosa perquè reflecteix la sensació estàtica que domina tota l'obra. Hérelle, com a torsimany judiciós, no s'allunya de la lliçó italiana i escriu «dans l'immobilité de la lumière du matin». A D'Annunzio, això, li devia semblar massa mecànic i sent la necessitat d'esmenar-ho («dans la lumière *éclatante* du matin») abans de donar l'*imprimatur*. Qüestió de ritme, podríem dir. Doncs no, més aviat dèria de fer encara més visible aquell enlluernament que, entre sol, desert i or, ocupa constantment l'escena, amb el desig de reforçar, sense pronunciar-lo, el concepte essencial del drama (i de la seva trama): la immobilitat.

Fem una pausa. L'esforç de renovació dannunzià toca també el llenguatge de la tragèdia i és en aquest sentit que hem d'interpretar les duplicacions de mots o les reiteracions de sintagmes que aquí abunden. Tanmateix, a París, el 10 de desembre del 1896 —poc més d'un any abans de la *première* de *La ciutat morta*—, Jarry havia estrenat el seu *Ubu rei* escandalitzant el públic en una *soirée* que es tenyiria de tonalitats llegendàries a partir de les reaccions davant de la primera paraula pronunciada, «merdre!», la qual, en vestir alhora la forma (la morfologia, per ser pedants) i el contingut (el fet de trencar la interdicció de la vulgaritat), s'erigeix com a contrasenya que esbatanaria la porta a les avantguardes històriques. I D'Annunzio... quines novetats proposa? Potser la pregunta no és correcta, perquè es tracta, més aviat, d'innovacions. I sí que n'hi ha. Per exemple, la dimensió temporal. La insurgència del mite dins el present imposa una doble mirada constant entre antics i moderns. La natura predeterminada de les vicissituds, una vegada que l'episodi s'hagi extret de la seva col·locació històrica, transforma l'argument en un seguit de conseqüències que han perdut una lògica comuna, i l'element psicològic és molt exterior; però la construcció del *plot* per seqüències és, com a mínim, engrescadora i el joc metaliterari no es limita a unes acotacions a l'*Antígona* de Sòfocles. Tampoc no podem negligir l'exasperació dels elements i valors simbòlics, amb un mecanisme que funciona per acumulacions: el moviment és substituït per l'amuntegament d'objectes (el resultat del qual és l'apologia del *kitsch*) dins els espais tancats contra la visió despallada del territori obert. Ara bé, què té a veure tot això amb les altres dues obres?

Abans de continuar, acollirem la informació que procedeix de la premsa de l'època. Les tres tragèdies de D'Annunzio obtenen un fracàs difícil d'amagar. *La ciutat morta* tan sols va suscitar perplexitats en la representació parisenca dominada per Sarah Bernhardt. Quan l'obra arriba a Itàlia, el 20 de març del 1901 —Eleonora Duse ha pispat el rol principal a la seva contrincant eterna—, la reacció del públic es fa sentir fins a imposar la interrupció de l'actuació. I si *La Gioconda* plora perquè, tot i assolir algun èxit de públic i crítica, és considerada del tot secundària, *La glòria* no riu: el fiasco de la *prima* ha arribat als nostres dies fins a marcar-la com l'obra menys representada del repertori de l'autor. Ara bé: és complicat decidir si ha pesat més la tècnica escènica o la ideologia, perquè de totes dues peces se n'ha fet una lectura en clau. En el cas de *La Gioconda*, la llum de l'escenari s'intensifica en l'exaltació del creador artístic i ens fa oblidar que el protagonista es va convertint en la figura oposada al superhome, és a dir, l'inepte. D'altra banda, els gestos grandiloqüents de D'Annunzio (després de ser elegit diputat de la dreta conservadora, se'n va a seure, l'any 1900, als escons de l'esquerra tot exclamant «vaig cap a la vida») han reforçat una exegesi directament política de *La glòria* —com a metàfora de les batalles entre partits de la Itàlia unificada—, si bé això significa passar per alt que els dos antagonistes masculins són anorreats per Elena Comnè. Aleshores, hauríem de preguntar-nos si no seria més correcte parlar de tragèdies de la «superdona» (o, com a mínim, del superhome *en travestí*) —i això sí que les distanciaría, en part, de *La ciutat morta*. Val a dir que, si *La Gioconda* paga un esquematisme excessiu, el defecte de *La glòria* és, potser, al revés, ja que la protesta dels espectadors s'adreçava principalment contra la complexitat de l'obra. Avui, que ja estem desvinculats de les referències concretes del període, la visió d'un poder com a orgia autodestructora ens porta a reflexionar sobre el text d'una manera diferent; amb la qual cosa entenem que l'arqueòleg de *La ciutat morta* i l'escultor de *La Gioconda* s'han fusionat en el dictador Flamma de *La glòria*, obligat per imperatiu ontològic a arrossegar les masses. I que la Comnè és la reificació de la seva consciència, bruta i brutal: desgraciadament, la intensitat de les seves paraules dona suport a la interpretació profètica de l'obra —a més a més, Mussolini li manllevarà la frase «qui s'atura està

perdut»— i ens fa oblidar (i perdonar) que el darrer acte sembla escrit a tall de comentari dramatitzat del poema *Langueur* de Verlaine, que havia inaugurat, nominalment, la fase decadentista: «Je suis l'Empire à la fin de la décadence...».

«LA PRESENCIA DE D'ANNUNZIO AL ESTRENO DÁ Á LA FUNCIÓN
CARÁCTER DE SOLEMNIDAD LITERARIA Y ARTÍSTICA»

Pérez-Jorba, en un text llarg i ben articulat que apareix a la revista *Catalònia* durant l'estiu del 1898, just abans de concloure, fa un apunt sobre *La ciutat morta*, «tragèdia de passió exaltada i febrosa i violenta». En descriu la història, traça un paral·lelisme amb Maeterlinck i pronuncia la seva sentència: l'obra «està un xic massa atapada de metafores i frases belles que desfan l'unitat del drama i la claretat dels sentiments». Perquè, afegeix, «es ressent d'un gran enfarfec de recarregada i artificiosa poesia» i «la seva difusa espontaneïtat ans indica improvisació. L'excés de lirisme hi ofega l'emoció sincerament humana. El dialecte manca d'aquella concisió, *prenyada d'expressió*, que generalment se necessita pel teatre». Ara bé, malgrat que s'hagin trobat els manuscrits de tres traduccions al català redactats a cavall de dos segles (i una altra, molt parcial i tardana), a Barcelona la peça no s'estrenarà fins al 29 de gener del 1923, concretament al Teatre Romea amb la companyia d'Ermete Zacconi. Josep Maria de Sagarra n'escriu a les planes de *La Publicitat* dos dies després i se'n sent dolgut: el dia abans havia vist *La Gioconda*, havia comentat que l'art que hi havia aplicat D'Annunzio era «funest» i pal·liava la delusió amb l'esperança de veure l'altra obra que, ai las, ara li sembla «una mena de literatura cerebral i trucada fins al moll de l'os».

Fet i fet, *La Gioconda* «tornava» a les escenes catalanes perquè Eleonora Duse l'havia portada, el 7 de novembre del 1900, al Teatre Novedades de Barcelona i n'havia tret elogis i lloances, si bé més per la seva representació que no pas per l'obra. D'acord, siguem sincers, sobretot per la seva presència: el primer de novembre, *Joventut* dedica a l'actriu un suplement especial, mentre Emili Tintorer, en el número corresponent de la revista,

en parla al llarg de tres pàgines. Per a més inri, Celestí Galceran s'esplaia en una dotzena de planes sobre *La Gioconda*, tot oferint-ne comentaris esquitxats amb trossos traduïts —i uneix, finalment!, la trilogia sota l'ègida dels clàssics grecs col·locant D'Annunzio al costat de Wagner. Però ara, posats a escollir entre les crítiques que s'orienten cap a un moralisme que acusa l'obra de no exaltar «el triomf de l'Ideal artístich sinó 'l de la carn» (Josep Morató), tot i aplaudir-ne l'autor i ovacionar-ne la intèrpret, ens decantarem per la versió poètica que Doys [Daniel Ortiz Sánchez] ofereix a *La Publicidad* el 9 de novembre:

La Gioconda señores
es obra que ha bordado de primores
el célebre D'Annunzio...
(Y hay que leerlo como lo pronuncio.)
Fueron nuestros burgueses
á gastarse con rumbo los *parneses*
por ver a esta *Gioconda*
tan llena de pasión, tan triste y honda.
Mas no fueron por ella,
por esta producción tan rica y bella;
fueron para aplaudir,
y luego hacer salir
al autor á las tablas con empeño
para ver si era grande ó si pequeño,
si era joven ó viejo,
ó si era un elegante ó un tipejo.
Las damas, sobre todo,
estaban impacientes de tal modo
que entre dulces anhelos
nerviosas apretaban los gemelos.
La fama de gomoso
que tenía ese Annunzio tan famoso,
y la de hombre de formas delicadas,
las tenía á las pobres dislocadas.
¡Oh amargo desconsuelo!
¡Oh triste decepción! ¡Oh gran camelo!

¡El autor de *Gioconda*
no estaba en el teatro, ni en la fonda,
ni en la ciudad condal, ni en la región
ni en toda la nación!
¡Qué chasco, los que fueron
para ver al autor, y no le vieron!
¿Pero no estuvo aquí —preguntarás,
mi querido lector—, días atrás?
No lo sé. Yo me escamo,
y creo que este *anuncio* fué un *reclamo*
hecho oportunamente
para engrescar á la curiosa gente.

La (no) presència de l'autor com a fórmula de propaganda sembla donar la raó a Eugeni d'Ors: D'Annunzio resta, per la seva personalitat. En aquest volum, fins i tot recuperem la tragèdia *La glòria*, que encara era desconeguda per al públic català.

La ciutat morta

ἔρως ἀνίκατε μάχαν...¹

SÒFOCLES

¹ A l'epígraf, se cita en grec original el primer vers de l'estàsim III de l'*Antígona* de Sòfocles, que en la versió catalana de Feliu Formosa diu «Oh, Eros, invencible combatent» (SÒFOCLES: *Tragèdies*. Traducció de Joan Casas i Feliu Formosa. Barcelona: Comanegra / Institut del Teatre, 2019).

DRAMATIS PERSONÆ

ALESSANDRO

LEONARDO

ANNA

BIANCA MARIA

LA DIDA

A l'Argòlida «assedegada», a prop de les ruïnes de Micenes «riques en or».

Acte primer

Una estança vasta i lluminosa, oberta a una galeria balustrada que mira cap a l'antiga ciutat dels Pelòpides. La planta de la galeria s'aixeca sobre el paviment de l'estança per cinc graons de pedra disposats en forma de piràmide truncada, com davant del prònaos d'un temple. Dues columnes dòriques sostenen l'arquitrau. Entre elles es divisa l'Acràpolis amb les seves venerables muralles ciclòpies interrompudes per la Porta dels Lleons. A cadascuna de les parets laterals de l'estança, hi ha dues sortides que condueixen a les cambres interiors i a l'escalinata. Hi ha una gran taula, plena de papers, llibres, estatuetes, vasos. Pertot arreu, als espais lliures que hi ha al llarg de les parets, s'hi troben calcs d'estàtues, baixos relleus, inscripcions, fragments escultòrics: testimonis d'una vida remota, vestigis d'una bellesa desapareguda. L'adunació de totes aquestes coses blanques dona a l'estança un aspecte clar i rígid, gairebé sepulcral, en la immobilitat de la llum matutina.

ESCENA PRIMERA

ANNA, asseguda al darrer dels graons que arriben a la galeria amb el cap recolzat al fust d'una columna, escolta en silenci BIANCA MARIA, que llegeix. LA DIDA seua al graó de sota, als peus de la dona que escolta, que té una actitud inerta, com una esclava longànime. BIANCA MARIA està dempeus, adossada a l'altra columna, vestida amb una espècie de túnica simple i harmoniosa com un peple. Té a les mans un llibre obert —l'Antígona de Sòfocles—, llegeix amb una veu lenta i greu, en la qual tremola, de tant en tant, un torbament indefinit que no passa desapercebut a l'escoltadora. Els senyals d'inquietud i d'ansietat van animant, a poc a poc, la seva atenció.

BIANCA MARIA (*llegint*):²

EL COR:

Oh Eros, invencible combatent,
Eros, que t'abats sobre els ramats,
que fas nit sobre les tendres galtes de les noies,
i rondes enllà de les ones marines
i assetges els caus de les feres,
tu, que no evitès cap dels immortals
ni cap dels homes efimers,
i qui et té delira,
tu condueixes a la injustícia
el cor del just per la seva desgràcia.
Tu, així mateix, has fomentat la discòrdia
entre homes de la mateixa sang.
Triomfa, irradiant dels teus ulls,
l'encís de la dona promesa al llit amorós,
i seu de costat amb les lleis que governen el món;
perquè, sense combatre, invencible,
fa el seu joc la deessa Afrodita.

EL CORIFEU:

En veure aquestes coses, jo mateix
soc endut a oblidar-me de les lleis,
i no puc retenir les meves llàgrimes
quan veig la jove Antígona que avança
cap al tàlem del son que no té fi.

ANTÍGONA:

Vegeu-me, ciutadans del meu país,
com ja recorro el meu darrer camí
mirant per últim cop la llum del sol
i ja mai més. L'Hades, que tot ho adorm,
em du vivent vora de l'Aqueront
sense participar de l'himeneu
ni que a la porta nupcial cap himne

² La lectura correspon a l'estàsim III i a l'episodi IV de l'*Antígona* de Sòfocles, que reproduïm en la versió catalana de Feliu Formosa (SÒFOCLES: *Tragèdies*. Traducció de Joan Casas i Feliu Formosa. Barcelona: Comanegra / Institut del Teatre, 2019).

hagi sonat per a mi, no, només
em queda ser l'esposa d'Aqueront.

La lectora s'atura, com sufocada. El llibre vacil·la entre les seves mans.

ANNA: Esteu cansada de llegir, Bianca Maria?

BIANCA MARIA: Potser una mica cansada... Aquesta primavera moribunda ja és tan ardent que provoca fatiga i sufocació, com el gran estiu. No ho noteu, Anna? (*Tanca el llibre.*)

ANNA: Heu tancat el llibre?

BIANCA MARIA: Sí, l'he tancat.

Pausa.

ANNA: Hi ha gaire llum a l'estança?

BIANCA MARIA: Sí, molta.

ANNA: Toca el sol a la galeria?

BIANCA MARIA: Ja baixa per la columna, està a punt d'arribar-vos al clatell.

ANNA (*aixecant una mà per tocar la columna*): Aquí, el sento. Quina escalfor que desprèn la pedra! És com si toqués alguna cosa viva... Esteu al sol, Bianca Maria? Abans, quan fixava els meus ulls morts contra els raigs de llum, amb les parpelles obertes, veia una mena de vapor rogenic, amb prou feines perceptible, i, de tant en tant, pampallugues semblants a les que produeix el sílice dur. Era quasi dolorós... Ara ja res: l'obscuritat perfecta.

BIANCA MARIA: I els vostres ulls segueixen sent bells i purs, Anna; als matins, són plens de frescor, com si el son fos per a ells una rosada...

ANNA (*cobrint-se els ulls amb totes dues mans, recolzant els colzes sobre els genolls*): Ah, despertar cada matí, quin horror! Gairebé cada nit somio que puc veure-hi, somio que una visió miraculosa m'ha tornat a les pupil·les... Però desperto sempre a les tenebres, sempre a les fosques... Si us digués la pitjor de les meves tristeses, Bianca Maria! Pràcticament recordo totes les coses, les coses que vaig veure en el temps de la llum: recordo les seves formes, els seus colors, les particularitats més concretes; i les seves imatges m'apareixen en la foscor tan bon punt les acaricio amb les mans. Però, en canvi, de mi mateixa només em queda

un record confús, com el d'una difunta. Una gran ombra ha caigut sobre la meva imatge; el temps l'ha ofuscada, com ofusca en nosaltres les figures d'aquells que ja no hi són. El meu rostre s'ha esvaït per a mi, com el rostre dels meus estimats difunts... Qualsevol esforç és en va. Sé molt bé que el rostre que finalment aconseguixo evocar no és pas el meu rostre. Quina tristesa! Digues, dida, quantes vegades t'he demanat que em conduïssis davant del mirall. M'he quedat allà, amb el front contra el vidre per recordar-me, amb no sé quina mena d'esperança insensata... I quantes vegades m'estrenyo el rostre amb les mans —així, com ara— per trobar-ne l'empremta en la sensibilitat de les meves mans. Quantes vegades em sembla realment que duc gravada a les mans la meva màscara fidel, com aquelles dels cadàvers fetes de guix! Però és una màscara inerta. (*Es descobreix el rostre lentament i col·loca els palmells còncaus.*) Compreneu l'atrocitat d'aquesta tristesa?

BIANCA MARIA: Sou tan preciosa, Anna!

ANNA: Aquesta nit he tingut un somni estrany, indescriptible. Una vellesa sobtada s'apoderava de tots els meus membres; sentia per tot el cos els solcs de les arrugues; sentia com em queien del cap a la falda grans blens de cabells, i els meus dits s'hi entrelaçaven com en una madeixa embullada; les meves genives es buidaven i els meus llavis s'hi adherien, flonjos; i tot en mi es tornava informe i miserable. Jo em convertia en una mena de vella mendicant que conservo a la memòria: en una pobra idiota que veia cada dia —quan jo encara vivia a casa i la mare era viva— davant del cancell del jardí... Te'n recordes, dida? Es deia Simona i balbucejava sempre la mateixa cançó amb l'esperança de fer-me somriure... Quin somni tan estrany! I, en canvi, respon al sentiment de pena que tinc cap a la meva persona, quan, de vegades, sento passar la vida... En silenci i a les fosques, de tant en tant, sento passar la vida amb un estrèpit tan terrible que preferiria morir per deixar de sentir-lo, Bianca Maria. No ho podeu entendre!

BIANCA MARIA: Ho entenc, Anna. També a mi, que soc a la llum, cada hora que passa em provoca una angoixa insuportable, de vegades. És com si esperéssim alguna cosa que no acaba d'arribar mai. Però res no passa, des de fa molt de temps.

ANNA: Ves a saber! (*Pausa.*) Ja no sento el sol.

BIANCA MARIA (*girant-se cap a la galeria i mirant el cel*): Passa un núvol, però

és lleuger: un núvol d'or, que té la forma d'una ala. Cada dia passen núvols en el cel blau: surten d'allà baix, del golf Argòlic, i van cap a Corint. Els veig néixer i desaparèixer. N'hi ha de meravellosos. A vegades romanen una bona estona a l'horitzó i al vespre s'encenen com fogueres. Encara no n'hi ha cap que vessi una sola gota d'aigua. Tot el camp té set. Ahir va sortir de Carvati una peregrinació cap a la capella del profeta Elies per implorar la pluja. Hi ha sequera a tot arreu; i el vent aixeca a gran altura la pols dels sepulcres.

ANNA: No estimeu aquest país, Bianca Maria?

BIANCA MARIA: És massa trist. En alguns moments, em sembla gairebé terrible. Era una tòrrida tarda d'agost la primera vegada que el meu germà i jo vam pujar a Micenes, fa dos anys. Tota la planura d'Argos, darrere nostre, era un llac de flames. Les muntanyes eren rogenques i salvatges, com lleones. Pujàvem a peu, en silenci, atònits, gairebé sense respiració, amb els ulls encegats. De tant en tant, un remolí silenciós s'aixecava de sobte a la vora del camí, com una columna de pols i d'herbes seques; i ens seguia sense fer soroll, amb el pas d'un espectre. En veure que s'apropava, jo no podia defensar-me d'una por instintiva, com si aquelles formes misterioses renovessin en mi el terror que m'havien inspirat els antics delictes. En Leonardo recollia la despulla d'una serp, al costat d'una gran fossa, quan va dir-me fent broma: «Era al cor de Clitemnestra». I me la va col·locar com una cinta, al voltant dels cabells. El vent movia la petita cua relluent davant dels meus ulls, amb el murmuri d'una fulla seca. I una set horrible em cremava la gola. Vam buscar la font de Perseu a la vall, sota la ciutadella. Era tanta la meva fatiga que, tan bon punt vaig posar les mans i els llavis en aquella aigua glaçada, vaig esvanir-me. Quan vaig recobrar els sentits, em semblava que em trobava en un lloc d'ensomni, fora del món, com després de la mort. El vent s'enfurismava i els remolins de pols ens perseguien per les altures, dispersant-se al sol, que semblava devorar-los. Una immensa tristesa em va caure sobre l'ànima: una tristesa que mai no havia experimentat, inoblidable. Creia que havia arribat en un lloc d'exili sense retorn, i totes les coses van adquirir als meus ulls una aparença fúnebre que em suscitava una mena de presentiment angoixant... No oblidaré mai aquell moment, Anna! Però en Leonardo em sostenia i m'arrossegava, ple d'esperança i de coratge. Estava con-

vençut que trobaria intactes els seus prínceps atrides, en els sepulcres amagats. Em deia rient: «Sembles la verge Ifigènia en el moment de ser conduïda al sacrifici!». I, tot i així, la seva alegria i la seva confiança no em reanimaven... Vós us adoneu, Anna, que la seva espera cada dia es veu frustrada. Aquesta terra maligna, que es mou sense treva, fins ara només li dona la febre que el consumeix. Si poguéssiu veure'l, Anna, us inquietaria...

ANNA: És cert. La seva veu, a vegades, és com una flama sufocada. Ahir, en sentir la seva mà demacrada i aspra, vaig pensar que potser estava malalt. Era al meu costat, quan va entrar: es va sobresaltar com un home ple de por. Mentre éreu allà, jo el sentia tremolar, de tant en tant, com si les vostres paraules el fessin patir. Tinc un do especial per a aquestes coses, Bianca Maria. Els meus ulls estan tancats a la meva ànima, però ella hi sent. Ahir sentia tremolar aquells pobres nervis que patien, ah, amb tanta pena! Volia parlar-vos d'això, Bianca Maria.

BIANCA MARIA (*amb una angoixa manifesta*): Penseu que el meu germà està realment malalt?

ANNA: Potser està cansat. Les seves forces s'han esgotat. La seva idea el turmenta com una passió. Potser no dorm. Ho sabeu, si dorm?

BIANCA MARIA: No ho sé, Anna. Fa un temps que ha abandonat la cambra on dormia, contigua a la meua. Abans podia saber si tenia un son profund per la placidesa de la seva respiració. Ara és massa lluny.

ANNA: Potser no dorm.

BIANCA MARIA: Potser no. Les seves parpelles estan inflades i envermellides. Però ell segueix vivint enmig d'aquella polseguera irritant; sempre allà, ajupit, furgant en les ruïnes, desenterrant les relíquies, respirant l'exhalació dels sepulcres. Quina voluntat tan terrible, la seva! Estic convençuda que no es concedirà una treva fins que no arrenqui a la terra el secret que busca.

ANNA: Sembla que en ell hi hagi un secret.

BIANCA MARIA: Quin secret?

ANNA: Ves a saber!

Pausa.

BIANCA MARIA: Fa un temps que ha canviat, profundament. Abans era tan dolç amb mi! Jo ho era tot per a ell: era l'única companyia de la seva joventut. L'havia vist cansat moltes vegades, però mai com ara! Abans dipositava la seva ànima sobre els meus genolls, com un nen. Ara ja no ho fa. Quan m'hi acosto, sembla que es tanqui. Abans, quan l'esforç del pensament li adoloria el front, em demanava que li col·loqués els dits a les temples per adormir-li aquell batec dolorós; i m'ho agraiïa com si fos un remei deliciós. Ara ja no ho fa. Sembla que em defugi. Vós m'heu dit, Anna, que les meves paraules d'ahir el feien patir...

ANNA (*amb un to penetrant*): Potser ell sent que alguna cosa ha canviat en vós, Bianca Maria.

BIANCA MARIA (*torbada*): En mi?

ANNA (*amb el mateix to*): Potser endevina la causa de les vostres melancolies, i això l'affligeix.

BIANCA MARIA: La causa de la meves melancolies?

ANNA (*velant l'agudesia de la seva indagació*): Vós no estimeu aquest país, i desitgeu marxar.

BIANCA MARIA: Jo, tant ara com abans, obeeixo la seva voluntat.

ANNA: Ja torna el sol. El vostre núvol ha passat. Quina escalfor! Quasi crema. Sisplau, doneu-me la mà, Bianca Maria. Ajudeu-me a aixecar-me i a baixar. (BIANCA MARIA *li estén una mà, l'ajuda a aixecar-se i la condueix cap avall a través dels graons. ANNA, agafant encara la seva mà i apropant-se a ella com si volgués sentir el seu batec, li fa una pregunta inesperada:*) Heu vist el meu marit, aquest matí, abans que sortís?

BIANCA MARIA (*dubtant un instant*): Sí, l'he vist, acompanyat del meu germà.

ANNA: Sabeu on ha anat?

BIANCA MARIA: Ha fet ensellar el cavall i s'ha allunyat pel camí d'Argos, tot sol.

ANNA: Fa temps que ja no li agrada la feina. Passa llargues hores absent; quan torna, està silenciós. Recordeu, Bianca Maria, les primeres setmanes, després de la nostra arribada? Recordeu el seu ardor? Ell també, com en Leonardo, tenia immensos tresors per descobrir, però a la seva pròpia ànima. Semblava que aquesta terra tingués, com cap altra, la virtut d'exaltar el seu pensament. L'onatge de la poesia era tan abundant en ell que el versava contínuament, gairebé en cadascuna de les seves paraules. Ho recordeu? Ara, en canvi, és taciturn i està absorbt en si mateix.

BIANCA MARIA (*gairebé amb la veu tremolosa*): Potser medita alguna gran obra. Potser duu a sobre el pes d'alguna gran idea, encara informe.

Potser el seu geni està a punt de donar a llum una criatura meravellosa.

ANNA: A ell li agrada parlar amb vós, Bianca Maria. No us ha revelat res?

BIANCA MARIA (*encara amb una lleugera alteració a la veu*): Què podria revelar-me a mi, que no us hagi revelat a vós, estimada Anna? Sou tan a prop de la seva ànima, tan a prop!

ANNA: Jo estic tan a prop de la seva ànima com una captaire al costat d'una porta. Potser ell ja no té res a donar-me.

BIANCA MARIA (*dolçament*): Per què dieu aquestes coses? Jo veig els seus ulls quan es fixen en vós. La seva mirada repeteix cada vegada que no hi ha res que estimi més i que trobi més bonic... Sou tan preciosa, Anna!

ANNA: Sembla que vulgueu consolar-me d'alguna cosa que hagi perdut...

BIANCA MARIA: Per què dieu aquestes coses?

ANNA (*escoltant*): Ho heu sentit? Torna l'Alessandro. Dida, ves a mirar si ve des de la galeria.

LA DIDA, que segueix asseguda als graons, impassible, s'aixeca i se'n va cap a la galeria a controlar.

LA DIDA: No hi ha ningú al camí.

ANNA: Em semblava haver sentit el pas del cavall. Deu ser lluny encara? Ja és tard.

BIANCA MARIA: Des de la finestra de la meva cambra, es divisa tot el camí fins a Argos. Vaig a mirar si el veig.

Surt per la segona porta a la dreta.

ESCENA SEGONA

LA DIDA s'acosta a ANNA, que es cobreix el rostre amb les mans.

ANNA: Voldria plorar, dida.

LA DIDA (*agafant-li les mans per besar-les*): Què té al cor, aquesta filla meva?

ANNA: No ho sé, alguna cosa que m'estreny, com un nus. I després... com una por...

LA DIDA: Por?

ANNA: No ho sé... Deixa'm seure. Queda't a la vora. (*S'asseu. LA DIDA s'agenolla als seus peus. De sobte, inclina el cap fins a ella.*) Dida, mira si em trobes algun cabell blanc. Segur que ja en tinc algun. Mira-ho bé, dida: aquí, a les temples; aquí, al clatell. En trobes, oi? Un de sol? Molts? N'hi ha molts?

LA DIDA (*amb els dits entre els seus cabells*): Cap.

ANNA: Vols dir? De debò que no n'hi ha cap?

LA DIDA: Cap.

ANNA: Encara soc jove? Digues: semblo jove encara? Digues la veritat.

LA DIDA: Esclar que sembles jove, encara.

ANNA: Digues la veritat!

LA DIDA: Per què t'hauria d'enganyar? Ets blanca com aquelles estàtues. Cap altra dona és tan blanca com tu...

ANNA: És veritat. Això m'ho va dir l'Alessandro la primera vegada que va parlar-me, fa molt de temps. Ah, per això m'he tornat cega, com les estàtues! Què deia abans la Bianca Maria dels meus ulls? Mira'm els ulls, dida. No són com dues pedres opaques?

LA DIDA: Són límpids com dues gemmes.

ANNA: Estan morts, dida, no tenen mirada. No et provoquen aversió, quan els mires? No t'espanten una mica? Digues la veritat.

LA DIDA: Calla, va. Estan vius, encara estan vius. Un dia, de sobte, per la gràcia de Déu, recobran la llum que han perdut.

ANNA: Mai més! Mai més!

LA DIDA: Un dia, de sobte: potser demà...

ANNA: Mai més! Mai més!

LA DIDA: Qui coneix la voluntat del Senyor? Per què el Senyor t'hauria deixat uns ulls tan bonics, si no volgués il·luminar-te'ls de nou?

ANNA: Mai més!

LA DIDA: Si l'esperança hagués mort realment, per què em tremolaria el cor cada matí, quan em crides? Per què em giraria cap a tu sempre amb la mateixa il·lusió, quan obro les finestres de la teva cambra, cada matí, per deixar-hi entrar la llum?

ANNA (*amb una commoció profunda*): Si fos...!

LA DIDA: I tu, no somies cada nit que la visió torna a les teves pupil·les?

ANNA: Oh, els somnis!

LA DIDA: Creu en els somnis! Creu en els somnis!

ANNA: Ja torna la Bianca Maria. Ves, dida, ves.

LA DIDA li besa les mans, s'aixeca i surt per la segona porta a l'esquerra, amb una pregària silenciosa als llavis.

ESCENA TERCERA

Torna BIANCA MARIA.

ANNA: Que ve, l'Alessandro?

BIANCA MARIA: No es veu ningú al camí d'Argos. De lluny, es veia una polseguera, però era un ramat de cabres. Potser es desvia i torna camp a través. Potser ha baixat a la font de Perseu... (*Puja els graons i mira des de la galeria, entre les dues columnes, cap al sol.*) La feina és fervent a l'Àgora. Ahir van trobar-se cinc esteles funeràries, indicis segurs. Un gran núvol de pols s'aixeca ara al recinte. És una pols rogenca; sembla que cremi, al sol. És com si hagués de penetrar a la sang com un verí... Segur que en Leonardo és allà, de genolls, furgant amb les seves pròpies mans. Tem que el cop del ferro faci malbé les coses fràgils. (*Es gira cap a la cega.*) Si veiéssiu amb quina delicadesa extreu cada fragment del seu embolcall de terra! Sembla que estigui pelant un fruit preciós i que tingui por de perdre una sola gota del seu suc... (*Pausa. Baixa i, amb una llangor sobtada, es dirigeix cap a la cega, a la zona del sol.*) Menjaríeu una taronja perfumada, Anna? Us agradaria ser ara mateix en un jardí sicilià?

ANNA (*fent un gest a l'aire, com per atreure la jove cap a ella*): Quina veu tan estranya us ha sortit dels llavis, Bianca Maria! Sembla una veu nova: com si estigués adormida i s'hagués despertat de cop...

BIANCA MARIA: Us sorprèn el meu desig? No us agradaria tenir a la falda una cistella de fruites? Me les menjaria amb tanta avidesa! A Siracusa,

caminàvem entre boscos de tarongers i vàiem el mar que resplendia entre els troncs; els arbres tenien els fruits vells i les flors noves a les branques; els pètals queien sobre els nostres caps com una neu olorosa i nosaltres en mossegàvem la polpa suculenta com es mossega el pa.

ANNA (*allargant novament les mans per atreure-la, mentre l'altra encara segueix una mica apartada*): Allà és on voldríeu viure. És allà, allà, on hi ha la joia! Tota la vostra persona demana l'alegria, necessita l'alegria. Com deu brillar avui la vostra joventut! El desig de viure que irradieu és com la calor d'una foguera. Deixeu que hi escalfi les meves pobres mans!

BIANCA MARIA *s'hi acosta i s'asseu als seus peus, en un tamboret. Quan ANNA li acaricia les galtes, un calfred evident recorre el seu cos.*

BIANCA MARIA: Per què estan tan fredes les vostres mans, Anna?

ANNA: Tot el vostre rostre batega com un pols violent.

BIANCA MARIA: El sol m'ha escalfat. He estat allà baix, a la meua finestra, mirant, sota el sol. La pedra de l'ampit gairebé bullia. Aquí, també, el sol ha envaït tota l'estança. Els raigs de llum arriben fins allà, als peus de l'Hermes. Estem assegudes a la riba d'un rierol d'or. Ajupiu-vos una mica.

ANNA (*tocant-li vagament la cara i els cabells*): Com estimeu el sol! Com estimeu la vida! Un dia vaig sentir que l'Alessandro deia que us semblaveu a la Victòria que es deslliga les sandàlies. Me'n recordo... a Atenes... en un marbre suau com un ivori, una figura delicada i impetuosa que feia venir el desig de volar, una cursa aèria sense final... Me'n recordo: el seu caparró es dibuixava a la corba de l'ala, que, en repòs, li penjava de l'espatlla. L'Alessandro deia que la impaciència del vol s'estenia a tots els plecs de la túnica i que cap altra imatge representava d'una manera més viva el do de la celeritat divina... Nosaltres vam viure durant un temps encantats per la seva gràcia juvenil. Pujàvem diàriament a l'Acròpolis per tornar-la a veure... És veritat que us hi assembleu, Bianca Maria?

BIANCA MARIA (*torbada per la manera com la cega continua palpant-la*): Jo no tinc ales. Me les busqueu inútilment.

ANNA: No se sap mai! No se sap mai! Les ales impalpables són aquelles

que volen més lluny. Qualsevol verge pot ser una missatgera... *(Pausa. Segueix tocant amb els dits BIANCA MARIA, fins que ella fa un moviment involuntari, com per escapar-se'n.)* Us molesta que us toqui? Sento que sou bonica i voldria representar-me la vostra bellesa. Us repugnen les meves mans?

BIANCA MARIA *(agafant-li les mans i besant-les)*: No, Anna, no... Però no sé explicar-vos la sensació que em produeixen. És com si els vostres dits poguessin veure-hi... No ho sé: és com una mirada que insisteix, que empeny... Cadascun dels vostres dits és com una parpella que acaricia... És com si tota l'ànima baixés a la punta dels vostres dits, com si la carn perdés la seva naturalesa humana! El color d'aquestes venes és indicible... *(Posa els llavis a la concavitat de la mà esquerra, tremolant.)* No sentiu els meus llavis a la vostra ànima?

ANNA *(amb una desesperació secreta)*: Cremen, Bianca Maria. I pesen, com si en ells s'hi recollís tota la riquesa de la vida. Que temptadors que deuen ser els vostres llavis! Deuen habitar-hi totes les promeses i totes les persuasions.

BIANCA MARIA: Em torbeu... La meua vida està tancada en un petit cercle, potser per sempre. Fa una estona us llegia l'*Antígona*. Per moments, em semblava d'estar llegint el meu propi destí. Jo també m'he consagrat al meu germà, jo també estic lligada per un vot.

ANNA *(amb una tendresa apassionada i inquieta)*: La força de la vostra vida és massa gran perquè es consumeixi en el sacrifici. Necessiteu viure, estimada ànima, necessiteu gaudir, mossegar els fruits, desfullar les flors. És com si en vós poguéssiu sentir-se un foc que crema. La sang us batega al rostre d'una manera tan estranya... Oh, no havia sentit mai un batec tan fort! El vostre cor, el vostre cor... *(Li busca al pit el lloc del cor i s'ajup per escoltar-lo. Pronuncia les paraules següents amb una veu més baixa, de manera gairebé misteriosa.)* És terrible, el vostre cor. Sembla que desitgi el món. Està foll de desig...

BIANCA MARIA: Oh, Anna! *(Tremola i es contreu sota les mans de la cega, com sota una tortura lenta que l'extenua i l'esgota.)*

ANNA: No tremoleu! Jo soc com la vostra germana morta, que retorna. Abans també bategava així la meua sang i el meu desig tampoc tenia límits cap a la immensitat de la vida. Jo conec allò que somieu, allò que us fa patir i allò que espereu... Existeix, la felicitat a la terra existeix; de

cada cap en penja l' hora de la seva felicitat. Seguiu el vostre germà amb devoció, que habita les ruïnes i remena els sepulcres, però no podeu renunciar a la vostra hora. Una força imperiosa s'aixeca de sobte dins vostre, i ja no podeu reprimir-la. Encara que aconseguíssiu vèncer-la, mil brots creixerien de les seves arrels. Cal que cedi... (BIANCA MARIA amaga el cap a la falda de la cega i es queda així, tremolant.) No tremoleu! Jo soc com la vostra germana morta, que us mira més enllà de la vida. Potser jo soc per a vós com una ombra, estic en un altre món. Vós veieu allò que jo no veig. Jo veig allò que vós no veieu. Per això us sentiu allunyada de mi per un abisme. I no podeu abandonar la vostra ànima a la meua com abandoneu el vostre cap als meus genolls. És així, oi? (Posa les mans als cabells de la noia arraulida i els hi acaricia; després, les enfonsa.) Quants cabells! Quants cabells! Són tan suaus als dits com si fossin aigua tèbia que corre. N'hi ha tants, n'hi ha tants! Són meravellosos. Si els deixéssiu anar, us arribarien fins als peus. Vet aquí com cauen! (Els cabells solts cauen sobre l'esquena de BIANCA MARIA i arriben fins al vestit d'ANNA, fluint com una onada copiosa. Les mans de la cega hi queden submergides.) Són un torrent. Us cobreixen tota. Arriben fins a terra. Em cobreixen fins i tot a mi. Però quants, quants! Desprenen un perfum, mil perfums... Un torrent ple de flors...! Ah, sou tan preciosa... no us falta cap do! (Es posa les mans a les temples, a les galtes, convulsament, amb un gest d'angoixa, sentint-se perduda. La seva veu es vela.) Com podria renunciar a vós aquell que us estimés? Com podríeu romandre a l'ombra, si esteu feta per provocar alegria? Una part vostra dormia profundament i ara s'ha despertat. Ara us reconeixeu, oi? He estat atenta al vostre pas, de vegades. Us bellugueu com si seguíssiu una melodia coneguda... Ah, si jo mateixa pogués dir-vos la paraula de la felicitat, Bianca Maria! (BIANCA MARIA sanglota, enterrada sota la seva cabellera, amb sufocació.) Ploreu? (Entre els cabells, li busca les parpelles, per sentir les llàgrimes.) Ploreu! Ploreu! Ah, pobres de nosaltres! (Pausa. BIANCA MARIA sanglota, encara amb la mateixa actitud. ANNA es gira inquieta cap a una de les portes. Una gran angoixa es manifesta al seu rostre, quan sent un pas ràpid que puja les escales.) És l'Alessandro!

BIANCA MARIA s'aixeca de seguida, tremolant i atemorida, amb el rostre amagat entre els cabells, que la cobreixen tota, a la zona del sol.

ESCENA QUARTA

Entra ALESSANDRO per la primera porta a la dreta, esbufegant i encès, amb un ram de flors silvestres a les mans. S'atura en veure BIANCA MARIA amb aquell aspecte, i el seu torbament és evident.

ANNA (*novament amb la veu tranquil·la i dolça*): D'on vens, Alessandro? T'hem esperat molta estona. La Bianca Maria mirava des de la finestra el camí d'Argos esperant veure el teu cavall, però no apareixies. D'on vens?

ALESSANDRO (*amb una veu límpida i vívida, de modulacions simples i sòbries que remarquen la força d'un sentiment espontani i profund en tot allò que diu*): He cavalcat pel camp, a la ventura. He travessat l'Ínac, que no té ni una gota d'aigua. Tots els camps estan plens de petites flors silvestres que es marceixen i el cant de les aloses omple el cel. Quina meravella! Mai no havia sentit un cant tan impetuós. Milers d'aloses, una multitud innumerable... Sortien de tot arreu, es llançaven cap al cel amb la vehemència de les ones, com si fossin folles, es perdien en la llum sense reaparèixer, com si les consumís el cant o les devorés el sol... De sobte, una d'elles ha caigut als peus del meu cavall, pesada com una pedra, s'ha quedat allà, morta, fulminada d'embriaguesa per haver cantat amb massa alegria. L'he recollida. Aquí la tinc.

ANNA (*estenant la mà cap a ell per agafar l'aloa*): Encara està calenta. Que suau i delicat, el seu coll! Fa poc que cantava... Mireu, Bianca Maria. (*BIANCA MARIA s'acosta tímidament, en la confusió de la seva cabellera.*) Tremoleu... S'avergonyeix dels seus cabells, Alessandro. Abans estava asseguda al meu costat, quan s'han deixat anar sota les meves mans i m'han envaït de cop... Un prodigi! Deuen cobrir-la del tot. Tu la pots veure, tu la pots veure! Esteu al sol, Bianca Maria? Dona-li les teves flors, Alessandro, dona-li les teves flors.

BIANCA MARIA *fa el gest de recollir-se els cabells i cargolar-se'ls sobre el clatell, vivament.*

ALESSANDRO (*atònit i perplex, però somrient, avança cap a la noia*): Agafeu aquestes flors, Bianca Maria. (*BIANCA MARIA estén les mans, després d'haver-se recollit els cabells vagament, i es descobreix el rostre, en el qual encara s'hi veuen rastres de llàgrimes.*) Heu plorat?

ANNA: Em llegia l'*Antígona*. Tot d'una, la pietat l'ha vençuda...

ALESSANDRO: Heu plorat per Antígona?

ANNA: Era als graons de la galeria, veia els núvols de pols que s'aixecaven de l'Àgora; i el pensament del germà l'angoixava...

ALESSANDRO: Llegíeu la narració del guarda...? Antígona no apareix mai tan bonica com ho fa sota aquella tempesta de pols inflamada, a la planura àrida, mentre crida i blasfema sobre el cadàver nu del germà. No és així? Asseguts al turó, contra el vent, per fugir de l'olor del cos putrefacte, els guardes esperen amb els ulls tancats que passi la tempesta engegadora; i ella, impassible enmig d'aquell foc atroç, recull la pols a mans plenes i l'escampa sobre el cadàver... Sempre la veig així! No és tan bonica ni tan gran quan agafa Èdip de la mà o quan va al suplici. Oi que no? M'hauria agradat ser aquí mentre llegíeu, Bianca Maria. Mai no us he sentit llegir.

ANNA: Per què no llegiu alguna altra pàgina?

BIANCA MARIA: No tinc el llibre.

ANNA: L'heu deixat a l'ampit de la finestra?

BIANCA MARIA: L'he deixat... no recordo on, Anna.

ALESSANDRO: Un altre dia em llegireu.

BIANCA MARIA: Llegiré quan vulgueu.

ALESSANDRO: Algun dia m'agradaria sentir-vos llegir l'*Electra* de Sòfocles, a l'ombra de la Porta dels Lleons.

ANNA: La invocació a la llum!

ALESSANDRO: Algun dia m'agradaria sentir-vos llegir un poema meu.

ANNA: Quin dels teus poemes?

ALESSANDRO (*incert*): Quin?

Pausa. Arriba de la galeria un clamor confús. BIANCA MARIA puja ràpidament els graons i mira cap a l'Acròpolis.

BIANCA MARIA (*animant-se*): Són els homes de l'Àgora. Criden d'alegria. Potser han descobert un sepulcre; potser han trobat el rei... Leonardo! Leonardo!

ALESSANDRO (*pujant cap a ella*): Veieu en Leonardo?

BIANCA MARIA: No, no el veig... La pols ho amaga tot, el vent és més fort. Ha de ser allà, de genolls, sota la pols... Leonardo!

ALESSANDRO: La vostra veu no arriba fins a ell. No pot sentir-vos.

BIANCA MARIA: Ja no criden. Escolteu!

Se li deslliguen els cabells del clatell, queden dispersos una altra vegada.

ALESSANDRO: Ja no criden. No se sent cap soroll.

Pausa. Tots dos es queden l'un al costat de l'altra, muts. El vent fa voleiar els cabells de BIANCA MARIA cap a ALESSANDRO.

ANNA: Que estrany, aquest silenci. *(Tots dos baixen els graons, pensatius. De cop i volta, BIANCA MARIA sent una estirada de cabells i deixa anar un petit crit. La cega es posa dreta, tremolant. L'alosa morta li cau de la falda.)*
Alessandro!

ALESSANDRO *(provant de riure)*: No és res, Anna. Alguns cabells de la Bianca Maria s'han enredat amb l'encast del meu anell i s'han quedat enganxats... Us ha fet mal?

BIANCA MARIA: Oh, a penes... *(Deixa les flors en un graó i segueix provant de refrenar els cabells.)*

ALESSANDRO: Perdoneu-me, no me n'havia adonat...

ANNA *(amb senzillesa, dissimulant)*: Que suaus que són els cabells de la Bianca Maria! Ho has sentit, Alessandro? M'agradaria tenir-los sempre entre els dits, com si fos una filadora. *(S'acosta a les palpentos de BIANCA MARIA i es recolza a la seva espatlla, amb un gest afectuós.)*

ALESSANDRO *(que segueix provant de riure)*: Oh, jo no m'he atrevit a tocar-los. El vent els ha empès cap a mi. I el furt és involuntari: fils de seda per lligar les pàgines soltes. *(Procura desenredar de l'encast els cabells que encara hi queden.)* Però és inextricable. Quins nusos que sap fer l'atzar!

BIANCA MARIA *(estremint-se)*: Escolteu! *(Arriba un nou clamor.)* Encara criden.

ANNA: Alguna gran aparició...

ALESSANDRO: Heu notat, Bianca Maria, que en Leonardo estava inquiet i neguitós, aquest matí? Semblava que sortís d'una febre nocturna... Potser en somnis havia rebut la visita del Rei dels Homes i s'havia despertat amb algun gran pressentiment. No us feia pena l'ardor dels seus ulls? Jo no podia mirar-lo sense patir. He pensat en ell molta estona, quan era al camp. Esperava que volgués acompanyar-me: hauria

sentit el cant de les aloses i hauria collit alguna flor amb aquells dits que des de fa molt de temps només coneixen les pedres i la pols. Fa massa temps que s'ajup sobre la terra dura i grisa! Fascinat pels sepulcres, ha oblidat la bellesa del cel. Cal que el tregui d'aquest malefici...

BIANCA MARIA: Només vós podeu fer-ho. Vós coneixeu quin és el vostre poder sobre ell.

ANNA (*en veu baixa*): Està malalt, està molt malalt.

BIANCA MARIA *la mira sobresaltada, impressionada, deixant caure el ram de flors.*

ALESSANDRO: Realment, a vegades té l'aspecte d'un home colpit per un malefici. Aquesta vegada, la terra que remou és maligna: sembla com si encara se n'haguessin de despendre les exhalacions de les culpes monstruoses. La maledicció que pesava sobre aquells atrides era tan hostil que, en realitat, sembla que n'hagi hagut de quedar algun vestigi, encara terrible, entre la pols que trepitjaven. Entenc que a en Leonardo, que té una intensa vida interior, això l'hagi trastornat fins al frenesí. Temo que els morts que busca, i que no aconsegueix descobrir, hagin ressuscitat dins seu d'una manera violenta i respirin amb el terrible alè que els va infondre Èsquil, enormes i sanguinaris, com a *L'Oresteia*, perseguits sense treva pel ferro i la torxa del seu destí. Quantes nits l'he vist entrar a la meva cambra i asseure's al costat del meu llit, amb el llibre que li treia la son! Quantes nits ha vetllat amb mi, llegint en veu alta aquells grans versos que el fatigaven com crits, massa desmesurats per a la nostra respiració humana! En contacte amb la terra maleïda, dia rere dia, deu sentir créixer la seva febre. Tota la vida ideal amb la qual s'ha nodrit deu haver adoptat en ell les formes i els relleus de la realitat. Crec que, a cada cop de pic, deu sentir un tremolor per tots els ossos, neguitós per veure aparèixer realment el rostre d'un atrida, intacte, amb senyals encara visibles de la violència soferta, de la matança cruel...

BIANCA MARIA: Escolteu! Escolteu! (*Se sent un nou clamor, més llarg.* BIANCA MARIA, *inquieta i impacient, puja a la galeria; mira cap a l'Àgora, sota el gran sol.*) Han pujat a la muralla... Dos, tres, quatre homes a la muralla... Criden, criden d'alegria, criden cap a mi, mouen els braços... Mireu! Mireu!

ANNA ha agafat el canell d'ALESSANDRO i l'estreny, dempeus des de les escales, convulsa per l'ansietat. BIANCA MARIA avança per la galeria, s'aboca a la balustrada, cridant. Durant els intervals, en les seves frases breus, sembla que capta les senyes i alguna paraula del germà, que s'acosta ràpidament.

BIANCA MARIA: Leonardo! Veig en Leonardo...! És allà, és allà...! El veig...! Ara surt de la Porta dels Lleons, ve corrent, està tot blanc de pols... Alguna cosa gran! Alguna cosa gran...! Germà...! Oh, ha caigut... s'ha entrebancat amb una pedra... Déu meu...! S'aixeca, corre... Germà...! Aquí el tenim! Aquí el tenim...! Els sepulcres...! Ha descobert els sepulcres... Tots els seus sepulcres... Lloat sigui Déu...! Quina immensa alegria, quina immensa alegria...! Germà...! Ja arriba! És aquí! Ja ve! *(Baixa a l'estança, corre cap a la porta i l'obre.)* Per fi! Per fi...! Ja entra, ja puja... Per fi, quina alegria, quina alegria...! Germà! Germà!

ESCENA CINQUENA

Entra LEONARDO per la primera porta a la dreta, blanc de pols, moll de suor. Els seus ulls brillen en un rostre gairebé irreconeixible. L'ansia li impedeix parlar; i les seves mans tremolen intensament, brutes de terra, plenes d'esgarinxades sagnants. El sol inunda tota l'estança.

LEONARDO: L'or, l'or... els cadàvers... Una immensitat d'or... Tots els cadàvers coberts d'or...

L'ansia l'ofega. BIANCA MARIA i ALESSANDRO estan al seu costat, anhelants, dominats per la mateixa commoció. ANNA està dreta, sola, recolzada a la cantonada de la taula, s'inclina cap a la veu del nouvingut.

BIANCA MARIA *(amb una tendresa compassiva)*: Calma't, calma't, Leonardo; recobra l'alè, reposa una mica... Tens set? Vols beure?

LEONARDO: Oh, sí, dona'm alguna cosa per beure! Em moro de set.

BIANCA MARIA *va cap a la taula. Omple un got d'aigua i l'hi ofereix. Ell se'l veu amb avidesa, d'un sol glop.*

BIANCA MARIA (*tremolant*): Pobre germà!

ALESSANDRO: Seu, t'ho prego! Reposa una mica...

LEONARDO (*tocant l'espalla d'ALESSANDRO*): Per què no hi eres? Per què no hi eres? Tu, tu havies de ser-hi, Alessandro! La visió més gran i més estranya que mai hagi estat oferta a ulls mortals; una aparició al·lucinant; una riquesa inaudita; una esplendor terrible, revelada de cop, com en un somni sobrehumà... No sé explicar-ho, no sé explicar allò que he vist. Una successió de sepulcres: quinze cadàvers intactes, l'un al costat de l'altre, sobre un llit d'or, amb els rostres coberts de màscares d'or, amb els fronts coronats d'or, amb els pits revestits d'or; i pertot arreu, sobre els seus cossos, als seus costats, als seus peus, una profusió de coses d'or pertot arreu, innumerables com les fulles caigudes d'un bosc fabulós: una magnificència indescriptible, un enlluernament immens, el tresor més fulgent que la mort hagi congregat en l'obscuritat de la terra, des de fa segles, des de fa mil·lennis... No sé explicar-ho, no sé explicar allò que he vist. Tu, tu havies de ser-hi, Alessandro! Només tu hauries sabut explicar-ho... (*S'atura un instant, com oprimint per l'angoixa. Tots s'inclinen cap als seus llavis febrils.*) Per un moment, l'ànima ha sobrepassat els segles i els mil·lennis, ha respirat en la llegenda paorosa, ha palpat en l'horror del vell crim. Els quinze cadàvers eren allà, amb tots els seus membres, com si s'haguessin acabat de dipositar, després de la matança, lleugerament abrasats per la foguera apagada massa d'hora: Argamènon, Eurimedó, Cassandra i l'escolta reial. Sepultats amb els seus vestits, amb les seves armes, amb les seves diademes, amb les seves àmfores, amb els seus joiells, amb totes les seves riqueses... Te'n recordes, te'n recordes, Alessandro, d'aquell passatge d'Homer? «Com estàvem tots estirats per terra al voltant de la cratera i de les taules parades dins el palau i com tot el terra estava xop de sang. Vaig sentir el crit desgraciadíssim de la filla de Príam, de Cassandra, mentre la degollava la pèrfida Clitemnestra al meu costat».³ Per un moment, l'ànima ha viscut amb una vida molt

³ La lectura correspon al cant XI de l'*Odissea* d'Homer, que reproduïm en la versió catalana de Joan Alberich i Mariné (HOMER: *Odissea*. Traducció de Joan Alberich i Mariné. Barcelona: La Magrana, 2012).

antiga i violenta. Eren allà, els morts: el Rei dels Reis, la princesa esclava, l'auriga i els acompanyants: allà, davant dels meus ulls per un moment, immòbils. Com un vapor que s'exhala, com una escuma que es dissol, com una pols que es dispersa, com alguna cosa indescriptiblement fràgil i fugaç, tots han desaparegut en el seu silenci. M'ha semblat com si se'ls hagués empassat el mateix silenci fatal que hi havia al voltant de la seva immobilitat radiant. No sabia dir què és el que ha passat. S'han quedat allà un munt de coses precioses, un tresor sense igual, el testimoni de tota una gran civilització desconeguda... Ja ho veuràs, ja ho veuràs.

ANNA (*en veu baixa*): Quin somni!

ALESSANDRO: Quina glòria! Quina glòria!

LEONARDO: Ja ho veuràs. Les màscares d'or... Per què no hi eres, al meu costat? Les màscares protegien els rostres del contacte amb l'aire, i els rostres devien haver romàs incòlumes. Un dels cadàvers superava en estatura i majestat tots els altres, cenyit amb una ampla corona d'or, amb la cuirassa, amb el baldric, amb les gamberes d'or, envoltat d'espases, de llances, de punyals, d'àmfores, cobert per innumerables discos d'or abocats a mans plenes sobre el seu cos com corol·les, més venerable que un semideu. M'he ajupit sobre ell, mentre es desintegrava en la llum, i he aixecat aquella màscara pesada... No era realment la cara d'Agamèmnon el que he vist? No es tractava del Rei dels Reis, potser? Tenia la boca oberta, les parpelles estaven obertes... Te'n recordes, te'n recordes d'Homer? «Jo, des de terra, aixecava les mans, movent-les mentre moria amb l'espasa clavada. Ella, cara de gossa, es va apartar de mi i no es va ni dignar, ara que baixava a l'Hades».⁴ Te'n recordes? Ara la boca del cadàver estava oberta, les parpelles estaven obertes... Tenia un gran front, adornat amb una fulla rodona d'or; el nas, llarg i recte; la barbeta, oval; i, en aixecar la cuirassa, fins i tot m'ha semblat d'entreveure el signe hereditari de l'estirp dels Pèlops, «la del tors d'ivori»... Tot ha desaparegut en la llum. Un grapat de pols i un munt d'or...

ALESSANDRO (*atònit i enlluernat*): Parles com algú que surt d'una al·lucinació, com algú que ha estat pres d'un deliri. Això que dius és increïble... Si realment has vist això que dius, ja no ets un home.

⁴ Íbid.

LEONARDO: Ho he vist, ho he vist...! I Cassandra! Com hem estimat la filla de Príam, la flor del botí! Te'n recordes? Com la vas estimar, amb el mateix amor d'Apol·lo! T'agradava, muda i sorda sobre el seu carro, pel seu «aspecte de fera acabada de caçar», pel foc dèlfic que covava sota la llengua sibil·lina. Més d'una nit, els seus crits profètics m'han despertat... I ella era allà, fa un moment, estesa en un llit de fulles d'or, amb innumerable papallones d'or a la túnica, el front cenyit amb una diadema, amb el coll adornat de collarets, amb els dits plens d'anells; i havien col·locat una balança d'or sobre el seu pit, la balança simbòlica on s'hi pesen els destins dels homes; i una infinitat de creus d'or, formades amb quatre fulles de llorer, la circumdava; i els seus dos fills, Telèdam i Pèlops, envoltats amb el mateix metall, eren al seu costat com dos xais innocents... Així l'he vista. I t'he cridat en veu alta, mentre ella desapareixia. I tu no hi eres! Veuràs el seu embolcall, tocaràs el seu cenyidor buit...

ALESSANDRO (*impacient i neguitós*): Cal que ho vegi, cal que corri...

LEONARDO (*el reté, agafant-lo de la mà, mogut per una necessitat irresistible de seguir parlant, de comunicar als altres tota la seva excitació febril*): Àmfores meravelloses, de quatre anses, adornades amb petits coloms, semblants a la copa de Nèstor en Homer; grans caps de bou de plata massissa, amb les banyes totes d'or; milers de làmines treballades en forma de flors, de fulles, d'insectes, de petxines, de pops, de meduses, d'estrelles; animals fantàstics d'or, d'ivori, de cristall; esfinxs, grius, quimeres; figuretes de divinitats amb els braços i els caps plens de coloms; templets amb torres coronades de coloms i ales obertes; caceres de lleons i panteres gravades sobre la fulla de les espases i de les llances; pintes d'ivori, braçalets, fermalls, segells, ceptres, caduceus...

Mentre evoca aquestes esplendors, ANNA es deixa caure en una cadira i es cobreix el rostre amb les mans, corbada, recolzada amb els colzes sobre els genolls.

ALESSANDRO (*deslliurant-se*): Deixa-m'hi anar! Deixa-m'hi anar!

LEONARDO (*aixecant-se, frenètic*): Vinc amb tu. Anem-hi!

BIANCA MARIA (*abraçant el germà i suplicant-li, mentre els cabells se li deslliguen i cauen novament*): No, no, Leonardo. T'ho prego! Queda't una estona aquí, reposa una mica, com a mínim recobra l'alè! Estàs massa cansat, estàs exhaust...

ALESSANDRO: Jo hi vaig, jo hi vaig. (*Surt per la porta de l'escala.*)

BIANCA MARIA (*encara amb el germà entre els braços, compassivament*): Oh, en quin estat t'has quedat, pobre germà, pobre germà! Estàs tot moll... La suor s'ha barrejat amb la pols... Tens el rostre gairebé negre... I aquests pobres ulls, aquests pobres ulls! Estan ben inflamats! Tens les parpelles tan vermelles i inflades com si haguessis plorat un any sencer... No et fan mal? Deuen fer-te tant de mal, pobres ulls! Et donaré una aigua que conec per rentar-los, per refrescar-los. Ara reposaràs, oi que sí? Ara que el teu desig s'ha complert, reposaràs... T'has cobert de glòria; tu resplendies, ara quan has entrat, tu resplendies de tot aquest or teu... (*Ella gairebé el cobreix amb els seus cabells, abandonada contra el pit d'ell. Infinitament tendra, amb els seus cabells li eixuga el front, els ulls, les galtes, el coll; l'embolcalla tot en la seva dolçor.* LEONARDO *sembla que es resisteixi, rígid, amb una extraordinària expressió de dolor i de terror en el seu rostre extenuat, envaït per una pal·lidesa mortal.*) Deixa que t'eixugui, deixa que t'eixugui! No sé com expressar-te la pena que em fas... No sé què donaria per endolcir la teva fatiga, per calmar la teva sang, per revifar el teu color; no sé quin bàlsam, no sé quina beguda... Quants dies, quants dies t'has quedat allà, contra la terra, dins de les fosses, empassant-te aquesta pols maleïda, fent-te malbé les mans amb les pedres, sense treva, sense treva! Pobres mans! Estan totes lacerades, tacades de sang, amb les ungles trencades, quasi sense carn, seques com l'esca. No et fan mal? Pobres mans! Jo et donaré una pasta que tinc, molt dolça, perfumada de violetes, que te les curarà en poc temps, te les tornarà blanques i suaus com abans... Recordo que tenies unes mans tan boniques i tan fines... Sí que tremoles! Sí que tremoles! (*ANNA, de sobte, aixeca el cap.*) Deus sentir-te morir del cansament. Has tensat la teva vida com un arc, fins a trencar-la! No hi ha una vena en tu que no tremoli... Tots els nervis et tremolen al cos com les cordes que s'afliuixen... Pateixes, pateixes... (*Sembla colpida pel record de les paraules pronunciades per ANNA. S'atura, amb una expressió d'angoixa. Aleshores agafa el cap del germà entre les mans, provant de mirar-lo a les pupil·les.*) Tu no tens res en contra meu, oi? Jo no he fet res, oi? No he fet res que t'hagi molestat. Dignes-m'ho, dignes-m'ho, Leonardo! Respon!

LEONARDO (*amb la veu apagada, provant de somriure*): Oh, res!

BIANCA MARIA: No t'he estimat mai tant com ara, germà. La meva tendresa cap a tu mai no ha estat tan profunda. Tu ets el meu pensament continu, ho ets tot per a mi. Porta'm amb tu allà on vulguis, al desert més estèril, a la ruïna més desolada; i, si tu somrius, si tu estàs content, jo soc feliç. Jo també vull estar amb tu enmig de la pols, vull lacerar-me les mans amb les pedres, jo també vull recollir els ossos dels morts, però tu has de somriure, has de tenir el front serè... Te'n recordes? Te'n recordes? A Siracusa, cantaves mentre treballaves i semblava que tenies a l'ànima la bellesa de l'estàtua que buscaves. Jo triava per a tu les taronges més dolces per portar-te-les i tu no volies menjar-les si no estaven pelades amb els meus dits. Te'n recordes? Quan estaves cansat, t'adormies amb el cap sobre els meus genolls, a l'ombra de les oliveres; i jo custodiava el teu son tranquil, pensant en l'estàtua que buscaves. Quant de temps, quant de temps fa que no et veig dormir! Deus tenir una necessitat infinita de dormir, de dormir... No pots obrir les parpelles... Vine, vine a la teva cambra. Vull ajudar-te. Deixa'm ser per a tu com una mare! Has de dormir, dormir amb un son llarg i profund; has de deixar diluir la teva ànima com una aigua tranquil·la... Quan et despertis, veuràs tot l'or que has descobert, com en el fons de tu mateix. I jo encara seré al teu capçal. Vine, vine! *(Ell prova d'evitar la seva dolçor, com envaït per un turment insostenible.)* No vull sentir-te tremolar així mai més! No vull sentir-te tremolar així mai més! Vine!

LEONARDO: He de tornar allà dalt.

BIANCA MARIA: No pot ser. És migdia, que no ho veus? El sol és a tot arreu: un sol que crema... No has deixat a dalt els teus guardes?

LEONARDO: He de tornar, he de tornar...

BIANCA MARIA: No pot ser. No pots tornar-hi, en aquest estat... Cauries pel camí... Escolta la teva germana! Sembla que estiguis a punt d'esvanir-te... Deixa que jo t'agafi!

Ella l'empeny, envoltant-lo amb un braç per l'espatlla, cobrint-lo gairebé tot amb els cabells, tendrament. Ell està pàl·lid i desesperat. ANNA s'aixeca en silenci i es gira cap a ells, escoltant, mentre surten per la segona porta a la dreta. El sol inunda l'estança.

ESCENA SISENA

ANNA, *que s'ha quedat sola, fa algunes passes incertes, oprimida per una obscura tristesa.*

ANNA (*amb una veu sorda, gairebé interior*): Ningú m'ha parlat. Estic en una altra vida... I tot aquell or fúnebre... I aquella pobra ànima tremolosa... I tota aquella dolça vida que crema en una criatura tan bella... (*Els seus peus troben el ram de flors que ha caigut de les mans de BIANCA MARIA.*) Ah, les flors silvestres que havia collit per a ella! (*S'ajup, agafa tot el ram i hi enfonsa la cara, quedant-se muda uns instants.*) Tinc ganes de plorar. (*Fa encara algunes passes.*) Dida! Dida!

LA DIDA (*que apareix per la segona porta a l'esquerra*): Aquí em tens, soc aquí. (*Agafa una mà a la cega i la besa.*)

ANNA: Quina hora és?

LA DIDA: Migdia.

ANNA: Té: agafa aquestes flors; posa-les en un gerro d'aigua.

LA DIDA: Estan totes pansides; ja no poden viure.

ANNA (*deixant caure el ram*): Anem... (*En el moment de moure's, guiada per LA DIDA, s'atura i es gira cap enrere, recordant.*) Ah! Mira, dida, allà: busca a terra...

LA DIDA (*ajupint-se per buscar*): Què has perdut?

ANNA: Busca allà, hi ha una alosa morta.

Acte segon

Una estança a l'apartament de LEONARDO. Al llarg de les parets, pintades de color vermell fosc, hi ha grans estanteries amb diversos prestatges, que contenen els tresors trobats als sepulcres de l'Àgora. Les àmfores, els pectorals, les màscares, les diademes, les empunyadures i els cinturons d'or brillen confusament a la penombra. Sobre dues taules inclinades, en forma de taiüt, hi ha disposades les riqueses que vestien els cadàvers d'Agamèmnon i de Cassandra, de manera que les vestimentes i els abillaments dibuixen les figures dels cossos absents. Diversos cofres plens d'or i diversos vasos de coure plens de cendra als peus de les dues taules. A la paret de la dreta, una porta tancada. Al fons, un balcó obert que mira cap a la planura d'Argos i les muntanyes llunyanes. S'apropa l'hora del crepuscle.

ESCENA PRIMERA

BIANCA MARIA, dreta, està ordenant aquests objectes meravellosos. S'ajup i agafa dels cofres els collars, els braçalets, les pintes, les rodelles i els ídols per disposar-los sobre una de les taules, al voltant dels espectres auris de la profetessa. Espirals de fil d'or sota els seus dits: petites espirals que s'utilitzaven per retenir al voltant del front els flocs de cabells massa llargs. Ella prova de posar-se-les als seus cabells, amb curiositat. Se sent, des de darrere de la porta, la veu d'ALESSANDRO.

ALESSANDRO: Leonardo, ets aquí?

BIANCA MARIA (*estremint-se, dubtant*): Fa uns minuts que el meu germà ha sortit... No sé on deu haver anat... (*Ella va cap a la porta i l'obre. Apareix l'ALESSANDRO a l'entrada.*)

ALESSANDRO (*quasi tímidament*): Ah, esteu sola... sola enmig de l'or... Buscava en Leonardo.

BIANCA MARIA: No sé on deu haver anat... Potser ha baixat a la font de Perseu... (*Tots dos eviten mirar-se.*)

ALESSANDRO (*fent un pas per entrar*): Us heu quedat a custodiar els tresors, Bianca Maria... Què feieu?

BIANCA MARIA: Recomponia al voltant de Cassandra els seus joiells. Ho veieu? Tot aquell cofre n'està ple. He promès al meu germà que, quan torni, abans del vespre, tot estarà ordenat...

ALESSANDRO: Voleu que us ajudi? Ja és tard.

BIANCA MARIA: Ja és tard...

ALESSANDRO (*avançant cap a les despulles*): Que estrany! Sembla que de l'adunació de l'or en sorgeixi una figura incerta... El crepuscle, o una làmpada de nit, podria enganyar els ulls, crear de nou la forma sencera. Segur que en Leonardo coneix aquesta il·lusió. Deu haver evocat més d'una vegada l'aspecte de la Priàmida.

BIANCA MARIA (*sospirant*): Sembla que els seus ulls ja no vegin altra cosa que fantasmes!

ALESSANDRO (*dolçament*): Jo no estic menys trist per ell que vós, Bianca Maria. El buscava, esperant... Des de fa dies, quan està amb mi, sempre sembla dominat per l'ansietat de revelar-me un secret. Aleshores jo deixo caure sobre nosaltres el silenci; i espero, no menys angosinat que ell. Sembla que els seus llavis es dilatin, que estiguin a punt d'obrir-se. Però hi renuncia, romanen tancats. Jo no goso interrogar-lo, pel temor d'arrencar-li a la força una paraula que la seva ànima encara no pot dir-me. I patim plegats, obscurament. (*Pausa.*) Què penseu, Bianca Maria?

BIANCA MARIA (*allunyant els seus pensaments*): Em voleu ajudar, doncs? Aviat tornarà el meu germà. (*Ella s'ajup cap al cofre. En aquest moment, l'ALESSANDRO la mira.*)

ALESSANDRO: Què teniu, entre els cabells?

S'acosta a ella.

BIANCA MARIA (*confusa*): Ah, les espirals... Me les he posades per provar.

Volia ensenyar-les a en Leonardo, que sembla que encara tingui algun dubte sobre el seu antic ús. (*Fa un moviment per treure-se-les.*)

ALESSANDRO (*provant d'aturar-la amb un gest insegur, però sense tocar-la*): No, no. Per què us les voleu treure? Deixeu-les allà on són!

BIANCA MARIA (*mirant de somriure*): Cal que les restitueixi a la princesa morta, que vós heu estimat tant...

ALESSANDRO: No, no. Conserveu-les una mica més als vostres cabells! (*Provant d'impedir que ella se les tregui, li frega una mà. Tots dos es torben. Es miren amb una espècie de violència continguda. Pausa.*)

BIANCA MARIA (*tancant les parpelles, lentament*): No m'ajudeu...

Pausa. Tots dos s'ajupen cap al cofre de l'or.

ALESSANDRO: Mireu l'entallament d'aquest anell: una dona asseguda que té tres roselles, i tres figures ambigües dretes davant seu; i, sobre el cap, la destal de doble fil i el disc radiant del sol. Mireu aquest altre: una dona jove asseguda que estira els braços inclinant el cap enrere, i davant seu un home que també estira els braços. Mireu: la dona té una llarga cabellera.

BIANCA MARIA: Inclina el cap enrere...

Pausa. BIANCA MARIA es dedica a disposar els ornaments al voltant de l'espectre. ALESSANDRO va cap al balcó i es queda mirant el paisatge durant uns instants. Tots dos lluiten contra l'angoixa que els envaeix.

ALESSANDRO: Té realment l'aspecte febril de l'assedegat, aquest país agostat. Tots els països s'apaivaguen i respiren, quan arriba la nit. Aquest explica el suplici de la seva set, també a la nit. Fins i tot en el crepuscle més tardà es veuen blanquejar dolorosament les lleres dels rius dessecats. Les muntanyes d'allà baix no us donen una imatge d'un ramat d'onagres enormes, amb aquells torsos que es barregen? Se sent que, allà baix, darrere el Pontí, s'evaporen els pantans de Lerna. Mireu l'Aracneu, allà baix, com s'encén! Gairebé tots els vespres té el cim vermell, en memòria del foc que va anunciar al guaita de Clitemnestra la caiguda de Troia. Des de l'Ida fins a l'Aracneu, quina llarga filera de

missatges ardents! Ahir rellegíem aquella meravellosa enumeració de fogueres muntanyenques enceses per la victòria... I pensar que ara podeu fer córrer entre els vostres dits les cendres de qui va anunciar amb tals senyals el seu retorn! Porteu als cabells els ornaments de l'esclava reial que ell va escollir entre les preses de guerra! (*Va novament cap a* BIANCA MARIA, *mirant-la.*) I tot això sembla senzill, després que vós ho feu. L'abisme del temps s'emplena, entre vós, que viviu, i les despulles del rei i de la profetessa, que custodieu. Tot aquest or sembla com si us pertanyés des de temps immemorials, perquè sou la bellesa i la poesia; i tot entra de nou en el cercle del vostre alè, tot cau naturalment sota el vostre domini.

BIANCA MARIA (*pàl·lida i tremolosa, adossada a la taula de l'or*): No em parleu així!

ALESSANDRO: Per què no voleu que us parli de les veritats que heu obert en la meva ànima? No penseu, Bianca Maria, que és necessari manifestar les veritats interiors, quan demanen ser expressades per qui està determinat a viure sense pansir-se ni mentir? Quantes vegades hem enterrat en el silenci les coses inesperades que naixien en nosaltres i que pujaven als nostres llavis! Jo no puc recordar-les sense dolor i sense remordiment. És com si les veiés onejar sota una aigua muda, com si fossin coses fredes i informes. I pensar que haurien pogut engendrar en nosaltres noves alegries, nous dolors, noves belleses, trobant-se en els corrents de les nostres veus vives! Ah, el que amaga, el que dissimula, el que ofega, menteix a la vida. Per què fins ara no ens havíem mirat mai als ulls? Teníem por de llegir a la nostra mirada alguna vergonya? Teníem por de reconèixer en el nostre aspecte allò que tots dos sabíem?

BIANCA MARIA (*amb anguixa*): Sabem que no pot ser i que no podrà ser mai.

ALESSANDRO: Ah, una altra prohibició a la vida!

BIANCA MARIA: Sabem que hi ha coses més fortes que la mort per separar els éssers. La mort no podria desunir-nos com ens desuneixen aquestes coses.

ALESSANDRO: Quines coses?

BIANCA MARIA: Ja les sabeu. Coses sagrades.

ALESSANDRO: Ah, jo cremaria mil vides perquè els vostres llavis beguessin, Bianca Maria!

BIANCA MARIA: No em parleu així...! Teniu al costat, unida a la vostra, una vida molt més preciosa que la meva: d'una naturalesa gairebé divina. És tan profunda que jo no m'hi he pogut apropar mai sense tremolar tota. Sembla que res li sigui desconegut i que res li resulti estrany. Sempre que he pogut apropar-me a ella, he sentit passar en la seva profunditat no sé quines belleses misterioses que m'han exaltat i m'han humiliat al mateix temps. No havia plorat mai com en aquells genolls, amb un plor que em fes tant de bé i tant de mal.

ALESSANDRO: No sabeu amb quina esterilitat terrible i sobtada el temps fereix les més altes comunions humanes. Les arrels més potents romanen enfonsades i nuades sota terra i, tot i la seva força subterrània, ja inerta, no engendra ni una fulla ni una flor. No sentiu, quan la vostra vida està a prop de la meva, una vibració oculta que s'assembla al ferment de la primavera? Tan sols amb la vostra presència n'hi ha prou per donar al meu esperit una fecunditat incalculable. Quan érem a la galeria, l'altre dia, i el vent empenyia cap a mi els vostres cabells, en els pocs instants del silenci que va seguir el crit, la meva ànima va dilatar-se més enllà de qualsevol límit, abraçant un nombre infinit de coses noves; i fins i tot la pols dels sepulcres era per a ella una onada de gèrmens a punt de florir. Podríem seure l'un al costat de l'altra, en solitud, lluny dels camins dels homes, immòbils i muts com els camps al matí, i cada ràfega de vent ens portaria llavors meravelloses.

BIANCA MARIA: En vós, en vós resideix el poder...

ALESSANDRO: En vós, en vós hi ha totes aquelles coses per les quals els homes senten nostàlgia encara que mai no les hagin posseïdes. Quan us miro, quan escolto el ritme de la vostra respiració, sento que existeixen altres belleses per descobrir, altres béns per conquerir, i que potser en el món hi ha accions tan delicioses per complir com els somnis més bells de la poesia. No sabria dir-vos allò que vaig sentir una vegada, al vostre costat, amb la primera aparició de l'amor i del desig. Va ser un sentiment extraordinari que no puc significar, si no és per l'analogia amb un despertar de la meva adolescència llunyana... Recordo aquell despertar com una nativitat alegre, com una aurora en la qual jo nasqués en una altra vida infinitament més pura i més forta i que, de sobte, s'entreobrissin al meu cap les mans tancades del destí. Jo navegava, per primera vegada, des de la Pulla fins a les aigües

de Grècia. Va ser al golf de Corint, a la badia de Salona, a l'ancoratge d'Itea on havia de desembarcar per pujar fins a Delfos. Vós coneixeu aquests llocs, heu peregrinat per totes les platges sagrades per al misteri i la bellesa.

BIANCA MARIA (*com en somnis*): Salona! Me'n recordo: una badia blava, plena de caletes secretes com conquilles, rosades com conquilles en caure el sol... A les muntanyes cavernoses, entre les penyes, en algun pantà de terra vermellosa, onejaven algunes espigues fines, envoltades de mates i d'herbes aromàtiques... Me'n recordo: un vespre van incendiar-se els rostolls en una muntanya. Les flames lleugeres i serpentes corrien entre les roques amb la rapidesa dels llamps. Mai no havia vist un foc tan alegre i tan clar. La brisa ens portava l'aroma de les herbes cremades. Tot el mar semblava perfumat de menta silvestre. Milers de falcons espantats voletejaven sobre l'incendi, omplint el cel amb el seu estridor...

ALESSANDRO: Va ser allà, allà. M'havia adormit sobre el pont, amb el rostre mirant cap als estels, aquella nit d'agost. L'estrèpit de les cadenes a l'escobenc em va despertar a l'alba, quan la nau ja havia ancorat. Vós sabeu fins a quina distància encara avui estén el Parnàs la santedat del seu antic mite. Els vostres ulls, per on han passat les més belles i les més augustes visions de la terra, segur que han begut aquella llum ideal que envolta la muntanya apol·línia els matins d'estiu. Encara ajagut, jo només veia els cims fabulosos en la pal·lidesa muda del cel, però dels ports arribaven els cants dels galls: un cant àgil i vanitós, de reclams incessants i de respostes incessants, que tot sol omplia el silenci d'aquest espai sublim. Mai oblidaré les promeses de joia que el cant animador va fer a la meva nova vida, en aquell lloc i en aquella aurora...!

BIANCA MARIA: És veritat! És veritat! Me'n recordo...

ALESSANDRO: Doncs bé, el sentiment extraordinari d'aquell matí llunyà va tornar-me a l'esperit en l'instant generós que vaig descobrir la virtut que teniu. Els vostres llavis estaven immòbils, però de tota la vostra sang jo en sentia néixer un cant que renovava aquelles antigues promeses. Ah, ho sabia, ho sabia! Jo sabia que totes les promeses, tard o d'hora, es realitzarien. Per això he esperat, confiant. He esperat que la meva ànima arribés a la perfecta maduresa perquè pogués condensar-se en ella la dolçor suprema. He fet créixer per tots els

mitjans el seu consentiment perquè ella sabés avaluar millor el preu del més rar dels dons. L'he abeurada a totes les fonts, he abocat sobre ella tots les aromes, l'he impregnada de totes les essències, perquè en la seva plenitud sentís més vivament la seva naturalesa insaciable. I he esperat, he esperat! I vós heu vingut com una missatgera, heu creuat el meu camí en el moment que jo buscava al meu voltant, perplex, assaltat per la inquietud d'una demora que s'allargava massa. Altres vegades ja us havia mirat, havia escoltat el so de la vostra veu, però en aquell moment m'heu aparegut com una criatura nova, sorgint de sobte de l'espectre que l'amagava... Altres vegades us havia mirat sense veure-hi, us havia escoltat sense sentir-hi. Ara us reconec, i vosaltres em recordeu totes les promeses d'aquell matí llunyà. No renunciaré a cap d'elles, encara que hagi d'obligar violentament el destí a mantenir-les...

BIANCA MARIA (*retorçant-se d'angoixa*): Calleu! Calleu! Parleu com si estiguéssiu ebri...

ALESSANDRO (*sense poder contenir més el seu ardor*): Us necessito, us necessito! Si alguna vegada la forma que he donat als meus pensaments us ha semblat bonica, si alguna vegada les paraules de la meva poesia us han semblat consoladores, si mai heu reconegut certa elevació en el meu intel·lecte —us ho prego, us ho prego!—, no mal interpreteu aquesta necessitat que m'empeny cap a vós. En aquest moment la meva vida és com un riu inflat per les aigües de la primavera i carregat de boscos cultivats, que colpeja impetuós la seva boca, obstruïda i tancada per la mateixa abundància que transporta. I em sembla que només vós, només vós podeu remoure l'obstacle: només vós, amb un bri d'herba, amb la tija d'una flor a la vostra petita mà...

BIANCA MARIA: Jo no, jo no... El vostre somni us encega...

ALESSANDRO: Sou l'única, sou l'única! Ja us he trobat en el somni com ara us trobo a la vida. Em pertanyeu com si fóssiu obra meva, modelada amb les meves mans, inspirada pel meu alè. El vostre rostre és bell en mi com és bell en mi un pensament. Quan les vostres parpelles palpiten, em sembla que palpiten com la meva sang i que l'ombra de les vostres pestanyes arribi fins a la part més íntima del meu cor...

BIANCA MARIA (*com perduda*): Calleu! Calleu! Sento que m'ofego... No puc viure, ja no podré viure!

ALESSANDRO: No podreu viure si no és en mi, si no és per a mi; perquè, d'ara en endavant, sou a la meua vida com la vostra veu és a la vostra boca. Us he esperat tant! Amb quanta fe us he esperat! Jo no us pregunto allò que heu fet durant els anys que hem estat estranys, amagats l'un a l'altra, invisibles l'un a l'altra, encara que a vegades propers, encara que a vegades respiràvem sota el mateix cel. Ho sé, ho sé! Heu endinsat la vostra ànima en el misteri i la bellesa, heu begut la poesia en els seus orígens més remots, heu somiat els vostres somnis a l'esplendor dels més alts destins realitzables. Ho sé, sé allò que heu fet perquè jo trobés present l'antiga ànima humana en la frescor del vostre amor...

BIANCA MARIA (*perplexa*): Exalteu la més humil de les criatures, amb el vostre alè. Jo només he estat una bona germana: he portat sempre amb mi la tendresa cap al germà que treballava.

ALESSANDRO: I no hi vivia una altra criatura al costat de la bona germana? Ella humitejava amb el seu alè l'or de les medalles siracusanes acabades d'arrencar del terròs brut, i les empremtes immortals es tornaven novament nítides amb la calidesa dels seus dits. Ella s'agenollava a les fosses on hi reposaven les estàtues abatudes, alliberava els seus rostres de la crosta inerta i, de sobte, veia somriure entre la terra opaca la serenitat d'una vida divina. A Marató, en el camp de batalla, llegia amb els ulls plens de llàgrimes els noms dels atenencs vençuts, inscrits en una columna heroica; i, a Delfos, endevinava la melodia mística del pedestal esculpit en el marbre d'una estela santa. Allà on persistís el vestigi dels grans mites o un fragment de les belles imatges en les quals l'estrirp escollida transfigurava les forces del món, ella passava amb la seva gràcia animadora caminant per la llunyania dels segles, lleugera com qui persegueix el cant dels rossinyols per un camp sembrat de runes...

BIANCA MARIA: Qui era ella? Jo podria reconèixer-me en ella? Trobeu que tot es transfigura! Jo tan sols he estat una ajudant dèbil, però voluntariosa; i l'alegria i la pena del meu germà eren la meua alegria i la meua pena. El meu cor tremolava, quan tremolava el seu...

ALESSANDRO: De quin misteri i de quina bellesa no teniu el reflex en la vostra persona? Vós també, vós també, com Cassandra, de qui recolliu les cendres i els ors, heu posat el peu al llindar de la porta Escea. A través dels estrats de les set ciutats sobreposades, els vostres ulls han

reconegut els signes de l'incendi fatal, profetitzat per la veu infatigable d'aquella que ara, allà a la vostra ombra, calla. No ha desaparegut, doncs, per a vós, l'error del temps? No trobeu que s'han abolit les llunyanies dels segles? Era necessari que, finalment, jo retrobés en una criatura viva i estimada aquella unitat de la vida a la qual dedicar l'esforç del meu art. Només vós posseïu el secret diví. Quan la vostra mà agafa la diadema que adornava el front de la profetessa, el gest sembla evocar l'ànima antiga; i una resurrecció ideal sembla magnificar un acte tan senzill. En vós hi ha una força incitadora, de la qual no en sou conscient. El més simple dels vostres actes és suficient per revelar-me una veritat que desconeixia. I l'amor és com l'intel·lecte: resplendeix a mesura que va descobrint veritats. Digueu-me, per tant, digueu-me alguna cosa que us sembli més sagrada que aquesta i més digna de ser conservada i exaltada per sobre de tots els obstacles i contra totes les prohibicions!

BIANCA MARIA (*ja sense força*): No, no... Esteu ebrí de vós. Allò que veieu en mi es troba només a les vostres pupil·les. La vostra paraula crea del no-res la imatge que voleu estimar. En vós, en vós resideix tot el poder...

ALESSANDRO: Què hi fa? Què hi fa? Tot el poder, que és en mi, romandria tancat i es perdria en milers de remolins interiors si la divina voluntat que hi ha en vós no l'atragués i l'incités a manifestar-se en forma i en paraules d'alegria. L'alegria, us demano l'alegria! L'altre dia, quan vaig donar-vos les flors, teníeu rastres de llàgrimes al rostre; però al voltant, al sol, tots els vostres cabells impacients respiraven felicitat. Jo necessito ser lliure i feliç en la veritat del vostre amor per trobar, per fi, el vers etern que més d'un espera. Us necessito, us necessito!

BIANCA MARIA (*recuperant les forces*): Aleshores, digueu, digueu: què voleu fer? Què voleu fer de mi, de les criatures que estimo, que estimeu? Digueu!

Pausa.

ALESSANDRO: Deixeu fer al destí...

BIANCA MARIA: I el dolor? I el dolor? No sentiu un núvol de dolor sobre els nostres caps, que es condensa i ens ofega? No sentiu les estimades ànimes properes que pateixen per l'endevinament d'una culpa o pel

temor d'una desgràcia que no saben com prevenir? Abans recordàveu les meves llàgrimes... Ah, si jo pogués expressar-vos tota l'angoixa d'aquell dia, si jo pogués expressar-vos la meva compassió i el meu neguit! Ella ho sabia, ella ho sabia. Jo sentia que ella ho sabia... Les seves mans tan vives —massa vives!— em furgaven l'ànima com es furga un vestit fins als seus plecs més recòndits. Un suplici indescriptible! El meu secret era a les seves mans, i ella el desfullava com es desfulla una rosa acabada de collir. I, no obstant això, jo sentia en ella no sé quina dolçor que es barrejava amb la seva desesperació; i em semblava que el seu cor cada vegada s'estrenyia més com un nus i s'obria com un calze, i que ella provava d'aixecar-se amb afany cap a la vida...

Pausa.

ALESSANDRO (*vacil·lant*): Creieu que ella n'està segura?

BIANCA MARIA: Sí que n'està. (*Pausa.*) I ell? No penseu que pugui tenir alguna sospita?

ALESSANDRO: Oh, no! No sospita res. Ho sé perfectament...

BIANCA MARIA: I la seva estranya transformació, la seva tristesa secreta i quasi salvatge, la seva actitud cap a mi? A vegades m'esguarda amb una mirada insostenible. Quan m'hi apropo, quan l'agafo de la mà, sovint em sembla com si sorgís una repulsió violenta contra mi de tota la seva persona...

ALESSANDRO: Us enganyeu, Bianca Maria. No sospita res, però el seu mal l'agita d'una manera estranya...

BIANCA MARIA: El seu mal! Vós també penseu que està realment malalt?

ALESSANDRO: Els seus nervis pateixen una tensió massa llarga i massa orgullosa. Imaginacions obscures deuen turmentar el seu esperit debilitat. És cert que hi ha alguna cosa d'inexplicable en ell... Però me'n parlarà, em revelarà el fantasma que el persegueix, em confessarà el seu terror. No impunement un home descobreix els sepulcres i mira el rostre dels morts, i de quins morts! (*Pausa.*) Ell me'n parlarà. Ahir al vespre va estar a punt de fer-ho... Avui el buscaré. No sabeu on ha anat?

BIANCA MARIA: No ho sé. Potser a la font de Perseu. És el seu lloc predilecte, quan desitja estar sol. L'aigua! L'aigua! Què hi ha al món més bonic que l'aigua? Aquí tot està sec; pertot arreu hi ha set, set... Aquest

és l'únic refugi: se sent un murmuri dolç que relaxa, que relaxa els pensaments. (*S'allunya de la taula de l'or, movent-se cap al balcó, amb una lentitud quasi abandonada.*) L'aigua! L'aigua! Quant de temps fa que no veig un riu que corre per una prada verda, un llac en una corona de boscos, una cascada més blanca que la neu...?

ALESSANDRO (*aturant-la de sobte, mentre camina, i agafant-li les mans, pà·lid de desig*): Ah, bonica, bonica, bonica, i realment tan dolça i tan fresca com l'aigua que flueix, com una aigua que sacia... Tota la vostra bellesa, ah, em sembla com si tota la vostra bellesa s'expandís sobre els meus sentits com una aigua viva, com una aigua que palpita, que tremola... Ah, bonica, bonica, per a ningú tan bonica com per a mi!

BIANCA MARIA (*defallint*): Deixeu-me! Deixeu-me, Alessandro!

ALESSANDRO (*com ebri*): Sento l'amor en totes les vostres venes, en els vostres cabells, que brolla, que brolla. El veig abocat sota les vostres parpelles... Sento l'aroma de les llàgrimes sota les vostres parpelles... Tot el vostre rostre empal·lideix dins meu... Sou tota dins meu com una glopada que m'hagi begut... (*Ell s'inclina cap als llavis d'ella, per besar-la. Ella retrocedeix, commoguda, refrenant com pot un crit. Es queden l'un davant de l'altra, anhelosos, sense poder parlar.*)

BIANCA MARIA (*sobresaltant-se*): Escolteu!

ALESSANDRO: Què?

BIANCA MARIA: La veu d'ella. (*Tots dos es queden escoltant uns instants.*) És la seva veu, és la seva veu. Ella us busca, segur que us busca.

ALESSANDRO: No temeu, no temeu.

BIANCA MARIA: Ella ho sap tot, ella ho comprèn tot. No podem fingir... De seguida que travessi l'entrada sentirà el batec dels nostres cors. No podem fingir...

ALESSANDRO (*amb tristesa*): No s'ha d'amagar res a l'ànima que és digna de rebre la veritat, Bianca Maria.

BIANCA MARIA: Però el dolor, el dolor...

ALESSANDRO: Ella és esclava del dolor; i no podem fer res per alliberar-la. Ella es troba en una altra vida.

BIANCA MARIA: En una altra vida! (*Ajup el cap i va cap a la porta.*)

ESCENA SEGONA

ANNA, *guiada per LA DIDA, apareix a l'entrada. El seu aspecte expressa un dolor extraordinàriament tranquil.*

ANNA: Bianca Maria.

BIANCA MARIA (*agafant-la de la mà*): Soc aquí.

ANNA: Ves, dida, ves.

LA DIDA *desapareix*. BIANCA MARIA *condueix la cega cap a ALESSANDRO*.

ANNA: Alessandro!

ALESSANDRO: Soc aquí, Anna.

La cega estén una mà cap a ell. Ell l'agafa. I ella es queda uns instants en silenci, així, entre tots dos. Després s'aparta d'ell i atreu BIANCA MARIA cap a si mateixa.

ANNA: Dona'm un petó, Bianca Maria. (*Ella li besa els llavis.*) Em sembla com si haguessis estat lluny de mi per un temps indefinit... Què heu fet? (BIANCA MARIA, *torbada, dubta en la resposta.*) Què heu fet?

BIANCA MARIA (*perplexa*): He estat aquí, gairebé tot el dia, ajudant el meu germà.

ALESSANDRO *surt al balcó i es queda recolzat a la barana, mirant el camp.*

ANNA: Aquesta és l'habitació de l'or?

BIANCA MARIA: És l'habitació de l'or.

ANNA: I de les cendres?

BIANCA MARIA: I de les cendres.

ANNA: On són les cendres?

BIANCA MARIA: Allà, a les urnes de coure.

ANNA: Condueix-m'hi: vull tocar-les.

BIANCA MARIA (*conduint-la fins a una de les urnes sepulcral*): Vet aquí: aquestes són les cendres de Cassandra; aquestes altres, les del rei.

ANNA (*en veu baixa*): Cassandra! Ella també veia... veia sempre al seu voltant la desventura i la mort... (*S'ajup cap a l'urna, agafa un grapat de cendres i*

les deixa córrer entre els seus dits.) Que suaus que són, les seves cendres! Corren pels dits com la sorra del mar... Ahir llegies les seves paraules, Alessandro. Entre tants crits terribles, hi havia un anhel infinitament dolç i trist. Els vells la comparaven amb el «bru rossinyol». Què deien, què deien les seves paraules, quan ella recordava el seu bell riu? I quan els vells li preguntaven sobre l'amor del déu? Les tens al cap?

BIANCA MARIA: No us ha sentit, Anna.

ANNA: No m'ha sentit?

BIANCA MARIA: És el balcó.

ANNA: Ah, és al balcó...

BIANCA MARIA (*girant-se cap al balcó*): Contempla la posta de sol. Hi ha un crepuscle meravellós. Darrere l'Àrtemis, tot el cel és de foc. El cim de l'Aracneu crema com una torxa. Arriba fins aquí el reflex vermell, es veu en l'or...

ANNA: Conduïu-me fins a l'or.

BIANCA MARIA (*conduint-la cap a una de les taules*): Vet aquí les despulles de Cassandra.

ANNA (*tocant lleugerament*): És aquí la seva màscara?

BIANCA MARIA (*guiant les mans de la cega*): És aquí.

ANNA (*palpant la màscara d'or*): Que gran que és la seva boca! La feina horrible de l'endevinació l'havia dilatada. Ella cridava, suplicava, es lamentava sense treva. Us imagineu la seva boca en el silenci? Quina podia ser, en el silenci, la forma dels seus llavis dolorosos? Quin estupor, quan calla i l'esperit li concedeix una pausa entre dos clamors! Voldria que aquest vespre em rellegíssiu aquell diàleg entre ella i els vells. No recordeu les seves paraules, quan ella parla del déu que l'estimava i els vells li preguntaven si havia cedit al lluitador? Me la imagino a ella tota vermella de vergonya, en aquell punt... «Vaig prometre'm», diu ella, «vaig prometre'm». No recordeu les seves paraules?

BIANCA MARIA (*cada vegada més torbada*): No, Anna. Aquest vespre us el llegiré...

ANNA: «Vaig prometre'm, però li vaig mentir»,⁵ diu ella. Ella decep el déu, que es venja. Ja no la va creure ningú! Estava sola, a dalt de tot d'una torre, amb la seva veritat. (*Pausa. Continua palpant les despulles.*) No estimeu també, com l'Alessandro, aquest «bru rossinyol»?

⁵ El fragment correspon a *Agamèmon*, dins *L'Oresteia*, d'Èsquil, que reproduïm en la versió catalana de Carles Riba (*ÈSQUIL: Agamèmon*, dins *L'Oresteia*, dins *Tragèdies*, volum III. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1934).

BIANCA MARIA: El seu destí és atroç. És una màrtir...

ANNA: Era preciosa, era bonica com Afrodita. En Leonardo ha vist el seu rostre sota la màscara d'or! És estrany: em sembla que jo també l'he vist... De quin color penseu que eren els seus ulls?

BIANCA MARIA: Potser negres.

ANNA: No eren negres, però ho semblaven, perquè les pupil·les estaven tan dilatades que devoraven l'iris en l'ardor fatídic. Crec que en els intervals, quan s'eixugava l'escuma dels seus llavis lívids, els seus ulls eren dolços i tristos com dues violetes. Devien ser així abans de tancar-se per sempre. Recordeu, Bianca Maria, les últimes paraules? No us venen a la memòria?

BIANCA MARIA: Aquest vespre les llegiré...

ANNA: Parla d'una ombra que passa per sobre de totes les coses i d'una esponja humida que esborra el dibuix. Oi que sí? «I és això», diu ella, «i és això, més encara que allò, que m'omple de pietat».⁶ Són les seves últimes paraules. (*Pausa. Té entre les mans una balança d'or.*) Escolteu!

BIANCA MARIA: Són els falcons de la muntanya Eubea, que criden.

ANNA: Sí que criden, aquest vespre!

BIANCA MARIA: Quan l'aire està encès, criden més fort.

ANNA: Per què criden? M'agradaria entendre les veus dels ocells, com l'endevina. No coneixia un episodi de la seva infància que m'ha explicat l'Alessandro. Una nit va ser abandonada al temple d'Apol·lo i l'endemà al matí van trobar-la estesa sobre el marbre, envoltada pels anells d'una serp que li llepava les orelles. Des d'aleshores va entendre totes les veus disperses en l'aire. Ara entendria els crits dels falcons...

BIANCA MARIA (*gairebé oblidant-se'n*): Criden d'alegria, criden d'alegria. Quins animals tan bells i orgullosos, si els poguéssiu veure! Estan plens de vida, estan tots armats de vida. Tenen els colors de la roca: les ales brunes, el cos vermellós, el pit blanquinós, el cap gris. No hi ha res més graciós ni més ferotge que el seu petit cap de color gris, on hi brillen els ulls negres en un cercle groc. Abans-d'ahir, mentre jo els mirava al cel, un guarda va ferir-ne un al mig del pit amb el seu fusell. Gairebé va caure als meus peus, i vaig recollir-lo. Tot i que estava ferit de mort, va provar de moure's a la meva mà. La sang l'ofegava i se li

⁶ Íbid.

escolava pel bec, una espècie de sanglot el sacsejava, mentre les gotes vermelles queien una a una. Els ulls van apagar-se, les urpes es van contreure, el petit cap va torçar-se cap al pit. Un altre sanglot sagnant. Va ser el darrer. A la mà va quedar-me una mena de parrac... I, pocs instants abans, una vida tan lliure i tan violenta havia palpitat al cel!

ANNA: Com parleu de la vida i com parleu de la mort, Bianca Maria!

(Pausa.) L'Alessandro és al balcó?

BIANCA MARIA: Sí, és al balcó.

ANNA: Què hi fa?

BIANCA MARIA: Mira l'horitzó.

Pausa.

ANNA: Què és això que tinc a les mans?

BIANCA MARIA: Una balança.

ANNA: Ah, una balança! *(Toca els dos platets.)* Era sobre el pit de la princesa morta?

BIANCA MARIA: Sobre el pit.

ANNA: Per pesar els destins! Però no és precisa, oi?, no és precisa. Em sembla que penja més d'un costat...

BIANCA MARIA: Està espatllada. En un costat hi falta una de les cadenes d'or que sostenen el platet.

ANNA: A quin costat?

ALESSANDRO *(entrant des del balcó)*: En Leonardo! En Leonardo ja torna!

BIANCA MARIA: D'on ve?

ALESSANDRO: De la font de Perseu.

ANNA *(deixant la balança)*: Voleu que baixem a la font de Perseu, Bianca Maria? Voleu portar-m'hi? Ens assurem una estona sobre la pedra, al costat dels sortidors, per respirar el perfum de la menta i les murtes, que va tan bé.

BIANCA MARIA: Soc aquí, Anna. Agafeu-me el braç.

ESCENA TERCERA

Entra LEONARDO i els mira a tots amb els ulls lúcids i inquietos. El seu aspecte expressa una inquietud constant i l'esforç penós d'una constricció interior.

LEONARDO (*anant cap a la cega amb actitud afectuosa*): També vós sou aquí, Anna...

ANNA: Veniu de la font?

LEONARDO: Sí, vinc d'allà baix... Hi baixo gairebé cada dia, quan el sol es pon. És l'hora que el perfum de les murtes es torna fort com un encens i quasi atordeix. Aquest vespre és molt fort, sembla que estigui quiet a l'aigua. Com que n'he begut, m'ha semblat sentir a l'aigua el gust de l'oli essencial.

ANNA: Ho heu sentit, Bianca Maria?

BIANCA MARIA: Voleu que hi anem, Anna? Agafeu el meu braç.

ANNA (*agafant el braç de la seva guia*): Nosaltres baixem a la font... Alessandro, s'ha post el sol?

ALESSANDRO (*al llindar del balcó*): Sí que s'ha post.

ANNA: Ja no hi ha llum?

ALESSANDRO: Sí, sí, encara n'hi ha una mica.

ANNA: Per això criden els falcons.

ALESSANDRO: Criden fins tard, els falcons: fins als primers estels...

ANNA: Adeu. (*Surt amb BIANCA MARIA.*)

ESCENA QUARTA

ALESSANDRO es queda al costat del balcó, recolzat en un dels muntants, encara mirant el paisatge. LEONARDO segueix la germana amb la mirada, que condueix la cega fins més enllà de l'entrada.

ALESSANDRO: Què és aquell foc d'allà, al cim de Larissa? Mira! Un, dos, tres focs... Un altre foc allà, sota el Licó. Ho veus? Veus les columnes de fum? Semblen immòbils. No bufa l'aire. Quina calma infinita! És un dels vespres més bonics i més solemnes que he vist mai. (*Pausa.*)

LEONARDO *s'acosta a l'amic, li posa una mà a l'espatlla amb una actitud fraternal i es queda en silenci.*) Mira el color i la línia de les muntanyes al cel! Cada vegada que els miro, al vespre, faig un acte espontani d'adoració cap a la seva divinitat. No hi ha cap terra on se senti el que hi ha de sagrat en l'aspecte de les muntanyes llunyanes com en aquesta. Oi que no?

LEONARDO (*amb la veu alterada*): És veritat. Cal pregar a les muntanyes, que són pures.

ALESSANDRO: Que pures que són, aquest vespre! Semblen fetes de safir. Tan sols l'Aracneu vermelleja encara: el seu cim sempre és l'últim que s'apaga. I aquells focs? Es multipliquen, es propaguen baixant cada vegada més pels turons fins a la plana... Mira al peu de Larissa, hi ha tota una corona. És estrany que les columnes de fum siguin tan blanques. Semblen il·luminades per una altra llum: per una lluna invisible.

Oi que sí? I són religioses: potser porten les imploracions dels homes.

LEONARDO: Potser. Els homes imploren l'aigua per la terra, que té set.

ALESSANDRO: És terrible aquesta set.

Pausa. LEONARDO *s'allunya, fa algunes passes per l'estança, on comença a tornar-se densa l'ombra del voltant dels tresors, que rellueixen de manera confusa. No aconsegueix contenir l'agitació interior. S'aproxima a la taula, on reposen les despulles de Cassandra.* ALESSANDRO *el segueix amb la mirada, ansiós.*

ALESSANDRO: Ah, mira si els joiells de Cassandra estan ben disposats...

La Bianca Maria estava entretinguda ordenant-los, quan he vingut a buscar-te. Jo mateix volia ajudar-la, però després... hem estat parlant...

i l'estona ha passat com un llamp. També hem parlat de tu, Leonardo.

LEONARDO (*commogut*): De mi?

ALESSANDRO: De tu, del teu secret...

LEONARDO (*tornant-se cada vegada més pàl·lid*): Del meu secret?

ALESSANDRO (*acostant-se a l'amic i agafant-li la mà amb dolçor*): Què tens?

Digues: què tens? Per què tremoles així?

LEONARDO: No sé per què tremolo...

ALESSANDRO: Això vol dir que ja no soc el teu germà de l'ànima? Fa tants dies que espero, tants dies que espero que em parlis, que em confessis

la teva pena... Ja no confies en mi, doncs? Ja no soc per a tu aquell que ho comprèn tot, a qui pots parlar de tot?

LEONARDO (*reprimint l'angoixa que li estreny la gola*): Sí, sí, Alessandro, tu segueixes sent aquest. Sí, t'ho dec tot. Què era jo, abans de conèixer-te, abans de comunicar amb la teva ànima? Què era jo? T'ho dec tot: la revelació de la vida... Tu m'has fet viure de la teva flama, tu has fet viure al meu voltant totes aquelles coses que abans estaven mortes... Què seria per a mi tot aquest or, si no t'hagués conegut? Un metall inert. Tu, només tu, m'has fet digne per assistir a un prodigi...

ALESSANDRO: I ara? Ara no puc fer res per al teu mal?

LEONARDO (*perdut*): No sé què em passa, no sé què em passa... No sé què és aquest mal que tinc...

ALESSANDRO: Pobre amic! Ja fa dos anys, fa dos anys llargs que ets aquí, en aquest país de set, als peus d'aquesta muntanya nua, tancat en la fasciació de la ciutat morta, excavant la terra, excavant sense parar, amb aquests fantasmes esfereïdors sempre drets davant dels ulls, entre la pols ardent... Com pot ser que la teva força no s'hagi perdut fins ara? Durant dos anys, has respirat les exhalacions homicides dels sepulcres amagats, assetjat per l'horror del més tràgic destí que ha devorat mai una estirp humana. Com ho has pogut resistir? Com és que no has tingut por de la bogeria? Sembles un home enverinat, i a vegades t'he vist amb els ulls d'un foll.

LEONARDO: Sí, és veritat: estic enverinat...

ALESSANDRO: Per què no vas voler escoltar-me? Quan em vas cridar, quan vaig venir aquí, tu ja estaves pres d'aquesta febre maligna. Vaig pressentir el perill... I jo volia arrencar-te aquesta idea fixa, volia conduir-te a un altre lloc, interrompre la feina atroç. No ho recordes? Hauríem passat la primavera a Zacint, al mar, a prop d'aquí... Però la teva obstinació va ser invencible: el malefici t'havia posseït... Ara hem de marxar sense dilació, hem de marxar cap a les aigües, cap als boscos, cap a les terres verdes... Cal que deixis abraçar-te per una bona terra verda, que dormis els teus somnis enfonsat a l'herba, que sentis que, a poc a poc, t'entren nous pensaments...

LEONARDO: Sí, sí, tens raó: hem de marxar, hem de marxar lluny... On? On? Ella també... Ella també, la meva germana, la Bianca Maria... vindria amb nosaltres... Ella també vindria amb nosaltres.

ALESSANDRO (*torbat i pensarós*): Ella també... No trobes que ella també està oprimida, que ella també necessita respirar, viure...? Ella està trista per tu, ella plora per tu...

LEONARDO: Plora? Plora?

ALESSANDRO: Té por que ja no l'estimis, que no sentis cap a ella la tendresa d'abans...

LEONARDO (*lívid i ronc*): La tendresa d'abans... Plora? Plora?

ALESSANDRO (*agafant-li novament les mans, gairebé amb violència*): Però què tens, doncs? Què tens? Per què tremoles així?

LEONARDO (*amb un ímpetu desesperat*): Si tu poguessis salvar-me!

ALESSANDRO: He de salvar-te, vull salvar-te, Leonardo.

LEONARDO: No pots, no pots... Estic perdut. (*Fa algunes passes per l'estança, desconcertat; va cap al balcó, va cap a la porta, la tanca. Torna cap a ALESSANDRO, vacil·lant, com assaltat per un deliri sobtat.*) No sé com dir-t'ho! No sé com dir-t'ho! És una cosa horrible, una cosa horrible...

ALESSANDRO (*torbat per l'actitud i per les paraules*): Leonardo!

LEONARDO (*es deixa caure en una cadira i s'estreny les temples amb els palmells*): És una cosa horrible...

ALESSANDRO (*encara agafant-li les mans, acostant-se cap al seu rostre, a l'ombra*): Però parla! Parla! No veus que em retorces el cor?

LEONARDO: Sí, parlaré, t'ho explicaré... Però no em miris de tan a prop, no m'agafis les mans... Seu allà... Espera... espera que hi hagi més fosc... T'ho explicaré... He d'explicar-t'ho... a tu... només a tu... És horrible!

ALESSANDRO (*asseient-se a certa distància, parlant en veu baixa, dominat per l'ansietat que l'oprimeix*): Ja sec aquí... Espero... espero... Tu ets a la fosc... Gairebé no et veig... Parla!

LEONARDO: No sé com dir-t'ho! (*Pausa. Tots dos estan l'un davant de l'altre, enmig de l'ombra animada pel centelleig de l'or. Quan LEONARDO torna a parlar, la seva veu és rauca i entretallada. ALESSANDRO l'escolta immòbil, tot ell contret per l'angoixa.*) Ah, tu la coneixes, tu la coneixes... Tu saps com n'és de dolça, de tendra, que pura que és... la meva germana... Tu saps, tu saps què ha estat per a mi en els anys de soledat i de feina... Ella ha estat el perfum de la meva vida, el repòs i la frescor, el consell i el confort, i el somni, i la poesia, i tot... Tu ho saps, tu ho saps... (*Pausa.*) Quines altres alegries he conegut durant la meva joventut? Quina altra dona ha creuat el meu camí? Cap ni una. La meva sang corria sen-

se torbament... He viscut com en un vot: no m'he estremit més que per la bellesa de les estàtues que he desenterrat... La nostra vida sempre ha estat pura com una pregària, en soledat... Ah, la soledat! Quant de temps, quant de temps hem viscut l'un al costat de l'altra, germà i germana, sols, sols i feliços, com dues criatures... He menjat les fruites on hi havia la marca de les seves dents i he begut l'aigua de les seves mans. *(Pausa.)* Sols, sempre sols, en cases plenes de llum...! Ara imagina que un pren inconscientment una metzina, un filtre, alguna cosa impura que li enverina la sang, que li contamina el pensament: així, de sobte, mentre la seva ànima està en pau... Imagina aquesta desgràcia increïble...! Estàs en un moment de la teva existència semblant a tants altres i, un dia d'hivern, lluminós i límpid com un diamant, tot és clar, tot és visible, de prop, de lluny. Tornes de la feina, la teva atenció reposa; no descobreixes res de singular en tu, en les coses; la teva respiració és tranquil·la, la teva ànima està en pau, la teva vida transcorre com ahir en la seva continuïtat, del passat cap a l'avenir... Tornes a casa, que és plena de llum i de silenci, com ahir, obres una porta, entres en una estança... i la veus, ella, ella, la teva companya innocent, la veus adormida davant del foc, acalorada per la flama, amb els peuetes nus exposats a la calor. La mires i somrius. I, mentre somrius, un pensament sobtat i involuntari et travessa l'esperit: un pensament tèrbol contra el qual tota la teva persona experimenta un estremiment de repugnància... En va! En va! El pensament persisteix, creix en força, es torna monstruós, dominador... És possible això...? S'apodera de tu, t'ocupa la sang, t'envaeix tots els sentits. I tu ets la seva presa, la seva presa miserable i tremolosa; i tota la teva ànima, la teva ànima pura, està infectada; i tot en tu és brutícia i contaminació... Ah, és creïble això? *(S'aixeca, sentint que ALESSANDRO s'estremeix a l'ombra. Tot el seu cos es mou per un calfred semblant al tremolor de la febre. Fa algunes passes cap al balcó; després torna a asseure's. ALESSANDRO té els ulls molt oberts i clavats en ell.)* Ara imagina la meua vida aquí, en aquesta casa, amb ella i amb el monstre. Aquí, en aquesta casa plena de llum o de tenebres, jo amb ella a soles...! Una lluita desesperada i oculta, sense treva, sense escapatòria, de dia i de nit, a qualsevol hora i a qualsevol instant, més atroç a mesura que s'inclinava cap al meu mal la compassió inconscient de la pobre criatura... No hi havia res a fer: ni la feina gairebé

furiosa, ni el cansament gairebé bestial, ni l'estupor que em produïen el sol i la pols, ni l'ansietat que em provocaven els senyals evidents cada dia en la terra que removia: res, res no aconseguia dominar la febre horrible, interrompre almenys alguns instants la bogeria inhumana. Tancava els ulls quan la veia venir cap a mi de lluny, i les meves parpelles sobre els meus ulls eren com foc al foc. I pensava, mentre el pols m'eixordava les orelles, pensava amb una angoixa tal que sempre em semblava que havia de ser l'última de la vida: «Ah, si en obrir de nou els ulls pogués tornar-la a mirar com abans, reconèixer en ella la germana santa». I la meva voluntat sacsejava la meva pobra ànima per alliberar-la del mal, amb l'aversion violenta i el terror foll de qui espolsa la roba on s'hi amaga un rèptil. Inútilment, sempre inútilment! Ella venia cap a mi amb un pas que segur que era el seu pas habitual, però que a mi em semblava diferent i em torbava com un llenguatge ambigu. I, com més inquiet i trist ella em veia, més dolça es tornava. I, quan les seves mans tranquil·les em tocaven, tots els meus ossos tremolaven i es gelaven, i el meu cor s'aturava, i el meu front s'omplia de suor, i les arrels dels meus cabells es tornaven sensibles com per la por a la mort... Ah, bastant pitjor que la mort era per a mi el dubte que ella pogués endevinar la veritat, la tremenda veritat! (*Pausa.*) La nit! La nit! Si la llum era espantosa, la foscor encara era més espantosa; la foscor, plena d'alenades d'aire, la foscor que produeix al·lucinacions i deliris... Ella dormia a la cambra contigua a la meva. Tots els vespres, des de l'entrada, m'oferia les seves galtes, abans de retirar-se; a vegades, em parlava des del seu llit, a través de la paret... Si parava l'orella, sentia la seva respiració estable mentre dormia, des de la meva vetlla angoixant. Impossible adormir-me! Semblava com si les parpelles em ferissin els ulls, i les pestanyes eren com agulles en una lлага... I les hores pesades morien una rere l'altra; i arribava l'alba i, amb l'alba, el sopor sobre la fatiga insuportable i, en el sopor, els somnis... Oh, els somnis, els somnis infames, dels quals l'ànima no pot defensar-se! Millor vetllar, millor penar sobre el coixí, com si fos d'espins, millor agonitzar en la fatiga... Ho entens? Ho entens? Quan, al final, la son cau de sobte sobre la pena com un xoc que esclafa, quan la pobra carn es torna obtusa i pesada com el plom, quan tot l'ésser demana morir, morir una mica —ho entens?—, hi ha la lluita desesperada contra la

necessitat de la naturalesa, pel terror de convertir-se, en el somni, en la presa inerta del monstre repugnant... I em desperto espantat, com després de la culpa, amb tota la carn contreta per l'horror, sense saber si l'he somiat o si acabo de cometre el delicte, més dèbil que abans, més miserable que abans, amb l'odi a la llum —jo, que tinc por de la foscor!—, amb l'instint d'abaixar el cap i la mirada en direcció a terra, com les bèsties...

ALESSANDRO (*amb la veu ofegada, irreconeixible*): Calla! Calla!

S'aixeca, convuls, sense poder suportar més el dolor; va al balcó, respira, aixeca el cap i mira el cel estrellat.

LEONARDO: T'he ofegat... Mira, mira els estels! Respira, tu que pots...

ALESSANDRO (*a poc a poc, caminant cap a ell, tocant-li el cap amb la mà tremolosa*): Ara calla! Calla! Ja està... (*Fa algunes passes cap a l'ombra, vacil·lant; va cap a la porta, l'obre, mira el buit, la torna a tancar; després torna cap a LEONARDO, ajupit, que té la cara entre les mans, i li toca el cap. Es gira novament cap al balcó.*)

LEONARDO *s'aixeca i se li acosta. Tots dos en silenci, l'un al costat de l'altre, miren la plana plena de fogueres enceses en aquell vespre extraordinàriament tranquil i pur.*

Acte tercer

La mateixa estança del primer acte. La gran galeria està oberta: a dalt de tot, per l'espai buit, entre les dues columnes, apareix el cel nocturn, palpitant d'estels. Un canelobre crema sobre la taula plena de coses. El silenci és profund.

ESCENA PRIMERA

ANNA, asseguda al costat dels graons; les alenades de la nit passen pel seu rostre blanc, que mira cap als estels, no visibles per a ella. Mentre parla, en la seva veu hi ha una animació singular, indefinible, semblant a la voluptuositat d'una embriaguesa lleugera. LA DIDA està agenollada davant seu, trista i silenciosa.

ANNA (*allargant les mans cap a la nit*): Arriba una mica de brisa, de tant en tant... S'aixeca una mica de vent, oi, dida? No sents l'olor de les murtes?

LA DIDA: S'aixeca el vent de terra.

ANNA: La terra respira. Abans, quan he baixat a la font amb la Bianca Maria, no se sentia ni un hàlit: res! Era la calma perfecta, sense mutacions. No dèiem ni una paraula, per no torbar-la. Tan sols la font plorava i reia... Has parat mai atenció a la veu d'aquella font, dida?

LA DIDA: L'aigua sempre diu el mateix.

ANNA: No és veritat, no és veritat. Abans, no dèiem ni una paraula, ni jo ni la Bianca Maria; i l'aigua deia una infinitat de coses que entraven

en mi com una persuasió... com una persuasió... M'ha persuadit per fer allò que és necessari, dida; ella, la bona aigua pura que ve del fons, del fons...

LA DIDA (*inquieta*): Què vols fer? Què vols fer?

ANNA: Vull anar-me'n, anar-me'n...

LA DIDA: Vols anar-te'n! On?

ANNA (*amb la veu entretallada i voluble*): Ho sabràs, ho sabràs... No t'espantis, estigues tranquil·la, pobra dida. Jo aniré per aquell camí sense que tu em guïis. No necessitaré recolzar-me més en tu, pobra dida. En els meus ulls es farà la llum... Què deies dels meus ulls, l'altre dia? «Per què el Senyor t'hauria deixat uns ulls tan bonics, si no volgués il·luminar-te'ls de nou?». Ho veus, dida? Recordo les teves paraules i ara sé que els meus ulls són bonics.

LA DIDA: Com parles, aquest vespre! Hi ha alguna cosa, hi ha alguna cosa en el fons de les teves paraules... Però jo soc una pobra vella.

ANNA (*envaïda per una commoció sobtada, posant les mans sobre les espatlles de LA DIDA*): Tu ets la meva pobra i estimada vella; tu ets la meva primera i la meva última tendresa, dida. Sempre he sentit algunes gotes de la teva llet en la sang del meu cor, dida. Ah, el teu pit s'ha assecat, però la teva bondat s'ha fet cada dia més gran. Tu m'agafaves de la mà quan els meus peüets encara no sabien caminar, i ara, amb la mateixa paciència fidel, em guies per l'horrible foscor. Tu ets santa, dida. Jo tinc un paradís per a tu, a la meva ànima...

LA DIDA: Ara em vols fer plorar...

ANNA (*passant-li els braços pel coll*): Ah, perdona'm, perdona'm! He de fer-te plorar!

LA DIDA (*espantada, desfent-se de l'abraçada, mirant-la al rostre*): Per què, per què parles així? Per què m'estrenys així?

ANNA (*provant de dissipar la inquietud*): No, no... per res, per res... Ho deia perquè ara ja no puc donar-te cap alegria, pobra dida, cap alegria...

LA DIDA: No m'amagues res, oi? No sabries enganyar la teva pobra vella, oi? No sabries enganyar-la...

ANNA: No, no. Perdona'm. No sé què dic, aquest vespre, no sé què em passa... És una estranya volubilitat. Abans em sentia tota lleugera, com si estigués a punt d'eleva-me, em sentia gairebé feliç: parlava, parlava... I després m'ha arribat la tristesa de cop, i t'he fet pena... Però ara

estic millor, em sento quasi bé, perquè t'he abraçat, dida. I voldria que em tinguessis a la falda, que m'expliquessis les petites coses llunyanes que et venen a la memòria, de mi, de quan vivia la meva mare... Te'n recordes? Te'n recordes? (*Pausa.*) Ah, per què no he tingut un fill: el fill que ell volia... Per què? Estaria salvada, estaria salvada! Cap mare ha estimat la criatura de la seva sang com jo hauria estimat la meva criatura. Tota la resta no m'hauria semblat res. Contínuament, contínuament, hauria transfós la part més dolça de la meva vida en la seva vida. Contínuament hauria espilat la seva petita ànima divina per reconèixer la semblança a cada moment, la semblança única; i la seva tendresa m'hauria resultat més estimada que la llum... Però el mateix jutge em va fer cega i estèril: pel càstig de quina culpa, dida? Digues! Algun gran delicte devia cometre's... (*Pausa.* LA DIDA *té els ulls plens de llàgrimes.*) Que d'hora que em va deixar, la mare! Ella em tenia a mi, em tenia a mi, i m'adorava, però no era feliç... Ho saps, oi?, ho saps del cert. Tu saps per què va morir. Mai m'has volgut dir, dida, per què va morir... ni com va morir.

LA DIDA (*torbada, dubtant*): Va ser una febre, una gran febre sobtada que se la va endur una nit. No ho sabies?

ANNA: No, no, no va ser la febre. Per què mai has volgut explicar-me la veritat?

LA DIDA: No és aquesta la veritat?

ANNA: No és aquesta, no és aquesta. Al vespre, la mare va quedar-se una estona al meu capçal i jo, mentre m'adormia, sentia els seus petons al rostre i alguna cosa tibia com el plor... Ah, era tan forta la son que va poder més que la pena confusa del meu petit cor i em va semblar, en l'última besllum de la consciència, com si ella m'escampés a la cara, al coll, a les mans, els pètals de rosa que havia desfullat durant el dia a l'estany del jardí. Aquesta va ser l'última visió que vaig tenir de la mare... Més tard, vas venir a despertar-me i vas preguntar-me si l'havia vista i quan i com m'havia deixat, i panteixaves. Tot i així, vaig adormir-me de nou, mentre sentia un soroll que venia del jardí, com de gent que buscava. I al matí, poc després de l'alba, vas venir a despertar-me una altra vegada, vas embolicar-me en una tela i vas agafar-me en braços, que flaquejaven; vas portar-me a l'altra casa, on parlaves en veu baixa, on tothom estava pàl·lid i parlava en veu baixa... I ja no vaig

veure-la mai més. I després, quan vam tornar al nostre jardí, sempre m'allunyaves de l'estany; i, quan tu eres allà, els teus llavis sempre es movien com si resessin... *(Pausa.)* Digues-me la veritat! Digues-me la veritat! Per què va voler morir?

LA DIDA *(desolada)*: No, no... T'enganyes, t'enganyes...

ANNA: No ho sabré mai?

LA DIDA: T'enganyes... Sempre proves de renovar-me el dolor!

ANNA *(acariciant-la)*: Perdona'm, perdona'm. Ja t'he fet patir una altra vegada! *(Pausa.)* Sents l'olor de les murtes? Sents com n'és, de forta? *(S'aixeca i, mirant cap a la galeria oberta, aspira el perfum, estèn les mans.)* S'ha aixecat vent: sembla que dringui entre els meus dits com un cristall. La porta de la meva cambra està oberta?

LA DIDA: Està oberta.

ANNA: Estan obertes totes les finestres?

LA DIDA: Totes.

ANNA: El vent passa com un riu perfumat. On deu ser la Bianca Maria?

LA DIDA: Potser a la seva cambra. Vols que la cridi?

ANNA: No, no... Deixa-la reposar, pobra criatura! A la font, l'olor de les murtes era tan aguda que ha estat a punt d'esvanir-se. La sentia fluctuar, mentre tornàvem. L'he agafada més d'una vegada... Veus com camino segura, dida? Jo l'agafava a ella, no ella a mi. Crec que jo hi sabria anar i tornar tota sola...

LA DIDA: Per què parles tant d'aquella font?

ANNA: Tots ens hem sentit atrets cap a ella com cap a un brollador de vida. Que no és potser l'única cosa viva, en aquest lloc, on tot és mort i cremat? Només ella fa passar la nostra set, i tota la set que hi ha en nosaltres es dirigeix àvidament cap a la seva frescor. Si ella no existís, no hi podria viure ningú aquí; tots moriríem de sequera.

LA DIDA: Però per què hem vingut en aquest lloc maleït? L'estiu ha esclatat de sobte, com un infern. Hem de fugir. Quan marxarem?

ANNA: Aviat, aviat, dida.

LA DIDA: És realment un lloc maleït per Déu. El càstig del cel pesa sobre aquest país. Cada dia les processons pugen a la capella del profeta Elies. Aquest vespre el camp és ple de focs. Però no cau ni una gota de pluja. Si veiessis el riu! Les pedres estan seques i blanques com els ossos dels morts.

ANNA: L'Ínac! L'Alessandro va travessar-lo l'altre dia... el gran dia de l'or... (*A les palpentes, s'asseu sobre l'últim graó.*) Vols que t'expliqui la falla del riu, dida? Escolta. Hi havia una vegada un rei que es deia Ínac, el rei del riu; i aquest rei tenia una filla que es deia Io, tan bonica, tan bonica, que un altre rei, omnipotent, el rei del món, se'n va enamorar i la va voler. Però la seva dona, gelosa, va canviar la verge per una vaqueta blanca com la neu i va donar-la perquè la vigilés a un pastor que es deia Argos i que tenia cent ulls. I aquest pastor tan terrible pasturava la vaqueta blanca allà baix, a prop del mar, a la prada de Lerna; i de dia i de nit espiava contínuament els rastres amb els seus cent ulls. Aleshores el rei del món, per alliberar la verge, va enviar el príncep Hermes i, un cop a la prada, va posar-se a tocar la flauta amb tanta dolçor que Argos va adormir-se; i durant el son va tallar-li el cap dels cent ulls amb l'espasa. Però la dona, gelosa, va enviar un tàvec, que va clavar-se en un costat de la vaqueta com una punta de foc i va fer-la embogir de dolor. Amb el tàvec al costat, Io, frenètica, va arrencar a córrer per la sorra de la platja; i va córrer, córrer, córrer per tota la terra, va creuar rius, va travessar estrets, va escalar muntanyes, sempre amb el tàvec al costat, boja de dolor i de terror, devorada per la set i la fam, morta de cansament, amb escuma a la boca, esbufegant, bramant, sense cap treva, sense cap treva... Finalment, en una terra llunyana, més enllà del mar, se li va aparèixer el rei, que l'estimava, i amb un sol gest, gairebé sense fregar-la, la va apaivagar i li va tornar la forma humana. I ella va parir un nen negre. I d'aquell nen negre, després de cinc generacions, en descendeixen les danaiades, les cinquanta danaiades... (*S'inclina cap a LA DIDA, que ha baixat el cap i s'ha endormiscat.*) Que dorms, dida?

LA DIDA (*despertant-se*): No, no... Escolto.

ANNA: Tens son, pobra dida! Abans eres tu qui m'explicava les faules a mi per fer-me venir la son... Ves, ves a reposar, dida. Et cridaré. Jo espero l'Alessandro.

LA DIDA: No, no tinc son... Però la teva veu és tan dolça...

ANNA: L'Alessandro és a la seva cambra?

LA DIDA: És allà.

ANNA: He sentit que tancava la porta... He sentit que girava la clau...

LA DIDA: Vols que el cridi?

ANNA: No, no... Potser necessita estar sol, potser treballa... (*Escolta.*) Puja algú per les escales.

LA DIDA *s'aixeca i es dirigeix cap a la primera porta a la dreta.*

ESCENA SEGONA

Entra LEONARDO, titubejant. Sembla que el fort nus de la seva pena és menys estret. Se sent abatut i adolorit, però la compassió cap a si mateix, després d'haver plorat, li proporciona una espècie de treva.

LEONARDO (*anant cap a la cega, gairebé amb humilitat*): Sou aquí, Anna... Esteu sola...

ANNA (*aixecant-se i estenent-li les mans*): Esperava que vingués algú... L'Alexandro encara és a la cambra de la Bianca Maria... crec que reposa... Ella ha estat a punt d'esvanir-se, allà baix, a la font, atordida per l'olor violenta de les murtes... (*Dirigint-se a LA DIDA:*) Ves, dida. Ja et cridaré.

LA DIDA *surt per la segona porta a l'esquerra.*

LEONARDO: Ah, ha estat a punt d'esvanir-se...

ANNA: Un vertigen... Ha enfonsat les mans a l'aigua, per reanimar-se. Jo l'he guiada... Conec tan bé el camí! Crec que sabria anar i tornar tota sola...

LEONARDO: No podríeu perdre-us mai...

ANNA: Per aquell camí, mai.

LEONARDO: Voleu seure, Anna?

ANNA: No. Voldria pujar una estona a la galeria. La nit deu ser meravellosa.

LEONARDO la condueix cap amunt per les escales. Tots dos s'aturen a l'intercolumnni. ANNA es recolza en una de les columnes, amb el rostre mirant cap al cel.

LEONARDO: És meravellosa. És tan clara que es distingeixen totes les pedres del mur, a la ciutat morta.

ANNA: Anomeneu *morta* la ciutat de l'or! Deu viure per a vós una vida increïble. Em sembla com si veiéssiu sempre el que només vós heu vist.

LEONARDO: És morta, ben morta... m'ha donat tot allò que podia donar-me. Ara ja no és res més que un cementiri profanat. Els cinc sepulcres no són res més que cinc boques informes i buides.

ANNA: Tindran gana de nou... (*Pausa.*) Mireu els estels?

LEONARDO: Mai han estat tan brillants, tenen un centelleig tan ràpid i tan fort que sembla que estiguin a prop. L'Ossa Major gairebé fa por: flameja com si hagués entrat a l'atmosfera terrestre. La Via Làctia sembla que palpiti al vent com un llarg vel.

ANNA: Per fi reconeixeu la bellesa del cel! L'Alessandro deia que, fascinat pels sepulcres, haviéu oblidat la bellesa del cel.

LEONARDO: Per mirar els estels, cal que els ulls siguin purs.

ANNA: La Bianca Maria no us ha donat per als ulls el remei que us va prometre?

LEONARDO (*amb la veu alterada*): Sí; de fet, els meus ulls comencen a curar-se...

ANNA (*amb dolçor, tractant d'acostar-se a l'ànima d'ell*): Teniu alguna cosa contra la vostra germana, Leonardo...

LEONARDO (*estremint-se*): Jo?

ANNA: Més d'una vegada, Leonardo, més d'una vegada he notat el vostre torbament, quan ella era present o quan algú parlava d'ella...

LEONARDO (*tremolant*): Heu notat...

ANNA: No confieu en mi? No creieu que la meva ànima estigui feta per a la veritat? No penseu que jo estigui una mica més enllà de la vida, de la vida bonica i cruel que els dies il·luminen?

LEONARDO: De quina veritat em parleu, Anna? De quina veritat?

ANNA: De la veritat que jo també conec i que ningú pot amagar i que ningú pot canviar, ningú pot canviar. (*Pausa. Perdut i perplex, LEONARDO la mira fixament, recolzat a l'altra columna.*) Sé que esteu commogut, angoixat, ple d'inquietuds i de temors... Sé que patiu. I no només patiu vós, Leonardo, patim tots; i cadascú de nosaltres tracta d'amagar als altres el seu patiment; i cadascú sap que està cometent una violació contra els altres i contra si mateix, perquè sent que la seva fe fluctua; i ens quedem sense coratge, dubtosos i humiliats, mentre que la veritat s'asseu entre nosaltres i ens mira amb un esguard inflexible...

LEONARDO: Encara no us entenc.

ANNA: Oh, no vulgheu ser pietós! Si reconeixeu alguna noblesa a la meva ànima, si us sembla que no indignament i no inútilment he estat durant tants anys la companya de l'home que vós estimeu i admireu per sobre de tots, si us sembla que soc mereixedora de la bondat fraternal que m'heu demostrat en tot aquest temps, Leonardo, no vulgheu ser pietós, no vulgheu sentir cap a mi la compassió que sentiríeu per una pobra criatura dèbil temorenca del dolor! Entre nosaltres només hi passa l'aire de la nit. Ha arribat el moment de deixar parlar el que hi ha en nosaltres de més greu o de més fort. Qualsevol altra dilació seria una debilitat, potser un perill...

LEONARDO (*trastornat, ansiós*): Em perdo... Les vostres paraules són inesperades...

ANNA: Fa massa temps que us sento patir; fa massa temps que sento en la meva obscuritat... no sé com expressar-me, no sé com expressar-me... sento com una trama de coses secretes teixida en silenci: una trama impalpable que, tot i això, m'estreny com un llaç... Ah, jo no puc viure així, ja no puc viure sinó en la veritat, ja que la llum dels ulls se m'ha apagat. Aleshores, diguem la veritat. Soc jo, només jo, la causa d'aquesta misèria. Ja no pertanyo a la vida bonica i cruel i, malgrat tot, soc un destorb: un obstacle inert contra el qual tanta esperança i tanta força xoquen i s'infringeixen... Quina culpa en té, doncs, l'estimada criatura, si obeeix, tremolant i plorant, a la fatalitat que l'obliga? Per què li retireu el vostre afecte, simplement perquè tot el que hi ha en ella d'humà cedeix a la més humana de les necessitats? Alguna cosa dormia en ella, que ara de sobte s'ha despertat; i ella mateixa està aterrada per l'ímpetu d'aquest despertar, ella mateixa tremola i plora... Ah, jo sé, jo sé com el desig de viure crema en tota la seva sang! Jo l'he tinguda a les meves mans, l'he sentida palpitant a les meves mans com una alosa salvatge, quasi perfumada i fresca de l'aire matinal que havia begut. Tot el seu rostre palpitava entre els seus cabells com un batec violent. No havia vist mai un batec tan fort. És increïble, la força de vida que hi ha en ella. Ella mateixa té l'espant d'un mal ignot, com d'un frenesí que hagi de trastornar-la. A vegades, ella creu que l'ha sufocat sota el pes de l'angoixa, però de sobte se sent vençuda i una veu nova li arriba als llavis i sembla que digui paraules involuntàries... Fa poc, entre les

cendres i l'or, abans que entréssiu, em parlava d'un falcó ferit. I en la seva veu nova hi havia el tremolor de mil ales. *(Pausa. LEONARDO escolta atentament, sense fer ni un sol gest, com petrificat contra la columna.)* Quina és, doncs, la seva culpa, si estima? No creieu, Leonardo, no creieu que la seva joventut ha estat massa temps sacrificada, al vostre costat? Podria el vostre amor fraternal exigir-li el sacrifici sencer de la vida? Ella se sentia morir, aquell matí, llegint la lamentació d'Antígona... No és possible que tota aquesta força es consumeixi en el sacrifici. Ella necessita gaudir, ella està feta per donar i rebre alegria. I voldríeu, Leonardo, voldríeu que renunciés a la seva part legítima d'alegria? *(Pausa. Sembla que el seu valor vagi disminuint.)* I ell... *(La veu se li apaga als llavis. L'aspecte de LEONARDO expressa una angoixa mortal.)* ...com podria no estimar-la? Esclar que deu reconèixer en ella l'aparició viva del seu somni més lleuger: la Victòria invocada que li coronarà la vida. Què soc jo per a ell, si no una cadena pesada, un vincle intolerable? Vós sabeu l'aversion profunda que ell sent contra qualsevol dolor inert, contra qualsevol pena inútil, contra qualsevol prohibició, contra qualsevol impediment que interrompi l'ascensió de les forces generoses cap al seu grau suprem. Vós sabeu amb quina vigilància assídua busca al seu voltant i absorbeix tot el que pot augmentar i accelerar la virtut activa del seu esperit per a l'obra de bellesa que està cridat a aconseguir... Ah, què soc jo, què pot valdre un pobre fantasma semiviu davant de l'infinit món de la poesia que porta al seu interior per revelar-lo als homes? Què és la meua tristesa solitària en comparació amb el dolor infinit al qual podrà donar treva amb les revelacions del seu art pur? Jo estic semiviva, ja tinc els peus a l'ombra: només he de fer una passa, una petita passa, per desaparèixer... Oh, una passa ben curta! Jo sé, jo sé tot allò que s'acumula i s'enreda al voltant d'aquesta resta de vida per fer que encara destorbi més: el vincle legítim, el costum, el prejudici, la compassió, el remordiment... Recordo una columna de pedra deteriorada i trencada, que s'havia quedat al banc d'un vell port abandonat on encara apareixia a flor d'aigua l'esquelet d'una nau; recordo aquell tronc inútil al voltant del qual encara s'hi veien els antics nusos dels cables deteriorats, els residus de les antigues amarres... No hi havia res més trist al voltant. Vist des d'aquell punt, el mar lliure seduïa com una promesa, inexplicablement... *(Pausa. Ella baixa el cap, recollint-se*

durant uns instants; després es balanceja i estén les mans cap a LEONARDO, a qui l'excés de commoció impedeix parlar.) Perdo allò que estimo, salvo allò que puc. Poseu les vostres mans a les meves, Leonardo. (LEONARDO fa una passa cap a ella, titubejant, i li ofereix les mans. Ella s'estremeix amb el contacte.) Estan més fredes que les meves: són de gel.

Baixen els graons.

LEONARDO (*amb la veu apagada i trencada*): Perdoneu-me, Anna, si no sé dir-vos res... Parlaré, parlaré demà... Prometeu-me que esperareu, que escoltareu... Ara no en sé, no puc... Ho enteneu, Anna... Prometeu-me que demà m'escoltareu...

ANNA (*amb dolor*): Què podreu dir-me? Ai, no són ja suficients les meves paraules? No he dit ja el que era millor no dir? Ah, la vida sempre, sempre, ens enganya i ens arrossega, fins i tot quan volem escapar-ne!

LEONARDO (*amb una última espurna d'esperança*): N'esteu convençuda, oi? Esteu convençuda que ell l'estima, que ella l'estima... Esteu convençuda, Anna, del seu amor... No us enganyeu, oi? No dubteu, no sospiteu... N'esteu convençuda... n'esteu convençuda...

ANNA (*commoguda pel seu to*): I vós? I vós? N'esteu convençut? (*Pausa. LEONARDO dubta a l'hora de respondre.*) Per què cal·leu? Oh, encara la compassió!

LEONARDO (*en veu baixa, mirant ansiosament cap a la primera porta a l'esquerra, com qui tem l'aparició d'algú*): L'Alessandro... L'Alessandro és allà... El veieu... Li direu que m'heu parlat... que m'heu dit aquestes coses?

ANNA: No, no... Perdoneu-me, Leonardo, perdoneu-me! També amb vós, també amb vós hauria hagut de callar... El silenci, ah, que difícil fins i tot per a aquells que han renunciat a la vida!

LEONARDO: Demà ens retrobarem, demà us parlaré... Prometeu-m'ho... Us trobaré aquí, demà, a la mateixa hora, oi? Gràcies, Anna. (*Li besa les mans.*) Gràcies. Adeu. (*Es gira cap a la segona porta a la dreta, fa el gest d'anar-la a obrir, però s'atura, alterat per un tremolor insostenible. Va cap a la primera porta, per on ha entrat, i desapareix escales avall, com si s'escapés.*)

ANNA (*atenta, fent algunes passes cap al rumor de la fuga*): Leonardo...! Baixa les escales... Leonardo! Leonardo! (*S'atura, anhelant.*) Déu meu, Déu meu, com tremolava davant la porta!

ESCENA TERCERA

BIANCA MARIA *entra per aquesta porta, espantada.*

BIANCA MARIA: Crideu en Leonardo? Què passa? On és? Parleu, Anna!
On és?

ANNA: No tingueu por... Era aquí, fa poca estona; era aquí, parlava amb mi, a dalt a la galeria... Ha sortit, no sé per què... No sé on deu haver anat... El cridava perquè de sobte m'havien agafat ganes de sortir amb ell... La nit és dolça. Però ell no m'ha sentit.

BIANCA MARIA: M'havia agafat por.

ANNA: No tingueu por, Bianca Maria.

BIANCA MARIA: Estava sola, a l'estança dels tresors: estava ordenant els joiells al voltant de Cassandra perquè, quan tornés, ho trobés tot en ordre... No estava tranquil·la, realment; de tant en tant, em venia un petit calfred... Si veiéssiu a la llum de les làmpades, de nit, aquelles màscares d'or... Agafen un estrany aspecte de vida. Una ràfega sobtada de vent ha apagat la làmpada, i jo m'he trobat a les fosques, i en aquell moment he sentit la vostra veu que cridava en Leonardo... M'ha agafat por.

ANNA: Petita!

BIANCA MARIA (*abraçant ANNA, amb un moviment espontani*): Tinc por, tinc una por contínua al fons de mi, Anna, que no sé què pot ser... Voldria fugir, em ve un desig foll de fugir, no sé on, no sé on... Però digueu-me, digueu-me, Anna, què he de fer! Ajudeu-me, vós sou tota la bondat i tota la força, vós sabeu perdonar i sabeu defensar! Jo poso la meva ànima a les vostres mans, poso la meua vida a les vostres mans, que són santes, que saben la veritat, que s'han banyat en les meves llàgrimes... Digueu-me què he de fer!

ANNA (*acariciant-la dolçament*): Calmeu-vos, calmeu-vos... No tingueu por. No temeu res. Ningú us farà mal, pobra ànima. Jo soc aquí, vull salvar-vos. Tingueu fe, tingueu fe! Espereu encara una mica!

BIANCA MARIA (*amb una inquietud creixent*): Anna, Anna, jo no voldria deixar-vos mai, no voldria separar-me mai de vós! Voldria que fugíssim plegades, marxar lluny, estar sempre al vostre costat, als vostres peus, ser sempre la vostra esclava fidel, obeir la vostra voluntat, custodiar-vos

com es custodia una imatge pia, pregar per vós, morir per vós, com la dida, com la dida... Jo tinc totes les devocions per vós, a la meva ànima! Cap pena, cap pena em semblaria excessiva per servir el vostre dolor. Si pogués rescatar amb tota la meva sang aquests dies d'angoixa i de maledicció, si a canvi d'un suplicí atroç jo pogués destruir qual-sevol empremta d'això —Anna, Anna, creieu-me!—, no ho dubtaria, no ho dubtaria.

ANNA: Ah, estimada, tota la vostra sang i totes les vostres llàgrimes no podrien fer reviure ni un somriure! Tota la bondat de la primavera no podria fer florir una planta que està ferida a l'arrel. Per tant, no us turmenteu, Bianca Maria, no us lamenteu de les coses que ja s'han consumat, que ja són del temps. Jo ja he posat els meus dies i els meus somnis fora de la meva ànima: els dies que han passat, els somnis que s'han apagat. Voldria que ningú tingués pietat de mi, que ningú provés de consolar-me. M'agradaria trobar un camí tranquil per als meus peus incerts, algun lloc on la son i el dolor es confonguessin, on no hi hagués soroll ni curiositat, ni ningú hi veiés ni escoltés. I m'agradaria deixar de parlar, ja que en determinats moments de la vida ningú sap quines paraules és millor dir i quines és millor guardar per a un mateix. I m'agradaria, Bianca Maria, que tinguéssiu fe en mi, com en una germana gran que ho ha comprès tot i ho ha perdonat tot... tranquil·lament... tranquil·lament... no lluny d'aquí... no gaire lluny. Vine, vine. Abans m'havies promès que llegiries, te'n recordes? Busca el llibre. Ajuda'm a seure. (BIANCA MARIA *la condueix cap a una cadira, s'agenolla davant seu i li agafa les mans.*)

BIANCA MARIA: Escolteu, Anna, escolteu. Res està perdut, no hi ha res d'irreparable. No podíeu proferir amb una veu més dolça paraules més desesperades... Ah, creieu que no ho entenc? Doncs bé, no, no, res està perdut, no ha passat res d'irreparable... No sé quina por sobtada m'ha precipitat als vostres braços, i us he suplicat que em salvéssiu, que em defenséssiu... però contra un perill que jo desconec, contra un perill obscur que tinc al damunt sense veure'l, sense que el pugui reconèixer... Soc dèbil, els terrors puerils encara s'apoderen del meu esperit i el trastornen... Escolteu, Anna, la veritat. Qui podria mentir, davant vostre...? Quan heu entrat a l'estança de l'or, i m'heu fet un petó als llavis, heu sentit que els meus llavis eren purs... Eren purs, són

purs. Per la memòria de la meva mare, pel cap del meu germà, us ho juro, Anna, que romandran purs, així, segellats per les vostres mans. (*Prem sobre la seva boca les mans de la cega.*)

ANNA: No ho jureu, no ho jureu! Pequeu contra la vida: és com si talléssiu totes les roses de la terra, per no donar-les a qui les desitja. De què serveix? De què serveix? Que potser podeu tallar el desig? Jo sentia que els vostres llavis eren purs, purs com el foc, però uns moments abans també havia sentit dues vides que s'estenien l'una cap a l'altra amb totes les forces i que es miraven fixament a través del meu dolor immòbil com si fos a través d'un cristall a punt de trencar-se.

BIANCA MARIA: Déu meu! Déu meu! Sembla com si tanquéssiu totes les portes al voltant...

ANNA: N'hi ha una que queda oberta.

BIANCA MARIA (*amb un to límpid i ferm*): Jo hi sortiré.

ANNA: És la teva, és la teva: és la porta de l'avenir. Tingues fe! Espera encara una mica! (*Pausa. BIANCA MARIA mira cap avall amb un pensament fúnebre.*) Sents l'olor de les murtes? És embriagadora com el vi tebi: en la frescor del vent nocturn encara conserva la seva calor. Ho sents? També a mi em va agafar vertigen una vegada... Era el temps de la gran alegria: un temps molt llunyà! Anàvem a Megara, pel golf d'Egina. Coneixes aquella costa? Aleshores era blanca com la sal, plena de murtes i petits pins retorçats que es reflectien a l'aigua serena. Als meus ulls estàtics, les murtes semblaven fogueres que cremaven amb una flama verda, i el mar estava immaculat i nou com una corol·la a penes entreoberta...

BIANCA MARIA (*aixecant lentament el cap*): Quina sonoritat que té la vostra veu, Anna! És tan dolça que m'arriba al fons de l'ànima, com una música. Quan parreu de les coses boniques, sembla que vingui als vostres llavis l'eco de ves a saber quin cant. Parleu-me encara de coses boniques, Anna!

ANNA: Parleu-me del vostre somni, Bianca Maria. A quina ciutat voldríeu anar? A Siracusa...? Quan vam venir aquí, pensàvem passar la primavera a Zacint. L'Alessandro volia portar en Leonardo fins a Zacint, perquè reposés. Jo no conec l'illa, però un vespre, en el meu primer viatge, la vaig veure de lluny i em va semblar l'Illa Afortunada. Va ser a prop de Mírtia... Mírtia, quin nom tan dolç! Hauríeu d'anomenar-vos

així... S'havia post el sol. Ho recordo: per tot el voltant, grans turrons d'aspecte sagrat, coberts de vinyes espesses que tenien la mateixa aparença verda que les praderes, però amb alguna cosa d'apassionant, perquè l'ardor del dia havia pansit els pàmpols; i de sobte, enmig de les vinyes apassionades, una filera pensativa de xiprers negres. La lluna rodona, tènue com el baf en un vidre, ascendia pel cel pal·lidíssim, entre les copes dels xiprers negres. Per una vall es descobria, en la llunyania, la figura divina de Zacint al mar, com esculpida en un bloc de safir pel més delicat dels estatuaris, en una zona tota rosada... Encara la veig així. Hauríem hagut de passar allà la primavera. Crec que allà hauríeu trobat les vostres taronges per mossegar-les com el pa... Tinc set.

BIANCA MARIA: Teniu set? Què voleu beure?

ANNA: Una mica d'aigua.

BIANCA MARIA (*s'aixeca, s'acosta a la taula i aboca l'aigua en un got*): Aquí teniu l'aigua.

ANNA (*després d'haver begut*): Gairebé és tèbia... Sempre he imaginat amb desig la delícia de beure a la font amb la boca a sota, com beuen els animals... Un dia vaig sentir que l'Alessandro bevia així, a grans glops, i vaig envejar-lo. Cal estirar-se a terra, oi?, i aguantar-se amb les mans... Tot el rostre es mulla, fins i tot el front, oi? M'agradaria provar-ho... Ho heu provat mai?

BIANCA MARIA: Sempre bec així. És realment un beure deliciós. Sembla que begui tota la cara. Les pestanyes palpiten a l'aigua com les papallones que estan a punt d'ofegar-se. Jo m'atreveixo a fer-ho amb els ulls oberts i, mentre l'aigua m'arriba a la gola, descobreixo al fons alguns secrets meravellosos. No sabria dir-vos quines estranyes figures broten de la disposició dels còdols...

ANNA: La vostra veu, ara, és fresca com un sortidor. Em sembla sentir l'aigua que corre sobre el vostre cos com sobre l'estàtua d'una font... (*Pausa.*) No penseu, Bianca Maria, que deuen ser felices les estàtues de les fonts? En la seva bellesa immòbil i duradora hi circula una ànima vívida que es renova contínuament. Gaudeixen, en el temps mateix, de la inèrcia i de la fluïdesa. Als jardins solitaris, a vegades semblen exiliades, però no ho estan, perquè la seva ànima líquida no deixa de comunicar-se amb les muntanyes llunyanes, d'on venien, encara adornades i tancades en la massa del mineral informe. Escolten atònites

les paraules que pugen a les seves boques de la profunditat de la terra, però no són sordes als col·loquis dels poetes i dels savis que estimen reposar, com en un asil, a l'ombra musical on el marbre perpetua un gest tranquil. No us semblen felices? A mi m'agradaria ser una d'elles, ja que tinc en comú la ceguesa.

BIANCA MARIA: Oh, Anna, també teniu em comú amb elles la virtut de calmar l'angoixa i d'atorgar l'oblit! Quan parleu de les coses boniques, qui us escolta oblida la seva pena i encara creu que pot viure i que la vida pot ser dolça.

ANNA: La vida encara pot ser dolça. No temeu! Tot passa, tot és res... Com en diu, com en diu Cassandra de les coses humanes? Calamitoses, «un cop d'esponja humida n'esborra el dibuix». ⁷ Per què no llegiu una mica? M'havíeu promès que llegiríeu...

BIANCA MARIA: Què voleu que us llegeixi?

ANNA: Aquell diàleg entre Cassandra i el cor dels vells. (BIANCA MARIA busca per la taula el llibre d'Èsquil, com per obligació, quasi reticent.) Heu trobat el llibre?

BIANCA MARIA (obrint el llibre i fullejant-lo): Sí, és aquí.

ANNA: Llegiu una mica

BIANCA MARIA (llegint): ⁸

EL CORIFEU: Coneixíem la teva anomenada profètica; però, endeïnadors, no en cerquem.

CASSANDRA: Ió, déus! ¿Què es medita? ¿Quin és l'estrany pesar terrible, el terrible mal que en aquest palau es medita, intolerable als pròxims, irremeiable? —i el socors és lluny!

EL CORIFEU: No entenc aquests vaticinis...

ANNA (interrompent): No, ja n'hi ha prou. No llegiu més! És massa lúgubre.

Tornem a l'*Antígona*, al punt on vau deixar de llegir l'altre matí. Ho recordeu? Era el punt en el qual Antígona es replegava per primera vegada pel seu dolor. Semblava que la seva veu es daurés com la copa d'un xiprer a l'hora del crepuscle. (BIANCA MARIA busca el llibre de Sòfocles.)

BIANCA MARIA: No trobo el llibre.

ANNA: Des d'aleshores no l'heu tornat a trobar?

⁷ Íbid.

⁸ Íbid.

BIANCA MARIA: Ah, és aquí. (*Obre el llibre, busca la pàgina i llegeix.*)⁹

EL CORIFEU:

Però il·lustre i digna de lloança
cap a la cripta dels morts t'encamines,
ni consumida per cap malaltia,
ni lacerada per cap cop d'espasa.
Tu, del teu grat, ets l'única mortal
que baixa a l'Hades encara vivent.

ANTÍGONA:

M'han explicat la tristíssima fi
que va fer aquella frígia estrangera,
filla de Tàntal en el pic de Sípil:
com una heura arrapada, una ufanor
de roca la va mantenir sotmesa,
i sembla que els aiguats la van fonent.
Les neus no l'abandonen i les llàgrimes
dels seus ulls no s'estronquen i li mullen
fins el coll. I ara em fa semblant a ella
aquest destí funest que m'aclapara.

ANNA (*interrompent*): Ah, l'estàtua de Níobe! Abans de morir, Antígona veu una estàtua de pedra de la qual en brota una font de llàgrimes eterna... Ja n'hi ha prou, Bianca Maria. No continueu llegint! Sembla que la mort estigui a tot arreu. Tanqueu el llibre! Aneu a la galeria a mirar els estels. Jo estic cansada, molt cansada; m'agradaria que també a mi una divinitat em portés cap al son... (*S'aixeca i crida:*) Dida, dida! (*Pausa. Ningú no respon.*) Dida! No hi sent. Potser s'ha adormit. Ella també estava ben cansada, pobra vella! No voldria despertar-la. Què hi ha de més dolç que un son profund? (*Pausa.*) Hi ha un silenci increïble, aquesta nit. El vent s'ha aturat. No hi ha ni una mica d'aire. (*Estén les mans amunt.*) Potser l'Alessandro també dorm. Creieu que dorm? No ha sortit més de la seva cambra. No ha vingut cap soroll de la seva cambra. Ha tancat la porta. (*Pausa.*) Què fareu, ara?

⁹ La lectura correspon a l'episodi IV de l'*Antígona* de Sòfocles, que reproduïm en la versió catalana de Feliu Formosa (SÒFOCLES: *Tragèdies*. Traducció de Joan Casas i Feliu Formosa. Barcelona: Comanegra / Institut del Teatre, 2019).

BIANCA MARIA (*vagament aterrada*): Esperaré el meu germà.

ANNA: Aquí sola?

BIANCA MARIA: Aquí sola.

ANNA: On deu ser en Leonardo?

BIANCA MARIA (*estremint-se*): On deu ser? Per què no torna encara? (*Pausa.*) Tinc por.

ANNA: No tingueu por. La nit és dolça. Tornarà d'aquí a poca estona.

BIANCA MARIA: L'esperaré.

ANNA: Voleu que m'esperï amb vós?

BIANCA MARIA: No, no... Esteu cansada. Es veu al vostre rostre que esteu massa cansada.

ANNA: Voleu conduir-me fins a l'entrada, només fins a l'entrada? No vull despertar la dida. Trobaré fàcilment la meva cambra.

BIANCA MARIA *l'agafa de la mà i la guia fins a l'entrada.*

BIANCA MARIA: Però està tot fosc.

ANNA: Per a mi, no canvia res. (*S'inclina cap a l'ombra, a l'espai de la porta.*)

Sentiu la respiració de la dida? No és tranquil·la. És una mica afanyosa.

Potser s'ha adormit en una mala posició... Pobra dida! Pobra, pobra

vella! (*Segueix escoltant, després abraça BIANCA MARIA.*) Gràcies. Adeu.

Deixeu que us besi els dos ulls. Adeu. Marxeu, marxeu tranquil·la!

Aneu a la galeria a mirar els estels.

Desapareix en l'ombra. BIANCA MARIA la segueix amb la mirada durant uns instants; després es gira amb la mirada perduda, com presa d'una angoixa insostenible. Fa algunes passes cap a la galeria. Als peus dels graons mira novament al seu voltant amb ulls atemorits, observant les portes. Aleshores puja amb lentitud, però, quan arriba a l'últim graó, dubta, es recolza a la columna, i roman uns moments així, mirant la nit. De sobte, es deixa caure als peus de la columna, sense cap soroll, amb la lleugeresa silenciosa d'un vel que es replega; i, tota replegada en si mateixa, plora.

Acte quart

La mateixa estança del primer acte. La gran galeria està oberta, és l'hora del crepuscle.

ESCENA PRIMERA

Apareix LEONARDO a la galeria, mentre mira la ciutat morta sota l'ombra vespertina. El seu aspecte és el d'un home que es contrau en l'esforç d'una resolució extrema. Els seus ulls cremen, enmig de la pal·lidesa tèrria, com inflamats per la febre. Parla i es mou convulsament, com en una espècie de deliri lúcid.

LEONARDO: Els sepulcres... Ella podria caure en un dels sepulcres, en el més profund... No, no... Si quedés viva, si patís... Ah, horrible, horrible! *(Es prem les temples entre les mans, amb un gest d'horror i de follia. Baixa pels graons a l'estança, es mou incert, vagant, vacil·lant, obeint a la fluctuació de la seva idea letal.)* És necessari, per tant, és necessari... És necessari que ella desaparegui, que desaparegui... Ah, si ella pogués fugir, si pogués marxar, si ja es trobés lluny, si la seva cambra estigués buida... Buida! Estarà buida, haurà d'estar buida, aquest vespre... La seva respiració, la seva respiració... *(Es deixa caure en una cadira, es passa les mans per la cara com per dissipar la boira, per veure-hi amb més claredat.)* No hi ha remei, no hi ha cap altre remei. Ho he considerat tot, oi? Tot ho he considerat. Ell l'estima... I l'altra pensa a morir... I aquesta taca inesborrable a la meva ànima... Un abisme, de sobte, s'ha obert.

De cop i volta, tot es trenca, tot se separa, per ella, per ella! Ella és allà, tan dolça, tan dolça, i per ella tot aquest mal... Ningú no pot seguir vivint. Ningú no reconeix ningú ja. L'abisme que hi ha entre nosaltres, que érem una sola vida, una sola ànima...! No hi ha cap altre remei, no hi ha cap altre camí. *(Pausa. S'aixeca, dominat pel seu turment.)* Què puc fer? Què puc fer? Ella vindrà, d'aquí a poca estona... Ah, la veuré, hi parlaré, sentiré la seva veu... Si com a mínim, a l'últim moment, pogués veure la germana santa! Si, en mirar-la per última vegada, els meus ulls tornessin a ser purs! Si aquesta última vegada pogués agafar-la entre els braços sense aquell tremolor... aquell horrible tremolor...! Ell l'estima, ell l'estima. Des de quan? Com? Què ha passat entre ells...? Ah, Déu meu, Déu meu, tot en mi està infectat, tot es contamina... I aquesta set que em devora! *(Es palpa la gola, que li crema. Mira si sobre la taula hi ha aigua per beure; s'hi acosta, se n'omple un got i beu amb avidesa. S'estremeix, com colpit per un pensament sobtat.)* Ah, la font! *(Pausa. Tremola, recolzat a la taula, sota l'espurna d'aquell nou pensament, amb els ulls entretancats i vidents.)*

Entra BIANCA MARIA per la segona porta a la dreta. El seu aspecte revela una fatiga desanimada i obscura.

BIANCA MARIA: Ets aquí, Leonardo? No sabia que havies tornat...

LEONARDO *(contenint l'agitació)*: Sí, fa poca estona que he tornat... Volia venir a buscar-te, però he pensat... que dormies... Dormies?

BIANCA MARIA: No, no he pogut dormir.

LEONARDO: Deus estar tan cansada!

BIANCA MARIA: I tu?

LEONARDO: Oh, jo estic acostumat a vetllar, però tu! Esperar-me fins a l'alba, allà, asseguda en un graó! Per què ho has fet? Quan he tornat, quan t'he vist, tenies un pobre rostre somort... *(En la seva veu hi tremola una tendresa inesperada.)*

BIANCA MARIA: Has llançat un crit!

LEONARDO: No sospitava que estiguessis aquí ni que t'aixequessis de cop, com un fantasma...

BIANCA MARIA: Sempre soc com un fantasma, per a tu... Et faig por.

LEONARDO *(perdut)*: No, no...

BIANCA MARIA (*agafant-li la mà*): Per què vas fugir, anit? Sé que vas fugir...

LEONARDO: Vaig fugir?

BIANCA MARIA: L'Anna et cridava, i la seva veu era diferent...

LEONARDO: Em cridava? No ho vaig sentir...

BIANCA MARIA: I t'has quedat fora tota la nit, fins a l'alba!

LEONARDO: Era tan bonica, la nit, i les hores m'han passat ràpidament en el camí. La nit del solstici és breu. I volia sentir a l'alba el cant de les aloses... Però si hagués pogut imaginar que m'esperaves...

BIANCA MARIA: T'esperava plorant.

LEONARDO: Plorant?

BIANCA MARIA (*sense contenir-se més*): Sí, sí, plorant totes les meves llàgrimes, per tu, per tu... Creus que puc seguir vivint així? Creus que és possible resistir més aquesta tortura? Com a mínim, digues-me què he de fer! Treu-me d'aquí, treu-me d'aquí, o fes que ens quedem sols aquí... Jo estic disposada a obeir-te en tot. Vull quedar-me sola amb tu, com abans, aquí o a qualsevol altra banda. Jo et seguiré a qualsevol lloc, sense un sol lament. Però aviat! Aviat! Demà! Si tu no vols, si trigues, el que pugui passar serà culpa teva... serà culpa teva, Leonardo. Pensa-hi.

LEONARDO (*mirant-la a la cara, pal·lidíssim, amb la veu ofegada*): Això vol dir que l'estimes? Digues, digues: com l'estimes? Bojament?

BIANCA MARIA (*cobrint-se el rostre*): Oh! Oh!

LEONARDO (*gairebé dement*): I ell... t'ha dit que t'estima? Quan? Quan t'ho ha dit? Respon! Creus que t'estima irremeiablement?

BIANCA MARIA (*encara amb el rostre entre les mans*): Oh! Oh! Què em preguntes?

LEONARDO *fa un gest per parlar novament, però es conté. S'allunya, fa algunes passes, irresolut, mira les portes, mira la galeria. Torna cap a la germana.*

LEONARDO: Perdona'm. No et guardo cap rancor. No en tens cap culpa... Sobre nosaltres pesa un destí dur, i hem de patir la seva llei de ferro. Tu no en tens cap culpa. Tu ets pura, oi, germana? I romandràs pura, no coneixeràs cap vergonya.

BIANCA MARIA (*recobrant el coratge, llançant els braços al seu coll*): Sí, sí, germà. Digues què farem. Jo m'he consagrat a tu, quan ens vam quedar sols

al món: només he de viure per a tu, en l'avenir. Digues què farem! Jo estic preparada.

LEONARDO: T'ho diré... però no aquí... Vols que sortim? Vols que anem a seure allà baix... a la font de Perseu?

BIANCA MARIA: Sortim... Però allà baix l'olor de les murtes és tan forta que anit em va fer mal.

LEONARDO: Aquest vespre no serà gaire forta, perquè el vent la dispersa.

BIANCA MARIA: Anem-hi.

Sembla com si LEONARDO no es pogués moure, impedit per l'excés d'angoixa. Dirigeix una mirada desesperada cap a totes les coses que té al voltant, com si ell mateix les mirés per última vegada.

LEONARDO: No necessites... agafar alguna cosa... de la teva cambra...? No vols cobrir-te el cap?

BIANCA MARIA: No. El vespre és càlid. Llampega, cap al golf.

LEONARDO (*irresolut*): Potser... plourà.

BIANCA MARIA: Déu ho vulgui! Però abans no hi havia cap núvol al cel.

LEONARDO: També avui, oi, ha sortit des de Fichtia una processó cap a la capella del profeta Elies?

BIANCA MARIA: He sentit el cant, de lluny... Per què em mires així?

LEONARDO (*estremint-se*): Miro els teus ulls cansats... Em fan llàstima... Tens son?

BIANCA MARIA: No, ara ja no tinc son... Dormiré més tard, quan tot s'haurà resolt... Anem. Tu digues-me... En què penses?

LEONARDO: En què penso? Oh, un record estrany...

BIANCA MARIA: Quin record?

LEONARDO: Oh, res... una cosa pueril... Pensava en aquella despulla de serp que vam trobar pel camí, la primera vegada que vam pujar a Micenes... Oh, una cosa pueril... No sé per què m'ha vingut a la memòria...

BIANCA MARIA: Saps que la conservo? L'he posada entre les pàgines d'un llibre, com a senyal...

LEONARDO: Ah, la conserves... (*Encara s'acosta més a la germana i abaixa la veu.*) Digues, digues: quant de temps fa que no has vist l'Anna?

BIANCA MARIA: Fa unes hores.

LEONARDO: És allà, a la seva cambra?

BIANCA MARIA: Crec que sí.

LEONARDO: Ella no te n'ha parlat mai... no t'ha parlat mai d'aquestes coses?

BIANCA MARIA (*inclinant el cap en el dolor*): Sí, sí... Ella ho sap, ella pateix...

LEONARDO: Com? Com te n'ha parlat?

BIANCA MARIA: Com una germana, amb la bondat d'una germana...

LEONARDO: T'ha perdonat? T'ha besat?

BIANCA MARIA: Sí...

LEONARDO (*tremolant, vacil·lant*): I a ell... tu l'has vist a ell... des d'anit?

BIANCA MARIA: No... No és aquí...

LEONARDO: L'Anna t'ha dit... on ha anat?

BIANCA MARIA: A Nàuplia.

LEONARDO: Quan tornarà?

BIANCA MARIA: Aquest vespre, potser: d'aquí a poca estona... (*Pausa.*) Però què mires, així, darrere meu? (*Es gira, espantada, com per veure si hi ha algú darrere seu.*)

LEONARDO: Res, res... Em semblava que hi havia algú a punt d'entrar, per aquella porta. (*Indica la porta de la cambra d'ANNA. BIANCA MARIA para l'orella.*)

BIANCA MARIA: Potser ara ve l'Anna... Anem. (*Agafa el germà de la mà i fa el gest de conduir-lo cap a la porta de les escales.*)

LEONARDO: Que ve, l'Anna? (*Segueix la germana, amb el cap mirant enrere, cap a la segona porta a l'esquerra, que s'obre.*)

ESCENA SEGONA

ANNA apareix a l'entrada, seguida per LA DIDA.

ANNA: Qui surt per la porta de les escales? (*LEONARDO i BIANCA MARIA desapareixen sense respondre.*) Qui surt, dida?

LA DIDA: El germà amb la germana.

ANNA: Ah, baixen les escales... On van? (*Com que ella fa el moviment d'avançar sola cap a la porta de les escales, LA DIDA l'acompanya. Des de l'entrada, s'inclina per cridar-los.*) Bianca Maria! Leonardo! On aneu? (*Ningú no*

respon.) Bianca Maria, on aneu? On aneu? (*Ningú no respon.*) Ves, dida, corre, atrapa'ls... (LA DIDA *surt. La cega, inquieta per una ansietat confusa, es queda escoltant, al costat de la porta.*) On van? No han respost... Però sí que deuen haver sentit la meua veu: acabaven de baixar... Sembla que fugin... On...? Com em batega el cor! (*Es posa una mà al cor. Escolta si* LA DIDA *torna.*) Ell ha de parlar-me, aquesta nit... a la mateixa hora... Què em dirà? Què podrà dir-me...? Sembla com si s'hagués resolt alguna cosa gran... (*Sent el pas de LA DIDA, que puja per les escales.*) Dida! Que tornes sola?

LA DIDA (*mentre entra esbufegant*): Els he atrapat... m'han dit que van a la font... que tornaran aviat...

ANNA: No han sentit que jo els cridava?

LA DIDA: Caminaven ràpid, com si tinguessin pressa.

ANNA: És tard? Ja és de nit?

LA DIDA: Gairebé no hi ha llum. Bufa un vent càlid que aixeca la pols. Llampega, cap al mar.

ANNA: Amenaça tempesta?

LA DIDA: El cel està clar, encara que llampegui.

ANNA: Quan tornarà l'Alessandro?

LA DIDA: Aquesta és l'hora.

ANNA: Esperem.

LA DIDA la fa seure i s'asseu al seu costat, sobre un tamboret baix. Totes dues romanen en silenci durant una llarga pausa. ANNA està molt atenta i vibra amb el mínim soroll.

ANNA: Ho sents? Ho sents, dida? Qui toca? Sembla una flauta.

LA DIDA: És un pastor que passa.

ANNA: Sí que sona dolçament! Sembla una flauta.

LA DIDA: És una flauta de canya. (*La cega es queda escoltant durant uns instants.*)

ANNA: És una antiga melodia que em sembla haver sentit ja, no sé quan...

LA DIDA: Ha passat per aquí altres vegades, aquest pastor.

ANNA: No: em sembla d'haver-la sentit en un temps que ja no recordo...

És com si tu m'expliquessis ara una d'aquelles antigues faules teves, dida. Quantes coses, quantes coses en el so d'una petita canya! Tinc el

cor inflat, dida, pesat com una roca... Creus que ells se l'hauran trobat, el pastor? Vull dir la Bianca Maria i el germà.

LA DIDA: Potser.

ANNA (*ansiosament*): Quin aspecte tenien? Els has mirat bé? Els has mirat a la cara? Quin aspecte tenien?

LA DIDA: Doncs no ho sé del cert... Quin aspecte havien de tenir?

ANNA: Estaven alterats? Estaven tristos?

LA DIDA: Semblava que tinguessin pressa.

ANNA: Però ell, el germà... No l'has mirat a la cara?

LA DIDA: No m'hi he acostat. Ells han continuat caminant.

ANNA: Qui dels dos anava al davant?

LA DIDA: Crec que anaven de la mà.

ANNA: Ah, s'agafaven de la mà... I el seu pas era ferm?

LA DIDA: Caminaven ràpid.

Pausa. ANNA està pensativa i atenta.

ANNA: I l'Alessandro no torna!

LA DIDA: Aquesta és l'hora. Deu ser a prop.

ANNA (*aixecant-se amb impaciència*): Ves a dalt a la galeria, dida, i mira.

LA DIDA puja a la galeria per explorar.

LA DIDA: Quin vent tan càlid! És com si sortís d'un forn... Em sembla distingir un home a cavall, al camí...

ANNA (*sobresaltant-se*): És l'Alessandro?

LA DIDA: Sí, sí, és el senyor. Ja arriba. (*Baixa les escales.*)

ANNA: Ves, dida. Assegura't que tot està preparat a la seva cambra. No vinguis, si no et crido. Encara hi ha una mica de llum, aquí?

LA DIDA: Ja gairebé no es veu res.

ANNA: Porta una làmpada.

LA DIDA surt per l'esquerra. ANNA escolta ansiosament si el pas d'ALESSANDRO ressona per les escales.

ESCENA TERCERA

Entra ALESSANDRO. Està tan absort en el seu pensament dolorós que no s'adona de la presència d'ANNA. Es dirigeix cap a la seva cambra, mut.

ANNA: Alessandro!

ALESSANDRO (*estremint-se, s'atura*): Ets aquí, Anna? No t'havia vist. Quasi és fosc.

ANNA: T'esperava.

ALESSANDRO: He trigat una mica. Pel camí, el vent aixecava una pols tan densa que resultava difícil avançar. És l'alè del desert. Sembla que el vespre caigui com una cendra inflamada. On és en Leonardo?

ANNA: Ha sortit fa poca estona, amb la germana.

ALESSANDRO (*amb la veu insegura*): No saps on ha anat?

ANNA: Ha baixat a la font de Perseu.

Entra LA DIDA amb la làmpada encesa, però, quan està a punt de posar-la sobre la taula, una ràfega de vent l'apaga. La porta, darrere seu, es tanca amb violència.

LA DIDA: Ah, s'ha apagat! Cal que tanquem la porta de l'escala. El vent va augmentant.

Ella va a tancar-la, després torna cap a la taula per encendre una altra vegada la làmpada apagada. L'aspecte d'ANNA expressa un terror vague. Es queda escoltant, cap a la galeria oberta, com si esperés alguna cosa. LA DIDA surt, a l'esquerra, tancant la porta darrere seu.

ANNA: Alessandro, acosta't, escolta... (ALESSANDRO *s'acosta, inquiet.*) No ho sents? No et sembla sentir...?

ALESSANDRO: Què? (ANNA *no respon.*) És el vent que xiula a les esquerdes dels murs i sota la Porta dels Lleons.

ANNA: S'aproxima la tempesta?

ALESSANDRO (*pujant ràpidament a la galeria*): No, el cel és clar. Comencen a aparèixer els estels. La faç de la lluna està a dalt de l'Acropolis. El vent fa un soroll singular, a la ciutat morta: potser perquè engolfa per

les fosses dels sepulcres. Sembla un redoblar de tambors. No ho sents?
(*Baixa les escales. ANNA l'agafa pel braç, presa d'una inquietud implacable.*)
Què tens, Anna?

ANNA: Estic inquieta... No puc vèncer l'ansietat que m'estreny la gola...
Penso en aquells dos, allà baix...

ALESSANDRO (*amb una commoció suprema, sobreentenenent les seves paraules*): Per què? Tu saps... tu saps alguna cosa...? La cosa horrible...? Qui, qui t'ho ha pogut explicar...? En Leonardo, potser? Te n'ha parlat en Leonardo? Com ha pogut ell... a tu...

ANNA (*perduda*): Però què t'imagines tu? Què creus...? No, no, ell no me n'ha parlat, no me n'ha dit res... Jo, jo he parlat amb ell, anit, aquí: jo que sabia, que ja sabia... Oh, però sense lamentacions, sense rancor, Alessandro...

ALESSANDRO: Tu has parlat amb ell d'aquella cosa horrible! Has tingut el valor de parlar-ne, Anna! Però com? Com ho sabies, tu, digues, com ho sabies? Com has pogut penetrar el seu secret, mentre jo mateix fins anit no tenia ni la més mínima ombra de sospita? Digues: com?

ANNA (*cada vegada més perduda*): El seu secret! Què vols dir? Quin secret? De quina cosa horrible parles, Alessandro?

ALESSANDRO (*torbat, entenent l'error*): Jo pensava que...

ANNA: Hi ha una altra cosa? Hi ha una altra cosa?

ALESSANDRO (*agafant-li les mans, dominant amb esforç la commoció que l'ofega*):

Escolta'm, Anna: tu que saps portar el pes de qualsevol dolor, tu que mai has temut el patiment i que coneixes totes les tristeses de la vida. Estem en un moment greu, molt greu. Un remolí violent ens arrossega no sabem cap a on. Som la presa d'una força obscura i invencible. Tu sents, Anna, tu sents que s'ha fet un nus horrorós i que cal tallar-lo. Hem evitat parlar, fins a aquest moment, perquè a mi, com a tu, cada paraula ens ha semblat inútil i només el silenci ens ha semblat una manera d'acceptar la necessitat, digne de nosaltres i d'allò que vam ser. Ara tot es precipita. Ha arribat per a cadascun de nosaltres el moment de mirar els ulls del destí... No serveix de res tancar els ulls. Tot allò que hi ha és necessari. Et demano, doncs, Anna, la veritat. Què va passar anit? Et demano la veritat.

ANNA: La veritat... Ah, no serveix, no serveix! En determinats moments de la vida, ningú sap quines paraules és millor dir que dur soterra-

des... Ahir vaig demanar perdó a en Leonardo per haver parlat: avui et demano perdó a tu, Alessandro. Ho has dit bé, ho has dit bé: només el silenci és digne. Calia no interrompre el silenci per salvar algú. Però ell era allà... Tantes vegades, tantes vegades l'havia sentit, patit, patit cruelment... Em semblava que jo fos l'única causa de tanta angoixa, jo sola: el destorb! I sentia una voluntat fraternal de consolar-lo, de fer-li algun bé, de mostrar-li que tot havia estat comprès i resolt, fins i tot... I ahir al vespre, quan se'm va acostar, hi havia en ell com un abandó: no sé quina necessitat de confiança... Semblava que hagués plorat, que alguna cosa en el seu cor s'hagués desfet... Els estels li semblaven bonics... Aleshores vaig experimentar la necessitat de fer-li algun bé, i vaig parlar-li... Vaig parlar-li d'aquella pobra criatura i de tu... Vaig voler expulsar de la seva ànima qualsevol amargor, qualsevol rancor injust cap a aquella criatura que no té cap altra culpa que la d'estimar i ser estimada... I vaig parlar-li d'ella, i vaig parlar-li de tu, sense lamentar-me, sense humiliar-me, però donant-li alguna esperança...

ALESSANDRO (*desfet*): Alguna esperança! I ell... tu creus que ja ho sabia? Et va semblar, Anna, que ja ho sabia...? No és possible! No és possible! Poca estona abans me n'havia parlat...

ANNA (*perduda*): No ho sabia...? No ho sabia...? (*Sembla que, reflexionant sobre el seu col·loqui, ella descobreixi algun indici que no havia advertit abans, i que el seu esperit s'il·lumini de cop. La seva exclamació és com un crit contingut:*) Ah, potser! Ell deia que no ho entenia... Sí, sí... Deia: «N'esteu convençuda? N'esteu convençuda?». I després... Ah, però aleshores? Hi ha una altra cosa, doncs, hi ha una altra cosa...

ALESSANDRO *es mou per l'estança incertament, com si busqués un remei sense trobar-lo.*

ALESSANDRO (*en veu baixa, per a ell mateix*): Després del que m'havia revelat!

ANNA: Digués-me tu ara la veritat, Alessandro! Et demano la veritat.

ALESSANDRO (*aproximant-se novament a ella*): I què va fer ell? Després, què va fer? On va anar?

ANNA: Va sortir, va fugir... Sé per la germana que ha tornat aquest matí a l'alba... Ella l'ha esperat fins a l'alba...

ALESSANDRO: Fugir, fugir... Sembla que no es pugui fer res més que fugir... (*Es mou incert, sense saber què fer.*) Ah, quan ens tornarem a mirar als ulls...?

ANNA (*insistent*): Però ara digues-me tu la veritat!

ALESSANDRO: I han sortit junts... Han baixat a la font... Quanta estona fa?

ANNA: Pocs minuts abans que tu tornessis.

ALESSANDRO: Junts... junts... allà baix... (*La seva alteració creix a cada moment.*) I estaven aquí amb tu, abans de sortir... i què deien?

ANNA: No, jo he entrat quan ells ja baixaven les escales... Els he cridat, no m'han respost... He enviat la dida a atrapar-los...

ALESSANDRO: I aleshores?

ANNA: Han dit que baixaven a la font una estona, que tornarien aviat...

Però digues, digues...! (*Ella agafa el braç d'ALESSANDRO, que es disposa a pujar a la galeria. Pugen així, desapareixen en l'ombra, cap a la balustrada. Al cap d'un instant, ALESSANDRO torna a entrar sol a l'estança. Obeint a un impuls, corre cap a la porta, l'obre i baixa les escales precipitadament. La cega apareix a l'intercolumni, presa del terror, en actitud de seguir el marit.*) Alessandro! Alessandro! (*No respon ningú. Camina a les palpentes, troba una de les columnes; s'hi recolza, baixa el primer graó, després els altres.*) Alessandro! Ha marxat... Estic sola... Ah, Senyor, doneu-me la llum!

Seguint el corrent càlid del vent que entra a través de la porta oberta, arriba a l'entrada; es recolza en un dels muntants, fa una passa cap a les escales, desapareix en l'ombra.

Acte cinquè

Un lloc solitari i salvatge, al costat d'un cingle que s'obre entre la banya menor de la muntanya Eubea i el flanc inaccessible de la ciutadella. Les murtes creixen enmig de les penyes aspres i de les runes ciclòpies. L'aigua de la font de Perseu, que brota entre les roques, queda recollida en una cavitat semblant a una conca, després flueix i es perd pel terreny pedregós. En l'antiga solitud, ja ocupada pel misteri de la nit, se sent el so dels brolladors perennes.

ESCENA ÚNICA

A la vora de la font, al peu d'un arbust de murta, hi ha estès el cadàver de BIANCA MARIA, supí, rígid, càndid. El vestit mullat se li adhereix al cos; els cabells, impregnats d'aigua, li emboliquen el rostre com si fossin amples benes; els braços estan estirats al llarg dels costats; els peus, units, com aquells de les estàtues sepulcralcs que jauen sobre els túmuls. ALESSANDRO, assegut en una pedra, amb els colzes sobre els genolls i agafant-se les temples amb les dues mans, mira fixament la morta, silenciós, en una immobilitat terrible. A l'altre costat, LEONARDO està dempeus, recolzat a una gran roca, a la qual els seus dits s'agafen de tant en tant, convulsos i desesperats com els dits d'un naufrag a l'escull que emergeix de l'abisme. En el silenci mortal, se sent l'estrepit de l'aigua i el so intermitent del vent sobre les murtes, que es mouen. De sobte, LEONARDO se separa de la roca i va a agenollar-se al costat del cadàver de la germana, ajupint-se com per tocar-la.

ALESSANDRO (*aturant-lo amb un gest sobtat i amb un crit imperiós*): No la toquis! No la toquis!

LEONARDO (*retrocedint, sense aixecar-se*): No, no, no la toco... És teva, és teva... (*Pausa. Mira el cadàver amb una intensitat de dolor i d'amor sobrehumanes. Sembla que el deliri l'assalti. La seva veu és cada vegada més ronca i lacerant, gairebé irreconeixible.*) Tu creus, tu creus... que la profanaria, si la toqués...? No, no... Jo ara soc pur: soc completament pur... Si ara ella s'aixequés, podria caminar sobre la meva ànima com sobre la neu immaculada... Si ella revisqués, tots els meus pensaments cap a ella serien com els lliris, com els lliris... Ah, qui podrà dir sobre la terra que estima una criatura humana com jo estimo aquesta? Cap amor sobre la terra és igual que el meu... Tota la meva ànima és un cel per a aquesta morta... (*La seva veu s'aixeca, impetuosa i ardent com un deliri que creix, o es vela amb un estremiment de tendresa suprema.*) Qui, qui hauria fet per ella el que he fet jo? Tu haguessis tingut el coratge de realitzar aquesta cosa atroç per salvar la seva ànima de l'horror que estava a punt d'aferrar-la? Ah, tu l'has estimada, tu l'has estimada amb totes les forces de la teva vida, perquè és així com ella havia de ser estimada, però tu no saps, tu no saps com era la seva ànima... Totes les bondats de la terra i totes les belleses —les belleses que tu mateix encara no has somiat— eren a la seva ànima... Semblava que cada matí, quan es despertava, tot l'aire de la primavera passés per la seva ànima, l'entendris i la fes florir... Semblava que cada vespre les coses més dolces del nostre dia viscut haguessin quedat a la seva ànima com en un tamís i que ella les barrequés per mi, per oferir-me-les com s'ofereix un pa... Ah, així, així és com ella m'ha nodrit per tant de temps; d'aquest pa ella m'ha nodrit, al final de cadascun dels meus dies... Ella sabia transformar el més tènue dels somriures en una gran felicitat... La més petita de les meves alegries es dilatava a la seva ànima fins a l'infinit, l'infinit, com un cercle a l'aigua tranquil·la, donant-me la il·lusió d'una gran felicitat... Ah, tu no saps, tu no saps com era la seva ànima... No hi ha cap criatura sobre la terra que pugui ser igual... No hi havia ni una sola gota amarga en tota la seva sang... Abans... (*S'interromp, tremolant com un home malalt, la carn del qual es retorça amb un espasme incontrolable.*) Abans... Tota la seva tendra vida tremolava en els seus cabells, sota la meva mà... (*Tremola, a terra, d'una manera tan horrible que ALESSANDRO*

s'aixeca, fa el gest d'anar cap a ell, però sembla que no es pugui moure i torna a caure a la pedra.) Ah, quan s'ha ajupit cap a l'aigua per beure... He sentit com el primer glop corria per la seva gola... Em semblava que ella begués del meu cor, que en aquell glop hi passés tot el dolor sofert, tota l'existència vergonyosa, i cada coneixement, cada memòria, i tot el meu ésser... Buit, buit i cec era quan m'he abatut sobre ella. La mort estava a les meves espatlles i m'empenyia amb els seus genolls de ferro... El món estava destruït... Mil segles... un instant... I jo era allà a les pedres... i, a l'aigua agitada encara pels seus tremolors, els seus cabells... els seus cabells al voltant del seu cap que queia... Ah, qui, qui hagués fet per ella el que he fet jo...? Jo l'he aixecada, he tornat a veure el seu rostre: «Tot el seu rostre palpitava entre els seus cabells com un batec violent» —així, així deia l'Anna anit: ella, que l'havia tinguda entre les mans, que l'havia sentida palpitava entre les seves mans... I jo he tornat a veure el seu rostre, que no palpitava més; el seu rostre fred, que regalimava... Jo li he abaixat les parpelles sobre els ulls... Ah, més dolces que una flor sobre una flor... I cada taca ha desaparegut de la meva ànima; jo m'he tornat pur, completament pur. Tota la santedat del meu amor primer ha tornat a la meva ànima com un torrent de llum... Un altre bé, un altre bé que ella m'envia a través de la mort...! Per poder-la estimar novament així, l'he matada, perquè tu poguessis estimar-la així davant dels meus ulls, sense sentir-te separat de mi, sense crueltat i sense remordiments, per això, per això l'he matada... Oh, germà, germà meu en la vida i en la mort, unit a mi, per sempre unit a mi per aquest sacrifici que jo t'he fet... Mira-la, mira-la! És perfecta, ara és perfecta. Ara pot ser adorada com una criatura divina... En el més profund dels meus sepulcres, la depositaré i la col·locaré al voltant de tots els meus tresors... A tu, a tu, tot el que resplendeix, per sempre a tu tot el que és pur... Adorada! Adorada! Si nosaltres poguéssim reviure amb la nostra sang el teu rostre pàl·lid, per un instant, perquè un sol instant obrissis els ulls, perquè ens veiessis, perquè sentissis el crit del nostre amor i del nostre dolor... Germana! Germana! *(S'inclina cap a la morta, cridant-la de manera reiterada i punyent, estenent les seves mans agitada fins al rostre pàl·lid, que roman immòbil entre les franges humides dels cabells. Sense poder-se resistir a aquest crit, ALESSANDRO s'aixeca, passa davant dels peus del cadàver, va cap a l'amic, s'ajup, li posa una mà al front*

per sentir aquella febre, per calmar aquell deliri que sembla el principi de la follia. LEONARDO, amb el contacte, experimenta un alleujament. L'horrible contractura dels seus nervis es relaxa una mica, la seva veu s'apaga.) Deixa que besis els seus peus, els seus petits peus... *(S'arrossega fins als peus de la morta i abaixa el cap, quedant-se una mica en aquest gest. ALESSANDRO també es prostra, al seu costat. Durant la pausa, se sent la font que gemeix. LEONARDO alça el front i es queda amb els ulls fixos en els seus peus inerts.)* Un dia ella era a la riba del mar, asseguda a la sorra, amb els genolls sota la barbeta; i, mentre somiava els seus bonics somnis, embolicava amb les seves trenes deslligades els seus peuetes com dues fulles tendres. El mar dormia davant seu, com un nen innocent, com un respir lleuger... *(Pausa. S'estremeix, commogut per un altre record.)* Ah, aquell dia maleït, davant del foc... *(Es cobreix el rostre amb les mans i s'ajup de nou.)* Perdona! Perdona! *(Pausa. ALESSANDRO es gira inquiet cap a les roques del fons, allà on s'obre el sender.)*

ALESSANDRO *(posant-se dret de cop)*: Passes! M'ha semblat sentir una passa, allà, al sender... Escolta! *(LEONARDO també s'aixeca, aterrit. Tots dos paren l'orella, contenint la respiració.)* No. Potser m'he enganyat... Potser és el vent entre les murtes... Alguna pedra que ha rodolat a la vall...

LEONARDO: No ho sé... El cor em bateja massa fort, m'eixorda l'orella... No sento res més... *(ALESSANDRO va cap a les roques del fons i espia. No se sent res més que el gemec ronc del brollador.)*

ALESSANDRO *(tornant cap a l'amic, que mira fixament el cadàver, i sacsejant-lo)*: Ara què farem? Caldrà que ens l'emportem d'aquí... On la portarem? La portarem a la casa, ara? I l'Anna... i l'Anna... Què li direm?

LEONARDO *(perdut, mirant al seu voltant)*: L'Anna... L'Anna... Ella m'espera, a la mateixa hora... Em va prometre... em va prometre... anit...

ALESSANDRO: Què et va prometre?

LEONARDO: Esperar-me, esperar-me...

ALESSANDRO: Esperar-te? On? Per què?

LEONARDO: Ella pensava... Ella volia...

ALESSANDRO: Ella volia...?

LEONARDO: Volia desaparèixer... desaparèixer...

ALESSANDRO: Ah! *(Pausa. Tots dos, instintivament, miren cap al sender entre les roques, al fons. Se sent la font que gemega.)* Què li direm? Què farem, ara...? Tu vols quedar-te aquí? Jo me'n vaig... vaig a buscar... el sudari...

LEONARDO (*envaït per un terror invencible*): No, no, no te'n vagis, no em deixis... Quedem-nos aquí, quedem-nos aquí encara!

ALESSANDRO: Però l'Anna... l'Anna... (*S'estremeix i escolta amb atenció.*) Ve algú, s'acosta algú... Passes! He sentit passes...! Ah, si fos... L'hem d'amagar... Portem-la allà, entre les murtes, sota el fullatge... Leonardo, que no em sents? (*Sacseja LEONARDO, que sembla petrificat.*) Portem-la allà, entre les murtes... Jo me la posaré a les espatlles... A poc a poc! A poc a poc! (*S'ajup per aixecar la morta, per la part del cap, mentre que LEONARDO s'ajup per aixecar-la per la part dels peus. En aquell moment, se sent en el sender la veu de la cega.*)

ANNA (*d'entre les roques del fons, invisible*): Bianca Maria! Bianca Maria! (*Tots dos deixen el cadàver i s'incorporen, tan pàl·lids com la morta, immobilitzats pel terror, rígids.*) Bianca Maria! (*La cega apareix entre les roques, sola, tintinejant, a l'ombra. Com que ningú no respon, fa algunes passes endavant, amb una ansietat desesperada.*) Alessandro! Leonardo! (*Avança cap al cadàver, està a punt de tocar-lo amb els peus, mentre els altres continuen incapaçs de fer cap gest ni de proferir una paraula.*)

ALESSANDRO (*en el moment que el peu d'ANNA està a punt de tocar el cadàver*): Atura't! Atura't, Anna!

Però ANNA ha sentit el cos inert que jeia contra els seus peus. S'ajup al costat de la morta, perduda, palpant-la, fins que arriba al rostre, als cabells encara impregnats de l'aigua letal. S'estremeix per totes les fibres en el contacte amb el gel, que no és semblant a cap altre gel. Llança un crit agudíssim, en el qual sembla exhalar-se tota la seva ànima.

ANNA: Ah...! Hi veig! Hi veig!

Teló.

La Gioconda

Cosa bella mortal passa, e non
d'arte.¹⁰

LEONARDO DA VINCI

¹⁰ La variant del *memento mori* petrarquesc «cosa bella mortal passa, e non dura» ha estat atribuïda a Leonardo da Vinci, segons una tradició apòcrifa del segle XIX.

*Per a Eleonora Duse,
la de les belles mans*

DRAMATIS PERSONÆ

LUCIO SETTALA

LORENZO GADDI

COSIMO DALBO

SILVIA SETTALA

FRANCESCA DONI

GIOCONDA DIANTI

LA PETITA BEATA

LA SIRENETA

A Florència i a la costa de Pisa, època actual.

Acte primer

Una estança quadrada i tranquil·la, en la qual la disposició de totes les coses revela la recerca d'una harmonia singular, indica el secret d'una correspondència profunda entre les línies visibles i la qualitat de l'ànima resident que les ha escollides i les estima. Tot sembla ordenat per les mans d'una gràcia pensativa. De l'aspecte d'aquest lloc, en neix la imatge d'una vida dolça i recollida.

Dues grans finestres s'obren al jardí subjacent. A través d'una d'elles, en el camp serè del cel, es divisa el turó de San Miniato i la seva clara basílica, així com el convent i l'església del Cronaca, la «bella villanella», el vas més pur de la senzillesa franciscana.

Una porta condueix cap a les cambres interiors; una altra, cap a l'entrada. És l'hora del capvespre. Per totes dues finestres hi entra la llum, l'alè i la melodia d'abril.

ESCENA PRIMERA

A l'entrada de la primera porta, apareixen SILVIA SETTALA i el vell LORENZO GADDI, que avancen l'una al costat de l'altre i entren plegats en aquesta frescor primaveral.

SILVIA SETTALA: Ah, beneïda sigui la vida! Per haver mantingut sempre encesa una esperança, avui puc beneir la vida.

LORENZO GADDI: La vida nova, estimada Silvia, criatura bona i coratjosa, tan bona i tan forta! La tempesta ja ha passat. Després de tant de mal,

en Lucio torna a vós, ple de reconeixement i de tendresa. Sembla que reneixi. Tenia els ulls d'un nen, ara fa un moment.

SILVIA SETTALA: Quan vós esteu al seu costat, recobra tota la bondat.

Quan us diu *mestre*, la seva veu es torna tan afectuosa que el vostre gran cor paternal deu palpitari.

LORENZO GADDI: Abans tenia els mateixos ulls que li vaig veure quan va venir a mi per primera vegada i li vaig posar l'argila entre les mans. Els seus ulls tenien una expressió atònita i dolça, però ja aleshores el seu polze era enèrgic i revelador. Conservo el seu primer esbós. Vaig pensar que us el regalaria el dia de les noccs. Ho faré ara en auguri de la nova felicitat.

SILVIA SETTALA: Gràcies, mestre.

LORENZO GADDI: És un cap de dona coronat de llover. Me'n recordo: teníem una petita model mediocre. Ell treballava i amb prou feines la mirava. A vegades, semblava absort; a vegades, ansiós. Li va sortir de les mans una espècie de màscara confusa, en la qual s'entreveia una mena de línia heroica. Va romandre uns minuts perplex i desanimat, i gairebé avergonyit davant de la seva obra, sense gosar girar-se cap a mi. Però, de sobte, abans d'abandonar-la, va cenyir amb pocs tocs una corona de llover al voltant del cap. I em va agradar tant... Va voler coronar en l'argila el seu somni no expressat. El final de la seva jornada va ser un acte d'orgull i de fe. Vaig començar a estimar-lo des d'aquell instant, per aquella corona. Us donaré l'esbós. Pots dir, si el mireu amb atenció, sabreu descobrir el rostre ardent de Safo, aquella figura ideal que uns anys després va saber conduir fins a la perfecció d'una obra mestra.

SILVIA SETTALA (*que escolta amb avidesa*): Seieu, seieu, mestre, quedeu-vos encara una estona: us ho prego! Seieu aquí, al costat de la finestra. Quedeu-vos encara uns minuts! Tinc moltes coses a dir-vos, i no sabré dir-ne cap. Voldria vèncer aquest tremolor continu que em domina... He d'entendre...

LORENZO GADDI: L'alegria us fa tremolar?

Seu al costat de la finestra. SILVIA SETTALA, recolzada a la barana, està girada cap a ell i el seu rostre campeja en l'aire ceruli, en el qual es divisa el bonic turó religiós.

SILVIA SETTALA: No sé si és l'alegria... A vegades, tot allò que va ser, tot el mal, tot el dolor, fins i tot la sang, fins i tot la cicatriu, tot s'atenua, desapareix, és esborrat per l'oblit, no és res. Altres vegades, tot allò que va ser, el pes horrible de la memòria, es torna dens, s'agreja, es fa compacte i opac i dur com una muralla, com una roca que jo no podria escalar mai... Abans, quan parlàveu, quan m'heu ofert aquest regal inesperat, pensava: «Agafaré aquest regal amb les mans, aquest fragment d'argila en el qual ell va posar la primera llavor del seu somni com en una terra fecunda; l'agafaré amb les mans, aniré somrient cap a ell i li portaré intacta la millor part de la seva ànima i de la seva vida; i no diré res, ell reconeixerà en mi la custòdia de tot el seu bé, i ja mai més voldrà allunyar-se de mi, i serem joves encara, serem joves encara!». Això pensava, i el pensament i l'acte es confonien amb una facilitat increïble. Les vostres paraules transformaven el món... Aleshores, una ràfega, una brisa, un aire imperceptible, un no-res, i tot es descompon, i moren totes les il·lusions; i torna l'angoixa, i la por, i el tremolor... Oh, abril! (*De sobte, ella es gira cap a la llum, amb un sospir profund.*) Com em torba aquest aire, que és alhora tan límpid! Totes les esperances i totes les desesperacions passen en el vent amb el polsim de les flors. (*S'aboca a la barana, cridant:*) Beata, Beata!

LORENZO GADDI: La petita és al jardí?

SILVIA SETTALA: És allà, corrent entre els rosers. Està boja d'alegria. Beata! S'ha amagat rere la bardissa, la trapella. I riu. La sentiu riure? Ah, quan riu, és com el goig de les flors que s'omplen de rosada fins a la vora del calze. Així la seva rialla fresca m'omple el cor.

LORENZO GADDI: Potser en Lucio també la sent, i això el consola.

SILVIA SETTALA (*greu i temerosa, inclinant-se cap al mestre, agafant-li una mà*): Penseu, doncs, que s'ha curat realment... de totes les ferides? Penseu que torna a mi amb tota la seva ànima? Heu sentit això quan l'heu vist, quan hi heu parlat? Què és el que us diu el cor?

LORENZO GADDI: Abans m'ha semblat que tenia l'aspecte d'un home que torna a viure amb un nou sentit de la vida. Aquell que ha vist el rostre de la mort és impossible que no hagi vist en una espurna el de la veritat. La bena ha caigut dels seus ulls. Ara us reconeix tota sencera.

SILVIA SETTALA: Mestre, mestre, si us enganýessiu, si l'esperança fos vana, què seria de mi? He consumit totes les meves forces.

LORENZO GADDI: I de què teniu por ara?

SILVIA SETTALA: Ell ha volgut morir, però l'altra... l'altra viu, i sé que és implacable.

LORENZO GADDI: I ara què podria fer ella?

SILVIA SETTALA: Ho podria fer tot, si encara fos estimada.

LORENZO GADDI: Estimada? Més enllà de la mort?

SILVIA SETTALA: Més enllà de la mort. Ah, compregueu la meva angoixa!

Ha volgut morir per ella, en un moment de deliri i de furor. Penseu com devia estimar-la, si el pensament de mi i el pensament de la Beata no el van aturar... Tot ell, en aquell moment terrible, es va convertir en la seva presa; es trobava a la culminació de la seva febre i del seu patiment, i la resta del món era com si no existís. Penseu com devia estimar-la! (*La veu de la dona és suau, però punyent. El vell abaixa el cap.*) Qui podria dir ara què és el que ha succeït en ell, després del cop, quan l'ombra de la mort ha passat sobre la seva ànima? S'ha despertat sense memòria? Potser veu un abisme entre la seva vida que es renova i la part de si mateix que s'ha quedat més enllà de la seva ombra? O bé... o bé la imatge ha ressorgit de les profunditats i roman sobre l'ombra per sempre, dominadora, amb un relleu indestructible? Digueu!

LORENZO GADDI (*perplex*): Qui pot saber-ho!

SILVIA SETTALA (*amb un to dolorós*): Ah, ara ja no us atreviu a consolar-me! És així, doncs? No hi ha remei?

LORENZO GADDI (*agafant-li les mans*): No, no, Silvia... Jo volia dir: qui sap quines transformacions produeix una força tan misteriosa en una naturalesa com la seva? Tot anuncia en ell l'aparició d'un nou bé. Fixeu-vos-hi, quan somriu. Fa una estona, allà, abans que us allunyéssiu per acompanyar-me a fora, quan us ha besat aquestes mans tan boniques, no heu sentit que tot el seu cor es desfeia de tendresa i d'humilitat?

SILVIA SETTALA (*amb el rostre encès per una flama tènue*): Sí, és veritat.

LORENZO GADDI (*mirant-li les mans*): Estimades, estimades mans, valentes i boniques, segures i boniques! Les vostres mans són d'una bellesa extraordinària, Silvia. Si massa vegades el dolor les ha fet confluir, també les ha sublimades, les ha fetes perfectes. Són perfectes. Recordeu la dona del Verrocchio, la dona del branquilló, aquella dels cabells de raïm? Ah, és allà! (*S'adona, per la mirada i el somriure d'ella, que hi ha una còpia del bust en un petit armari situat en una cantonada de l'estança.*)

Veig que ja us heu adonat del parentesc, doncs. Aquelles dues mans semblen consanguínies de les vostres, estan fetes de la mateixa essència. Viuen d'una vida tan lluminosa que la resta de la figura queda enfosquida, oi?

SILVIA SETTALA (*somrient*): Oh, ànima sempre jove!

LORENZO GADDI: Quan en Lucio repregui la seva feina, el primer dia haurà de modelar les vostres mans. Tinc un tros de marbre antic, que vaig trobar als horts Oricellari. L'hi donaré, perquè les esculpeixi i després les pengi com un exvot.

SILVIA SETTALA (*pel front de la qual passa una ombra*): Creieu que tornarà aviat a la feina? Ho desitja? Us n'ha dit alguna cosa?

LORENZO GADDI: Sí, abans, quan no hi éreu.

SILVIA SETTALA: Què deia?

LORENZO GADDI: Coses vagues i delicioses, imaginacions de convalescent. El conec. Jo també he estat malalt. Tant li sembla d'haver perdut el seu art, de no tenir ja cap força i d'haver-se convertit en un estrany de la bellesa, com que els seus polzes hagin adquirit una virtut màgica i que, amb un simple toc, les formes sorgeixin de l'argila amb la facilitat dels somnis... Està una mica inquiet per l'abandó en el que creu que ha quedat el seu estudi, allà baix, al Mugnone. M'ha demanat que vagi a fer-hi una ullada... Teniu la clau?

SILVIA SETTALA (*torbada*): Hi ha el guarda.

LORENZO GADDI: Quant de temps fa que no hi heu estat?

SILVIA SETTALA: Des que va començar la cosa... Encara no he tingut el valor de tornar-hi a entrar. Crec que veuria taques de sang arreu i trobaria senyals d'ella a qualsevol lloc... Ella encara és la mestressa allà. Aquell lloc encara pertany al seu domini.

LORENZO GADDI: El domini d'una estàtua.

SILVIA SETTALA: No, no... No sabeu que ha quedat una clau a les seves mans? Ella hi entra, com si encara en fos la mestressa... Ah, us ho he dit, us ho he dit: viu, i és implacable.

LORENZO GADDI: Esteu convençuda que ella hi ha tornat, després del que ha passat?

SILVIA SETTALA: N'estic convençuda. La seva audàcia no té límits. No té pietat ni vergonya.

LORENZO GADDI: I ell, en Lucio, ho sap?

SILVIA SETTALA: No ho sap, però, esclar, tard o d'hora ho sabrà. Ella trobarà la manera que ell ho sàpigui.

LORENZO GADDI: Per què això?

SILVIA SETTALA: Perquè ella és implacable, perquè no renuncia a les seves preses.

Pausa. El vell es queda pensatiu. La veu de la dona es torna tremolosa i aspra.

SILVIA SETTALA: I l'estàtua... l'esfinx... l'heu vista?

LORENZO GADDI (*després d'un moment de vacil·lació*): Sí, l'he vista.

SILVIA SETTALA: Va ser ell qui us la va mostrar?

LORENZO GADDI: Sí, un dia del mes d'octubre passat. Tot just l'havia acabada.

Pausa.

SILVIA SETTALA (*amb la veu que li tremola i li falta*): És meravellosa, oi? Digueu!

LORENZO GADDI: Sí, és preciosa.

SILVIA SETTALA: Per a l'eternitat!

Pausa, carregada de mil coses indefinides i, no obstant això, ineluctables.

LA VEU DE LA BEATA (*des del fons del jardí*): Mare, mare!

LORENZO GADDI: La petita us crida.

SILVIA SETTALA (*estremint-se i abocant-se a la finestra*): Beata...! Ah: la meua germana Francesca travessa el jardí, puja cap aquí amb en Cosimo Dalbo. Sabíeu que en Cosimo ha tornat del Caire? Va arribar ahir al vespre a Florència. En Lucio estarà molt content de tornar-lo a veure.

LORENZO GADDI (*aixecant-se per acomiadar-se*): Adeu, doncs, estimada Silvia: fins demà, potser.

SILVIA SETTALA: Quedeu-vos encara una estona! La meua germana us voldrà veure.

LORENZO GADDI: Me n'he d'anar. Se m'ha fet tard.

SILVIA SETTALA: Quan tindrè el regal que m'heu promès?

LORENZO GADDI: Potser demà.

SILVIA SETTALA: Sense el *potser*, sense el *potser*. Us espero. Hauríeu de venir sovint aquí, cada dia. La vostra presència fa molt de bé. No m'abandoneu! Confio en vós, mestre. Recordeu que l'amenaça encara pesa sobre el meu cap.

LORENZO GADDI: No patiu. Amunt el cor!

SILVIA SETTALA (*girant-se cap a la porta*): Aquí arriba la Francesca.

ESCENA SEGONA

Entra FRANCESCA DONI i avança cap a la germana per abraçar-la. COSIMO DALBO, que la segueix, saluda LORENZO GADDI, que està a punt de sortir.

FRANCESCA DONI: Veus qui et porto? Ens hem trobat davant del reixat. Salut, mestre. Marxeu quan jo arribo? (*Saluda el vell.*)

SILVIA SETTALA (*allargant la mà al jove amb cordialitat*): Ben tornat, Dalbo. Us esperàvem. En Lucio està impacient per veure-us.

COSIMO DALBO (*amb una sol·licitud afectuosa*): Com està ara? S'ha aixecat? Està recuperat?

SILVIA SETTALA: Està convalescent: una mica dèbil encara, però cada dia va recuperant forces. La ferida està completament tancada. Ho veureu de seguida. Ara té la visita del metge, vaig a anunciar que heu vingut. Serà una gran alegria per a ell. Durant el dia, m'ha preguntat per vós diverses vegades. Està impacient. (*Girant-se cap a LORENZO GADDI*;) Fins demà, doncs.

Surt amb un pas viu i lleuger. La germana, el mestre i l'amic la segueixen amb els ulls fins a l'entrada.

FRANCESCA DONI (*amb un somriure afectuós*): Pobra Silvia! Fa dies que sembla que tingui ales. En determinats moments, quan la miro, em sembla com si estigués a punt d'emprendre el vol cap a la felicitat. I ningú més que ella mereix ser feliç, oi, mestre? Vós la coneixeu.

LORENZO GADDI: Sí, ella és realment tal com els vostres ulls de germana la veuen. Surt del seu martiri amb ales. Hi ha en ella una espècie de

tremolor que no s'atura. Abans el podia sentir, quan estàvem a prop. Realment, es troba en estat de gràcia. No hi ha alçada a la qual ella no pugui arribar. En Lucio té a les mans una vida de foc, una força infinita.

FRANCESCA DONI: Heu estat molta estona amb ell, avui?

LORENZO GADDI: Sí, unes hores.

FRANCESCA DONI: Com l'heu trobat?

LORENZO GADDI: Desbordant de dolçor i perdut. El veureu de seguida, Dalbo. La seva sensibilitat és perillosa. Les persones que l'estimen poden fer-li molt de bé i molt de mal. Amb una paraula n'hi ha prou perquè s'inquieti i es commogui. Vós, que l'estimeu, estigueu atent a cadascuna de les vostres paraules. Me n'he d'anar. *(S'acomia de tots dos, abans de sortir.)*

FRANCESCA DONI: A reveure, mestre. Potser demà ens tornarem a trobar aquí. Ho espero. Les meves escales us horroritzen! *(Acompanya el vell a la porta i després torna cap a l'amic.)* Quin foc d'intel·ligència i de bondat, en aquest vell! Quan entra en una estança, sembla que porti confort per a tothom. Qui està trist s'anima i qui està content s'enfervoreix.

COSIMO DALBO: És un animador, pertany a la casta més noble dels homes. La seva obra és una contínua exaltació de la vida: és l'esforç continu de comunicar una espurna, tant a les seves estàtues com a les criatures que troba pel camí. En Lorenzo Gaddi em sembla digne d'una glòria molt més alta que aquella que li concedeixen els seus contemporanis.

FRANCESCA DONI: És veritat, és veritat. Si sabéssiu quina energia i quina delicadesa ha demostrat en aquesta horrible desgràcia! Quan la cosa va tenir lloc, la meva germana no era aquí: era a casa la nostra mare, a Pisa, amb la Beata. La cosa va tenir lloc a l'estudi, allà al Mugnone, cap al vespre. Tan sols el guarda va sentir el cop. En descobrir la veritat, va córrer instintivament per advertir en Lorenzo Gaddi abans que a qualsevol altre. En l'angoixa i en l'horror d'aquell vespre d'hivern, entre el desconcert i la incertesa, ell va ser l'únic que no va perdre mai els ànims, que no va tenir ni un sol moment de dubte. Sempre va conservar una estranya lucidesa que ens va contagiar a tots. Era l'únic que ordenava: tots obeïem. Va ser ell qui va voler transportar el pobre Lucio aquí a casa, moribund. Els metges no tenien esperances

de salvar-lo. Ell era l'únic que repetia, amb una fe obstinada: «No, no morirà, no morirà, no pot morir». Jo el vaig creure. Ah, quina nit tan heroica, Dalbo! I, després, l'arribada de la Silvia, l'avís d'ell mateix, la prohibició que entrés en una cambra on la mínima ràfega d'aire podia empènyer aquella espurna de vida; i la força d'ella, la increïble resistència d'ella al son i a la fatiga durant setmanes senceres, la vigilància convençuda i silenciosa amb la qual ella custodiava el llindar com per impedir el passatge cap a la mort...

COSIMO DALBO: Jo era lluny, ignorant de tot, gaudint tranquil en una barca sobre el Nil! Tot i així, abans de marxar, vaig tenir una espècie de pressentiment. Per això vaig intentar per tots els mitjans de convèncer en Lucio perquè m'acompanyés en aquell viatge que en altres temps havíem somiat plegats. Aquells dies, ell havia acabat la seva estàtua, i jo pensava que en aquell marbre meravellós hi hauria la seva alliberació. Em va respondre: «No encara!». I, uns mesos després, va haver de buscar-la en la mort. Ah, si jo no hagués marxat, si m'hagués quedat al seu costat, si hagués estat més fidel, si hagués sabut defensar-lo contra l'enemiga, potser no hauria passat res!

FRANCESCA DONI: No cal lamentar-se, si de tant de mal pot sortir algun bé. Qui sap en quina tristesa desesperada s'hauria consumit la meva germana, si l'acte violent no l'hagués apropiat a en Lucio de manera sobtada! Però no cregueu que l'enemiga hagi depositat les armes. Ella no abandona el camp...

COSIMO DALBO: Com? La Gioconda Dianti...

FRANCESCA DONI (*fent el signe del silenci, abaixant la veu*): No pronuncieu aquest nom!

ESCENA TERCERA

Apareix a l'entrada LUCIO SETTALA, agafat al braç de SILVIA SETTALA, pàl·lid i demacrat, amb els ulls extraordinàriament engrandits pel patiment i un somriure tènue i dolç que aïna la seva boca voluptuosa.

LUCIO SETTALA: Cosimo!

COSIMO DALBO (*girant-se, acostant-s'hi*): Oh, Lucio, amic estimat! (*Agafa el convalescent entre els braços; mentrestant, SILVIA SETTALA s'aparta, s'acosta a la germana i surt amb ella, a poc a poc, aturant-se per mirar l'espòs abans de desaparèixer.*) T'has recuperat, oi? Ja no pateixes, no és cert? Et veig una mica pàl·lid, una mica demacrat, però no massa... Tens l'aspecte que tenies a vegades, quan sorties d'un període de feina febril, quan et quedaves dotze hores al dia davant de la teva argila, devorat per la gran flama. Te'n recordes?

LUCIO SETTALA (*perdut, girant la mirada per veure si SILVIA SETTALA encara està a l'estança*): Sí, sí...

COSIMO DALBO: Aleshores també els ulls se t'engrandien...

LUCIO SETTALA (*amb una inquietud indefinible, gairebé infantil*): I la Silvia? On ha anat la Silvia? No hi havia també la Francesca?

COSIMO DALBO: Ens han deixat sols.

LUCIO SETTALA: Per què? Ella s'imagina que... No, no et diré res, no et diré res. Tu potser ja ho saps. Jo no, no me'n recordo, no vull recordar-me'n... Parla'm de tu! Parla'm de tu! És bonic el desert? (*Parla d'una manera singular, com si estigués somiant, amb una barreja d'inquietud i d'estupor.*)

COSIMO DALBO: T'ho explicaré, però no has de cansar-te. T'explicaré tot el meu pelegrinatge; vindré a veure't cada dia, si ho vols; estaré amb tu tota l'estona que vulguis, però sense que et cansis. Seu aquí...

LUCIO SETTALA (*somrient*): Tan dèbil em veus?

COSIMO DALBO: No, ja estàs bé, però és millor que no et cansis. Seu aquí... (*El fa seure al costat de la finestra, contempla el turó que es dibuixa amb puresa sobre el cel d'abril.*) Ah, estimat, els meus ulls han contemplat coses meravelloses i han begut una llum que aquesta, en comparació, sembla somorta; però, quan torno a veure una sola línia com aquella d'allà (mira San Miniato!), em sembla com si em retrobés a mi mateix després d'un interval d'error. Mira aquell beneït turó! La piràmide de Kheops no fa oblidar la Bella Villanella; i més d'una vegada, als jardins de Koubbeh i de Gizeh, dipòsits de mel, mastegant un gra de resina, he pensat en un esvelt xiprer toscà a la vora d'un oliver sec.

LUCIO SETTALA (*entretancant els ulls sota l'alè primaveràl*): S'hi està bé aquí, oi? Se sent olor de violetes... No hi ha cap ram de violetes a l'estança? La Silvia en posa pertot arreu, fins i tot sota el meu coixí.

COSIMO DALBO: Saps què? T'he portat, entre les pàgines d'un Alcorà, violetes del desert. Les he collides al jardí d'un monestir persa, a prop de la Tebaida, al costat del Mokatta, en una muntanya de sorra. Allà, en una caverna excavada a la muntanya, coberta d'estores i coixins, els monjos oferien als visitants un te d'un sabor especial, el te àrab, perfumat de violetes.

LUCIO SETTALA: I tu me les has portades, enterrades en un llibre! Que feliç que devies ser quan les collies, i pensar que jo hauria pogut ser allà amb tu!

COSIMO DALBO: Allà tot era oblit. Pujava per una llarga escala de pedra, empinada, que condueix del peu de la muntanya a la porta dels Bek-tasi. Tot al voltant era desert: una immensa aridesa al·lucinant on tan sols hi vivien el palpit del vent i la vibració de la calor. A un costat i a l'altre, entre les dunes, no distingia res més que les pedres blanques dels cementiris àrabs. Sentia els crits dels esparvers, altíssims en el cel. Veia passar les bandades de barques pel Nil, amb les grans veles llatines, blanques, lentes, sense parar, sense parar, com flocs de neu. A poc a poc, s'apoderava de mi un èxtasi que tu encara no pots haver conegut: l'èxtasi de la llum.

LUCIO SETTALA (*amb una veu que sembla llunyana*): I jo hauria pogut ser amb tu, descansant, oblidant, somiant, embriagant-me de llum. Has navegat pel Nil en una vella barca carregada d'odres, de sacs i de banastes, oi? Segur que vas atracar en una illa cap al vespre, vestit de llana blanca, suposo que tenies set, que vas beure d'una font, que vas caminar amb els peus descalços sobre les flors i que l'olor era tan forta que et semblava de no tenir gana ja. Ah, he pensat, he sentit aquestes coses des del meu coixí... I també et seguia pel desert, quan la febre era més alta: per un desert d'arenes rosades, tot sembrat de pedres brillants que s'esquerdaven, crepitant com sarments al foc. (*Pausa. S'incorpora una mica, interrogant amb un to clar i els ulls oberts:*) I l'esfinx?

COSIMO DALBO: La primera vegada que la vaig veure era de nit, a la llum dels estels, enfonsada en la sorra, conservava encara l'empremta violenta dels remolins. Tan sols el rostre i la gropa emergien d'aquella espècie de terbolí apaivagat, la forma humana i la bestial. El rostre, en el qual l'ombra amagava les transformacions, em va semblar preciós en aquell moment: tranquil, august i ceruli com la nit, quasi

dolç! No hi ha cap altra cosa al món, Lucio, que sigui més solitària que aquella, però la meua ànima es trobava com davant de multituds que dormien i sobre les seves pestanyes hi queia la rosada. Després vaig tornar-la a veure de dia. El rostre era bestial com la gropa; el nas i les galtes estaven corroïts; l'excrement dels ocells embrutava les benes. Era el pesat monstre sense ales imaginat pels excavadors dels sepulcres, pels embalsamadors de cadàvers. I vaig evocar, sota el sol, la teua esfínx imperiosa i pura, que duu les ales empresonades, vives, a les espatlles.

LUCIO SETTALA (*amb una commoció sobtada*): La meua estàtua? Tu parles de la meua estàtua? És veritat, tu la vas veure abans de marxar, i et va semblar bonica. (*Mira inquiet cap a la porta, pel temor que la SILVIA SETTALA els pugui sentir, i abaixa la veu.*) Et va semblar bonica, oi?

COSIMO DALBO: Preciosa.

LUCIO SETTALA *es cobreix els ulls amb les dues mans i durant uns instants prova d'evocar-ne una visió en l'obscuritat.*

LUCIO SETTALA (*descobrint-se els ulls*): Ja no la veig. Em fuig. Apareix i desapareix com un llamp, confusa. Si ara la tingués aquí al davant, em semblaria nova, llançaria un crit. L'he esculpida jo, amb aquestes mans? (*Es mira les mans, afilades i sensibles. Una inquietud creixent l'envaeix.*) Ja no ho sé, ja no ho sé. Durant la primera febre, quan encara tenia el plom a la carn i el bronzit continu de la mort a l'ànima perduda, la veia dempeus als peus del llit, encesa com una torxa, com si jo mateix l'hagués plasmada en una matèria incandescent. Així la vaig veure durant dies i nits, a través de les meves parpelles. S'encenia amb la meua febre. Quan el meu pols cremava, ella es feia de flama. Semblava que pugés i bullís en ella tota la sang vessada als seus peus...

COSIMO DALBO (*inquiet, mirant també cap a la porta pel mateix temor*): Lucio, Lucio, abans deies que no sabies res, que no volies recordar res... Lucio! (*Sacseja suaument l'amic, que s'ha quedat abstret.*)

LUCIO SETTALA (*recuperant-se*): No tinguis por. Tot és allà, lluny, al fons del mar. Fins i tot l'estàtua va enfonsar-se amb les altres coses, després del naufragi. Per això només la veig de manera confusa, a través de les aigües profundes.

COSIMO DALBO: Tan sols ella es salvarà, viurà eternament; tant de dolor no haurà estat en va, tant de mal no haurà estat inútil, si una cosa bonica s'afegeix a l'ornament de la vida.

LUCIO SETTALA (*de nou amb el seu somriure tènue i amb la seva veu llunyana*): És veritat. A vegades penso en el destí d'aquell que va naufragar en un temporal amb tot el seu carregament. En un dia serè com el d'avui, va agafar una barca i una xarxa, i va tornar al lloc del naufragi amb l'esperança d'extreure del fons alguna cosa. I, després de moltes fatigues, va treure a la superfície una estàtua. I l'estàtua era tan bonica que, en veure-la de nou, va plorar d'alegria; i va seure a la riba del mar a contemplar-la, i va sentir-se compensat i no va voler seguir buscant; i va oblidar tota la resta. (*S'aixeca, gairebé amb ímpetu.*) Per què no torna la Silvia? (*Escolta.*) Qui riu? Ah, la Beata és al jardí. Mira! San Miniato és d'or, resplendeix. És més gloriosa la llum a Tebes?

COSIMO DALBO: L'èxtasi de la llum! T'ho he dit: no podràs experimentar-lo a cap altre lloc. Cercles, garlandes, rodes, roses d'esplendors, espurnes incomptables... Els versos del *Paradis* tornen a la memòria. Només Dant ha trobat paraules enlluernadores. En determinats moments, el Nil es converteix en un riu de topazis, el *miro gurge*. Com una pedra a l'aigua, un gest a l'aire suscita milers i milers d'ones. Tot neda a la llum, totes les fulles en desprenen. Les dones que passen al llarg del riu amb els odres plens flamegen realment com les milícies angèliques del poema, il·luminades «de fulgor i d'art».

LUCIO SETTALA, *després de descobrir a la taula un ram de violetes, l'agafa i quasi hi enfonsa el rostre per respirar-ne l'olor.*

LUCIO SETTALA (*encara amb el ram als narius i entretancant els ulls pel delit*):
Són boniques les dones del Nil?

COSIMO DALBO: Algunes, les adolescents, tenen cossos d'una puresa i d'una elegància formidables. Tu, que prefereixes les musculatures àgils i fermes, certa acerbitat en les formes, les cames llargues i nervioses, allà trobaries models incomparables. Quantes vegades t'he invocat! A l'illa Elefantina hi tenia una amiga de catorze anys: una noieta daurada com un dàtil, prima, esvelta, àrida, de cintura forta i arquejada, amb les cames rectes i potents, els genolls perfectes —que

és una cosa estranyíssima, ja ho saps. En tota aquesta primesa dura, que feia pensar en una arma llancívola fina i precisa, hi havia tres coses que em seduien amb una gràcia infinitament suau: la boca, l'ombra de les pestanyes i el tou dels dits. Amb aquells dits, que a les extremitats eren vermells com pètals tenyits de porpra, es trenava els cabells; i mirar-la mentre ho feia, a l'entrada de la casa blanca, era la joia dels meus matins. M'hauria agradat dur-te-la amb les estatuettes, els escarabats, les teles, el tabac, els perfums, les armes. Però t'he portat un bell arc, que he comprat a Assuan i que s'hi assembla una mica.

LUCIO SETTALA *(amb un lleuger torbament, inclinant el cap enrere)*: Devia ser una criatura deliciosa!

COSIMO DALBO: Deliciosa i inofensiva. S'assemblava a un bell arc, però les seves fletxes no eren verinoses.

LUCIO SETTALA: L'estimaves?

COSIMO DALBO: De la mateixa manera que estimo el meu cavall i el meu gos.

LUCIO SETTALA: Tu eres feliç allà, la teva vida era senzilla i lleugera. Era, doncs, l'illa Elefantina allà on jo et vaig veure atracar en somnis. Hauria pogut ser allà amb tu! Però hi aniré, marxaré. No desitges tornar-hi? Tindrè una casa blanca al Nil: faré les meves estàtues amb el fang del riu i les aixecaré amb aquella llum que dius, que me les convertirà en or... Silvia! Silvia! *(Truca a la porta, com assaltat per una impaciència sobtada, per una voluntat ansiosa de viure.)* Deu ser massa tard ja?

COSIMO DALBO: Sí, és massa tard. Ja s'acosta el gran estiu.

LUCIO SETTALA: Què hi fa? A mi m'agrada l'estiu, la calor, fins i tot la xafogor. Tots els magraners hauran florit als jardins i a vegades plourà, cauran en la xafogor aquelles gotes grans i tèbies que faran sospirar la terra de voluptuositat...

COSIMO DALBO: I el vent, quan tot el desert s'aixequi contra el sol?

SILVIA SETTALA *apareix a l'entrada, somrient, moguda per una animació visible. Ha canviat de vestit: ara va d'un color més clar, primaverl, i duu entre les mans un ram de roses fresques.*

SILVIA SETTALA: Què dieu, Dalbo, contra el sol? M'has cridat, Lucio?

LUCIO SETTALA (*pres novament per una mena de tímidesa inquietant, com un home que necessita alliberar-se i no s'atreveix*): Sí, t'he cridat, perquè veia que no tornaves... En Cosimo m'explicava tot de coses boniques del seu viatge. Volia que tu també les sentíssis. (*Mira la dona amb ulls atònits, com si descobrís en ella una gràcia nova.*) Estaves a punt de sortir?

SILVIA SETTALA (*ruboritzant-se una mica*): Ah, mires el meu vestit. Me l'he posat per provar-me'l i que el veiés la Francesca... La meva germana us demana disculpes a tots dos per haver marxat sense acomiadar-se. Tenia pressa: l'esperaven els seus nens. Diu, Dalbo, que espera que l'aneu a visitar aviat. (*Deixa el ram de roses a la taula.*) Sopeu amb nosaltres, aquest vespre?

COSIMO DALBO: Gràcies, però aquest vespre no puc. M'he compromès amb la meva mare.

SILVIA SETTALA: Està bé. Demà, aleshores?

COSIMO DALBO: Demà sí. Lucio, et portaré els meus regals.

LUCIO SETTALA (*amb una curiositat infantil*): Sí, sí, porta'ls, porta'ls!

SILVIA SETTALA (*somrient amb un aire misteriós*): Jo també rebré un regal demà.

LUCIO SETTALA: De qui?

SILVIA SETTALA: Del mestre.

LUCIO SETTALA: Quin regal?

SILVIA SETTALA: Ja ho veuràs.

LUCIO SETTALA (*amb un moviment d'alegria*): També veuràs quantes coses boniques m'ha portat en Cosimo: teles, perfums, armes, escarabats...

COSIMO DALBO: Amulets contra tots els mals, talismans de la felicitat. Al Gebel-el-Tair, en un convent copte, vaig trobar el més virtuós dels escarabats. El monjo em va explicar una llarga història d'un cenobita que, en temps de les primeres persecucions, va refugiar-se en un hipogeu, va trobar-hi una mòmia, la va treure de l'embolcall de bàlsams i va reanimar-la. I la mòmia, ressuscitada, va parlar amb aquells llavis pintats de la seva antiga vida, que havia estat un teixit de felicitat. Finalment, com que el cenobita volia convertir-la, ella va preferir adormir-se per sempre entre els seus bàlsams, però abans va donar-li un escarabat preservador. Explicar l'ús que en va fer en solitari i les vicissituds per les quals va arribar a través dels segles a les mans del bon copte seria massa llarg. El cert és que en tot Egipte no n'hi ha

cap altre de més virtuós. Aquí el teniu. Us el regalo, us el regalo a tots dos. (*Presenta l'amulet a SILVIA SETTALA, que l'observa atentament, i després l'estén a LUCIO SETTALA, que ho fa amb els ulls molt brillants.*)

SILVIA SETTALA: Sí que és blau! És més esplèndid que una turquesa. Mira.

COSIMO DALBO: El copte em va dir: «Petit com una gemma, gran com un destí». (*Amb un aire absent, LUCIO SETTALA gira la pedra mística entre els dits, que li tremolen una mica.*) Bé, adeu, fins demà. Que vagi bé! Bon vespre!

SILVIA SETTALA (*agafant una rosa del ram i oferint-l'hi*): Aquí teniu una rosa fresca a canvi de l'amulet. Porteu-la a la vostra mare.

COSIMO DALBO: Gràcies. Fins demà. (*Tornen a saludar-se. Surt.*)

ESCENA QUARTA

LUCIO SETTALA *somriu amb timidesa, donant voltes entre els dits a l'escarabat; mentrestant, SILVIA SETTALA posa les roses en un gerro. Tots dos, en silenci, senten bategar els seus cors inquietats. El sol, que es pon, daura l'estança. Per les finestres es divisa el cel, més pàl·lid; San Miniato resplendeix a les altures; l'aire és suau, sense variacions.*

LUCIO SETTALA (*mirant a l'aire i escoltant, amb una veu tranquil·la*): Hi ha una abella a l'estança.

SILVIA SETTALA (*aixecant la mirada*): Una abella?

LUCIO SETTALA: Sí, no la sentes? (*Tots dos paren l'orella per sentir-ne el brunzit.*)

SILVIA SETTALA: És veritat.

LUCIO SETTALA: Potser l'has portada tu, amb les roses.

SILVIA SETTALA: Aquestes les ha collides la Beata.

LUCIO SETTALA: L'he sentida riure abans, al jardí.

SILVIA SETTALA: Està tan contenta d'haver tornat a casa!

LUCIO SETTALA: Vau fer bé d'allunyar-la, doncs.

SILVIA SETTALA: S'ha tornat més bonica i més forta respirant l'olor dels pins. Deu ser tan maca la primavera a Bocca d'Arno! No t'agradaria passar-hi una temporada?

LUCIO SETTALA: Allà, al mar... A tu t'agradaria?

La veu de tots dos s'altera per un lleuger tremolor.

SILVIA SETTALA: Passar-hi una primavera sempre ha estat el meu somni.

LUCIO SETTALA (*sufocat per la commoció*): El teu somni és el meu, Silvia. (*Li cau l'amulet de les mans.*)

SILVIA SETTALA (*ajupint-se vivament per recollir-lo*): Ah, l'has fet caure! Podria ser un mal presagi... Mira. El poso al cap de la Beata. «Petit com una gemma, gran com un destí!». (*Posa l'amulet sobre el ram de roses, amb delicadesa.*)

LUCIO SETTALA (*estenant la mà cap a ella, com per implorar*): Silvia! Silvia!

SILVIA SETTALA (*acostant-s'hi*): Et trobes malament? Estàs més pàl·lid... Ah, estàs massa cansat avui, estàs massa cansat. Seu aquí, seu. Vols un glop d'aquell elixir? Et trobes pitjor? Digues!

LUCIO SETTALA (*agafant-li les mans, amb un ímpetu d'amor*): No, no, Silvia, no m'he sentit mai tan bé... Tu seu, seu aquí; i jo als teus peus, finalment, amb tota la meva ànima per adorar-te, per adorar-te! (*Ella es deixa caure al divan i ell es col·loca de genolls al davant. Ella està alterada, tremola i posa les mans als llavis d'ell, com si volgués impedir-li que parlés. Així, entre els dits, li passen l'alè i les paraules.*) Per fi! Era com un torrent que venia de lluny, com un torrent de coses boniques i de coses bones que has vessat sobre la meva vida des que m'estimes; i em sentia el cor inflat, ah, tan inflat que fa un moment vacil·lava sota el pes i defallia i moria d'angoixa i de dolçor perquè no m'atrevia a dir que...

SILVIA SETTALA (*blanca de cara, amb la veu apagada*): No ho diguis, no segueixis!

LUCIO SETTALA: Escolta'm, escolta'm. Totes les penes que has patit, les ferides que has rebut sense un sol crit, les llàgrimes que has amagat perquè jo no tingués vergonya ni remordiments, els somriures amb els quals velaves les teves agonies, la infinita pietat pel meu error, el valor invencible abans de la mort, la lluita desesperada per la meva vida, l'esperança sempre encesa al meu capçal, les vetlles, les cures, el palpitari continu, l'espera, el silenci, l'alegria, tot allò que hi ha de profund, tot el que hi ha de dolç i d'heroic en tu, ho sé tot, ho conec tot, estimada, ànima estimada; i, si la violència ha servit per trencar un jou, si la sang ha servit per rescatar-me (oh, deixa'm parlar!), jo beneixo el vespre i el moment en el qual vaig arribar moribund en aquesta casa

del teu martiri i de la teva fe per rebre novament de les teves mans —d'aquestes divines mans que tremolen— el do de la vida. (*Prem la seva boca convulsa amb les mans d'ella; i ella el mira a través del plor que li impregna les pestanyes, transfigurada per la felicitat inesperada.*)

SILVIA SETTALA (*amb la veu apagada i trencada*): No parlis, no segueixis! Se'm trenca el cor... M'ofegues d'alegria... Només esperava una sola paraula de tu, una de sola, res més; i de sobte m'inundes d'amor, m'omplés totes les venes, em portes més enllà de l'esperança, més enllà del meu somni, em dones una felicitat que era del tot inesperada... Ah, què deies de les meves penes? Què és el dolor patit, què és el silenci obligat, i què és una llàgrima, i què és un somriure, en comparació amb aquest torrent que m'arrossega? Sento que més endavant em penediré de no haver patit prou per tu, per tu... Potser no he arribat al fons del dolor, però sí que sé que he arribat al cim de la felicitat. (*Acarícia perdudament el cap d'ell, abandonat sobre els seus genolls.*) Aixeca't! Aixeca't! Acosta't més al meu cor, reposa sobre meu, abandona't a la meva tendresa, prem les meves mans sobre les teves parpelles, calla, somia, recull les forces profundes de la teva vida. Ah, no només a mi m'has d'estimar, no només, sinó també a l'amor que jo sento per tu: has d'estimar aquest amor meu! Jo no soc bonica, no soc digna dels teus ulls, soc una humil criatura a l'ombra, però el meu amor és meravellós, està a dalt de tot, sol, segur com el dia, més fort que la mort, és capaç d'un prodigi: et donarà el que demanis. Podràs demanar-li fins i tot allò que semblava impossible. (*L'atreu cap al seu cor, aixecant-li el cap. Ell tanca els ulls i prem els llavis, molt pàl·lid, ebri, extenuat.*) Aixeca't! Aixeca't! Acosta't més al meu cor, reposa sobre meu. No comprens que pots abandonar-te, que res al món és més segur que el meu pit, que sempre el trobaràs? Ah, a vegades penso que aquesta certesa podria embriagar-te tant com la glòria... (*Ell ha seguit amb el rostre aixecat i ella, amb les mans, li retira els cabells per descobrir-li el front sencer.*) Bonic front, fort, predestinat, beneït! Que tots els gèrmens de la primavera s'obrin en els teus pensaments nous! (*Tremolosa, li prem els llavis. Ell, en silenci, estén els braços cap a la invocadora. La posta de sol sembla una aurora.*)

Acte segon

La mateixa estança, la mateixa hora. A través de les finestres es divisa un cel ennuvolat i canviant.

ESCENA PRIMERA

COSIMO DALBO *seu al costat d'una taula sobre la qual recolza el colze per agafar-se la temple amb la mà, amb un posat greu i pensatiu.* LUCIO SETTALA *està dret, inquiet, alterat: es mou per l'estança de manera incerta, cedint a l'angoixa que l'oprimeix.*

LUCIO SETTALA: Sí, vull dir-t'ho... Per què hauria d'amagar la veritat?

A tu! M'ha arribat una carta, l'he oberta, l'he llegida...

COSIMO DALBO: De la Gioconda?

LUCIO SETTALA: Sí, d'ella.

COSIMO DALBO: D'amor?

LUCIO SETTALA: Em cremava els dits...

COSIMO DALBO: I doncs? (*Dubta. L'emoció li altera la veu.*) Tu encara l'estimes?

LUCIO SETTALA (*amb un sobresalt de por*): No, no, no...

COSIMO DALBO (*mirant-lo al fons dels ulls*): Ja no l'estimes?

LUCIO SETTALA (*suplicant*): Oh, no em torturis! Pateixo.

COSIMO DALBO: Però què és el que et torba?

Pausa.

LUCIO SETTALA: Cada dia, a l'hora que jo sé, ella m'espera allà, al peu de l'estàtua, sola.

Una altra pausa. Els dos homes sembla que contemplin davant seu alguna cosa viva i forta, una voluntat, evocada per aquestes breus paraules.

COSIMO DALBO: T'espera! On? Al teu estudi? Com pot entrar-hi?

LUCIO SETTALA: Té una clau: la d'aleshores.

COSIMO DALBO: T'espera! Creu... vol que li pertanyis encara.

LUCIO SETTALA: Tu ho has dit.

COSIMO DALBO: I què faràs?

LUCIO SETTALA: Què faré?

Pausa.

COSIMO DALBO: Vibres com una flama.

LUCIO SETTALA: Pateixo.

COSIMO DALBO: Cremes.

LUCIO SETTALA (*amb vehemència*): No.

COSIMO DALBO: Escolta. Ella és terrible. Només es pot lluitar contra ella des de lluny. Per això jo volia que vinguessis amb mi, a l'altre costat del mar. Tu vas preferir la mort en lloc del mar. Una altra dona —tu ja saps qui, i se't trenca el cor— t'ha arrencat de la mort. I ara no pots viure si no és per ella.

LUCIO SETTALA: És veritat.

COSIMO DALBO: No queda més remei que marxar, fugir.

LUCIO SETTALA: Per sempre?

COSIMO DALBO: Durant un temps.

LUCIO SETTALA: Ella m'esperarà.

COSIMO DALBO: Tu seràs més fort.

LUCIO SETTALA: El seu poder haurà crescut. Ella haurà impregnat de si mateixa encara més profundament el lloc que estimo per l'obra que hi vaig fer. La veuré de lluny com la custòdia d'una estàtua per on va passar-hi l'espurna més viva de la meva ànima.

COSIMO DALBO: L'estimes!

LUCIO SETTALA (*desesperat*): No, no l'estimo. Però pensa: ella serà sempre

la més forta; ella sap què és el que em domina i el que m'encadena; ella va armada amb una fascinació de la qual jo no puc alliberar la meva ànima, si no és arrencant-la del meu cor. Hauria d'intentar-ho una altra vegada?

COSIMO DALBO: Ah, delires!

LUCIO SETTALA: El lloc on he somiat, on he treballat, on he plorat d'alegria, on he invocat la glòria i on he vist la mort és la seva conquesta. Ella sap que jo no podré mantenir-me'n lluny o renunciar-hi, que la part més preciosa de la meva substància està allà escampada; i ella m'espera, convençuda.

COSIMO DALBO: Però ella exerceix un dret inviolable, oi? Ningú pot prohibir-li l'entrada?

LUCIO SETTALA (*amb una emoció profunda*): Fer-la fora?

COSIMO DALBO: No, potser hi ha una manera menys dura i més senzilla: reclamar-li una clau que ella no té cap dret de conservar.

LUCIO SETTALA: I qui l'hi reclamaria?

COSIMO DALBO: Qualsevol de nosaltres, jo mateix, respectuosament, en nom de la necessitat.

LUCIO SETTALA: Ella s'hi negaria, considerant-te un estrany.

COSIMO DALBO: Tu mateix, doncs.

LUCIO SETTALA: Jo? Anant a veure-la?

COSIMO DALBO: No, escrivint-li.

Pausa.

LUCIO SETTALA (*amb un to d'impossibilitat absoluta*): No puc. I tot seria en va.

COSIMO DALBO: Queda una altra opció: abandonar aquella casa, desallotjar-la, buidar-la, transportar-ho tot a un altre lloc. Així també evitaries la tristesa intolerable del record... Com és possible que no sentis la necessitat del canvi, si la teva vida es renova, perquè la companya que has recuperat pugui assistir a la teva feina? Suportaries que ella s'assegués allà on va fer-ho l'altra, que tingués contínuament als ulls la visió de la nit terrible?

LUCIO SETTALA (*somrient, descoratjat i amarg*): Sí, si tens raó: marxarem, anirem a un altre lloc, escollirem un indret ben solitari, traurem la pols de les coses velles, obrirem totes les finestres, farem entrar l'aire pur, tin-

drem un munt d'argila, un bloc de marbre, aixecarem un monument a la llibertat. (*S'interromp. La seva veu es torna singularment tranquil·la.*) Un matí, la Gioconda trucarà a la nova porta; jo l'obriré, ella entrarà i, sense sorprendre'm, diré: benvinguda. (*Sense contenir més l'amargor:*) Ah, però sembles una criatura! Tot es redueix a una clau. Truca a un serraller, fes canviar el pany, i m'hauràs salvat.

COSIMO DALBO (*amb dolçor i tristesa*): No t'irritis. Al principi pensava que tu només havies de deslliurar-te d'una inoportuna. Ara reconec que el meu consell era pueril.

LUCIO SETTALA (*implorant*): Cosimo, amic meu, mira de comprendre'm!

COSIMO DALBO: Et comprenc, però tu ho negues.

LUCIO SETTALA (*deixant-se transportar de nou*): No ho nego, no ho nego. Vols que et cridi que l'estimo? (*Amb actitud perduda, mira al seu voltant, aterrit. Es passa una mà pel front, amb un gest de patiment. Abaixa la veu.*) Calia deixar-me morir. Pensa: si jo, que estava ebre de vida, que estava frenètic de força i d'orgull, vaig voler morir, és perquè vaig reconèixer clarament una necessitat ineluctable. No podent viure ni amb ella ni sense ella, vaig resoldre marxar del món. Pensa: jo, que considerava el món com el meu jardí i que tenia totes les cobdícies davant de totes les belleses! Tot i així, no em va quedar més remei que reconèixer una necessitat ineluctable, un destí de ferro. Calia deixar-me morir.

COSIMO DALBO: Ara oblides, cruelment, la santedat d'un miracle.

LUCIO SETTALA: No soc cruel. Per l'horror de la crueltat a la qual m'arrossegava la violència del mal, per no trepitjar una virtut que em semblava més humana, per no poder suportar la dolçor d'una veueta inconscient que interrogava, per impedir-me a mi mateix el pitjor, ho entens? Per això vaig fer-ho. I per l'horror de tornar a començar em lamento, perquè avui em sento com si un desesperat que s'ha pres un narcòtic desperta d'un son profund i retroba al seu capçal la mateixa desesperació.

COSIMO DALBO: La mateixa! Encara tinc a les orelles les teves primeres paraules: «Ja no sé res, no me'n recordo, no vull recordar-me'n...». Semblaves haver-ho oblidat tot, anar cap a un altre bé. Encara tinc a les orelles el so de la teva veu, quan vas cridar la mare de la Beata, aixecant-te de cop, impacient, com envaït per un ardor que no permetia espera. Encara veig la teva mirada cap a ella, quan va entrar palpitant,

com una esperança. I segur que aquell vespre vas agenollar-te i ella va plorar i tots dos vau sentir la bondat de la vida.

LUCIO SETTALA: Sí, sí, va ser així: va ser l'adoració! Tota la meva ànima va prostrar-se als seus peus, va reconèixer el que hi ha de diví en ella, amb una embriaguesa d'humilitat, com un fervor de reconeixement increïble. Va ser un èxtasi. Tu em parlaves, l'altre dia, de l'èxtasi de la llum, jo vaig experimentar-lo aleshores. Cada taca semblava eliminada; cada ombra, destruïda. La vida tenia una nova esplendor. Jo vaig creure que m'havia salvat per sempre... (*S'interromp.*)

COSIMO DALBO: I després?

LUCIO SETTALA: Després vaig reconèixer que calia abolir en mi una altra cosa: aquesta força que surt dels meus dits sense aturador per reproduir...

COSIMO DALBO: Què vols dir?

LUCIO SETTALA: Vull dir que potser m'hauria salvat, si també hagués oblidat l'art. Alguns dies, quan estava al llit, mirant-me les mans tan dèbils, em semblava increïble que encara poguessin crear, em semblava que havien perdut totes les virtuts. Em sentia completament estrany a aquell món de formes on havia viscut... abans de morir. Pensava: «Lucio Settala, l'estatuari, ha mort». I pensava a fer-me jardiner d'un petit jardí. (*S'asseu, com aplacat, entretancant les parpelles, amb un aire de fatiga, amb un somriure irònic gairebé imperceptible.*) Podar els rosers, regar-los, netejar-los d'erugues, igualar el boix amb les tisores i guiar l'heura paret amunt en un jardinet a la vora del riu de l'oblit; i no lamentar-me més per haver deixat a l'altra riba un parc gloriós poblat de llorers, xiprers, murtes, mormols i somnis... Tu m'imagines allà, feliç, amb les tisores llunts, vestit de dril?

COSIMO DALBO: No, no t'imagino.

LUCIO SETTALA: Quina llàstima, amic.

COSIMO DALBO: Però qui t'impedeix el gran parc? Tu pots entrar-hi per l'avinguda dels xiprers, a l'entrada trobes el teu geni tutelar.

LUCIO SETTALA (*aixecant-se d'un salt, com algú que perd contínuament el domini de si mateix*): Tutelar! Ah, em sembla que tu col·loques una paraula sobre l'altra, com benes sobre filats, per por de sentir bategar la vida. Has posat mai un dit sobre una artèria al descobert, sobre un tendó trencat?

COSIMO DALBO: Lucio, t'irrites constantment. Hi ha alguna cosa d'aspre i convuls en tu, una espècie d'exasperació que t'impedeix ser just. Tu estàs convalescent encara, no t'has recuperat. Un cop imprevisit ha vingut a torbar la dolça obra que la naturalesa feia en tu. Les teves forces, que renaixien, s'han tornat aspres. Si el meu consell servís d'alguna cosa, et diria que te n'anessis de seguida a Bocca d'Arno, com havies previst. Allà, entre el bosc i el mar, retrobaries una mica de calma per considerar quina ha de ser la teva actitud; i també retrobaries la bondat, que t'il·luminaria...

LUCIO SETTALA: La bondat! La bondat! Creus, doncs, que la llum ha de venir-me de la bondat i no d'aquell instint profund que torna i precipita el meu esperit cap a les més superbes aparicions de la vida? Jo he nascut per fer estàtues. Quan una forma substancial ha sortit de les meves mans amb el segell de la bellesa, aconpleixo l'ofici que em va assignar la naturalesa. Segueixo la meua llei, encara que estigui més enllà del bé. O no és cert? M'ho concedeixes?

COSIMO DALBO: Continua.

LUCIO SETTALA (*abaixant la veu*): El joc de la il·lusió m'ha unit a una criatura a qui jo no estava destinat. Ella és una ànima d'un valor incalculable, davant la qual em prostro i l'adoro. Però jo no esculpeixo ànimes. Ella no estava destinada a mi. Quan va aparèixer l'altra, vaig pensar en tots els blocs de marbre que hi ha a les pedreres de les muntanyes llunyanes, per la voluntat de fixar en cadascun d'ells un dels seus gestos.

COSIMO DALBO: Però tu ja has obeït el mandat de la naturalesa, engendrant l'obra mestra. Quan vaig veure la teva estàtua, vaig pensar que per a tu era alliberadora. Tu has perpetuat un exemplar caduc de l'espècie en un tipus ideal i incorruptible. No n'estàs satisfet?

LUCIO SETTALA (*encenent-se*): Mil estàtues, no una de sola! Ella sempre és diversa, com un núvol que apareix diferent a cada instant, sense que tu vegis que canvia. Cada moviment del seu cos destrueix una harmonia i en crea una altra de més bonica. Li supliques que s'aturi, que es quedi immòbil, i a través de tota la seva immobilitat passa un torrent de forces obscures de la mateixa manera que els pensaments passen per davant dels ulls. Ho entens? Ho entens? La vida dels ulls és la mirada, aquesta cosa indicible, més expressiva que qualsevol paraula, que qualsevol so, infinitament profunda i també instantània com un

llamp, encara més ràpida que un llamp, innumerable, omnipotent: la mirada, en definitiva. Ara imagina la vida de la mirada escampada per tot el seu cos. Ho entens? Un simple parpelleig és suficient per transfigurar un rostre humà i expressar una immensitat d'alegria o de dolor. Les pestanyes de la criatura que estimes s'abaixen i l'ombra t'envolta com un riu en una illa; s'aixequen: l'incendi de l'estiu crema el món. Encara un altre parpelleig: la teva ànima s'evapora com una gota; un altre: et creus el rei de l'univers. Imagina aquest misteri sobre tot el seu cos! Imagina-t'ho per tot el seu cos: des del front fins als talons, aquesta aparició de vides fulgurants. Podries esculpir la mirada? Els antics van encegar les seves estàtues. Ara —imagina— que tot el seu cos és com la mirada. *(Pausa. Mira al seu voltant amb desconfiança, pel temor que el sentin. S'acosta encara més a l'amic, que l'escolta amb una emoció creixent.)* T'ho repeteixo: mil estàtues, no una de sola. La seva bellesa viu en tots els marbres. Amb una angoixa de remordiment i de fervor, vaig adonar-me'n un dia que érem a Carrara, mentre ella estava al meu costat i miràvem baixar de la muntanya aquell gran parell de bous que arrosseguen els carros de marbre. En cadascuna d'aquelles masses informes hi havia un aspecte de la seva perfecció. Em semblava que sortissin d'ella i anessin cap al mineral en brut mil espurnes vives com d'una torxa encesa. Havíem d'escollir un bloc. Recordo que era un dia tranquil. Els marbres, disposats allà, resplendien al sol com les neus perpètuas. De tant en tant, sentíem el fragor de les mines que perforaven les entranyes de la muntanya taciturna. Encara que morís una altra vegada, no oblidaré mai aquell moment... Ella va posar-se al mig d'aquell conjunt de cubs blancs, aturant-se davant de cadascun. S'ajupia, observava atentament el gra, semblava com si n'explorés les venes interiors, dubtava, somreia i continuava endavant. Als meus ulls, el seu vestit no la cobria. Hi havia una espècie d'afinitat divina entre la seva carn i el marbre, de manera que, en ajupir-se, el fregava amb la respiració. Una aspiració confusa semblava que pujava cap a ella d'aquella blancor inerta. El vent, el sol, la grandesa de les muntanyes, les llargues fileres de bous lligats i la corba antiga dels jous, i el xerric dels carros, i la boira que s'elevava del Tirrè, i el vol altíssim d'una àguila, totes les aparences exaltaven el meu esperit en una poesia sense límits, l'embriagaven d'un somni que mai va tenir cap equivalent en

mi... Ah, Cosimo, Cosimo, jo m'he atrevit a rebutjar una vida sobre la qual resplendeix la glòria d'un record com aquest! Quan ella va estendre la mà sobre el marbre que havia escollit i va girar-se dient-me «aquest», la muntanya sencera, des de les arrels fins als cims, va aspirar a la bellesa. (*Un fervor extraordinari escalfa la seva veu i anima el seu gest. El que escolta se sent seduït i ho fa evident.*) Ah, ara ho entens! Ja no tornaràs a preguntar-me si em sento satisfet. Ara saps com de furiosa deu ser la meva impaciència, quan penso que en aquest moment ella és allà, sola, als peus de l'esfinx, esperant-me. Imagina: la seva estàtua s'alça sobre ella, immòbil, immutable, immune a qualsevol misèria; i ella és allà, anhelosa, i la seva vida flueix, i alguna cosa d'ella mor contínuament en el temps. La tardança és la mort... Però tu no ho saps, no ho saps... (*Parla com qui confia un secret.*)

COSIMO DALBO: El què?

LUCIO SETTALA: Tu no saps que jo havia començat ja una altra estàtua...

COSIMO DALBO: Una altra?

LUCIO SETTALA: Sí: ha quedat interrompuda, esbossada en l'argila. Si l'argila s'asseca, tot es perd.

COSIMO DALBO: I doncs?

LUCIO SETTALA: Creia que l'havia perduda. (*Un somriure irresistible li brilla als ulls. La seva veu tremola.*) No està perduda: encara viu. L'última empremta dels meus dits és allà, encara viu. (*Instintivament, fa veure que modela.*)

COSIMO DALBO: Però com?

LUCIO SETTALA: Ella coneix les coses de l'art, sap com conservar l'argila tova. Abans, m'ajudava. Ella mateixa mullava les teles...

COSIMO DALBO: Aleshores, mentre tu mories, ella es preocupava de mantenir l'argila humida.

LUCIO SETTALA: No era, doncs, una manera de lluitar contra la mort? No era també un acte de fe admirable? Ella conservava la meua obra...

COSIMO DALBO: Mentre l'altra conservava la teua vida...

LUCIO SETTALA (*ofuscant-se, amb el cap baix, sense mirar l'amic i amb una veu quasi dura*): Quina de les dues coses té un valor més gran? La vida m'és intolerable, si me la van tornar gravada amb una prohibició. Ho repeteixo: se m'havia de deixar morir. Quina renúncia pot equilibrar la que jo havia fet? Només la mort podia aturar l'ímpetu del desig que

condueix fatalment el meu ésser cap al seu bé. Ara ressuscito: reconec en mi el mateix home, la mateixa força. Qui em jutjarà, si prossegueixo el meu destí?

COSIMO DALBO (*aterrat, agafant-lo dels braços, com per retenir-lo*): Què faràs, doncs? Ja ho has decidit?

Impressionat pel terror sobtat que denoten la veu i el gest de l'amic, en LUCIO SETTALA se sent perdut i dubta.

LUCIO SETTALA (*posant-se les mans febrils al cap*): Què faré? Què faré? Coneixes una tortura més cruel? Tinc vertigen, ho entens? Si penso que ella és allà, que m'espera, i les hores passen, i la meva força es perd, i el meu ardor es consumeix, el vertigen s'apodera de la meva ànima, i em fa por que m'arrossegui, potser aquest vespre, potser demà. Tu saps què és el vertigen? Ah, si poguessis tornar-me a obrir la ferida que em van tancar!

COSIMO DALBO (*mirant de conduir-lo cap a la finestra*): Calma't, calma't, Lucio! Calla! M'ha semblat sentir la veu...

LUCIO SETTALA (*estremint-se*): De la Silvia? (*Una pal·lidesa mortal li envaïeix el rostre.*)

COSIMO DALBO: Sí. Calma't. Tens febre. (*Li posa la mà al front.*)

LUCIO SETTALA es recolza a l'ampit, com si les forces l'abandonessin.

ESCENA SEGONA

Entra SILVIA SETTALA amb FRANCESCA DONI, que agafa la germana per la cintura.

SILVIA SETTALA: Oh, Dalbo, encara sou aquí? (*No veu el rostre de LUCIO SETTALA, que mira cap enfora.*)

COSIMO DALBO (*recuperant-se i saludant FRANCESCA DONI*): En Lucio m'ha entretingut...

SILVIA SETTALA: Tenia moltes coses a dir-vos?

COSIMO DALBO: Sempre té moltes coses a dir, potser massa. I es cansa.

SILVIA SETTALA: Us ha dit que el dissabte anirem a Bocca d'Arno?

COSIMO DALBO: Sí, ho sé.

FRANCESCA DONI: No heu estat mai a Bocca d'Arno?

COSIMO DALBO: No, mai. Conec el camp pisà: San Rossore, el Gombo, San Pietro in Grado, però no he arribat mai a la desembocadura. Sé que la platja és preciosa.

SILVIA SETTALA té la mirada fixa en el marit, que segueix abandonat a l'ampit, immòbil.

FRANCESCA DONI: És deliciosa, en aquest període: una platja oberta, baixa, de sorra fina; el mar, el riu, el bosc; l'olor de les algues, l'olor de la resina; les gavines, els rossinyols... Haureu de fer moltes visites a en Lucio, mentre sigui allà.

COSIMO DALBO: Esclar.

SILVIA SETTALA: Podrem allotjar-vos. *(Se separa de la germana i va cap al marit, amb el seu pas lleuger.)*

FRANCESCA DONI: La nostra mare té una casa molt modesta allà, però gran: una casa blanca per dins i per fora, enmig d'un bosc de bala-dres i tamarindes; amb una antiga espineta de l'imperi, que pertanyia —endevineu-ho— a una germana de Napoleó, a la duquessa de Lucca, a aquella terrible i ossuda Elisa Baciocchi: una espineta que a vegades es desperta i plora sota els dits de la Silvia; i també hi ha una barca, per si el record napoleònic no us sedueix, una bonica barca, blanca com la casa.

SILVIA SETTALA s'atura en silenci darrere LUCIO SETTALA, com sospesa. Ell continua absort.

COSIMO DALBO: Viure en una barca, a l'aigua, a la ventura: no hi ha res que relaxi tant com això. He viscut així durant setmanes i setmanes.

FRANCESCA DONI: Hauríem de posar el convalescent en una barca i confiar-lo al mar bondadós.

SILVIA SETTALA *(tocant amb un gest molt lleu l'espatlla del marit)*: Lucio! *(LUCIO SETTALA s'estremeix i es gira.)* Què fas? Estem aquí. Hi ha la Francesca.

LUCIO SETTALA *mira el rostre de la dona, titubejant; després prova de somriure.*

LUCIO SETTALA: Està a punt de caure un aiguat. Esperava les primeres gotes: l'olor de la terra... *(S'inclina cap a la finestra i estén cap a fora la mà oberta, que li tremola visiblement.)*

FRANCESCA DONI: Abril: o plora o riu.

LUCIO SETTALA: Oh, Francesca, com esteu?

FRANCESCA DONI: Bé. I vós, Lucio?

LUCIO SETTALA: Bé, bé.

FRANCESCA DONI: Marxeu aquest dissabte, doncs?

LUCIO SETTALA *(mirant la seva dona, distret)*: On?

FRANCESCA DONI: Com que on? A Bocca d'Arno.

LUCIO SETTALA: Ah, és veritat. No sé on tinc el cap.

SILVIA SETTALA: No et trobes bé, avui?

LUCIO SETTALA: Sí, sí, estic bé. El temps em posa una mica nerviós, però em trobo bé, bastant bé. *(A la manera de dir aquestes simples paraules hi posa un excés de dissimulació que les fa estranyes, com les d'un home boig. S'evidencia que la tensió entre els tres interlocutors s'ha tornat intolerable.)*
Te'n vas, Cosimo?

COSIMO DALBO: Sí, ara me'n vaig. És tard. *(Es disposa a sortir.)*

LUCIO SETTALA: T'acompanyo fins al cancell. *(Va des de la finestra fins a la porta, amb pressa.)*

SILVIA SETTALA: Així? Sense res al cap?

LUCIO SETTALA: Sí, tinc calor. No trobes que aquest aire és sufocant? *(S'atura a l'entrada per esperar l'amic. Una pena sobtada li afligeix el cor, li emmudeix els llavis.)*

COSIMO DALBO: A reveure. *(S'acomia torbat, surt amb LUCIO SETTALA.)*

SILVIA SETTALA *abaixa el cap, amb el front arrufat, com qui medita una decisió. Després sembla que una onada sobtada d'energia la reanimi.*

FRANCESCA DONI: Has vist en Gaddi?

SILVIA SETTALA: Encara no. Avui no ha vingut.

FRANCESCA DONI: Aleshores, no saps...

SILVIA SETTALA: Què?

FRANCESCA DONI: El que ha fet.

SILVIA SETTALA: No.

FRANCESCA DONI: Ha anat a veure la Dianti.

SILVIA SETTALA (*amb una emoció continguda*): Ella? Quan?

FRANCESCA DONI: Ahir.

SILVIA SETTALA: I tu l'has vist?

FRANCESCA DONI: Sí, me l'he trobat. M'ha dit...

SILVIA SETTALA: Parla, doncs!

FRANCESCA DONI: Va anar-hi ahir, cap a les tres. Va fer-se anunciar. Va ser rebut de seguida. Ella somreia; va inclinar-se, no va dir ni una paraula, dreta, va esperar que el vell parlés; va escoltar-lo amb respecte, tranquil·la. Pots imaginar-te què deuria dir-li ell per convèncer-la perquè li tornés la clau, renunciés a qualsevol altra temptativa i no volgués torbar més una pau recuperada amb la sang, i amb tot aquest dolor! Ella només li va preguntar: «És en Lucio Settala qui us envia?». En sentir la resposta negativa, va afegir amb un to molt ferm: «Ja em perdonareu, però jo només puc reconèixer a ell el dret de demanar-me això que em demaneu».

SILVIA SETTALA (*empal·lidint i alçant-se com per fer front a la lluita*): Ah, és la seva última paraula? Doncs bé, hi ha una altra persona que té el mateix dret i el farà valdre. Ja ho veurem.

FRANCESCA DONI (*espantada*): Què penses fer, Silvia?

SILVIA SETTALA: El que sigui necessari.

FRANCESCA DONI: Què vols dir?

SILVIA SETTALA: Veure-la, posar-me davant seu en el lloc on ella no és més que una intrusa. Ho entens?

FRANCESCA DONI: Vols anar allà?

SILVIA SETTALA: Sí, vull anar-hi. Sé quina és la seva hora. Tu també la saps. L'esperaré. Ella vindrà. Finalment, ens mirarem a la cara.

FRANCESCA DONI: Però no pots fer això.

SILVIA SETTALA: Com que no? Creus que em faltará valor?

FRANCESCA DONI: T'ho suplico, Silvia!

SILVIA SETTALA: Creus que em fa por?

FRANCESCA DONI: T'ho suplico!

SILVIA SETTALA: Oh, estigues convençuda que no abaixaré els ulls, que no em faré enrere. Hauries de conèixer-me, ja he passat més d'una prova.

FRANCESCA DONI: Ho sé, ho sé. Res t'atura. Però pensa: trobar-te allà després de tant de temps, allà on va tenir lloc la cosa horrible, sola, davant de la dona que tant de mal t'ha fet...

SILVIA SETTALA: I què passa? Què hi fa? És que he evitat una sola vegada —una sola vegada, Francesca!— fer allò que m'ha semblat necessari? Digues: m'has vist negar-me a alguna càrrega? A quina tortura m'he sostret, jo? He mirat de cara moltes altres penes, i tu ho saps. Tens por que em falti el valor per posar els peus allà on ell va caure...? Vaig tenir valor per veure'l aleshores, per l'esclatxa de la porta, estès en el seu llit de mort, i no hi havia ningú darrere per agafar-me; i, abans que se'm permetés acostar-me al seu capçal, van passar per les meves mans els instruments de cirurgia i les benes tacades de sang.

FRANCESCA DONI: Sí, sí, és veritat: la teva força és gran. No hi ha res que t'aturi. Però pensa que no és el mateix... No és el mateix trobar-se allà, de sobte, davant d'una dona que no coneixes i que és capaç de tot, obstinada, atrevida...

SILVIA SETTALA: No tinc por d'ella. El que fa és vil. Precisament perquè em veus sotmesa i dèbil, ella es mostra tan audaç; perquè durant tant de temps m'he mantingut en silenci i al marge, ella creu que podrà vèncer-me una vegada més. Però s'enganya. Aleshores havia perdut el meu bé, qualsevol defensa era inútil. Ara l'he recuperat, i el defenso.

FRANCESCA DONI: Déu meu! Vols llançar-te en una lluita cos a cos. I si ella es resisteix?

SILVIA SETTALA: Si es resisteix com? Hi tinc el meu dret. Sabré fer-la fora.

FRANCESCA DONI: Silvia, Silvia, germana, t'ho suplico: deixa passar alguns dies, reflexiona-hi una mica més, abans de fer res! No et precipitis!

SILVIA SETTALA: Ah, que fàcil que és parlar per a tu, que ets feliç, que ets segura, que tens una vida tranquil·la i res amenaça la teva pau. Esperar, reflexionar! Però, tu saps en quin extrem em trobo ara? Saps en defensa de què lluito? En defensa del meu cap i del de la Beata, per l'existència, per la llum dels ulls. Ho entens? No es comença de nou un suplici en el qual tots els nervis ja van ser lacerats i es van experimentar tots els patiments. He donat al dolor tot el que podia donar; he sentit el ferro dur rere la meva nuca i als meus canells; al final de cada dia, el meu somni era assaltat per l'horror de l'endemà, perquè calia viure i, per viure, calia seguir exprimint el cor que semblava esgotat. Ah, que fàcil que és

parlar per a tu! Quan somrius a casa teva, el teu propi somriure retorna a tu en cent raigs, com si visquessis en el cristall. Per a mi, el somriure era una pena més; a sota, les dents se serraven; però la Beata no ha vist mai una sola llàgrima. Per mantenir la promesa que hi ha en el seu nom, quan no hi havia fibra en mi que no es retorqués, les meves mans sempre s'estenien cap a ella amb alguna flor... No podria tornar a començar. Preferiria marxar, pel meu compte: trobar allà baix un racó de platja deserta i adormir-nos-hi amb la Beata perquè el mar se'ns emportés.

FRANCESCA DONI (*llançant-se amb els braços al coll de la germana, besant-li la cara*): Què dius? Què dius? No has de tenir por de res. Que no t'estima? Que no has recuperat tot el seu amor? Això és l'únic que compta, la resta no val res. (SILVIA SETTALA *tanca els ulls un instant, i la il·lusió li il·lumina la cara.*)

SILVIA SETTALA: Sí, sí, he recuperat el seu amor... Ho sembla... com podria dubtar d'aquella veu? Quan no soc allà, em crida, em busca, em necessita, sembla com si jo hagués de guiar els seus passos... (*Se sobresalta, es desprèn dels braços de la germana i l'angoixa s'apodera d'ella novament.*) Però avui... l'has vist? L'has mirat...? Avui no està com ahir, està diferent... Una transformació sobtada... Tu l'has vist, quan era allà a la finestra, recolzat a l'ampit? Has sentit el so de les seves paraules? Has vist com li tremolava el braç quan l'ha estès cap enfora? Ah, digues-me que tu també has notat que passa alguna cosa, que alguna cosa el trasbalsa...

FRANCESCA DONI: Està convalescent, encara. Pensa que la menor cosa pot torbar-lo: l'aire, el temps...

SILVIA SETTALA: No, no, no és això. I no has vist que en Cosimo Dalbo també semblava que fes un esforç per amagar alguna cosa...? Els meus ulls no m'enganyen.

FRANCESCA DONI: No, no m'ho semblava. Ha parlat amb mi.

SILVIA SETTALA (*cada vegada més inquieta*): Però en Lucio ha baixat a acompanyar-lo i encara no ha tornat. O deu haver entrat per un altre lloc? (*Va cap a la finestra i espia entre les cortines.*) Ah, encara és allà, al cancell, parlant i parlant... Sembla fora de si... (*Aixeca els ulls cap als núvols.*) S'acosta l'aiguat. (*Espia novament, molt atenta.*)

FRANCESCA DONI: Crida'!

SILVIA SETTALA (*girant-se, com envaïda per un pensament terrible*): I tant que és això, i tant que és això.

FRANCESCA DONI: Què penses ara?

SILVIA SETTALA (*aturant-se, pronunciant les paraules clarament, decidida però molt pàl·lida*): En Lucio sap que ella l'espera.

FRANCESCA DONI: Ho sap? Com?

SILVIA SETTALA: No en tinc cap dubte, no en tinc cap dubte.

FRANCESCA DONI: Són imaginacions teves.

SILVIA SETTALA: Ho sé, n'estic convençuda.

FRANCESCA DONI: Però com?

SILVIA SETTALA: Era inevitable que això passés, que algun dia ella trobés la manera. Com? Potser una carta... Ell ha rebut una carta.

FRANCESCA DONI: I tu no ho vigiles!

SILVIA SETTALA (*amb un gest de desdeny*): Això també?

FRANCESCA DONI: Però potser t'enganyes.

SILVIA SETTALA: No m'enganyo. Després de la visita del vell, ella l'ha escrit. Ja no és possible esperar més, ni un sol dia, ni una hora. Tu comprens el perill. Encara que hagi tornat a mi amb tota la seva ànima, s'hagi separat d'ella per complet, s'hagi girat cap a una altra vida, cap a un altre bé, no comprens la fascinació que pot exercir encara una dona que, obstinada i segura, li diu «soc aquí, t'espero»? Saber que ella és allà, que ni un sol dia deixarà d'esperar-lo, que res pot allunyar-la... Comprends el perill? Si en Lucio ha sabut aquest matí que ella l'espera, cal que sàpiga aquesta nit —i de la meva pròpia boca— que ella ja no l'espera. (*Una energia indomable aferma i eleva tota la seva persona.*) És això el que sabrà aquesta nit, l'hi prometo. (*Estén la mà cap a la finestra, amb el gest de qui fa un jurament.*) Vols acompanyar-me?

FRANCESCA DONI (*espantada, suplicant*): Silvia, Silvia, reflexiona un minut més! Pensa bé en el que vols fer!

SILVIA SETTALA: No et demano ajuda. Només et demano que m'acompanyis fins a la porta. Per la resta, m'espavilo jo sola i, de fet, és necessari que ho faci sola. Vols? Quina hora és? (*Es gira per mirar l'hora, va cap a la taula.*)

FRANCESCA DONI (*aturant-la*): T'ho suplico! Escolta'm, Silvia! El cor em diu que no pot anar bé això que vols fer. Escolta la teva germana! T'ho suplico!

SILVIA SETTALA (*amb un gest d'impaciència*): És que encara no has entès el que m'estic jugant en aquests moments? Deixa'm. Hi vaig sola. (*S'in-*

clina cap a la taula, mira l'hora.) Són les quatre. No tinc ni un minut per perdre. Hi ha un transport, a baix?

De sobte, se sent crepitjar la pluja sobre els arbres del jardí.

FRANCESCA DONI: No sents el diluvi? No surtis! Deixa-ho per demà. Vine, escolta. *(Mira d'acostar-se-la.)* Espera que aclareixi.

SILVIA SETTALA: No tinc ni un minut per perdre. He d'arribar abans que ella, ha de trobar-me allà com a casa meva. Ho entens? Deixa'm. Ràpid, el barret, l'abric, els guants... Giovanna! *(Entra a l'estança contigua, cridant la minyona.* FRANCESCA DONI, *presa pel pànic, va cap a la finestra, on crepita la pluja.)*

FRANCESCA DONI: Déu meu! Déu meu! *(Mira cap al jardí, crida:)* Lucio! Lucio! *(Torna cap a la porta per on ha desaparegut la germana.)*

SILVIA SETTALA *(repareixent, esbufegant):* Ja estic a punt. He deixat la Beata plorant. Volia sortir amb mi. Tu queda't aquí, t'ho prego: ves a consolar-la. Sortiré sola. Agafo el teu transport. A reveure. *(Fa el gest de besar la germana.)*

FRANCESCA DONI: Te'n vas, doncs? Ho tens clar?

SILVIA SETTALA: Me'n vaig.

FRANCESCA DONI: T'acompanyo.

SILVIA SETTALA: Anem. *(Involuntàriament, s'atura i mira al seu voltant com per abraçar amb una mirada les seves coses predilectes. Les cortines palpiten, la pluja crepita. Ella aspira la fragància humida que entra per les finestres. Per un instant, l'arc estès de la seva voluntat s'afluixa.)* L'olor de la terra... *(S'estremeix en veure aparèixer de sobte, a l'entrada que està a punt de franquejar per sortir,* LUCIO SETTALA, *febril, amb el cap descobert, els cabells i la roba mullats per la pluja. Es miren. Un interval de silenci molt greu.)*

LUCIO SETTALA *(amb la veu trencada):* Surts?

SILVIA SETTALA: Sí, surto.

LUCIO SETTALA: Estàs molt pàl·lida! *(SILVIA SETTALA es passa una mà per les galtes.)* On vas? S'ha aclarit el cel? *(Ell es toca els cabells mullats.)*

SILVIA SETTALA: He de sortir. No trigaré gaire. La Beata és allà, que plora perquè volia venir amb mi. Ves a consolar-la: digues-li que potser li portaré alguna cosa bonica.

Amb un moviment inesperat, LUCIO SETTALA li agafa les mans i la mira fixament als ulls.

SILVIA SETTALA (*dominant la seva força, amb un to clar i ferm*): Què tens, Lucio? (*Ell abaixa les parpelles. Ella es deixa anar les mans, movent-les amb força com per acomiadar-se. L'acte de la seva voluntat vibra en la seva veu vívida.*) A reveure! Anem, Francesca. És l'hora.

Surt ràpidament, seguida per la germana. LUCIO SETTALA es queda amb el cap abaixat, vacil·lant, amb un pensament que l'aterra.

Acte tercer

Una estança alta i espaiosa, il·luminada per una claraboia, coberta de tapisseria fosca. A la paret del fons hi ha una obertura rectangular, bastant més ampla que una porta, que arriba a l'estudi contigu de l'escultor. Sobre l'arquitrau hi ha fixos alguns fragments del fris fidiac de les Panatenees; contra els dos muntants s'erigeixen dues grans figures alades «vestides de vent»: la Victòria de Samotràcia i aquella esculpida per Peoni per al temple dòric d'Olimpia consagrat a Zeus; una cortina vermella ocupa l'espai que hi ha entre les dues.

A la paret de la dreta, hi ha una porta amagada per una cortina pesada i sumptuosa; a la de l'esquerra, una petita porta secreta, dissimulada per la tapisseria. Divans molt amples, coberts de teles i de coixins, per tot el voltant. Les figures estan disposades amb art, per secundar la meditació i el somni: un feix d'espigues en un gerro de coure col·locat davant del baix relleu eleusí de Demèter; un petit pegàs de bronze sobre un eix verd antic davant de la Medusa Ludovísia.

El sentiment que expressa l'aspecte d'aquest lloc és molt diferent del que endolceix l'estança de l'altra casa, amb vistes al turó místic. L'elecció i les analogies de totes les formes revelen aquí l'aspiració d'una vida carnal, victoriosa i creadora. Les dues missatgeres divines semblen agitar i ampliar sense cessar l'ambient tancat amb l'ímpetu del seu vol immens.

ESCENA PRIMERA

SILVIA SETTALA *es troba enmig de l'estança, dempeus, després de deixar el barret, l'abric i els guants. Sembla com si busqués reconèixer les coses, quasi com si volgués fer-se-les novament familiars, per restablir-hi una comunió i no sentir-se estranya entre elles. Davant la mirada de la seva germana, domina l'angoixa.* FRANCESCA DONI *està asseguda, perquè li tremolen els genolls i el cor li batega massa fort.*

SILVIA SETTALA (*mirant al seu voltant*): És estrany: sembla més gran...

FRANCESCA DONI: El què?

SILVIA SETTALA: L'estança. No sembla la mateixa... (*Mira al seu voltant, amb l'aspecte de qui respira un aire insòlit. Un interval de silenci.*)

FRANCESCA DONI (*alerta*): Has tancat la porta?

SILVIA SETTALA: Sí, l'he tancada.

FRANCESCA DONI: Sentirem quan s'obri...

SILVIA SETTALA: Tens por? Encara és d'hora. D'aquí a un minut te n'aniràs.

FRANCESCA DONI: On?

SILVIA SETTALA: Vols esperar-me a fora, al vehicle?

FRANCESCA DONI: No, impossible. Preferiria ser aquí, quedar-me a prop teu... Si pogués amagar-me!

SILVIA SETTALA: Amagar-te aquí? No. He d'estar sola.

FRANCESCA DONI: Tingues compassió de mi! Moriria d'angoixa.

SILVIA SETTALA: Espera. Per aquí hi ha d'haver una porta secreta. (*Guiada pel record, va cap a la paret on hi ha la porteta dissimulada: la busca, la troba, l'obre. Una onada de llum la il·lumina.*) Ho veus? Per aquí s'arriba a l'estança dels models, després a un passadís. Al fons del passadís hi ha una porta que arriba al riu Mugnone. Vols sortir per aquí?

FRANCESCA DONI: Sí, però deixa'm esperar-te a l'estança o al passadís. Esperaré fins que em cridis.

SILVIA SETTALA: Esperaràs fins que et cridi?

FRANCESCA DONI: T'ho prometo.

SILVIA SETTALA: No tinguis por. Ho veus? El sol entra per les vidrieres.

Totes dues miren per la porteta semioberta. La claror interna il·lumina els seus rostres. Un feix de llum s'allarga fins al paviment.

FRANCESCA DONI: Ja no plou. Mira quantes primaveres a la riba!
SILVIA SETTALA: Ves a esperar-me allà, a l'aire lliure, va.
FRANCESCA DONI: Hi ha un pobre cavall malalt, amb les potes a l'aigua. El veus? I les orenetes hi passen fregant... Se m'acut una cosa. (*S'estremeix i es gira de sobte cap enrere, espiant els plecs immòbils de la cortina.*)
SILVIA SETTALA: Què tens?
FRANCESCA DONI: M'ha semblat sentir... (*Totes dues paren l'orella.*)
SILVIA SETTALA: No, t'ho has imaginat. Encara és d'hora. A més, la porta de l'escala fa molt de soroll quan s'obre... No ho has sentit abans? Les parets tremolaven.
FRANCESCA DONI (*implorant*): Silvia!
SILVIA SETTALA: Què tens, ara?
FRANCESCA DONI: Escolta'm. Encara hi ets a temps. Marxem, marxem, almenys avui. Abans fes una prova. Ella sabrà que tu has estat aquí. Parlarem un altre cop amb el guarda. Podries deixar algun senyal, un guant oblidat, per exemple... Ella ho entendreà, i ja no tornarà més.
SILVIA SETTALA: N'hi haurà prou amb un guant? Tu ho arregles tot tan fàcilment! (*Mira novament al seu voltant, amb una desesperació secreta.*) Ja no queda res de mi, aquí. (*La germana es queda al costat de la porteta entreoberta, il·luminada a mitges pel viu reflex.* SILVIA SETTALA *es belluga per l'estança. Un interval de silenci.*)
SILVIA SETTALA: Tot sembla més gran, més alt, més fosc...
FRANCESCA DONI: És la penombra, que et fa aquesta impressió. Hi ha poca llum. Hauríem de descórrer la cortina de la claraboia.
SILVIA SETTALA: No, millor així. (*Continua inspeccionant cada racó, com si busqués alguna empremta.*) Digues... (*L'emoció li trenca la veu.*) Aquell vespre et van cridar, tu vas venir de seguida. Vas ser aquí des del primer moment... (*Dubta.*) On va ser? Recordes el lloc?
FRANCESCA DONI: Allà, a l'estudi, sota l'estàtua... No, no hi vagis!

SILVIA SETTALA *es gira cap a la cortina vermella que penja entre les dues Victòries. Als seus peus, com una línia divisòria, s'allarga la subtil zona de sol.*

SILVIA SETTALA (*en veu baixa*): L'estàtua és allà.
FRANCESCA DONI: No hi vagis!

SILVIA SETTALA *es queda immòbil i muda un instant, davant la cortina abaixada, de la qual la separa la zona de llum.*

FRANCESCA DONI: No hi vagis!

SILVIA SETTALA *fa una passa, més enllà del raig de sol, quasi amb ímpetu, com per franquejar un obstacle. Amb un gest ràpid, aixeca una mica la cortina, s'insinua entre els seus plecs, desapareix. La cortina torna a caure darrere seu, rígida i pesada. Un instant de silenci, en el qual només se sent la respiració anhelosa de la germana. De sobte, entre l'ombrívol color porpra, apareix de nou el rostre pàl·lid de l'heroïna, que sembla il·luminat per la llum de l'obra sublim. També les seves mans nues, que separen la cortina, semblen resplendir en l'ombrívol color. Els seus ulls estan fixos, dilatats per la sorpresa, enlluernats no per una visió de mort sinó per una imatge de vida perfecta. Tremola en les seves òrbites l'indici d'una onada que puja. Dues meravelloses llàgrimes es formen a poc a poc en les seves cavitats, brillen, brollen, solquen les galtes. Abans que arribin a la boca, ella les atura amb els dits, se les escampa pel rostre, com per netejar-se amb elles, a mode de rosada lustral, ja que no és pel record ni per l'empremta del fet cruent que ella es commou sinó per l'aparició de l'obra tan bonica, immune i solitària. Ha rebut el suprem benefici de la bellesa: la treva de la seva angoixa, la pausa dels seus temors. El fulgor sublim de l'alegria ha travessat la seva ànima, sanant-la per moments, tornant-la cristal·lina com les llàgrimes. Aquestes llàgrimes seves no són altra cosa que l'ofrena ardent i muda de l'ànima cap a l'obra mestra.*

FRANCESCA DONI: Silvia, Silvia, plores?

SILVIA SETTALA *(en veu baixa, fent-li el senyal del silenci):* Calla. *(Se separa de la cortina. Interroga amb suavitat:)* L'has vista? L'has vista?

FRANCESCA DONI *(sobreentenenent, amb un sobresalt):* Qui? Ella? És allà?

SILVIA SETTALA: No, l'estàtua... *(La germana fa que sí. Ella fa un gest que expressa el seu enlluernament. Se sent el soroll d'una porta pesada que s'obre. Totes dues s'estremeixen.)* Ja ve! Ves-te'n! Ves-te'n!

FRANCESCA DONI *(estenenent els braços cap a ella, com una última imploració angoixant):* Oh, germana!

SILVIA SETTALA *(recobrant l'energia primitiva):* Ves-te'n! No tinguis por. *(Empeny la germana cap a l'obertura de la porteta i la tanca. La zona de sol desapareix, l'estança queda sumida en la penombra.)*

ESCENA SEGONA

SILVIA SETTALA *està dempeus, amb la cara girada cap a la porta i la mirada fixa, quasi rígida per l'expectació. Enmig del gran silenci, se sent clarament grinyolar la clau que obre. La que espera no canvia d'actitud. Una mà aixeca la cortina. Entra GIOCONDA DIANTI i tanca la porta darrere seu. En un primer moment, no s'adona de l'adversària, perquè passa de la llum a l'ombra i un vel dens li amaga tot el rostre. Quan la descobreix, s'atura, amb un crit ofegat. Totes dues es queden uns instants l'una davant de l'altra, sense dir res.*

SILVIA SETTALA *(amb un to ferm i clar, però exempt de ressentiment o d'amenaça)*: Soc la Silvia Settala.

La rival no diu res, encara envelada. Pausa.

SILVIA SETTALA: I vós?

GIOCONDA DIANTI *(en veu baixa)*: No ho sabeu, senyora?

SILVIA SETTALA *(encara contenint-se)*: Només sé que heu entrat aquí com si aquest lloc us pertanyés. M'heu trobat aquí, segura, com si fos a casa meva. Una de les dues usurpa, doncs, el dret de l'altra; una de les dues és una intrusa. Quina? *(Pausa.)* Ho soc jo, potser?

GIOCONDA DIANTI *(tancada en el seu vel i en veu baixa, com per atenuar la seva audàcia)*: Potser sí.

SILVIA SETTALA *es torna encara més pàl·lida i dubta una mica, com qui rep un cop interior.*

SILVIA SETTALA *(erigint-se, vibrant de menyspreu)*: Doncs bé, hi ha una dona que ha atret un home cap a la seva xarxa amb les pitjors temptacions; que l'ha arrencat de la pau de casa seva, de la noblesa de l'art, de la generositat d'un somni que ha alimentat durant anys amb la flor de la seva força; que l'ha sumit en un deliri tèrbol i violent, i ha fet que perdés qualsevol sentit de bondat i justícia; que li ha infligit les tortures més atroces que mai pugui inventar la crueltat d'un botxí malalt de tedi; que l'ha deixat exhaust i sec, mantenint-li encesa contínuament una febre perversa a les venes; que l'ha fet intolerable a la

vida, que li ha armat les mans, que l'ha empès cap a la pròpia mort; que finalment l'ha sabut moribund durant dies i dies en un llit llunyà, al voltant del qual es produïa una lluita sense treva contra la mort; i que, lluny de tenir cap remordiment, ni pietat, ni vergonya, ha tornat al lloc sinistre abans que es netegés la sang, meditant la reconquesta de la seva presa, esperant-la novament a l'aguait, calculant un a un els efectes de la seva temeritat i de la seva tenacitat, prometent-se el plaer d'una nova ruïna. Hi ha una dona que ha fet tot això i ha dit: «Una vida forta i noble floria lliurement al món: jo l'he agafada, l'he doblegada, l'he rebaixada i després l'he trencada d'un sol cop. Pensava que l'havia destruïda per sempre. Però vet aquí que torna a germinar, es renova, s'alça i pot tornar a florir! Vet aquí que al seu voltant les ferides es tanquen, el dolor es calma, l'esperança reneix, l'alegria pot somriure! Permetré aquesta resignació? Em deixaré vèncer així? No. Tornaré a començar, ho tornaré a intentar, resistiré totalment, seré implacable». Hi ha una dona que s'ha promès això a si mateixa, que ha empunyat la seva voluntat com una destrat, que està disposada a proferir nous cops, somrient. La coneixeu? Ha entrat aquí amb el rostre cobert, ha parlat amb una veu sorda, abans ha deixat anar una paraula gèlida, sempre calculant la seva audàcia i l'absolució aliena. La coneixeu?

GIOCONDA DIANTI (*sense canviar d'actitud*): La que jo conec és molt diferent. Parla en veu baixa només perquè se sent trista davant vostre. Respecta el gran i dolorós amor que us fa viure, admira la virtut que us engrandeix. Mentre parlàveu, comprenia perfectament que tan sols per consolar una indicible desesperació les vostres paraules evocaven una imatge molt diferent de la persona autèntica. No hi ha res d'implacable en ella, sinó que ella mateixa obeeix a una força que pot ser implacable.

SILVIA SETTALA (*amarga i altiva*): Sé que sou una experta en tots els llenguatges.

GIOCONDA DIANTI: Per què aquesta duresa? Les vostres primeres paraules tenien un altre to i semblava, quan m'heu fet una pregunta, que simplement volíeu conèixer la veritat.

SILVIA SETTALA: I quina és, doncs, la vostra veritat?

GIOCONDA DIANTI: La veritat que compta, per a nosaltres, és una de sola: la veritat de l'amor. Ho sabeu. Però tinc por de ferir-vos.

SILVIA SETTALA: No tingueu por de ferir-me.

GIOCONDA DIANTI: La dona, a qui acusàveu de tantes coses, va ser ardentment estimada i —permeteu que ho digui!— amb un gloriós amor. Lluny de rebaixar-se, va exaltar una vida forta. I, com que l'última paraula que va sentir, poques hores abans que tingués lloc l'acte terrible, va ser d'amor, va creure que encara era estimada. I aquesta és la veritat que compta.

SILVIA SETTALA (*perdudament*): S'enganya, s'enganya... Us enganyeu! Ell ja no us estima, no us estima més, potser no us ha estimat mai. No va ser amor sinó enverinament, esclavitut atroç, bogeria i desfici. Quan ell agonitzava sobre el coixí, de tant en tant li passava el record de tot plegat pels ulls com un llamp de terror. Plorant als meus peus, va be-neir la sang que va servir per rescatar-lo... No us estima, no us estima!

GIOCONDA DIANTI: El vostre amor crida com un naufrag.

SILVIA SETTALA: No us estima! Heu estat per a ell com una angoixa, l'heu fet embogir de furor, l'heu empès a la mort...

GIOCONDA DIANTI: No, no soc jo qui l'ha empès cap a la mort, sinó vós mateixa. Sí, va voler morir per alliberar-se d'una cadena, però no d'aquella que el lligava a mi, sinó d'una altra: la vostra, d'aquella que li imposava la vostra virtut o la vostra llei i que el feia patir de manera intolerable.

SILVIA SETTALA: Ah, no hi ha res que no us atreviu a desfigurar! D'ell mateix, de la seva boca, en un moment en el qual tota la seva ànima s'aixecava cap a la llum, han sortit les paraules següents: «Si la violència ha servit per trencar un jou, beneïda sigui!». Ho he sentit d'ell mateix, quan tota la seva ànima tornava a obrir-se a la veritat.

GIOCONDA DIANTI: Però aquí, poques hores abans de cedir a l'horrible pensament, aquí —tot el que ens envolta n'és testimoni—, va pronunciar les paraules més ardents i més dolces que han sortit del seu amor; aquí va dir-me, una vegada més, vida de la seva vida; aquí va dir-me, una vegada més, el seu somni d'oblit, de llibertat, d'art, d'alegria. I aquí em va parlar de la intolerància del lligam, del pes inevitable de la bondat, més cruel que cap altre, i de l'horror del suplici quotidià, de la repugnància d'entrar a la casa del silenci i de les llàgrimes, d'una repugnància que s'havia tornat invencible...

SILVIA SETTALA: No, no! Mentiu.

GIOCONDA DIANTI: Per fugir d'aquella angoixa, una nit que tot li semblava més trist i més silenciós, va buscar la mort...

SILVIA SETTALA: Mentiu! Mentiu! Jo era lluny.

GIOCONDA DIANTI: I m'acuseu d'haver-li infligit una tortura infame, d'haver estat el seu botxí! Ah, només les vostres mans, les vostres mans de bondat i de perdó, cada nit li preparaven un llit d'espines en el qual no va voler descansar més. I, quan entrava aquí, on jo l'esperava com s'espera el déu que crea, es transformava. Davant la seva obra, recuperava la força, l'alegria, la fe. Sí, una febre contínua li feia bullir la sang, mantinguda encesa per mi (i aquest és tot el meu orgull), i el foc d'aquella sang ha forjat una obra mestra. *(Amb un gest, indica la seva estàtua, amagada per la cortina.)*

SILVIA SETTALA: No és la primera, no serà l'última.

GIOCONDA DIANTI: Esclar que no serà l'última, perquè una altra està a punt de sortir del seu embolcall d'argila, una altra ja ha palpat sota els dits animadors, una altra és allà semiviva i espera cada moment que el miracle de l'art la tregui sencera a la llum. Ah, no podeu entendre aquesta impaciència de la matèria a la qual va ser promès el do de la vida perfecta! *(SILVIA SETTALA es gira cap a la cortina. Fa algunes passes, lentament, com si es tractés d'un acte involuntari i gairebé obeís a una atracció misteriosa.)* És allà, l'argila és allà. Aquell primer alè que ell va infondre jo l'he conservat cada dia com es rega el forat on es planta una llavor. No l'he deixat morir. L'empremta és allà, intacta. L'últim toc, que al darrer moment va fer la seva mà febril, és visible, enèrgic i fresc, com si fos d'ahir, tan poderós que la meva esperança enmig del frenesí del dolor va aferrar-s'hi com un segell de vida i en va treure la força. *(SILVIA SETTALA s'atura al davant de la cortina, com la primera vegada, i es queda immòbil i silenciosa.)* Sí, és veritat, mentrestant vós éreu al capçal moribund, lluitant sense treva per arrencar-lo de la mort; i per això vau ser envejada i sereu lloada eternament. Teníeu la lluita, l'agitació, l'esforç: havíeu de realitzar una cosa que us semblava sobrehumana i que us donava l'embriaguesa. Jo, sota prohibició, en la llunyania i en la solitud, no podia sinó recollir i estrènyer —amb tota la voluntat contreta— el meu dolor en un vot. La meva fe era igual que la vostra; va aliar-se a la vostra contra la mort. L'última espurna creadora del seu geni, del foc diví que hi ha en ell, no he deixat que s'apagués,

l'he mantinguda sempre viva, amb una vigilància religiosa i ininterrompuda... Ah, qui podria dir fins on va arribar la força preservadora d'un vot com aquest? (SILVIA SETTALA *es gira amb violència, com si anés a respondre, però es conté.*) Ho sé, ho sé: és ben simple i ben fàcil el que jo he fet, ho sé; no és un esforç heroic, és la tasca humil de qui treballa. Però no és l'acte allò que importa. Allò que importa és l'esperit amb el qual es duu a terme l'acte, allò que importa és només el fervor. No hi ha res més sagrat que l'obra que comença a viure. Si el sentiment amb el qual jo l'he custodiada pot revelar-se a la vostra ànima, aneu-hi i mireu! Perquè l'obra continuï vivint és necessària la meva presència visible. Reconeixent aquesta necessitat, comprendreu que, en respondre «potser» a una pregunta vostra, he volgut respectar un dubte que podia haver-hi en vós però que no era en mi, no era en mi. Aquí no podeu sentir-vos segura com a casa vostra. Això no és una casa. Els afectes familiars no tenen aquí la seva seu, les virtuts domèstiques no tenen aquí el seu temple. Aquest és un lloc fora de les lleis i fora dels drets comuns. Aquí un escultor fa les seves estàtues. Hi està tot sol amb els instruments del seu art. I jo ara no soc altra cosa que un instrument del seu art. La naturalesa m'ha enviat a ell per portar-li un missatge i per servir-lo. Jo obeeixo, encara l'espero per servir-lo. Si ell entrés ara, podria reprendre l'obra interrompuda que havia començat a viure sota els seus dits. Aneu-hi i mireu!

SILVIA SETTALA *s'ha quedat davant la cortina, sense avançar. Un tremolor cada vegada més fort la sacseja, un indicatiu de la gran agitació interior, mentre que les paraules de la rival van tornant-se cada vegada més ràpides i perseguidores, convertint-se finalment en límpides i hostils. De sobte, ella es gira, anhelant, impetuosa, decidida a una defensa extrema.*

SILVIA SETTALA: No. És inútil. Massa hàbils les vostres paraules. Sou una experta en tots els llenguatges. Convertiu en un acte d'amor i de fe allò que no és més que un càlcul i una insídia. L'obra interrompuda havia de perdre's. La mà que havia imprès a l'argila el senyal de la vida és la mateixa mà que va estrènyer l'arma i la va girar contra el seu cor. No va dubtar a posar entre si mateix i la seva obra el més obscur dels abismes. La mort va passar per allà, i va tallar-ne tots els vincles. El que

es va interrompre ha de perdre's. Ara ell ha renascut, és un home nou, aspira a altres conquestes. En els seus ulls hi ha una nova llum, la seva força està impacient per crear noves formes. Tot el que s'ha quedat darrere seu, tot el que es troba a l'altre costat de l'ombra, ja no té cap força ni cap valor. Quina importància té que una vella argila es converteixi en pols? Se n'ha oblidat. En trobarà una altra de més recent on infondre l'alè de la seva resurrecció, per modelar-la a imatge de la idea que avui l'inflama. Avall la vella argila! Com podeu estar tan convençuda de ser necessària per al seu art? Ningú és necessari per a l'home que crea. Tot convergeix en ell. Dieu que la naturalesa us ha enviat a ell per fer-li arribar un missatge. Doncs bé, ell ja l'ha rebut, l'ha comprès i ha respost amb una expressió sublim. Què més podria treure ell de vós? Què més podríeu donar-li? No està permès arribar dues vegades al mateix cim, realitzar dues vegades el mateix prodigi. Us heu quedat allà, a l'altre costat de l'ombra, lluny, sola, a la vella terra. Ell ara camina cap a terres noves, on rebrà altres missatges. La seva força sembla intacta, i la bellesa del món és infinita.

GIOCONDA DIANTI (*trasbalsada per l'ímpetu inesperat que la rebutja, cada vegada més aspra, exaltant el seu orgull, assumint una actitud de desafiament*): Jo estic viva i estic present, i ell ha trobat en mi més d'un aspecte, i encara m'embriaguen les paraules que ell pronunciava per expressar la seva visió diferent cada matí quan tornava a veure'm. Fins ahir, és veritat, ell ignorava la meua espera, i la seva ignorància ha permès que us fèssiu il·lusions. Però avui ell ho sap. Ho enteneu? Ell sap que soc aquí, que l'espero. Aquest matí ho ha llegit en una carta, una carta que ha arribat a les seves mans, que ell ha llegit. I sabeu què? Estic convençuda que vindrà. Potser està de camí, potser està al costat de la porta. Voleu que l'esperem?

Una mutació extraordinària altera el rostre de SILVIA SETTALA. Sembla que alguna cosa insòlita i horrible estigui passant dins seu. És com si de sobte se sentís aferrada per una espira i es retorqués en el fàstic i en la fascinació serpentina, perdudament. La fatalitat antiga de la mentida assalta de sobte l'ànima d'aquesta dona pura, la venç i la contamina. A les últimes paraules de l'enemiga, ella esclata en una riallada inesperada, amarga, atroç i provocadora, que la fa irreconeixible. GIOCONDA DIANTI es queda esbalàida.

SILVIA SETTALA: Ja està bé, ja n'hi ha prou. Massa paraules. El joc s'ha allargat massa. Ah, la vostra seguretat, el vostre orgull! Però com heu pogut pensar-vos que jo havia vingut per disputar-vos la porta, per prohibir-vos el pas, per posar-me davant la vostra audàcia, sense tenir una seguretat molt més vàlida que la vostra? He vist la vostra carta d'aquest matí, se m'ha ensenyat, no sé si amb més estupor o amb més disgust.

GIOCONDA DIANTI (*esbalaïda*): No, no pot ser!

SILVIA SETTALA: Sí, és així. Us porto la resposta. En Lucio Settala ha perdut la memòria del que va passar i només demana que el deixin en pau. Espera que el vostre orgull us impedeixi de ser inoportuna.

GIOCONDA DIANTI (*fora de si*): Ell us envia? Ell mateix? És la seva resposta? La seva?

SILVIA SETTALA: La seva, la seva. Jo us hauria estalviat aquesta duresa, si no m'hi haguéssiu obligat. Ara feu el favor de sortir.

GIOCONDA DIANTI (*amb la veu trencada de còlera i de vergonya*): Em feu fora? (*El furor l'ofega i li provoca un estremiment arrogant. Sembla que es desperti en ella la bèstia venjadora i devastadora. Pel seu cos flexible i robust, passa aquella mateixa força que contreu les musculatures homicides dels felins a l'aguait. El vel, que ella sempre ha conservat a la cara com una màscara fosca, fa més formidable l'actitud d'una persona a punt de fer mal per qualsevol mitjà i amb totes les armes.*) Em feu fora?

SILVIA SETTALA *està convulsa i lívida davant la dona furibunda, i ja no és l'espectacle d'aquell furor el que l'espanta, sinó alguna cosa que ella contempla dins seu, alguna cosa d'horrible i d'irreparable: la seva mentida.*

GIOCONDA DIANTI: Ah, l'heu arrossegat fins aquí? Com ho heu fet? Com ho heu fet? Embenant-li l'ànima de cotó, com la ferida? Curant-la amb les vostres mans toves? Aleshores, està desfet, acabat, és un parrac inútil. Ho entenc, ara ho entenc. Quin infeliç! Quin infeliç! Ah, per què no va morir, abans de sobreviure a la seva ànima? Està acabat, és un pobre estúpid que agafareu de la mà pels camins solitaris. Tot s'ha destruït, tot està perdut. El seu front ja no s'aixeca, la seva mirada s'ha apagat...

SILVIA SETTALA (*interrompent-la*): Calleu! Calleu! Ell està viu i és fort, i mai hi ha hagut en ell tanta llum. Déu sigui lloat!

GIOCONDA DIANTI (*frenètica*): No és veritat. Jo, jo era la seva força, la seva joventut, la seva llum. Digueu-l'hi! Digueu-l'hi! S'ha convertit en un vell, des d'avui és un vell consumit sense ànima. Jo m'emporto, digueu-l'hi!, tot el que en ell hi havia de més lliure, de més ardent, de més ferotge. La sang que va vessar allà, sota la meva estàtua, va ser l'última sang de la seva joventut. Li heu inundat el cor amb allò que no té flama, dèbil, vil. Digueu-l'hi! Jo m'emporto, avui, el que va ser la seva força i el seu orgull i la seva alegria i el seu tot. Està acabat. Digueu-l'hi! (*El furor l'encega i l'ofega. Sembla que estigui envaïda per una tèrbola voluntat destructora, com per un dimoni. Tota ella es contreu en la necessitat de realitzar un acte immediat de destrucció. Un pensament sobtat precipita aquell instint cap a un objectiu.*) I aquesta estàtua, que és meva, que em pertany, que ell ha fet amb la vida que ha espremut de mi, gota a gota, aquesta estàtua que és meva... (*Es llança amb un salt de fera cap a la cortina abaixada, l'aixeca i desapareix darrere seu.*) ...doncs la destruiré, la faré miques!

SILVIA SETTALA *llança un crit i s'hi precipita per evitar el crim. Totes dues desapareixen rere la cortina. Se sent l'esbufec d'una breu lluita.*

SILVIA SETTALA (*cridant*): No, no és veritat, no és veritat! He mentit.

Les paraules desesperades queden cobertes per l'estrèpit d'una massa que s'inclina i cau, el soroll de l'estàtua enderrocada, al qual segueix un nou crit punyent de SILVIA SETTALA, que el dolor li arrenca del fons de les entranyes.

ESCENA TERCERA

Apareix FRANCESCA DONI, boja de terror, corrent cap a aquell crit que reconeix. Mentrestant, GIOCONDA DIANTI apareix entre els plecs de la cortina, encara envelada, amb l'actitud de qui ha matat i busca escapatòria.

FRANCESCA DONI: Assassina! Assassina! (*S'ajup per socórrer la germana, mentre l'altra fuig.*) Silvia, Silvia, germana, germana! Què t'ha fet? Què t'ha

fet? Ah, les mans, les mans... *(La seva veu expressa l'horror de qui veu alguna cosa esborronadora.)*

SILVIA SETTALA: Treu-me d'aquí! Treu-me d'aquí!

FRANCESCA DONI: Déu meu! Déu meu! Se t'han quedat a sota? Estan destrossades... Aigua! Aigua! Aquí no hi ha res... Espera!

SILVIA SETTALA: Ah, quin mal! No ho resisteixo més, moro. Treu-me d'aquí! *(Apareix, sortint d'entre els plecs vermells, amb el rostre indiciblement convuls pel dolor. Mentrestant, la germana s'ajup i li agafa les dues mans embolicades en un tros de tela humida —arrancat de sobre l'argila— que es va omplint de sang.)* Quant de dolor! No ho resisteixo més. *(Està a punt d'esvanir-se quan, de cop i volta, LUCIO SETTALA es precipita a l'estança com un dement. Ella s'estremeix, clavant en ell els seus grans ulls plorosos on l'ànima desesperada agonitza.)* Tu, tu, tu!

FRANCESCA DONI *(agafant les dues pobres mans destrossades, que xopen de sang la tela que amaga la mutilació irremeiable)*: Agafa-la! Agafa-la! Està a punt de caure...

LUCIO SETTALA *agafa entre els braços la dolça criatura ensangonada, que està a punt de perdre la consciència. Però, abans, gira els ulls mig apagats cap a la cortina, com per assenyalar l'estàtua.*

SILVIA SETTALA *(amb una veu que mor)*: Està... salvada.

Acte quart

Una estança baixa, tota blanca, senzilla, amb dues parets —que fan cantonada— gairebé completament obertes a la llum per un seguit de vidrieres, com si es tractés d'un hivernacle. Els estors estan alçats: a través dels vidres, es veuen els oleandres, els tamarindes, els joncs, els pins, les arenes d'or sembrades d'algues mortes, el mar en calma sembrat de veles llatines, la desembocadura pacífica de l'Arno i, més enllà del riu, les bardisses salvatges del Gombo, les granges de San Rossore, les llunyanes muntanyes de marbre de la Carrara.

Una porta, que condueix cap a l'interior, a la tercera paret. En un costat de la porta, en un estant, hi ha la Dona del pomell —la coneguda figura d'Andrea del Verrocchio—, una hostessa nova, que ha arribat de l'altra casa com una companya fidel, amb les seves precioses mans, sempre intactes i plenes de gràcia, recollides cap al cor. A l'altre costat, hi ha una antiga espineta —dels temps d'Elisa Baciocchi, duquessa de Lucca— amb una capsa de fusta fosca incrustada de fusta clara, sostinguda per petites cariàtides daurades de l'estil de l'imperi, amb els seus quatre pedals reunits en forma de lira.

És una tarda de setembre. El somriure de l'estiu, que desapareix, sembla encantar-ho tot. A l'estança solitària se sent la presència de l'ànima musical, que dorm al fons de l'instrument abandonat, com si també les cordes que conté fossin mogudes pel ritme que mesura la calma del mar proper.

ESCENA PRIMERA

SILVIA SETTALA *apareix a l'entrada, des de l'interior. S'atura, fa algunes passes cap a les vidrieres, contempla la llunyania, mira al seu voltant amb els ulls infinitament tristos. En els seus moviments hi ha alguna cosa que falta, que suscita la vaga imatge de les ales tallades, que dona la vaga impressió d'una força humiliada i mutilada, d'una noblesa envilida, d'una harmonia trencada. Duu un vestit de color de cendra, a l'extrem del qual hi ha una petita orla negra, com un fil de dol. Les llargues mànigues amaguen els monyons, que ella manté caiguts als costats i a vegades contra el cos, una mica enrere, com per amagar-los entre els plecs, amb una actitud dolorosa de pudor.*

A fora, entre els oleandres, apareix una figura femenina —LA SIRENETA—, que sembla una fada i una captaire, com si espiés. S'insinua cap a les vidrieres amb un pas furtiu i agafa amb una mà les puntes del seu davantal plenes d'algues, de petxines i d'estrelles de mar.

SILVIA SETTALA *(veient-la i anant a trobar-la amb un somriure espontani imprevis):* Oh, la Sirenet! Vine, vine!

LA SIRENETA *(avançant cap als vidres):* Em reconeixes? *(Es queda fora, de manera que la seva figura apareix entre el reflex dels vidres, que semblen continuar al seu voltant el tremolor radiant i incessant de les grans aigües. És jove, esvelta, flexible; té els cabells bruns i desordenats, el rostre d'un color d'or olivaci, les dents càndides com l'os de la sèpia, els ulls humits i glaucs, el coll llarg i prim, adornat amb un penjoll de petxines. En ella hi ha alguna cosa indiciblement fresca i bulliciosa que fa pensar en una criatura impregnada de sal, sorgida de la mobilitat de les onades, provinent dels amagatalls d'una escullera. La seva faldilla, de brodat blanc i blau marí, esquinçada i descolorida, arriba poc més avall dels genolls, deixant al descobert les cames nues; el seu davantal blavós goteja i fa olor de sal, com una nansa; els seus peus descalços, que contrasten amb el color morè que li ha deixat el sol, estan especialment pàl·lids, com les arrels de les plantes aquàtiques. I la seva veu és límpida i pueril, i algunes de les paraules que profereix semblen il·luminar amb una misteriosa felicitat el seu rostre ingenu.)* Em reconeixes, estimada senyora?

SILVIA SETTALA: Et reconec, et reconec.

LA SIRENETA: Em reconeixes? Qui soc?

SILVIA SETTALA: No ets la Sireneta?

LA SIRENETA: Sí, m'has reconegut. Quant fa que has tornat?

SILVIA SETTALA: Fa poc.

LA SIRENETA: I et quedaràs aquí?

SILVIA SETTALA: Molt de temps, encara.

LA SIRENETA: Fins a l'hivern, potser?

SILVIA SETTALA: Potser.

LA SIRENETA: I la teva filla?

SILVIA SETTALA: L'espero avui. No trigarà a arribar.

LA SIRENETA: Beata! Oi que es diu Beata?

SILVIA SETTALA: Sí, Beata.

LA SIRENETA: Li vas posar tu aquest nom? Beata, no Beatrice. Quan era aquí, cada dia em demanava les estrelles: les estrelles de mar. No t'ho ha dit? Volia sentir-me cantar. No t'ho ha dit?

SILVIA SETTALA: Sí que m'ho ha dit. Se'n recorda de tu. T'estima.

LA SIRENETA: M'estima? Ja ho sé. Cada dia em regalava el seu pa.

SILVIA SETTALA: En tindràs cada dia, si vols. Pa i companatge, Sireneta, al matí i al vespre, quan et vingui de gust. Recorda-te'n.

LA SIRENETA: Al matí i al vespre, et portaré una estrella. En vols una? Una de bonica? Més gran que una mà?

SILVIA SETTALA, *torbada, retira els braços enrere amb un moviment instintiu.*

SILVIA SETTALA: No, no! Guarda-la per a la Beata!

LA SIRENETA (*atònita*): No la vols?

SILVIA SETTALA: Prefereixo que em diguis què fas a la vida, explica'm el teu dia a dia. És cert que parles amb les sirenes del mar? Va, explica-m'ho, Sireneta.

LA SIRENETA:

Érem set germanes.

Ens emmirallàvem a les fonts:

totes érem ben maques.

«Flor de jonc no fa pa,

mora d'arbust no fa vi,

fil d'herba no fa pas lli»,

va dir la mare a les germanes.

Ens emmirallàvem a les fonts:
totes érem ben maques.
La primera filava
i volia els fusos d'or;
la segona teixia
i volia les bobines d'or;
la tercera cosia
i volia les agulles d'or;
la quarta parava taules
i volia les copes d'or;
la cinquena dormia
i volia les conxes d'or;
la sisena somiava
i volia els somnis d'or;
l'última cantava
tan sols per cantar,
i no volia res.

LA SIRENETA *deixa anar una breu riallada nítida que sembla fer ressonar les seves dents resplendents.*

LA SIRENETA: T'agrada aquesta història?

SILVIA SETTALA (*seduïda per la gràcia de la seva innocència*): Ja s'ha acabat? Per què no segueixes?

LA SIRENETA: Si tu seus aquí, jo t'adormiré com adormia la teva filla a la sorra. No tens son a aquesta hora? És bona la son, al setembre.

Setembre des de l'altura
duu la frescor a la planura
i l'estiu és a la sepultura.
Amén.

SILVIA SETTALA: No, continua la teva història, Sirenetta.

LA SIRENETA:

L'oliva es torna obscura
i el dolor madura:
pressió a l'oli i l'amargura.
Amén.

SILVIA SETTALA: Continua la teva història, Sireneteta.

LA SIRENETA: On ens hem quedat?

SILVIA SETTALA: «I no volia res».

Pausa.

LA SIRENETA: Ah, és veritat:

«Flor de jonc no fa pa,
mora d'arbust no fa vi,
fil d'herba no fa pas lli»,
va dir la mare a les germanes.
Ens emmirallàvem a les fonts:
totes érem ben maques.
I la primera va filar
retorçant el fus i el cor;
i la segona va teixir
una tela de dolor;
i la tercera va cosir
una camisa enverinada;
i la quarta va parar
una taula embruixada;
i la cinquena va dormir
a la conxa de la mort;
i la sisena va somiar
als braços de la mort.
Afigida, la mare va plorar,
va plorar la mala sort.
I l'última, que va cantar
tan sols per cantar,
va tenir la sort de cara.

LA SIRENETA *abaixa la veu, la fa secreta i remota.*

LA SIRENETA:

Les sirenes del mar
la van voler de germana.

Pausa.

SILVIA SETTALA: Aleshores, és cert que parles amb les sirenes?

LA SIRENETA (*posant-se el dit índex als llavis*): No preguntis!

SILVIA SETTALA: És veritat que ningú sap on passes la nit?

LA SIRENETA (*amb el mateix gest*): No preguntis!

SILVIA SETTALA: Vols que jo t'allotgi, aquí a la casa?

LA SIRENETA (*mirant-la fixament al rostre, com si no hagués sentit la pregunta*):

Tens els ulls tristos. Abans no sabia quina era la meva pena, quan em miraves. Ara ja ho sé: tens als ulls un gran dolor. Se t'ha mort algú.

SILVIA SETTALA: Només tu em consolaràs!

LA SIRENETA: Qui se t'ha mort?

SILVIA SETTALA: No preguntis!

LA SIRENETA: Ara et veig: tu ja no ets aquella. M'has fet pensar en una oreneta el darrer setembre, que havia perdut les seves grans plomes i estava a punt d'ofegar-se al mar. Què t'han fet? T'han fet alguna cosa dolenta.

SILVIA SETTALA: No preguntis!

Instintivament amaga entre els plecs del vestit els seus monyons, amb un moviment dolorós que no escapa de l'atenció de la criatura encantadora. Aquesta, de cop i volta, deixa anar les puntes del davantal, de manera que el seu petit tresor marí cau i s'escampa per terra.

LA SIRENETA (*ajupint-se i escollint*): Vols una estrella? Una de bonica? Més gran que una mà? Mira! (*Mostra a la mutilada una gran astèria de cinc puntes.*) Agafa-la! Te la dono. (*La mutilada fa que no amb el cap, prement els llavis com per evitar el nus que té a la gola.*) Que no pots? Tens les mans malaltes? Embenades? (*La mutilada fa que sí amb el cap. Les paraules de l'altra es tornen trèmules de compassió.*) Has caigut al foc? Te les has cremades? Encara et fan mal? O s'estan recuperant?

SILVIA SETTALA (*amb una veu gairebé inaudible*): Ja no les tinc.

LA SIRENETA (*aixecant-se, aterrida*): Ja no les tens? Te les han tallades? Ets manca? (*La mutilada fa que sí amb el cap, espantosament pàl·lida. L'altra s'estremeix d'horror.*) No, no, no! No és veritat. (*Té els ulls clavats als plecs del vestit, on la mutilada amaga els seus monyons.*) Digue'm que no és veritat.

SILVIA SETTALA: Ja no les tinc.

LA SIRENETA: Per què? Per què?

SILVIA SETTALA: No preguntis!

LA SIRENETA: Oh, quina crueltat!

SILVIA SETTALA: Les he donades.

LA SIRENETA: Les has donades? A qui?

SILVIA SETTALA: Al meu amor.

LA SIRENETA: Ah, quin amor tan cruel! Tan boniques que eren, tan boniques que eren! Pensaves que no me'n recordava? Te les havia besades; quantes i quantes vegades les havia besades, amb aquesta boca. Em donaven el pa, una magrana, una tassa de llet... Eren tan boniques com si les hagués fetes l'alba amb un sospir. Blanques com la flor de les onades, més fines que els brodatos que fa el vent a la sorra; es movien com el sol a l'aigua, fabulaven millor que la llengua i que les pupil·les, allò que deien eren com paraules benignes, tot el que agafaven per donar-ho es convertia en or. Me'n recordo: les veig, les veig. Un dia jugaven amb la sorra tèbia: la sorra passava entre els dits com per un sedàs i es complaïen en el joc; i la Beata les mirava i reia; i jo, que les mirava, sentia el mateix plaer. Un dia pelaven una taronja: i, de tots els grills que van fer-ne, a mi me'n va tocar un que era dolç com una bresca. Un altre dia col·locaven una bena al peu de la petita, que plorava perquè l'havia pinçada un cranc; i el dolor se li va aturar de cop, i la petita es va posar a córrer per la riba. Un altre dia jugaven amb aquells rínxols tan bonics i, de cada rínxol, en feien un anell per a cada dit, i després tornaven a començar, i encara una altra vegada; i la Beata va adormir-se amb la rosada als llavis...

SILVIA SETTALA (*sufocada*): No segueixis! No segueixis!

LA SIRENETA: Ah, quin amor tan cruel! (*Pausa. Es queda pensativa.*) I on deuen ser ara? Lluny de tu, soles, a la terra, al fons... Les van enterrar? On? En un jardí bonic? (*Pausa. La mutilada té les parpelles tancades i recolza el cap al vidre, on s'hi reflecteix el tremolor del mar.*) Vas veure com se les emportaven? Eren tan blanques! Les hauran embalsamat bé. I els anells? Amb tots els anells? En tenies un amb una pedra verda, i un amb tres perles, i un trenat d'or i de ferro, i un altre de llis, un de molt brillant, i aquell que només entrava a l'anul·lar. (*Pausa. Una expressió indescriptible apareix al rostre de la mutilada, mentre deixa caure els braços,*

afluixant la tensió.) Hi penses? Les somies? I si, de sobte, tornessin a florir-te? (*La mutilada obre els ulls sobresaltada, com qui es desperta de cop i volta. Els seus braços s'estremeixen.*) Què tens?

SILVIA SETTALA: És estrany: a vegades realment em sembla de tenir-les encara, em sembla sentir la sang que baixa a la punta dels dits. Quan parlaves, les tenia... i eren encara més boniques, Sireneta.

LA SIRENETA: Més boniques?

SILVIA SETTALA: Tu em consolaràs, Sireneta. Jo no puc agafar la teva estrella, però sí que puc mirar els teus ulls i sentir la teva veu. Queda't al meu costat, ara que t'he retrobat. Jo també et voldria per germana.

LA SIRENETA: M'agradaria donar-te les meves mans, si no fossin tan aspres i tan fosques.

SILVIA SETTALA: Les teves mans són felices: toquen les fulles, les flors, la sorra, l'aigua, les pedres, els nens, els animals, totes les coses innocents. Tu ets feliç, Sireneta: la teva ànima neix cada matí, ara és petita com una perla i ara és gran com el mar. No tens res i ho tens tot; no saps res i ho saps tot...

LA SIRENETA (*girant-se de sobte i interrompent-la*): Has vist passar la bandada? Mira, mira quantes orenetes al mar! N'hi ha més de mil: un núvol viu. Mira com brillen! Ara marxen, van a fer un gran viatge, en una terra llunyana; la seva ombra camina amb elles sobre l'aigua; cau alguna ploma; es farà de nit; trobaran les barques a alta mar; veuran els focs, sentiran els cants dels mariners; els mariners les veuran passar; passaran fregant les veles; alguna d'elles xocarà i caurà al pont, cansada. Un vespre, un núvol d'orenetes cansades caurà en una barca com una bandada d'estornells sobre les xarxes d'un caçador, i l'ompliran tota. Els mariners no les tocaran. No es mouran, per no espantar-les; no parlaran, per deixar-les dormir. I, com que també n'hi haurà alguna sobre el cep de l'àncora i la barra del timó, aquella nit la barca anirà a la deriva sota la lluna... Però a l'alba... Ah! Qui et crida? (*Interromp el somni en sentir una veu estranya entre els oleandres i fa el gest de fugir.*) Adeu, adeu.

SILVIA SETTALA (*amb ànsia*): És la meva germana. No fugis, no te'n vagis, Sireneta! Queda't aquí a prop. Aviat arribarà la Beata.

LA SIRENETA: Adeu, adeu. Tornaré. (*Fuig en direcció al mar, s'esvaeix en el blau i en el sol.*)

ESCENA SEGONA

Entre els oleandres, apareix FRANCESCA DONI seguida pel vell LORENZO GADDI.

FRANCESCA DONI: Veus qui et porto?

SILVIA SETTALA (*amb ànsia*): I la Beata? On és la Beata?

FRANCESCA DONI: Arribarà de seguida. L'he deixada amb la Faustina. He volgut venir abans per no agafar-te desprevinguda...

SILVIA SETTALA: Estimat mestre, us agraeixo molt la visita!

El vell fa el gest instintiu d'estendre la mà cap a ella. Ella s'inclina lleugerament i li ofereix el front, que ell frega amb els llavis.

LORENZO GADDI (*dissimulant la seva commoció*): Quina alegria tornar-vos a veure, estimada Silvia, i de veure-us dempeus i recuperada! El mar us fa bé. El mar sempre és el gran consolador. Allà baix, al Fort dels Marbres, éreu recordada molt sovint.

SILVIA SETTALA: No és tan lluny d'aquí, el Fort dels Marbres.

LORENZO GADDI (*indicant les platges remotes*): És allà baix, als peus de Serravezza, en aquest costat de Massa. (*Miren la llunyania a través dels vidres.*)

FRANCESCA DONI: Que bé que es veuen avui les muntanyes de Carrara! Poden comptar-se els cims un per un. No recordo cap altre dia tan límpid com aquest. Qui hi havia amb tu, Silvia? La Sireneta? M'ha semblat veure-la fugir cap al mar. A més, aquí veig els seus rastres: algues, petxines, estrelles de mar. (*Indica el tresor pueril escampat per terra.*)

SILVIA SETTALA: Sí, era aquí amb mi, fa un moment.

LORENZO GADDI: Qui és la Sireneta?

FRANCESCA DONI: Una joveneta boja i errant...

SILVIA SETTALA: Una vident, que té el do del cant; una criatura de somni i de veritat, que sembla un esperit del mar. La coneixereu i l'estimareu com jo. En conèixer-la i sentir-la parlar, es poden comprendre moltes coses profundes. Segur que us semblarà perfecta: ella sempre dona i no demana mai.

LORENZO GADDI: Se us assembla, en això.

SILVIA SETTALA: Ai, no. M'hauria agradat i hauria hagut d'assemblar-me a ella en això, però la llum va disminuir-me i vaig cedir a l'engany de la vida. Quina ceguesa! Vaig demanar-ho tant que, per obtenir-ho, em vaig veure obligada a mentir: jo! En surto mutilada i amputada pel càstig de la mentida. Havia estès les mans massa violentament cap a un bé que m'era prohibit pel destí. No em lamento, no ploro. Ja que cal viure, viuré. Potser un dia la meva ànima s'apaivarà. En escoltar la veu d'aquesta criatura, senzilla i cànvida, que pot ensenyar les coses eternes, sentia néixer en mi aquesta esperança. M'ha dit que em portarà una estrella cada matí. (*Mira de somriure. La germana s'ha quedat al costat dels vidres i sembla concentrada mirant les muntanyes llunyanes, però l'ombra de la tristesa ocupa el seu rostre dòcil.*) Mireu allà, mestre, la *Dona del pomell*. Ha vingut amb mi. Ara, si la miro, hi veig alguna cosa de fúnebre: en canvi, no he sabut separar-me'n. Us en recordeu, mestre, d'aquell dia d'abril? I del cap coronat?

LORENZO GADDI: Me'n recordo, me'n recordo...

SILVIA SETTALA: La vida nova!

LORENZO GADDI: Tot semblava un auguri.

SILVIA SETTALA: Quan veig passar els camells, carregats de feixos de llenya, allà, més enllà de l'Arno, a les bardisses del Gombo, penso en l'arribada d'en Cosimo Dalbo, en l'alegria d'aquella nit, en l'escarabat que jo vaig disposar enmig d'un ram de roses collides per la Beata... (*Es gira cap a la germana.*) Oh, Francesca, jo parlo i mentrestant el cor em fa tant de mal que ja no puc més. On és la Beata?

FRANCESCA DONI (*vençuda per la pena*): Vols veure-la ara, doncs? Et sents prou forta?

SILVIA SETTALA: Sí, sí, em sento forta, estic a punt. L'espera encara és pitjor.

FRANCESCA DONI: Aleshores, vaig a buscar-la.

SILVIA SETTALA (*sense poder contenir l'angoixa*): Espera un minut. Us quedareu aquí amb nosaltres aquesta nit, mestre? M'agradaria.

LORENZO GADDI: Doncs sí, em quedo.

SILVIA SETTALA: Podem allotjar-vos. Faré que preparin la vostra cambra. Espera, Francesca, un minut. (*Està convulsa, incapaç de dominar la seva angoixa. Vá cap a la porta, com si corregués per amagar un plor que està a punt d'esclatar.*)

FRANCESCA DONI: Vols que vingui, Silvia?

SILVIA SETTALA (*amb la veu ofegada*): No, no. (*Desapareix.*)

FRANCESCA DONI: Ah, quina maledicció, quina maledicció! La veieu?

Quan era al seu llit, sota els llençols, embenada, demacrada, no advertia tot l'horror de la cosa. Però ara que s'aixeca, que es mou i que camina, que retroba persones amigues, que recupera els costums d'abans, que vol fer els gestos que feia abans... Imagineu-vos!

LORENZO GADDI: Sí, és un destí massa atroç. Encara recordo allò que vau dir tan tendrament, mentre la miràveu, aquell dia d'abril: «Sembla que tingui ales!». La bellesa i la lleugeresa de les seves mans li donaven aquell aspecte de criatura alada. En ella hi havia una espècie d'estremiment incessant. Ara és com si s'arrossegues...

FRANCESCA DONI: I ha estat un sacrifici inútil com els altres, no ha servit per a res, no ha canviat res: vet aquí l'atrocitat de la seva sort. Si li hagués quedat en Lucio, crec que ella hauria estat contenta d'haver pogut donar-li aquesta última prova, fins i tot d'haver pogut fer el sacrifici de les seves mans vives. Però ara sap tota la veritat, per més crua que sigui... Ah, quina infàmia! Digues, hauries pogut creure que en Lucio fos capaç de tant?

LORENZO GADDI: Ell també té el seu destí, i l'obeeix. De la mateixa manera que no va ser amo de la seva mort, tampoc ho és de la seva vida. Vaig veure'l ahir. M'havia escrit al Fort dels Marbres per demanar-me de pujar a les pedreres i que li enviés un bloc. Vaig veure'l ahir, al seu estudi. El seu rostre està tan descarnat que sembla que hagi de devorar-lo el foc dels ulls. Quan parla, s'excita d'una manera estranya. Vaig sentir-me torbat. Treballa, treballa i treballa amb una fúria terrible: potser mira d'abstreure's d'un pensament que el devora.

FRANCESCA DONI: L'estàtua encara és allà?

LORENZO GADDI: És allà, sense braços. L'ha deixada així: no ha volgut restaurar-la. Així, al pedestal, sembla realment un marbre antic, desenterrat d'una de les Cíclades. Hi ha alguna cosa de sagrat i de tràgic, després de la immolació divina.

FRANCESCA DONI (*en veu baixa*): I ella, la Gioconda, era allà?

LORENZO GADDI: Era allà, silenciosa. Quan algú la mira, i pensa que és la causa de tant de mal, realment és impossible maleir-la... No, quan algú la mira, és impossible... No he vist mai en carn mortal un misteri tan gran.

Pausa. El vell i la dolça germana es queden pensatius durant uns moments, amb el cap abaixat.

FRANCESCA DONI (*sospirant, per l'angoixa que l'oprimeix*): Déu meu, Déu meu! I ara hauré de portar la Beata a la mare i es tornaran a veure després de tant de temps; i la petita comprendrà la veritat, sabrà la cosa horrible... Com amagar-li, a ella, que recorda totes les seves carícies bojament! L'heu vista, l'heu sentida abans?

SILVIA SETTALA *apareix a l'entrada. Els seus ulls estan secs i un esforç dolorós contreu tot el seu cos.*

SILVIA SETTALA: Soc aquí, Francesca, estic a punt. La cambra ja està preparada, mestre, podeu pujar-hi quan vulgueu.

LORENZO GADDI (*anant cap a ella amb una veu tremolosa de commoció*): Força! És l'última prova.

Surt per la porta. La mutilada avança cap a la germana, anhelosa.

SILVIA SETTALA: Endavant, va! Porta-la. Us espero aquí.

La germana li posa els braços al coll i la besa, en silenci. Després surt pel costat del mar i s'allunya ràpidament entre els oleandres.

ESCENA TERCERA

SILVIA SETTALA, *anhelosa, mira a través de les branques que el sol oblic encén. És l'hora de l'èxtasi. El dia és més límpid que els vidres de l'estança blanca; el mar és suau com la flor del lli, tan quiet que les llargues imatges de les veles reflectides semblen tocar el fons; el riu sembla engendrar aquest gran repòs, abocant el corrent permanent de la seva pau; els boscos salubres, tots penetrats d'or fluid, tenen una ingravidesa meravellosa, com si perdessin les arrels per nedar en la delícia de la seva aroma; els Alps de marbre, en la llunyania, dibuixen al cel una línia de bellesa on s'hi revela el somni que sorgeix del seu poble tancat*

d'estàtues adormides. En aquest silenci, reapareix LA SIRENETA i se sent la seva veu pura.

LA SIRENETA: Estàs sola?

SILVIA SETTALA (*afligida*): Sí, espero.

LA SIRENETA (*acostant-s'hi*): Has plorat?

SILVIA SETTALA: Sí, una mica.

LA SIRENETA (*amb una compassió infinita*): Sembla que hagis plorat un any sencer. Tens els ulls cremats. Et fa massa mal el cor.

SILVIA SETTALA: Calla. No puc tocar-me el cor. (*Es recolza contra el tronc de l'oleandre més proper, convulsa, sense poder contenir més l'angoixa de l'espera.*) Ara ve, ara ve. (*Se separa del tronc i entra a l'estança, com presa pel pànic, amb l'actitud de qui busca un refugi.*)

LA VEU DE LA BEATA (*entre els oleandres*): Mare! Mare! (*La mare s'estremeix, es gira, terriblement pàl·lida.*) Mare!

La filla es precipita cap a la mare amb un crit d'alegria, el rostre encès, ardent, els cabells desordenats, esbufegant com després d'una llarga cursa i amb un ram de flors a les mans. En precipitar-se, el ram cau a terra. La mutilada s'inclina cap als braços que li pengen del coll; ofereix el rostre moribund als petons vehements.

SILVIA SETTALA: Beata! Beata!

BEATA (*esbufegant*): Ah, he corregut tant, he corregut tant! M'he escapat, jo sola. He corregut, he corregut... No volien deixar-me venir. Però m'he escapat, amb el meu ram de flors. (*Omple novament de petons el rostre matern.*)

SILVIA SETTALA: Estàs xopa de suor, molt calenta, cremes... Déu meu! (*En l'ímpetu de la tendresa, ella està a punt de fer el gest instintiu d'eixugar-la; però es conté i amaga els monyons entre els plecs del vestit; i un calfred d'horror, visible, la travessa tota.*)

BEATA: Per què no m'agafes? Per què no m'abrades? Agafa'm, agafa'm, mare! (*Es posa de puntetes per ser arrabassada per l'abraçada materna. La mare retrocedeix, perdudament.*)

SILVIA SETTALA: Beata!

BEATA (*seguint-la*): No vols? No vols?

SILVIA SETTALA: Beata! *(Mira de forçar un somriure amb els seus llavis somorts, torts per un dolor indicible.)*

BEATA: Que jugues? Què amagues? Oh, dona'm, dona'm això que amagues!

SILVIA SETTALA: Beata! Beata!

BEATA: Jo t'he portat flors, moltes flors. Mira, les veus? *(Quan es gira per recollir el ram que ha caigut, descobreix la seva amiga salvatge i la reconeix.)*
Oh, Sireneta! Ets aquí?

LA SIRENETA és allà, davant dels vidres, dreta, muda, amb els ulls clavats en la dolorosa mare. De la mateixa manera que el vent passa reiteradament entre les frondes d'un arbust i les fa tremolar, el dolor de la mare sembla investir i penetrar aquest cos esvelt que el sol envolta amb les seves franges d'or.

BEATA: Veus quantes n'hi ha! Són totes per a tu! *(La petita recull el seu ram.)*
Té! *(Torna a precipitar-se cap a la mare, que retrocedeix.)*

SILVIA SETTALA: Beata! Beata!

BEATA *(atònita)*: No les vols? Agafa-les! Té!

SILVIA SETTALA: Beata! *(Cau de genolls, vençuda pel dolor, abatuda com per un cop més fort. Cau de genolls davant de la filla, commoguda, i un doll de plor, que brota dels seus ulls com la sang d'una ferida, li inunda el rostre.)*

BEATA: Plores? Plores? *(Commoguda, es llança sobre el pit de la mare, amb totes les seves flors.)*

LA SIRENETA, que també ha caigut de genolls, s'inclina, toca la terra amb el front i amb les mans esteses.

Teló.

Concordança¹¹

Οὐ νέμεσις...¹²

Tot seguit es va cobrir amb un vel blanc, finíssim, i va sortir de la cambra, vessant llàgrimes entendridores. No anava sola; juntament amb ella la seguïen dues serventes, Etra, la filla de Piteu, i Clímene, la d'ull de vedella. Ben aviat van arribar on eren les portes Escees. Els qui eren al voltant de Príam, Pàntous, Timetes, Lampos, Clici, Hicetàon, rebrot d'Ares, i Ucalegont i també Antènor, ambdues persones assenyades, tots ells ancians del poble, estaven asseguts dalt de les portes Escees. Per la seva edat estaven alliberats de la guerra, però eren uns oradors excel·lents, semblants a les cigales que en el bosc, des de dalt dels arbres, emeten una veu de lliri. Aquests, doncs, eren els prohoms dels troians que estaven asseguts dalt de la torre. Ells, quan van veure que Hèlena s'acostava cap a la torre, els uns als altres, en veu baixa es van dir paraules alades: «No és censurable que els troians i els aqueus de belles gamberes sofreixin penes durant molt de temps per una dona d'aquesta mena. Pel rostre s'assembla terriblement a les dees immortals».

Ilíada, cant III

¹¹ Per a la *Concordança*, D'Annunzio tradueix un fragment del cant III de la *Ilíada* a partir de la versió francesa de Leconte de Lisle, que aquí reproduïm en la versió catalana de Joan Alberich i Mariné (HOMER: *Ilíada*. Traducció de Joan Alberich i Mariné. Barcelona: La Magrana, 2012.).

¹² A l'epígraf, se cita en grec original l'atac peremptori del v. 156 del cant III de la *Ilíada*, que en la versió catalana de Joan Alberich i Mariné diu «No és denunciabile...» (HOMER: *Ilíada*. Traducció de Joan Alberich i Mariné. Barcelona: La Magrana, 2012.).

La glòria

La glòria se m'assembla.

LA COMNÈ

Als xiprers de Mamalus

DRAMATIS PERSONÆ

RUGGERO FLAMMA

CESARE BRONTE

ELENA COMNÈ

GIORDANO FÀURO

SIGISMONDO LEONI

VITTORE CORENZIO

DANIELE STENO

MARCO AGRATE

CLAUDIO MESSALA

SEBASTIANO MARTELLO

DECIO NERVA

FULVIO BANDINI

ERCOLE FIESCHI

ANNA COMNÈ

UNA MONJA

UN JOVENET

Acte primer

Una gran estança nua, amb vèrbres de pedra visibles i robustes. Una taula pesant ocupa el centre, plena de papers com aquell d'un estrateg, que gairebé respira la feina recent, la meditació de qui s'hi ha inclinat, el consens unànime dels homes que s'hi han reunit al voltant: un suport immòbil del qual irradia i es propaga un pensament central i una energia reguladora.

Als arquitraus de les quatre portes hi ha esculpit l'emblema de la flama avivada pel vent advers, amb la divisa: «Vim ex vi». Entre una porta i l'altra, a cadascuna de les dues parets oposades, hi ha un nínxol on encara s'hi veuen restes daurades, tan sols ocupat per un pedestal sense estàtua. Al fons s'obre un balcó sobre la ciutat desmesurada, que es descoloreix a l'hora del crepuscle, mentre els llums comencen a aparèixer com les espurnes d'un incendi que està a punt de revifar de sota la cendra.

ESCENA PRIMERA

L'estança està envaïda pels partisans, que esperen el retorn de RUGGERO FLAMMA, inquiet, ansiosos, exultants. Alguns miren pel balcó, altres s'han concentrat al voltant de la taula, n'hi ha que són vora la porta. VITTORE CORENZIO, ERCOLE FIESCHI, DECIO NERVA i FULVIO BANDINI són alguns d'ells. De tant en tant, se sent un clamor confús que arriba a través de l'aire. L'embriaguesa popular s'escampa en aquest vespre de maig, excitant les orelles, els amors, els orgulls, les ambicions, les esperances i tots els fermentos humans. En percebre la imminència dels canvis, cadascun d'ells construeix el

món en funció d'allò que desitja. La febre civil es manifesta en les paraules, en els gestos i en l'aspecte de tots ells.

UN GRUP DE PARTISANS (*al balcó*): Ja és aquí, ja arriba!

UN DEL GRUP: Triomfal!

UN ALTRE: El porta la gentada.

UN ALTRE: La gentada! La gentada! Tota la plaça és negra. Mireu! Mireu!

UN ALTRE: Deuen ser quatre o cinc mil...

UNS QUANTS: Més, més, molts més!

UN: Tots els carrers del voltant estan plens. Mireu!

UN ALTRE: Deuen ser deu mil.

UN ALTRE: Més, encara més!

UN ALTRE: La ciutat és nostra.

UN ALTRE: Ah, que digui unes paraules...

UN ALTRE: Tots morirem per ell!

UN ALTRE: Escolteu! Escolteu!

Arriba el clamor.

UN ALTRE: La ciutat és nostra. Si ell volgués...

DECIO NERVA: Quina gran nit de batalla!

VITTORE CORENZIO: En Cesare Bronte encara és fort. La seva carcassa és de ferro.

ERCOLE FIESCHI: Fort en quin sentit?

VITTORE CORENZIO: El poder encara és a les seves mans. El Parlament encara li dona suport. L'exèrcit està amb ell...

DECIO NERVA: Demà tot l'exèrcit estarà amb en Ruggero Flamma.

VITTORE CORENZIO: Això són paraules!

UNS QUANTS: És veritat! És veritat!

ERCOLE FIESCHI: Pregunteu-ho a en Claudio Messala.

UN: Qui és en Claudio Messala?

VITTORE CORENZIO: Un de taciturn.

UNS QUANTS: Ho veieu? Ho veieu?

UN: El seu carro ja no té cavalls. Ho veieu? Tu ho veus?

UN ALTRE: El camí ja és fosc.

UN ALTRE: Sí, sí, és veritat. El veig. El porten en braços.

UN ALTRE: El porta la gentada.

UN ALTRE: Ara corre... És com una voràgine.

UN ALTRE: Sembla furiosa.

UNS QUANTS: Escolteu! Escolteu!

Arriba el clamor, després es fa un silenci de cop.

UN: I ara?

UN ALTRE: Silenci.

UN ALTRE: El pànic?

UN ALTRE: No, ell parla...

UN ALTRE: Sí, ara parla. Està dret. Ho veieu? Sembla que estigui parlant.

Arriba de lluny un clamor encara més fort.

UN ALTRE: Sí que criden!

UN ALTRE: No és aquella, la casa d'en Cesare Bronte?

UN ALTRE: Sí, sí, ara passen per sota la casa d'en Cesare.

UN ALTRE: El carrer ja és fosc.

UN ALTRE: Ah!

DECIO NERVA (*arribant, en sentir el crit*): Què passa?

UN: Com un llampec...

UN ALTRE: Les armes...

UN ALTRE: Mireu, mireu la resplendor...

UN ALTRE: Sí, sí, els soldats han desenfundat els sabres...

UN ALTRE: La casa està envoltada per la cavalleria.

UN ALTRE: Han desenfundat els sabres!

UN ALTRE: Hi ha sang?

UN ALTRE: Escolteu! Escolteu!

UN ALTRE: Hi ha sang?

UN ALTRE: Pànic?

FULVIO BANDINI (*arribant, obrint-se pas*): Què passa?

Tots es precipiten al balcó, ansiosos.

ERCOLE FIESCHI: Què passa? S'enfronten?

Arriba un nou clamor.

EL GRUP (*aixecant-se de l'emoció*): Visca en Flamma! Baixem, baixem.

DECIO NERVA: Jo us guio. (*Es gira i corre cap a la porta, alguns el segueixen i desapareixen amb ell.*)

FULVIO BANDINI: S'enfronten?

UNS QUANTS: Sí, sí. No ho veieu?

UNS ALTRES: No, no. Els soldats no es mouen.

UN: No s'atreveixen.

UN ALTRE: Ell ha parlat. La gentada passa davant la casa.

UN ALTRE: No es veu res. El carrer ja és fosc.

UN ALTRE: El porta la gentada.

UN ALTRE: Encenen les torxes!

UN ALTRE: Ho sentiu? Canten.

UN ALTRE: És la cançó d'en Prospero Galba!

UN ALTRE: És la serenata a l'emperadriu!

UN ALTRE: Elena Comnè, emperadriu de Trebisonda!

La befa suscita algunes riallades. La hilaritat s'escampa. De cop i volta, es contagia als més vulgars.

UN ALTRE: Acaparadora de gra podrit!

UN ALTRE: De cavalls asmàtics!

UN ALTRE: De bous extenuats!

ERCOLE FIESCHI: De senadors estúpids!

FULVIO BANDINI: De generals esgotats!

ERCOLE FIESCHI: De prínceps bastards!

UN (*cantant*):

El gra està podrit,
però l'or abunda...

ELS ALTRES (*en cor*):

A Trebisonda!

Les riallades esclaten.

ERCOLE FIESCHI: La mare emperadriu, a la finestra, cau en braços del Gran Camarlenc.

UN (*cantant*):

Anna Comnè,
la gran meuca...

ELS ALTRES (*en cor*):

Compta els sacs!

Les riallades esclaten.

FULVIO BANDINI: On és en Prospero Galba?

UN: Potser és allà baix, marcant el ritme.

UN ALTRE: Deu mil veus!

FULVIO BANDINI: La salutació del maig a la dona d'en Cesare!

UN (*cantant*):

La dona té un tro,
que no s'esfondra...

ELS ALTRES (*en cor*):

A Trebisonda!

Les riallades esclaten. En la llunyania se sent el cor formidable de la gentada. La figura de la dona, fascinant i odiosa, domina les imaginacions pertorbades, irrita la sensualitat dels burletes.

FULVIO BANDINI: Dignes: amb quants reis, amb quants emperadors, amb quants prínceps difunts s'ha emparentat el vell Bronte, en casar-se amb la Comnè? Tu ho saps, Fieschi.

ERCOLE FIESCHI: Amb dinou reis, divuit emperadors, setanta-set prínceps sobirans, noranta protosebastos, cent quinze curopalates i tota la podridura palatina de Bizanci!

UN (*cantant*):

Quina gran corona,
sobre el teu front...

ELS ALTRES (*en cor*):

Oh, Bronte! Oh, Bronte!

Les riallades esclaten entre els acudits. L'aire de la cruïlla arriba a l'estança. La veu de la gentada és contínua com un estrèpit.

ESCENA SEGONA

Entren GIORDANO FÀURO i SIGISMONDO LEONI.

GIORDANO FÀURO: No injurieu la Comnè a casa d'en Ruggero Flamma.

UNS QUANTS: Fàuro, Leoni!

UNS ALTRES: Per què?

UNS ALTRES: D'on veniu?

UNS ALTRES: Teniu novetats?

ERCOLE FIESCHI: La Comnè és sagrada, aquí. Ho heu entès?

UNS QUANTS: Per què? Per què?

GIORDANO FÀURO: Per l'odi, i potser... (*S'interromp.*)

ERCOLE FIESCHI: La Sibil·la ha parlat.

FULVIO BANDINI: Què voleu dir?

GIORDANO FÀURO: Crec que el vostre odi i l'odi de tota aquesta gentada que crida allà baix, al carrer, no és comparable amb el seu...

UNS QUANTS: Contra qui?

GIORDANO FÀURO: Contra el vell. I potser...

FULVIO BANDINI: Potser?

GIORDANO FÀURO: No ho sé. N'hi havia prou amb veure-la, avui, a la tribuna, mentre parlava en Ruggero Flamma. Els seus ulls estaven clavats en ell amb una violència tal que, més d'una vegada, ell ha aixecat el cap per mirar-la i ha hagut d'interrompre el discurs. Ah, un bon espectacle, aquest d'avui, un gran duel! En Bronte estava assegut al seu banc, immòbil, recollit en si mateix, amb tota la seva força silenciosa. Tan sols es veia el seu crani enorme, llis com una pedra de riu, i la cicatriu encesa al crani...

ERCOLE FIESCHI: Se sap que, en circumstàncies especials, se l'encén amb carmí, de la mateixa manera que una cortesana es col·loca una pigu.

GIORDANO FÀURO: Tant és. El senyal hi és, i és profund.

ERCOLE FIESCHI: Ah, Déu meu, vet aquí com el mim d'en Bronte i la Comnè es tornen inviolables aquí!

UNS QUANTS (*impacients*): Calla, calla, Fieschi. Deixa'l parlar.

ERCOLE FIESCHI: Allà hi ha dos nínxols i dos pedestals per a les seves estàtues... Aneu a cercar un marbre immaculat! L'escultor ja és aquí.
(*Assenyala* SIGISMONDO LEONI.)

UNS QUANTS: Calla!

GIORDANO FÀURO: Guerra d'escarnis i de cançons! Inofensiva. El mateix Flamma, abans, donava a l'enemic l'alçada d'un gegant per la necessitat de sentir-lo igual a la força dels seus cops. Quan el vell s'ha aixecat per respondre, ha corregut entre nosaltres un calfred gairebé d'horror. En imaginar-lo abatut, ningú sabia mesurar l'espai ocupat per la seva ruïna.

UNS QUANTS: I què ha dit? Què ha dit, doncs?

ERCOLE FIESCHI: Ha balbucejat amb el seu llatí habitual?

GIORDANO FÀURO: Balbucejat! L'esforç que fa per expressar-se dona a les seves paraules l'aspror de qui pateix i qui les escolta se'n recorda com si li haguessin quedat gravades. Mai havia estat tan rude i sincer com avui: sincer no per revelar els mitjans de la defensa suprema a la qual està decidit, sinó per declarar l'esperit que l'enfervoreix. Bàsicament ha dit: «Vosaltres sentiu que la jove ànima nacional gemega i es belluga sota la capa de mentides on avui nosaltres l'hem empresonada, els homes d'ahir, els falsos alliberadors. I voleu rescatar-la, alçar la seva potència reprimida, allargar la seva respiració, restituir-la al seu geni, vosaltres, els homes de demà, els veritables alliberadors. No és aquest el tema que proposeu als vostres retòrics? Però la realitat és diferent, i ho sabeu. Sota aquesta crosta, avui no queda res més que el color de la mort, el ferment de la dissolució. És per això que nosaltres fem una obra de salvació, suprema, cercant de mantenir-la compacta amb tots els esforços, de reparar totes les esquerdes, d'oposar-se al vostre furt desordenat...». (*Reproduceix el discurs amb el to aspre original, com si ell mateix fos l'orador a l'assemblea.*)

ERCOLE FIESCHI (*l'interromp, furios*): Ah, doncs comet la imprudència de declarar-se el conservador de la podridura nacional, el marit morga-nàtic d'una protectora de defraudadors? Diu que s'ocupa d'embalsamar el cadàver de la pàtria, aquest rosegador d'osseres?

UNS QUANTS: I en Flamma? I en Flamma?

A la llunyania, el clamor és continu com un estrèpit.

GIORDANO FÀURO: És contra ell, obertament, cara a cara i amb els ulls als ulls, que ha dirigit l'última llança. Un minut meravellós de ferotgia tranquil·la i conscient! Ferotgia de vell i de mestre que sap on és més

dolorosa la carn juvenil, que sap on és més cruel la ferida. Tot l'orgull d'en Ruggero Flamma (oi que el coneixem i l'estimem també per això?), tot aquell àvid orgull era allà, nu i palpitant. I ha estat en aquesta terrible cosa viva que el vell ha gravat les paraules següents amb una lentitud segura (potser ni una de sola s'escapa de la meva memòria): «Jo me n'aniria abans de temps, silenciosament, a la fossa que m'obriu, si veiés entre vosaltres un home autèntic, apte per a la gran necessitat, un cor humà gran i lliure, un fill de la terra, arrelat a les profunditats del nostre sòl. Però no ha arribat el moment. L'home nou encara no ha nascut i nosaltres encara no volem morir. Tot i que la vida present sigui dura i estèril, no sou vosaltres qui heu de fecundar-la. Al fons dels vostres ulls no hi veig un gran destí, sinó vertigen. Vosaltres no pertanyeu a la raça dels creadors».

ERCOLE FIESCHI: Ah, la rabiosa impotència senil que nega als altres la força i el coratge! Però sembla que les considereu grans paraules, Fàuro...

GIORDANO FÀURO: Jo crec en el líder que he triat, jo crec que en Ruggero Flamma serà capaç de desmentir-les, quan demà hagi de passar la prova. Però a tot arreu, a qualsevol camp, cadascun dels senyals d'energia viril, de voluntat masculina i tranquil·la o de sinceritat rude em fan saltar el cor. Fins al punt que, en temps de vociferacions i de contorsions, un senyal com aquest és estrany. Els meus companys i jo, abandonant la solitud dels nostres estudis i dels nostres laboratoris, hem entrat en la lluita mentre pressentíem l'aparició propera d'una idea dominadora i creadora de la qual voldríem ser-ne instruments obedients i lúcids per a la reconstitució de la ciutat, la pàtria i la força llatina. Nosaltres no gosarem repetir els eslògans ambigus del carrer al voltant d'aquesta taula, sobre la qual hem vist moltes vegades com s'abaixava el front arrufat de qui ens guia.

FULVIO BANDINI: És temps de destrucció, i totes les armes són bones. Vosaltres torneu als vostres llibres i als vostres alambins!

GIORDANO FÀURO: A cadascú la seva arma! Jo, pel meu compte, no llançaré el fang contra l'última columna fixa d'un món que està a punt d'enfonsar-se. L'esforç de la seva resistència és tan dur i el cop de la seva caiguda serà tan terrible que jo, quan hi penso realment, no puc abandonar-me a les burles. I tota la resta em sembla petit i insignificant, ara mateix.

ERCOLE FIESCHI: Insignificant? I les dilapidacions, els enganys, el tràfic immund, tota la vergonya...

UN (*cridant*): Que la columna caigui al fang i a la sang!

A la llunyania, el clamor és continu, com un fragor oceànic.

DECIO NERVA (*entrant de sobte, anhelós*): Les tropes han bloquejat els carrers. La gentada es dirigeix cap a la plaça. En Flamma ara és a casa d'en Daniele Steno, adreçant un discurs des de la finestra. Anem-hi! Anem-hi! Qui ve?

El grup es precipita cap a la sortida, en tumult.

ESCENA TERCERA

Es queden VITTORE CORENZIO, SIGISMONDO LEONI i GIORDANO FÀURO.

GIORDANO FÀURO: No demanen altra cosa que ser llançats contra l'obstacle per una veu que ressona. No es refien de nosaltres. El crit els embriaga, el pensament els desconcerta, però estan plens de fervor. El destructor pot comptar amb tots aquells bustos i tots aquells braços. Entre ells hi ha algun bon tribú de taverna: el tal Fieschi, per exemple...

Van cap al balcó i, durant uns instants, miren la perillosa ciutat il·luminada, la resplendor de la qual s'escampa com un núvol de fòsfor en el fosc cel violaci on germinen els estels.

VITTORE CORENZIO: El clamor s'allunya, la gentada es dispersa. Encara no ha arribat l'hora de les grans massacres.

GIORDANO FÀURO: Has vist en Decio Nerva, quan ha arribat? Al puny hi tenia el fulgor de la batalla: «En Flamma adreça un discurs des de la finestra. Anem a morir sota els seus ulls!». Al·lucinacions. Quan hem entrat aquí, en Sigismondo i jo precisament veníem de casa d'en Daniele Steno, on hem portat en Flamma gairebé en braços per allibe-

rar-lo de l'atroç tortura d'aquell triomf i d'aquell cor infame. Estava pàl·lid com un ferit, i feia un esforç sobrehumà per no caure en una d'aquelles terribles crisis convulsives que, de tant en tant, trenquen la tensió contínua de la seva força nerviosa. He sentit com feia espetegar les dents...

SIGISMONDO LEONI: És estrany, ell mai no ha pogut vèncer l'horror físic de la gentada, la repulsió instintiva que li produeix el contacte amb el monstre. Per dominar-se i per dominar, necessita trobar-se materialment més amunt, tenir la respiració lliure.

GIORDANO FÀURO: Així només ell dona la dimensió sencera de la seva força. Avui, Corenzio, t'has perdut un moment meravellós de vida! Dues vegades ha estat com el nostre somni l'havia imaginat i invocat. Mai havia expressat amb tanta contundència d'idees el drama de les estirps. L'àle de la seva eloqüència mai no havia estat tan ardent i tan fort. L'ànima de la pàtria palpitava davant nostre amb tots els seus mals i totes les seves esperances. Amb les paraules, tot es tornava gran. L'adversari dominava sota la grandesa del seu propi error i de la seva culpa. La consciència d'en Cesare Bronte era allà davant nostre carregada d'un pes tan gran que, quan el vell s'ha aixecat —us ho he dit—, un calfred ha corregut entre nosaltres...

VITTORE CORENZIO: I després? Després d'aquella negació crua, després de la sàvia ferida?

GIORDANO FÀURO: L'esclat imprevisit de la ironia més acre que mai hagi corroït carn viva, una venjança alegre, una veu clara i gèlida amb alguna cosa de frenètic i d'amenaçador al fons: la revelació sobtada d'un destructor diferent d'aquell que nosaltres coneixíem, més ràpid, més àgil, voluble, fugisser, despietat; la irrupció inesperada d'una facultat homicida, feliç i furiosa, salvatge i instruïda al mateix temps. No sabia dir-ho: un aspecte indescriptible. Una nova profunditat humana s'ha obert en ell. Nosaltres érem allà, atònits, en Bronte també semblava atònit i exasperat de sentir tant de dolor en el seu vell cuir taurí, que havia resistit els claus i el martell. Quan he vist baixar en Ruggero Flamma del seu escó, he pensat: «Vet aquí un home que aquesta nit cremaria el món».

VITTORE CORENZIO: Hauria pogut cremar la casa del dictador i ensangonar Roma.

SIGISMONDO LEONI: No ho ha fet. Té el valor per atrevir-s'hi i l'ull per veure-hi. Sap esperar. Creiem en ell! Un dia va dir al seu dimoni: «Protegiu-me de les petites victòries. Doneu-me'n una de sola i gran».

GIORDANO FÀURO: Ah, allà també hi havia una dona capaç d'incendiar el món: la Comnè!

VITTORE CORENZIO (*rient*): Sembles fascinat, Fàuro.

GIORDANO FÀURO: No soc l'únic. Tu l'has vista, Leoni, quan arribava a la tribuna? Una arma formidable i lluent, que demana ser alçada per un puny invencible. Aquelles dues aletes metàl·liques que duia als cabells no et recordaven la destrat de dos talls?

SIGISMONDO LEONI: Esclar, qui la mira de seguida veu una força que inevitablement ha d'aconseguir el que es proposa. L'he vista aixecar-se dues o tres vegades, de cop. Està vertebrada com un àspid.

GIORDANO FÀURO: Dins el seu vestit està com protegida. Està feta per a la guerra, amb el seu casc de cabells coherents, amb aquella boca que desafia sense obrir-se, amb aquell rostre adamantí desesperat. Si l'audàcia tingués un rostre, seria aquest.

VITTORE CORENZIO: L'emperadriu de Trebisonda!

GIORDANO FÀURO: És incontestable, estimat, que descendeix d'aquell David Comnè, l'últim emperador de Trebisonda, que va ser condemnat a mort per Mahmet II. És una descendència reconeguda amb les cartes existents de Lluís XVI a Demetri Comnè —besavi d'aquesta Elena— quan, un cop Còrsega va passar a França, va ser confiscat el domini que els genovesos havien concedit a un Comnè sense terra i al seu estol d'expatriats grecs...

VITTORE CORENZIO: Domines el tema!

GIORDANO FÀURO: Molt. Amb els passatemps que ens donarà el renaixement llatí, després de la gran tempesta, si encara tinc el cap al seu lloc i les mans em funcionen, escriuiré un bon llibre: *L'última Comnè*.

SIGISMONDO LEONI: Bizanci i Roma!

GIORDANO FÀURO: Imagina el fantasma vivent del Baix Imperi en aquesta enorme convulsió d'agonia, l'ombra pèrfida de Bizanci sobre la Tercera Roma...

SIGISMONDO LEONI: I el destí d'aquesta herència perduda per una gran stirp imperial unit al destí del vell Bronte, d'un «fill de la terra», com ell s'anomena...

VITTORE CORENZIO: I aquella sinistra figura de la mare, la tal Anna Comnè, que sembla una cap d'eunucs enfaldillada i coberta de maquillatge, restes de ves a saber quines races bastardes, amb aquell ull somnolent que amaga un abisme d'astúcia i de cobdícia...

SIGISMONDO LEONI: I el tal Alessio, el pare, l'aventurer heroic, el pretendent desesperat, un autèntic home més enllà del bé i del mal, realment hauria estat capaç —en altres temps— de reconquistar el tro: mort d'una gran manera, en aquella boja expedició a Grècia, a la terra que van regnar els seus avantpassats...

GIORDANO FÀURO: I de les supervivents —la vídua, la filla— i els seus anys de misèria sense nom, i del seu vagareig inquiet pel món, i de la seva arribada a Roma, i de les seves mil intrigues, i de la passió senil d'en Cesare Bronte, i de les temptatives, i dels negocis, i de les noces, i de l'estranya cort constituïda al seu voltant, i de tota l'aventura, al cap i a la fi, jo en sé coses que ni la invenció humana més poderosa podria imaginar...

VITTORE CORENZIO: L'última Comnè!

GIORDANO FÀURO: I l'aventura acaba de començar, penseu-hi! Quin serà el destí d'una criatura com aquesta, moguda per totes les ànsies cap al botí més poderós? Penseu-hi! D'aquí a poc totes les lleis seran suspeses al voltant de la seva audàcia. S'estalviarà de ser arrossegada per l'empedrat o de ser clavada al cim d'un pic, però on la portarà la seva sort?

Els tres joves romanen pensatius un moment. De tant en tant, una ràfega d'aire aixeca els papers, agita les petites flames del canelobre que crema sobre la taula ocupada. A intervals, arriba el fragor oceànic de la gentada que s'allunya.

SIGISMONDO LEONI: Ella ja sent l'olor del cadàver, en el vell.

VITTORE CORENZIO: Té els ulls clavats en Ruggero Flamma. Tu ho has dit, Fàuro.

GIORDANO FÀURO: I tan clavats!

VITTORE CORENZIO: Tu creus...

GIORDANO FÀURO: L'increïble.

VITTORE CORENZIO: Tu creus que en Flamma està trasbalsat?

SIGISMONDO LEONI: L'home cast!

GIORDANO FÀURO: Més que trasbalsat, posseït.

VITTORE CORENZIO: Tu ja inventes la història del teu llibre...

GIORDANO FÀURO: No invento: endevino. La seva ànima està tan inflada que es desborda pertot arreu. I fins avui la seva vida ha estat dura i solitària.

VITTORE CORENZIO: Que Déu el protegeixi del perill!

GIORDANO FÀURO: Per què? Per sentir-se invencible, ell necessita córrer perill.

VITTORE CORENZIO: Encara necessita estar sol, amb el seu deure.

GIORDANO FÀURO: Tu què en saps? Què en sabem nosaltres? N'hi ha prou si ell està al servei de la vida! Avui, mentre parlava des del seu escó, i l'emperadriu estava abocada a la tribuna amb la mirada fixa, de sobte s'ha fet una petita pausa en les grans ones: una d'aquelles petites pauses obscures que provoca el destí en obrir i tancar les seves mans. Ves a saber! Ves a saber!

VITTORE CORENZIO: Que Déu el protegeixi del perill, dic jo.

GIORDANO FÀURO: I, en canvi, jo dic: que la vida li envii el més gran dels perills!

SIGISMONDO LEONI: Aquí arriba en Flamma.

ESCENA QUARTA

Entra RUGGERO FLAMMA, seguit per DANIELE STENO, MARCO AGRATE, SEBASTIANO MARTELLO i CLAUDIO MESSALA.

RUGGERO FLAMMA: El més gran dels perills, Fàuro? Què dèieu? *(La seva veu és breu i acerba. Al rostre, d'una pal·lidesa tèrria, els seus ulls tenen una esplendor febril. Una plenitud interior tumultuosa es manifesta en el seu pas accelerat, en la seva necessitat de moviment. Sembla que busqui espai al seu davant, més enllà de l'angoixa de les parets, com un presoner.)*

GIORDANO FÀURO: Jo expressava un vot.

RUGGERO FLAMMA: Per a qui?

GIORDANO FÀURO: Per a vós.

RUGGERO FLAMMA: Quin vot?

GIORDANO FÀURO: Que la vostra força sigui posada a prova pel més gran dels perills, sempre.

RUGGERO FLAMMA: Que així sigui. *(Es mou amunt i avall per l'estança, amb el cap baix. El altres romanen drets, silenciosos. Ell s'atura de cop, davant seu.)* Creieu en mi? En la veritat i en la força de la meua idea?

MARCO AGRATE: Ningú en dubta. La nostra fe és absoluta.

Els altres fan un gest afirmatiu en sentir la resposta, mentre RUGGERO FLAMMA clava en cadascun d'ells una mirada encesa.

RUGGERO FLAMMA: Aleshores, el gran perill és imminent, Fàuro. Ho afronto. Trencu les esperes. Considero aquesta nit com una vigília. Demà la meua paraula serà dita i transmesa. Avui heu sentit la del dictador. No ens alliberarem de les seves mans de ferro, però mirarem de trencar-les, d'un sol cop.

SEBASTIANO MARTELLO: Tots nosaltres estem preparats.

RUGGERO FLAMMA: Per a l'acció decisiva? Per a la guerra al carrer?

SEBASTIANO MARTELLO: Per a tot, amb vós, ara i sempre.

RUGGERO FLAMMA: Per viure, ho enteneu?, per existir! La necessitat de violència ens constreny, ens pressiona. Cap obra de vida pot aconseguir-se sobre un poble sense sang. I ara ja tampoc podem aturar l'ímpetu actual. El que cal és accelerar-lo, fer-lo ràpid, breu, unànime, victoriós; forçar-lo en aquesta prova per a una altra de més gran, que s'aproxima. Ho enteneu? Ha arribat l'hora, també per al que ho nega: per al moribund que no vol morir. *(Modera la seva veu i el seu gest, però en tots dos vibra una espècie de furor contingut. Es mou per l'estança, durant la pausa, i després s'atura de nou. Les paraules que li surten dels llavis semblen continuar les que diu per a si mateix, més ardents i superbes. Enmig d'aquells set homes hi ha un gegant invisible: CESARE BRONTE.)* Nosaltres també hem tocat la terra, hem interrogat la terra; ens hi hem estirat al damunt, hem sentit el so de les fonts, sota la seva aridesa, en la seva profunditat... La terra vol ser trencada, remoguda, agitada, treballada. Encara és massa rica per poder alimentar el germen de la més alta esperança. Si només li haguéssim portat això, la nostra no seria ja una obra fecunda, una obra de sembradors? La nostra terra espera. No sentiu l'angoixa de la divina esperança al fons d'aquella gentada que

brama allà a baix com un ramat perdut? Si només haguéssim suscitat aquesta angoixa en ella, ja hauríem donat de nosaltres mateixos un testimoni vital. No és la gana, no és només la gana, que crida i estén les mans pertot arreu, sinó que és la revolta contra la intolerable falsedat que envaeix tots els òrgans de la nostra existència, i els deforma, i els enverina, i els amenaça de mort. Per viure, per existir, cal destruir-la. «Mostra'm, doncs, que tu tens el dret i la força», ha dit un home avui. «Mostra'm, doncs, que tu ets una força nova i un dret nou». (*La còlera dissimulada torna acre la seva veu. Fa alguna passa, després torna enrere i s'atura. Una commoció viril enalteix el seu discurs.*) Durant anys he viscut tot sol, a la meua casa nua, només amb un pensament dominant, amb una veritat inexpressada. He devorat en solitud i en silenci tots els fums del meu orgull, que m'ofegaven, fins que no els he sentit dins com es convertien en un foc viu i durador, en un remolí de passió. Aleshores m'he llançat al més espès dels enfrontaments. El meu esperit ha deixat de saber què és el repòs. He deixat d'aspirar al bé dels dies per aspirar a realitzar la meua obra. Algun de vosaltres ha estat company meu des del primer moment, i n'és testimoni. Aquella veritat, nascuda en mi pel contacte amb la terra, es propaga pertot arreu, penetra a l'interior, torba, commou, revolta. La noblesa es troba en el seu origen, la prova de la seva resistència està en l'amplitud del seu camí. Ara, amb el pas dels segles, no irromp de qualsevol jove veritat el dret al sacrifici humà que li és necessari per afirmar-se? La meua pròpia fe em fa portador i anunciador d'aquest dret terrible. Vosaltres en sou testimonis. Per existir! (*Fa un gest cap als homes, com per recollir la seva voluntat en una de sola.*) Tot, doncs, està decidit. Tothom està preparat.

MARCO AGRATE: Cadascú en funció de les seves forces, i més enllà.

RUGGERO FLAMMA: I més enllà! Boniques paraules, Marco Agrate: les úniques que convenen al nostre fervor. Cadascú més enllà de les seves forces. Hi ha prodigis per aconseguir. La guerra als carrers ha de ser breu, rapidíssima, quasi fulminant, guiada per tots els punts al mateix temps, unànime, decisiva. En el moviment irresistible de les campanyes hi ha la nostra salut. Les bandes rurals seran el nervi de la nostra acció. Després de la primera resistència, l'exèrcit es dissoldrà, es reduirà a un petit nucli. Un cop el poder central caigui a les nostres

mans, la guerra al carrer serà substituïda per la guerra a la frontera i al mar: una prova encara més gran. Tota una estirp que lluita de nou per existir, per conservar-se, que desperta i sacseja finalment els seus instints més profunds, que arrenca de la intimitat de la seva substància les energies ocultes i ingènues, que les modela en llibertat al curs dels esdeveniments, les anima amb tot el seu ímpetu concordant, les arma de tota la seva necessitat vital, les inflama del seu geni, les exaspera, les exalta, les magnifica, les iguala a les forces del destí i de la natura... Vós, Marco Agrate, veniu del camp. No hi ha res més que morts i dissolucions irremeiables, allà baix? Les arades no tenen rella? Les falç no tenen fulla? La mare dels farratges no farà més espigues, doncs? Encara donarà espigues pesants i homes rudes, per a la gana i per a la guerra... Els vostres ulls insomnes estan plens de febre, Claudio Messala. Heu retrobat a les vostres vetlles el secret pel qual el protector, improvisant les seves milícies, les fa cada vegada més formidables que qualsevol exèrcit aguerrit? Nosaltres veurem si us assembleu als corsos per alguna cosa més que per la forma de la barbeta...

CLAUDIO MESSALA: Cadascú més enllà de les seves forces!

RUGGERO FLAMMA: I a vós, Sebastiano Martello, el mar. Sabreu reprendre el comandament que us va ser retirat, multiplicar les naus, crear una armada, obtenir de totes les costes una lleva sagrada, renovar els exemples i les glòries. Què no pot fer la voluntat heroica? Al principi de la Guerra de Secessió, la flota del nord tenia quaranta-dues naus; al final de la guerra, gairebé set-centes. Els arsenals es van convertir en inferns. Quin gran deure, el vostre! Tot el cos de la pàtria respira al mar, no pot viure si no respira al mar...

SEBASTIANO MARTELLO: Cadascú més enllà de les seves forces!

RUGGERO FLAMMA: Els dies de la pau llatina, Sigismondo Leoni, quan hagi arribat per a nosaltres el moment de celebrar les noves fortunes al Mediterrani, segur que sentireu el ritme de l'art més vigorós en el vostre pols, com Michelangelo després d'haver construït els baluards; i aleshores esculpíreu l'estàtua colossal de la pàtria, semblant a l'antiga victòria insular, en una proa que tingui la forma d'una rella. Si no, no sabríem com honorar-la. I vós, Corenzio, i vós, Fàuro, retrobareu aleshores les línies de la bellesa a l'obra de vida que haurem realitzat; i els vostres deixebles les perpetuaran. Jo conec, jo conec el preu que

té el testimoni que aporta el vostre consentiment, i aquell dels vostres iguals, a la veritat per a la qual m'he alçat... (*Estén una mà cap a aquells homes, a cadascun dels quals ha exaltat un somni.*) A reveure! Demà serà un dia dur. Que no falti ningú, des de bon matí. Jo faré la meva vetlla. Recordeu-vos-en: cadascú més enllà de les seves forces! Hi ha glòria per a tots. A reveure!

Tòtes les mans estrenyen ben fort la seva. Una germanor viril les uneix, una promesa segura les sacseja. El fervor de la voluntat unànime consagra l'estança nua. De tant en tant, des de la llunyania, el vent porta el crit confús de la gentada.

RUGGERO FLAMMA: A reveure!

Els homes surten. Ell els veu marxar. Quan DANIELE STENO està a punt de creuar l'entrada, el crida de sobte. La seva veu ha canviat, s'ha cobert amb un vel.

RUGGERO FLAMMA: Tu queda't, Steno, un minut.

DANIELE STENO es gira i torna cap a ell, que s'ha deixat caure en una cadira, al costat de la taula, aguantant-se el front amb la mà.

DANIELE STENO (*ajupint-se cap a ell amb una dolçor gairebé compassiva*): Estàs cansat?

RUGGERO FLAMMA (*alçant-se*): No. Però necessito respirar... Quina nit tan sufocant! No ho sents? O és la febre... Creus que tinc febre? (*Estén els canells a l'amic.*)

DANIELE STENO: Estàs inquiet per culpa de la fatiga... Avui t'has entregat completament, de mil maneres. Has viscut com mil homes.

RUGGERO FLAMMA: I estic ansiós, com si la vida em faltés, com si no hi hagués prou sang a les meves artèries per omplir el meu cor! La vida de mil homes és, doncs, tota la vida?

DANIELE STENO: Tu tindràs tota la vida.

RUGGERO FLAMMA: Quan?

DANIELE STENO: Quan siguis menys àvid.

RUGGERO FLAMMA: Menys àvid?

DANIELE STENO: Si col·loques una tassa sota un raig massa violent, no s'omple.

RUGGERO FLAMMA: Oh, Daniele, també he de superar en aviditat tota la resta; he de ser el més fort i el més àvid, perquè no se m'escapi i no em prenguin allò que em pertoca. L'ansia, la fúria, la pressa anhelosa...

DANIELE STENO: Tot i això, has sabut esperar en silenci!

RUGGERO FLAMMA: Ah, recordes quan aquesta casa era silenciosa? Un gran oceà de pensaments inexpressats al meu voltant, contínuament... Ara soc jo «aquell que expressa» i «aquell que suscita els crits humans». El silenci m'està prohibit. Casa meva està protegida pel poble. El meu nom és del vent. Escolta. (*Arriba el clamor que s'escampa a través de la ciutat profunda. Va cap al balcó, i mira.*) Roma! (*Fa un gran sospir.*) I allà baix, més enllà de les muralles, el silenci de l'Agro, amb les seves altes herbes oloroses... (*L'amic se li acostava i es queda al seu costat. Pausa.*) Per tant, tot està decidit. Enfonsarem els braços en la sang i en el fang, fins als colzes. (*Pausa.*) Què fa, què pensa ara en Cesare Bronte? Està tranquil? Està segur? (*Pausa. Aixeca la mirada cap al cel estrellat.*) Mira com brilla l'Ossa, aquesta nit! El meu signe contra el meu sostre, durant tants anys: els estels muts. Abans éreu set homes aquí: set voluntats resplendents. Un bon auguri, Daniele Steno! (*El seu to és singularment ambigu, amb una barreja d'amargor, tristesa i ardor. Es gira i camina per l'estança, envaït per una inquietud implacable.*) Un ha dit: «Tu saps constrènyer els estels perquè girin al teu voltant?». (*Mira el rostre de l'amic.*) Penses que deliro? Estàs trist. (*Li estén les mans.*) Adeu, Daniele. Deixa'm. Treballaré. Nit de vetlla. Demà lleva't de bon matí.

DANIELE STENO: Reposa, dorm. Tu també ets un home. Dorm, per llevar-te a l'alba.

RUGGERO FLAMMA: A l'alba em trobaràs llevat. Adeu.

Segueix l'amic amb els ulls tristos. Quan es queda sol, torna cap al balcó, amb l'aspecte d'un home que sent que s'ofega. Respira amb esforç l'aire de la nit. Es gira, fa algunes passes, s'acosta a la taula ocupada, fulleja els papers. Para atenció, com si li arribés a través de la porta una veu o un soroll. S'allunya de la taula. S'atura al mig de l'estança, es queda immòbil durant uns segons, amb

els ulls fixos, enmig de les ombres vacil·lants que crea el canelobre encès. De cop s'encongeix, quan sent la veu d'una dona rere la porta tancada.

LA VEU: M'espera, m'espera. Us dic que m'espera. Obriu la porta!

ESCENA CINQUENA

Apareix LA COMNÈ. Un vel dens li cobreix el rostre, a través del qual rellueixen els lluentons metàl·lics dels cabells, com un casc alat. En la tela fosca, que li cobreix el cos d'una manera extraordinàriament flexible i vigorosa, cada moviment revela els llargs plecs lúcidis que hi ha teixits. No duu cap altra joia, a banda d'un petit cap de Medusa, que li brilla al pit com en una cota de malla.

LA COMNÈ (*descobrint-se el rostre, esbufegant una mica*): M'esperàveu...

Del to de comandament, la seva veu ha baixat a una indefinible nota de melodia que, interrompuda, sembla prolongar-se en el misteri més remot de l'ésser, en la cega obscuritat natural on resideixen les lleis primitives per les quals les sorts de les criatures davant la vida i la mort es conjuguen amb les milers d'espirls de l'odi i de l'amor. La seva veu gairebé sembla interrogar, tot i que una seguretat intrèpida i una certesa infal·lible fan que sigui afirmativa, com si digués: «Em pertanyeu, sou meu». Ella és allà, al costat de la porta, sense el vel a la cara, amb aquells ulls tan plens de destí, amb aquelles mans plenes d'ofertaments, davant de qui desitja el món. I somriu, i vet aquí que el seu somriure atura el temps, aboleix el món. I ell la mira com un al·lucinat mira la figura del seu deliri, sense paraules, amb una espècie de terror dubtós, sense creure's la realitat d'aquella presència. «La glòria?».

LA COMNÈ: Soc aquí, he vingut. (*L'home es queda sense paraules, perdut i vacil·lant.*) He vingut fins a vós, Ruggero Flamma. (*Les síl·labes del nom sonen clares i fortes en el silenci, com si ella les esculpís en vidre.*)

RUGGERO FLAMMA (*desconcertat, en veu baixa*): Heu vingut a mi? Heu vingut a mi...? Sou vós, viva de debò... La meva febre no m'enganya...

Pensava que no arribaria a parlar-vos mai sobre la terra... Era massa lluny per cridar-vos... I ara... heu vingut a mi! Ho heu dit. He sentit el meu nom... Però podria no ser veritat... Potser no és veritat... Abans estava torbat, com si tingués febre, o potser ebri: veia, sentia... Tenia por de tancar els ulls i reposar... Éreu allà com ara.

La dona somriu en sentir tremolar aquell cor profund, recolzada al pedestal que hi ha entre les dues portes, amb el cap amunt i una mica inclinat enrere. El seu rostre s'inunda de somriure com d'una aigua trepidant i plàcida, i els seus trets semblen adoptar la fermesa adamantina, quasi submergits.

LA COMNÈ: Soc jo, estic viva. Voleu tocar les meves mans? (*Somriu i parla a poc a poc, a l'ombra, com si ell ja fos pres de la seva boca i entre ells hi hagués un cercle secret.*)

RUGGERO FLAMMA (*sense acostar-s'hi*): Pensava que no arribaria a parlar-vos mai... Us veia més enllà del fum de la batalla, aparèixer, desaparèixer. El vostre rostre era aquell que convenia a la dona a qui hauria pogut dir la paraula que els meus llavis no han pronunciat mai... Quan els vostres ulls es trobaven amb els meus, jo pensava: «A ella li agraden els jocs en els quals els homes juguen amb la mort, i la mort pot vèncer». En les palpitations de la lluita, el meu cor hostil us saludava de lluny...

LA COMNÈ: Ah, a vegades m'ha semblat sentir bategar sota les meves mans el vostre cor furibund i sentir l'ardor i l'esclat de la sang que us pujava al front! Quan el tumult cobria la vostra veu i totes les passions d'aquells homes s'alçaven, provocades sense mesura, quan la còlera us llançava les seves amenaces i el rancor intentava ferir-vos als ronyons, quan l'aplaudiment frenètic de qui hi havia al vostre voltant tenia el so de pedres que xocaven i cadascú semblava preparat per a la violència salvatge i la gran sala semblava envaïda per l'huracà elèctric de la tempesta, jo pensava: «Ara qui multiplicarà la seva força? De quin secret obtindrà la paraula dominant, el gest domador?». Us veia triomfar i, amb un calfred que em travessava les venes i els ossos, pensava: «Ell sap que la meua mirada només està clavada en ell!».

RUGGERO FLAMMA: Éreu llunyana, llunyana, infinitament distant, allà dalt, perduda per a mi, prohibida, inaccessible, en un cercle d'odi i des-

honra, a la roca de l'enemic... Jo era allà, per a vós, com en un camp tancat. El conflicte sense treva, el combat a cara descoberta o la traïció insospitada, l'assalt impetuós, l'insult gèlid, el riure maliciós, el fervor, el disgust, el menyspreu, la crueltat, el frenesí, totes les palpitations de la guerra; i, de tant en tant, un interval obscur, una pausa sobtada, la fugida de qualsevol cosa propera, l'ànima despullada de qualsevol realitat present, un ràpid somni embolcallant, una visió dels temps remots, el silenci del circ al voltant de qui ha matat i sobreviu, alguna cosa insòlita i solemne; i allà dalt, allà dalt, la vostra figura muda, el vostre rostre inclinat, indiciblement pàl·lid i trist pel passat imperial: sola, allà, encara vestida de poder, i sola, i inconsolable...

LA COMNÈ: Inconsolable, inconsolable! L'odi i la deshonra, i la mentida, i la ferotge tenacitat senil, l'obstacle enorme de la vellesa, un cúmulo de coses verinoses i moribundes, entre la meua ànima i la vostra... Ah, per què no heu aparegut vós en el meu camí de dolor i de perdició, quan la vostra paraula encara no havia estat dita, quan el fruit de la meua vida encara romania tancat entre les meves mans? Jo hauria vist al fons de les vostres pupil·les l'esplendor de les vostres fortunes, vós hauríeu sentit a la meua sang l'orgull d'aquells que van saber viure i coronar-se. Un sol esperit de joia, una única voluntat de conquesta, la meua ànima i la vostra!

RUGGERO FLAMMA: De què serveix tornar enrere, lamentar-se, plorar les forces perdudes, les accions no realitzades, els dies inútils? On són els vostres anys imperials? Els morts que us van engendrar us ajuden? Per saciar d'un espectacle ferotge la vostra ànima que recorda, heu vingut cap a un home que combat sense treva, en allò més salvatge, que només vol viure per haver promès a la seva vida una gran victòria. I ara sap que només a vós havia fet la promesa, i que heu vingut per accelerar-la, passant per l'odi, la deshonra i la ruïna... És veritat? És veritat? O per temptar-me, heu vingut per fer-me perdre, per torbar la meua voluntat, per fer tremolar el meu pols, enviada per l'enemic... Avui l'heu sentit. M'envia ell «el vertigen»?

La dona ha fet un pas ràpid cap a ell, a l'ombra, després s'ha aturat a causa del dubte atroç. I ara roman allà, muda, rígida, dura, com una onada que es congela de sobte. Pausa. Encara arriba, de tant en tant, el clamor llunyà.

RUGGERO FLAMMA: La vostra presència aquí és increïble, en aquest moment, si no és per jugar-se la vida o la mort.

LA COMNÈ (*amb un desdeny molt amarg*): Sí, sí, ho sé: a les vostres oïdes hi ha quedat la cançó infame que la gentada cantava mentre us portava pel carrer, sota les meves finestres. La tornada encara us ressona dins... La vostra ànima ja és de la gentada.

RUGGERO FLAMMA (*sense fre*): Ah, l'horrible espasme! No sentia res, no entenia res, més enllà dels cops del meu cor al pit, fins a la gola, fins al clatell... Jo m'havia contret, i tancat violentament com es tanca un puny. Algú, al meu costat, ha sentit com feia espetegar les dents... I en el meu cervell hi llampegaven espurnes de pensaments de demència sorgits dels instints més tèrbols que desperten i exasperen en mi el desig d'atrapar-vos, d'agafar-vos, de posseir-vos com una presa de guerra. La gentada estava embriagada, a punt per a qualsevol excés. Jo hauria pogut llançar-la contra la casa de l'enemic, excitar-la a l'incendi, a la massacre, tenir-vos viva a les meves mans...

LA COMNÈ (*amb una espècie d'exultació irrefrenable, gairebé amb un crit*): És així, és així com hauria volgut ser vostra! Els mateixos pensaments llampegaven en mi: jo em sentia presa de la vostra força, palpitant i impassible als vostres braços, a través del foc. Alliberador, alliberador, jo us invocava, contra la vergonya del meu mercat, contra la humiliació de la meva submissió, contra el disgust d'una vellesa encara àvida, contra la necessitat de mentir, de cedir, de corrompre's, contra totes les coses vils i tristes i ambigües en les quals s'han desfet els meus anys i els meus somnis; alliberador per l'alegria, pel gran respir, pel llarg vol, per la set que descobreix les fonts, per la gana que tria el seu fruit, pel coratge que cerca el seu risc, per la música de la vida bonica! (*Pronuncia les últimes paraules com embriagant-se, amb el cap inclinat cap enrere, les parpelles entretancades i una esplendor aguda a les dents, amb una voracitat temptadora expressada en tota la seva flexible persona.*)

RUGGERO FLAMMA (*tremolant per la consternació i la sufocació*): Això vol dir que heu vingut a mi, que heu vingut a mi per sempre, a través del foc, a través d'un perill mil vegades més terrible que el foc! Totes les ires es revolten contra vos per ferir-vos... Jo us defensaré. Estigueu-ne segura! Seré infatigable, invencible... Però com heu arribat? Què heu

deixat darrere vostre? Ningú coneix el vostre acte, en aquella casa? Ha estat una fuga?

LA COMNÈ (*mestressa de si mateixa i convençuda*): No és una fuga. No sé fugir. Només he vingut per portar-vos el meu missatge. Tornaré per portar-vos un do digne de vós i de la vostra guerra. He tingut una idea.

RUGGERO FLAMMA: Tornareu a aquella casa! Sortireu d'aquí per tornar a aquella casa! Però de debò creieu que heu pogut arribar fins aquí sense ser vista? La meva entrada està vigilada en tot moment.

LA COMNÈ: No dèieu abans que la meva presència aquí és *increïble*? L'extrema temeritat també és increïble als ulls dels que espien, a les orelles dels que escolten. He tingut una idea.

RUGGERO FLAMMA: Però així deixeu suspès un pes immens, tota la plenitud de l'avenir, d'un fil, d'un fil! Podria perdre-us ara? Les coses que ens separaven han estat abolides, després que entre nosaltres hi hagi la nostra respiració, i les nostres mans són lliures, poden lligar-se. El cim més alt no és tan inaccessible per a les opressions humanes com aquest punt on una voluntat i un desig han vingut a trobar una altra voluntat i un altre desig, per reconèixer-se. Us deixaré a una sort cega i brutal?

LA COMNÈ: I on és, doncs, la vostra fe en aquestes forces de l'home? Jo no dubto, n'estic convençuda, em sento infal·lible. No temeu per mi: no seré devorada. El risc m'és familiar: és com un gos mastí que ha menjat de les meves mans. Tornaré, tornaré. He tingut una idea.

RUGGERO FLAMMA: No, no us deixaré, no us vull perdre. El joc és massa desesperat. Veig una trampa de ferro allà baix, a punt per activar-se. Allà ell encara és viu... (*Un rancor mortal torna cruels les seves paraules.*)

LA COMNÈ: Sí, encara és viu... (*S'atura. Una espurna passa pels seus ulls foscos, una punta de gel talla la seva veu límpida.*) El mataríeu? Un vell! (*RUGGERO FLAMMA la mira, traspalsat, sense respondre.*) Fins i tot avui, en el darrer assalt, em semblava sentir en vós gairebé una voluntat homicida, una fúria de destrucció contra l'obstacle vivent i resistent, contra l'únic enemic capaç de fer-vos front, d'obligar-vos a retrocedir. Un vell! (*RUGGERO FLAMMA escolta, amb el cap abaixat, silenciós.*) Encara és capaç de resistir una bona temporada, és veritat, amb aquells ossos que són durs com roques, amb aquell coll de brau, amb aquell crani a prova de plom, amb aquella respiració fragorosa. Ell ho ha dit, ho

heu sentit: no vol morir. És allà, dret, sempre amenaça, obstaculitza el camí.

Sembla que per a tots dos la figura hostil del gegant es dibuixa a la cantonada buida de l'estança i que els domina, immòbil. Tots dos callen, angoixats per la mossegada del seu pensament ocult. De cop, RUGGERO FLAMMA alça el cap i clava violentament les seves pupil·les a les pupil·les de LA COMNÈ. Ella li estén les mans, que ell finalment pren en les seves amb una avidesa convulsa i les estreny, i s'estremeix. Romanen així uns instants i es miren, profunds i muts. Amb el vent, de tant en tant, encara arriba el fragor oceànic de la ciutat perillosa.

Acte segon

Una estança severa, revestida de domàs de color carmí i ornamentada amb bustos romans que reposen en estanteries de marbre porpra en forma d'Hermes. Als dos costats, mampares altes i pesades amaguen les portes, però deixen veure el buit d'una d'elles, envaït per l'ombra. Al fons hi ha una finestra oberta, però amb les cortines corregudes; entre els extrems, que agita el vent de la nit, s'entreveu el cel que brilla. Una sola làmpada crema en un angle, sobre una estela de bronze, amb una llum velada i suau.

ESCENA PRIMERA

Dignitaris, familiars i companys d'armes es troben a l'estança contigua d'aquella on hi ha CESARE BRONTE, malalt; n'hi ha que arriben, altres que marxen. És la vigília angoixant de l'última nit, després que el gran final sembli inevitable. Quasi tots són vells o estan al límit de la vellesa, devots de l'home poderós que està a punt de desaparèixer, testimonis de les seves fortunes o partícips de la seva obra. La consternació està a tots els cors, a tots els rostres. Les veus són suaus, els gestos són vacil·lants; les mirades es dirigeixen cap a la part fosca, on de tant en tant apareix la toca blanca d'una monja, un espectre pàl·lid silenció. A l'aire hi ha una expectació solemne, com davant d'una immensa catàstrofe.

UN (sobreenint, ansiós): I doncs? Ha entrat en agonia?

UN ALTRE: Ja no hi ha esperança?

UN ALTRE: Arribarà a l'alba?

UNS QUANTS: Volem veure'! Volem veure'!

UN: Silenci! No alceu la veu!

UN ALTRE: No entra ningú a l'estança.

UN ALTRE: No vol veure ningú.

UN ALTRE: Ja no vol veure ningú, tampoc els metges.

UN ALTRE: Ha fet fora els metges. Només s'hi ha quedat una monja, per vetllar-lo.

UN ALTRE: Ha tingut un atac de furor. Ha fet fora tothom. Cridava que el deixessin sol.

UN ALTRE: «Sol! Sol!», cridava. «Deixeu-me sol! Vull morir sol!».

UN ALTRE: Era el deliri.

UN ALTRE: No delirava, no.

UN ALTRE: Sí, cap al vespre ha entrat en deliri. Jo era allà. Desvariava. Repetia contínuament: «Bronte, la serp t'ha mossegat; la serp et mata...».

UN ALTRE: Parleu en veu baixa! Parleu en veu baixa!

UN ALTRE: Volia que el portessin a camp obert quatre soldats, en una lli-tera, i que el deixessin allà, en pau, fins a l'últim respir. «Sobre la terra, sobre la terra, vull estirar-me sobre la terra! Vull sentir la terra sota meu, abans de morir, com aleshores!».

UN ALTRE: Es recordava de la seva ferida, quan va quedar-se al camp de batalla com mort, durant hores i hores.

UN ALTRE: Sempre, en vida, s'ha recordat d'aquelles hores.

UN ALTRE: Sempre, és veritat.

UN ALTRE: No delirava.

Pausa.

UN ALTRE: Ha dit als metges: «Vosaltres no coneixeu el meu mal. Jo sí. He de morir». I ha rebutjat qualsevol medicina. Ja no ha volgut ningú més a la seva cambra. Només beu aigua, que demana a la monja. Té molta set.

UN ALTRE: Quin mal tan estrany! Els metges no saben què és. Però en ell hi ha com una sospita...

UN ALTRE: Quina sospita?

UN ALTRE: Sí, deu tenir una sospita.

UN ALTRE: Hi ha alguna cosa de terrible en els seus ulls, en el seu silenci.

UN ALTRE: Parleu en veu baixa! Parleu en veu baixa!

UN ALTRE: La monja és a la porta.

UN ALTRE: Què fa? S'ha endormiscat?

UN ALTRE: Ja no és al llit, no ha volgut quedar-se sobre els coixins. S'ha fet vestir.

UN ALTRE: Ara és allà assegut. No es mou.

UN ALTRE: La seva respiració és ofegada, però forta.

UN ALTRE: Ha fet apagar el llum de la seva estança i obrir les finestres.

UN ALTRE: Totes les finestres estan obertes de bat a bat.

UN ALTRE: Arribarà a l'alba?

UN ALTRE: És allà assegut, amb el cap baix, com si estigués endormiscat.

UN ALTRE: Potser reposa.

UN ALTRE: La respiració és forta.

UN ALTRE: Podria sentir-se des del carrer. El carrer és ple de gent que espera, emmudida.

UN ALTRE: No se sent cap murmurí!

UN ALTRE: Tots esperen, muts.

UN ALTRE: Ja no crida ningú.

UN ALTRE: L'última treva.

UN ALTRE: Tothom sent que alguna cosa gran està a punt de desaparèixer.

UN ALTRE: La pàtria!

Pausa.

UN ALTRE: Què passarà demà?

UN ALTRE: Tot està perdut, tot està perdut. Ell mor, tot es precipita. No hi ha remei.

UN ALTRE: Què serà de nosaltres?

UN ALTRE: Tant de sacrifici per arribar fins aquí!

UN ALTRE: Aquell Flamma és capaç de tots els excessos. Ara qui el reté? És l'amo de la gentada.

UN ALTRE: Anirà fins al final.

UN ALTRE: Totes les províncies ja s'han alçat. La repressió és dèbil. A les tropes s'insinua l'esperit de revolta. La disciplina ara trontolla...

UN ALTRE: Dos regiments ja s'han amotinat.

UN ALTRE: L'exemple és terrible. No em sorprendria si demà ja no es trobés cap fusell.

UN ALTRE: Parleu en veu baixa! Parleu en veu baixa!

UN ALTRE: La monja és a la porta.

UN ALTRE: Ell què fa? No es mou?

UN ALTRE: Es confessa davant de Déu.

UN ALTRE: A saber què pensa!

UN ALTRE: La nit és tranquil·la, el cel està estrellat.

UNS QUANTS: Qui plora? Qui plora?

Un vell sanglota, en una cantonada. Pausa.

UN ALTRE: Porteu-lo fora.

UN ALTRE: Sí. Que no el senti!

UN ALTRE: La monja fa un senyal.

UN ALTRE: Deu ser tard, molt tard.

UN ALTRE: Ja és passada mitjanit.

UN ALTRE: Ens quedarem aquí?

UN ALTRE: Arribarà a l'alba?

UN ALTRE: Tornarà a veure la llum?

UN ALTRE: Ara ha demanat alguna cosa per beure.

UN ALTRE: La monja li porta aigua.

UN ALTRE: I si superés el mal? I si, de cop, s'alcés? Té una voluntat que pot
vèncer fins i tot la mort.

UN ALTRE: Quina força! Sota el pes més gran, no l'he vist mai vacil·lar.
No suportava ell sol, amb els seus braços, tot el bloc?

UN ALTRE: Quants dies fa que la seva veu encara feia por?

UN ALTRE: Semblava decidit a viure de la mateixa manera que un dia
havia estat decidit a morir.

UN ALTRE: I en pocs dies...

UN ALTRE: Destruït! Un roure ferit per les arrels.

UN ALTRE: Per qui?

UN ALTRE: Parleu en veu baixa!

UN ALTRE: És realment un final misteriós.

UN ALTRE: Ell ha dit als metges: «Vosaltres no coneixeu el meu mal. Jo sí».

UN ALTRE: «Jo sí».

UN ALTRE: Només hi ha la monja, al seu costat.

UN ALTRE: La casa sembla abandonada.

UN ALTRE: Parleu en veu baixa! Aquí la tenim.

UNS QUANTS: Qui? Qui?

UN: Silenci!

A l'entrada d'una de les portes, a través de la mànara, apareix LA COMNÈ. Fa un pas cap a l'estança i s'atura, mirant els homes units, que davant seu es retiren cap a un costat, emmudits. El seu rostre pàl·lid té la immobilitat d'una màscara. Travessa l'estança lentament, directa cap a la porta obscura. En el silenci, se sent cruixir el seu vestit. La monja es fa visible a l'entrada i li parla en veu baixa.

LA COMNÈ (*girant-se cap als presents*): Està reposant. Desitja la calma.

Tots surten, sense fer soroll. Ella va cap a la finestra, descorre les cortines i contempla la nit.

ESCENA SEGONA

A la mateixa porta per on ha entrat ella, veiem ANNA COMNÈ, gairebé amagada en els plecs del domàs, sense avançar i furtiva.

ANNA COMNÈ (*crident la filla en veu baixa, que sembla absorta*): Elena! Elena! (*Tan sols es veu, entre els plecs vermells, la cara enorme, inflada i desfeta, sota una espècie de perruca rossa; tan sols es veu, entre els plecs, una mà grassa i pàl·lida sobre la qual resplendeixen els anells.*) Elena! (*La filla es gira.*) Encara res? (*La filla fa que no amb el cap, sense separar els llavis.*) I allà? Hi ha algú? (*La filla fa que no amb el cap.*) Quan creus que...?

Les paraules li moren a la gola, la seva cara empal·lideix; els seus ulls, clavats a la porta obscura, es dilaten amb por. Colpida per un terror sobtat, que divisa al rostre de la mare, LA COMNÈ es gira cap allà. La mare desapareix.

ESCENA TERCERA

CESARE BRONTE està dret a l'entrada, tentinejant, només resistint per l'esforç final de la seva voluntat, mogut per un tremolor implacable. Sota les grans celles ossudes, al fons de les òrbites excavades pel patiment, els seus ulls cremen hostils. L'estança sembla omplir-se de la seva respiració aspra. LA COMNÈ es queda quieta, fixa, preparada.

CESARE BRONTE: Encara no... Encara no m'he mort... No m'han enterrat... Hi veig, comprenc. (*Avança, dubtant a cada pas i recolzant-se a les cadires disperses, aguantant dret la seva carcassa amb una energia salvatge.*) Què et demanava la mare? No n'estava segura? He errat en el càlcul de l'hora? Dignes: a quin preu s'ha establert la meva vida? (*Com que ell continua avançant, amenaçador, la dona retrocedeix.*) Tens por?

LA COMNÈ: Sí, de la demència que us encega.

CESARE BRONTE: La por! La por! La meva vida s'ha establert al preu de la por. Jo encara feia tremolar el cor d'algú. Jo encara era capaç d'esclafar algú, de buidar-lo com una veixiga, de deixar-lo pansir al rierol... La por ha trobat la seva arma en una dona. Mireu-me als ulls!

LA COMNÈ *veu aparèixer a l'entrada, en la zona d'ombra, un testimoni: la monja, que prega fervorosament. Amb el crit imperiós, ella aixeca el cap en direcció al moribund i el mira sense parpellejar.*

CESARE BRONTE: No ho negues, doncs. (*Com sufocat, es deixa caure en una cadira. Un tremolor incessant mou el seu cos exhaust.*)

LA COMNÈ (*amb una espècie de dolçor sorda i voluntària*): La vostra ment està commocionada, les vostres paraules són insensates. Allà hi ha una ànima que prega perquè Déu tingui misericòrdia i us alliberi dels pensaments que us torben.

CESARE BRONTE: No ho negues. Has tornat a venir una altra vegada, has tornat una vegada més a la mà de la teva mare la mercaderia infecta, la cosa per guanyar, el mecanisme de traïció i de mort. He vist el seu rostre... Ah, els meus ulls abans de tancar-se han hagut de tornar a veure aquell gest repugnant, aquella màscara monstruosa de ferocitat i d'avarícia, i aquella mà, aquella mà que ha remogut tota la porqueria

del món i que et té com es té un ferro rogent o una clau falsa o un fruit verinós o una droga luxuriosa...

LA COMNÈ (*amb la mateixa dolçor sinistra*): Allà hi ha qui prega perquè Déu tingui pietat de vós i us torni la llum de la raó en aquest moment de pena.

CESARE BRONTE: Quin és el preu que heu rebut, doncs? Esteu a punt per al viatge? Us ha estat donat un salconduit per passar impunement amb el tresor i amb el vituperi a través de la gentalla que amenaça? O tu et quedes per alçar el teu llit a la plaça? (*Sembla que el tèrbol foc de la seva passió senil el torna a encendre, li resseca la boca.*)

LA COMNÈ (*amb la mateixa actitud, amb la mateixa veu*): Preguem: que Déu tingui pietat de vós i la vostra ànima estigui en pau.

CESARE BRONTE: Acosta't!

LA COMNÈ: Que Déu us perdoni i us calmi per al moment que arriba.

CESARE BRONTE: Acosta't! (*Estén les seves mans agitades cap a la dona, com per agafar-la, rabiosament.*)

LA COMNÈ: Preguem, implorem la pau per a vós en el silenci.

CESARE BRONTE: Tu et quedes? Dignes: et quedes a la derrota? Et llances a l'aventura? De qui seràs demà? D'aquell a qui donis la meua vida per curar el seu tremolor? T'han vist entrar a casa seva... Oi que sí? És veritat? Respon-me! (*Està com obsessionat per la crua imatge carnal. La veu se li ofega a la gola àrida, les seves mans es contreen.*)

LA COMNÈ (*forçant-se, però ja impacient*): Que Déu tingui pietat de la vostra misèria.

CESARE BRONTE (*obsessionat*): Tu, tu has estat l'horrible misèria dels meus darrers anys, la ferida inconfessable, el turment secret, el deshonor i el lament de la meua vellesa, la taca de la meua vida forta... Et portaven per tots els pantans del vici com un esquer; et coïes en l'escuma de totes les corrupteles; no hi havia cosa vil o desesperada que tu no coneguessis, en la lluita de cada dia contra la necessitat, en la dissimulació de la pobresa, en l'espera de la gran presa; tu, allà (encara t'hi veig!), pàl·lida, impura, malèfica, voraç, cremant d'orgull, carregada de venjança, afamada de poder i d'or... Segles d'opulència, de perfídia i d'estafes s'abismaven en tu, sang de traïdors i d'usurpadors, raça homicida. A tot el que tocaves i apropiaves la teua carn infernal semblava que hi sortís una llaga incurable. Eres el mal, el suplici, la perdició veritable...

LA COMNÈ (*impacient, exasperada*): Prou! Prou! No vull sentir res més.

CESARE BRONTE: I jo, cec i embogit, vaig deixar-me agafar amb un esquer —vergonya, vergonya!—, vaig deixar-me revifar per una mescla semblant aquestes velles medul·les de pagès...

LA COMNÈ: Prou! No vull sentir res més! Que Déu us segelli la infàmia a la boca. És moment perquè penseu en altres coses que no siguin els ardors vans... Cal preparar-se per rebre la pau. Al llit! Al llit!

Amb un esforç terrible, el vell es posa dempeus, lívid, desconcertat, envaït per un furor salvatge.

CESARE BRONTE: Ah, però abans tindrè la força suficient per estrangular-te entre les meves mans!

Amb les mans esteses per agafar-la, fa el gest de precipitar-se contra la dona, que, felina i atenta, salta cap enrere, fuig, busca amb la mirada els obstacles escampats amb els quals podrà protegir-se. LA MONJA, angoixada i immòbil, que des de l'ombra de la porta n'ha estat testimoni, acompanyant el contrast atroç amb la seva pregària, arriba amb un crit d'horror.

LA MONJA: Déu ho veu! Déu està present! Només Déu és jutge!

El vell tentineja, està a punt de desplomar-se. LA MONJA el sosté, l'agafa amb els seus braços pàl·lids.

CESARE BRONTE: Viu, viu! Altres moriran per tu.

LA MONJA (*humilment*): Només Déu és jutge. Només Déu és l'amo de la vida i de la mort. Preguem al Senyor que tingui misericòrdia de nosaltres, germà.

Agafa el vell, exhaust i anhelós, l'ajuda a seure, li eixuga la suor de les temples que palpiten; sembla escampar en aquella aridesa l'aura tranquil·la que fan les grans ales nívies de la seva toca. LA COMNÈ, en retirar-se davant l'amenaça, ha tocat la paret, s'ha recolzat a una de les altes estanteries de marbre on hi ha els bustos romans. Fora de la visió del vell, que gira la nuca, roman en aquesta posició, es torna quasi marmòria, immòbil com una cariàtide.

LA MONJA: Preguem al Senyor, germà, perquè alliberi la nostra ànima, sepultada a la pols. La seva bondat és eterna, la seva veritat és eterna.

El malalt fa el gest d'aspirar l'aire, en sentir-lo mancar al seu pit oprimít.

CESARE BRONTE: Tinc set, tinc set.

LA MONJA *va cap a l'estança fosca i torna amb aigua.*

LA MONJA (*humilment*): Diguem al Senyor: menjo cendra com si fos pa, barrejo amb les llàgrimes la beguda.

El malalt beu aigua, d'un glop, i sembla sentir-se alleujat.

CESARE BRONTE: Sigueu beneïda!

LA MONJA (*humilment*): Beneït el Senyor, que dona aigua a totes les sets, perquè la seva bondat és eterna.

CESARE BRONTE (*oprimít*): Alceu aquelles cortines, us ho prego. Deixeu entrar aire fresc, deixeu-me tornar a veure el cell!

LA MONJA *alça les cortines, apareix el gran cel estrellat.*

CESARE BRONTE: Ah, els estels, com aleshores!

LA MONJA (*humilment*): La llum apunta per al just.

Arriba de la finestra un lleuger murmuri. De nou, el malalt s'agita i s'irrita.

CESARE BRONTE: Hi ha gent que espera la meva mort, a baix, al carrer? (*Escolta.*) Ah, encara la respiració humana, que em pren l'aire en aquests darrers glops! He manejat massa homes... Uf! Sol, sol, per què no podré morir sol? He pregat, he suplicat que em portessin en un prat, al costat d'una fossa, enmig dels matolls, allà on sigui, lluny, i que m'hi deixessin com una vella carcassa inútil. Hauria esperat la mort en silenci, estirat panxa amunt a la terra, com aleshores!

LA MONJA (*humilment*): No t'indignis, germà, no t'irritis. Encomana al Senyor els teus camins; confia en ell, deixa'l fer. Pau, pau!

CESARE BRONTE (*calmant-se, abandonant-se a la seva visió, lentament*): Aleshores, després de la batalla... No he de recordar res més, germana, per trobar la pau... Després de la batalla, donat per mort al camp, una nit de primavera... Em refaig, obro els ulls: un gran silenci al voltant, el cel estrellat a sobre, a sota la gleva abeurada de la meua sang amb el blat que germina; i res més, res més; i les hores que passen, el temps infinit que corre; i el batec del meu cor, que sembla el cor de la terra; i la mort allà, que em mira i no em toca; i les hores que passen, i els estels que s'enfonsen, i la rosada que cau en mi com en un tronc, i l'alba que neix, i el meu cor que sembla el cor de la terra, profund, oh, profund... Ho heu sentit? Ho heu sentit, germana? Ho heu sentit?

LA MONJA (*humilment*): L'home just, compassiu i benigne, és, per als justos, llum que apunta en la fosca.

CESARE BRONTE (*alçant la veu, alterant-se cada vegada més*): Un fill de la terra, que ha tornat a la mare la seva millor sang... Un camperol, soc un autèntic home de la gleva, una força compacta, un clatell dur... Els meus pares han cavat, llaurat, sembrat, collit; han tornat a la mare la seva vida en suor, en una bona suor sana... Jo he dut l'arada. Anant cap al meu destí, tenia les mans calloses, la cara bronzejada pel sol, les dents polides pel pa negre... (*La seva alteració creix. Sembla que vegi una multitud hostil al davant. Té el to i el gest del desafiament, la respiració tumultuosa, l'ull tèrbol.*) Un fill de la terra que ha fornit la seva necessitat amb orgull, sincerament, amb el seu cor poderós, amb els seus braços de bover... Jo, jo, soc aquí, l'últim, sol, contra la vostra por que s'arma amb una dona, jo sol, encara dempeus... (*Amb un esforç inhumà, aconseguix alçar una vegada més el seu gran cos ossut, que sembla trencar-se en la vehemència del moviment com un roure que està a punt de caure.*) Sí... capaç de morir dempeus... com ha de ser... d'aterrir-vos fins i tot mentre caic... (*Horripilat, tentineja com el roure que està a punt de caure.*) Jo... Un fill de la terra... Últim... Sol... (*De cop, es desploma sobre el paviment, amb un estrèpit de ruïna.*)

LA MONJA (*agenollant-se*): «Requiem æternam dona ei, Domine...».

Acte tercer

Una galeria historiada amb frescos. En els buits profunds de les finestres, hi ha petits recipients de pòfir, en forma de copa, on hi tremolen petits brols d'aigua. El sol entra a través dels vidres i juga amb la mobilitat de l'aigua. El tremolor lluminós es reflecteix a les ornamentacions paganes de la volta, de les parets, com si es tractés d'un bonic jardí penjant. La impalpable xarxa solar embolcalla contínuament les persones presents, el contrast dels homes, en el matí que transcorre.

ESCENA PRIMERA

GIORDANO FÀURO, SIGISMONDO LEONI i VITTORE CORENZIO.

GIORDANO FÀURO: Heu vist sortir en Claudio Messala?

SIGISMONDO LEONI: El jove monstre.

GIORDANO FÀURO: L'heu mirat? Ha passat per davant nostre sense pressa, tot i que m'ha fet venir la imatge d'un home que es precipita violentament a sobre de qualsevol cosa. En ell hi havia un indicatiu de l'acció: el llamp en el núvol carregat de tempesta.

VITTORE CORENZIO: És extraordinari, aquest Messala!

GIORDANO FÀURO: I tant, és d'una espècie singular. L'ull... Has notat, Corenzio, la qualitat del seu ull? No havia vist mai un ull tan atent i tan vigilant: és un indagador infatigable! Mira una criatura humana com un objecte o un fet. Sembla que els semblants no existeixen per a ell. És realment d'una espècie perillosa. Vet aquí un home destinat a

treballar, no sobre el paper sinó sobre la matèria viva, sobre la polpa sagnant. Crec que en Flamma es prepara per a un rival formidable.

SIGISMONDO LEONI: Jo també ho crec. Tard o d'hora, serà el guia d'una de les bandes conquistadores que naixeran de la dissolució.

VITTORE CORENZIO: La Comnè no el menysprea.

SIGISMONDO LEONI: Rival també en això?

GIORDANO FÀURO: Oh, no. En Messala em sembla immune a qualsevol seducció. Cap alè de dona farà malbé el seu acer. Té por de l'òxid.

VITTORE CORENZIO: Així...

GIORDANO FÀURO: No, t'enganyes. La Comnè no se serveix d'ell si no és com d'una agulla, contra en Flamma, per torbar i excitar la voluntat que dubta... Ah, ella és una meravellosa conductora de les passions humanes!

VITTORE CORENZIO: Aleshores, la Comnè és avui l'àrbitre dels destins! Increïble.

SIGISMONDO LEONI: Ella anuncia el regne de l'espasa.

VITTORE CORENZIO: Un llaç, un llaç!

GIORDANO FÀURO: Ja ha dit que per al seu coll només vol la corda d'un arc, en memòria d'aquell seu voluptuós Aleix III, que va ser estrangulat als quinze anys. «Però qui té un arc? Qui té un arc?», ha dit amb aquell somriure que pica com el granís.

VITTORE CORENZIO: La manera com ella ha arribat a capgirar la seva fortuna, després de la mort d'en Cesare Bronte, és inconcebible.

GIORDANO FÀURO: No hi ha res pel qual ella no sàpiga gosar o patir: aquest és el seu secret. Cada impuls en ella tendeix a convertir-se en un acte decisiu i ple. Al seu interior crec que hi ha un estat continu de tempesta i, de tant en tant, n'emanen descàrregues elèctriques d'una energia extrema, que van a colpir directament l'objectiu, suscitant en nosaltres —per davant de qualsevol altre sentiment— l'estupor...

VITTORE CORENZIO: Del qual ella en treu profit.

GIORDANO FÀURO: Magistralment. La manera que ella té d'aparèixer al nou escenari, deixant enrere el misteri tràgic d'aquella mort, revela un art gran i rar, Corenzio, que s'havia perdut en la memòria. Esclar que ningú coneix millor que ella «com els homes es guanyen o es perden». Maquiavel es tornaria boig per aquesta princesa bizantina, ja t'ho dic.

VITTORE CORENZIO: Tu l'estimes massa, com una de les teves criatures, Fàuro. Ets sospitós. Les seves invencions i les seves actituds et capti-

ven. Però això no impedeix que la seva influència sobre en Ruggero Flamma sigui molt perniciosa i que ella conegui, millor que qualsevol altra cosa, com els homes es perden.

GIORDANO FÀURO: No ho sé, no ho sé, estimat.

VITTORE CORENZIO: Tu què en penses, Sigismondo?

SIGISMONDO LEONI: L'home que es perd no tenia la força suficient per arribar a la seva meta. Qui té la força va fins al fons, contra qualsevol insídia i contra tota mena d'impediments. Tu tens una mica l'aire d'un mentor, Corenzio.

GIORDANO FÀURO: El mentor del foc, el mentor del vent!

VITTORE CORENZIO: «Vim ex vi». A veure, doncs.

GIORDANO FÀURO: Veurem revelar-se la naturalesa d'un home, allò que té d'autèntic, de sincer, d'irreductible: l'instint més profund, la facultat més enèrgica, la passió més vehement. La Comnè no es deixa il·lusionar ni desil·lusionar. No estima les paraules, sinó les coses. Un home emmascarat no resisteix el seu contacte. Ella incideix, furga, posa el nus al cor.

VITTORE CORENZIO: Sí, en Ruggero Flamma té l'aire d'un home torturat.

GIORDANO FÀURO: No torturat, sinó dubtós. Es troba en una bifurcació.

SIGISMONDO LEONI: El moment és molt singular. És com una pausa inesperada. Tothom sembla sorprès per la facilitat i la rapidesa amb la qual la vella màquina constrictiva ha estat destruïda. Per a molts és com un vague lament involuntari, pel costum dels moviments que aquella màquina imprimia a la vida comuna.

VITTORE CORENZIO: La sacsejada no ha estat prou forta.

GIORDANO FÀURO: Per això en Flamma veia la salut en la necessitat de la guerra, de la lluita per existir.

SIGISMONDO LEONI: Però els Guelfi guanyen temps. La captivitat de Babilònia encara s'allargarà. Els arquitectes de la República restauren el palau d'Avinyó.

VITTORE CORENZIO: Ja veuràs que la Comnè proposarà d'instaurar un antipapa al Vaticà, per renovar el cisma d'Occident.

GIORDANO FÀURO: I per què no? La idea és magnífica, però trobeu-me el vicari del nou déu. Trobeu-me l'esperit «capaç de constrènyer els estels a girar al seu voltant», com diria en Flamma. Tota la matèria humana, estimat Leoni, no havia estat mai tan semblant com ara a la teva

argila. Ella suplica: «Modeleu-me a imatge de la felicitat». I els invocats la rebutgen en les fórmules.

VITTORE CORENZIO: Qui sabrà mai sostreure's al poder de les fórmules? És un poder embuixador, com aquell dels cercles traçats per la vara d'en Merlí.

GIORDANO FÀURO: Embuixador, exacte. Mireu en Flamma, que s'anunciava com l'home de la vida i que està a punt de convertir-se en l'home de les fórmules!

SIGISMONDO LEONI: Sembla que se les deixi imposar i que s'amanseixi, però jo crec que procura servir-se'n com un instrument de destitució i no de constitució, de salut i no de govern. L'argila que anomenes encara necessita ser manipulada perquè certs nuclis que han quedat durs i resistents es desfacin. D'altra banda, no era possible rebutjar, sense perill, la investidura promesa als homes de la gleba. Tot el sollevament dels camps s'ha produït sota les paraules d'en Marco Agrate: «La terra pertany als agricultors». Els enviats de les federacions rurals venen a instaurar aquesta espècie de Llei Semprònia, i Marco Agrate és el seu Grac.

VITTORE CORENZIO: Per la resta, Fàuro, la supremacia del comtat avui seria justa. En la decadència de totes les classes, el camperol —fort, rude, sobri, tenaç, sa— no és el millor, avui? I, si és el millor, hauria de regnar, seria just que regnés. Això és el que pensa en Flamma.

GIORDANO FÀURO: Oh, reis adustos, guariu el pantà pestilent!

SIGISMONDO LEONI: I la cerimònia de demà al matí tindrà una aura de solemnitat antiga, una empremta evident de romanitat. Cal lloar en Flamma pel seu culte a la gran memòria i pel seu amor a les festes humanes.

GIORDANO FÀURO: Ah, és veritat, ell sabia ennoblir la vida. Aquest home públic no ha oblidat que la vida italiana va ser l'ornament del món! Té el sentit del decor llatí, l'instint del nostre geni original. No va ser això el que ens va atreure d'ell? El seu mèrit consisteix a haver intentat despertar pertot arreu aquest sentit, aquest instint... És increïble que hagi pogut fer-se una gran revolució sense destruccions bàrbares a les ciutats boniques, oi? Aquí estem a la sala d'un palau confiscat, en el qual les mitologies resten intactes sobre les velles parets i l'aigua canta en el pòrfir com en temps de Pau III... Encara es pot viure

alegrement... Ah, si ell tingués la saviesa de seguir l'ensenyament de les coses, per sobre de qualsevol imitació, en lloc de les fórmules estrangeres!

SIGISMONDO LEONI: Ell busca, prova, experimenta. Tu creus que és fàcil reconduir al ritme de l'alegria una vida entristida per un règim uniforme de submissions i mentides?

VITTORE CORENZIO: «Que a l'Itàlia una i múltiple bufi de nou l'esperit de les antigues llibertats consistorials», ha dit ell.

GIORDANO FÀURO: Precisament. Recordeu el seu discurs sobre el ressorgiment dels consistoris? I aquell altre sobre les repúbliques? Quan, quan han demostrat més eficàcia i més ardor les virtuts actives d'un poble, la varietat de les obres, el coneixement de les institucions, la prevalença dels millors, el fervor de la passió cívica, l'empremta de l'home per damunt de la cosa, l'utensili viu, les pedres unides per un decret de glòria, el poder públic expressat per un edifici, la ciutat esculpida com un simulacre i tota aquella gran concòrdia discorde que constituïa l'estat lliure?

SIGISMONDO LEONI: Si ell ho ha vist, obrarà en funció de la seva visió. Tu demanes el miracle!

GIORDANO FÀURO: Tan sols demano, ho repeteixo, que ell serveixi la vida d'alguna manera —l'autèntica, la gran, ho entens?—; fins i tot, si és necessari, perpetuant la dictadura que els comicis li han conferit durant sis mesos, a la romana: *reipublicæ constituendæ causa!*

VITTORE CORENZIO: Serà a la romana, sens dubte, com parlarà demà al Capitoli i transmetrà el domini de la terra als enviats de les federacions rurals. L'escoltarem.

GIORDANO FÀURO: Amics, a partir d'ara és temps de tancar les aigües de l'eloqüència.

SIGISMONDO LEONI: L'espectacle no es produirà sense grandesa, Fàuro. Els enviats són prop de dos mil, de totes les regions, de totes les sangs, escollits entre els més vàlids exemplars de la nostra gent. Ahir al matí els vaig veure a les termes de Caracal·la, reunits en assemblea. En Marco Agrate els sermonejava. Em va semblar admirable, en aquell lloc, amb aquella tranquil·litat seva poderosa i franca, entre aquelles muralles colossals. Tenien l'aspecte de conquistadors amansits, arribats per rebre el domini de la terra, segurs, confiats, en el nom de Roma.

Ja els veuràs. Cadascun té als ulls la seva muntanya, la seva plana, el seu riu, els seus boscos...

VITTORE CORENZIO: N'hi ha que han sembrat sègol al costat dels Alps, n'hi ha que han segat blat a la Conca d'Or, n'hi ha que han plantat vinyes al voltant del Vesuvi, n'hi ha que han molt el cànem a la vall del Po, n'hi ha que han collit les olives als turons toscans; n'hi ha que...

El catàleg d'agricultors s'interromp amb l'arribada sobtada de qui porta la trista notícia.

ESCENA SEGONA

DECIO NERVA, FULVIO BANDINI *i un grup de partisans, vociferant en tumult.*

UNS QUANTS: On és en Flamma? On és en Flamma? Fàuro, Leoni, l'heu vist? On és? L'heu vist sortir? O encara és aquí? On és? L'estem buscant. L'hem de trobar.

SIGISMONDO LEONI: Què passa?

VITTORE CORENZIO: Què voleu d'ell?

GIORDANO FÀURO: L'esperen. Què passa, doncs? Digueu.

DECIO NERVA: Ha esclatat una brega entre una part del poble i els camperols, a les termes. Sembla que la brega hagi estat provocada expressament. En Claudio Messala ha fet un atac imprevist. Els seus homes van contra aquella gent... Han envoltat les termes; n'hi ha que han pujat a les muralles i fan foc sobre la massa, a cegues. Sembla que en Marco Agrate ha estat assassinat. En aquests moments, potser ja no en queda cap de viu.

FULVIO BANDINI: Aquella gent no tenia armes. Després dels primers cops inesperats, han estat envaïts pel pànic. A les sortides, hi trobaven les boques dels fusells. Crits horribles. El furor dels braus. Els cossos s'acumulaven al mosaic...

UN: N'hi havia que buscaven protecció. He vist un home que es posava sota una pila de cossos i desapareixia com en un cau.

UN ALTRE: Un altre, adossat a la muralla, tenia dret al seu davant un cadàver que li feia d'escut, contra les bales.

UN ALTRE: Un grup s'havia congregat a les runes i llançava a la desesperada aquells blocs de marbre com des d'un tirador.

UN ALTRE: Jo n'he vist un que aixecava un capitell com si fos un manoll de fulles.

UN ALTRE: I el colós?

UN ALTRE: El colós? L'Hèrcules umbre?

UN ALTRE: Aquell de Bettona...

UN ALTRE: ...que superava de tres pams els altres dos mil...

UN ALTRE: ...bonic, de bronze, amb els ulls verds...

UN ALTRE: ...aquell que vencia el bou d'un sol cop, agafant-lo per les banyes...

UN ALTRE: ...que aixecava les moles de molí...

UN ALTRE: ...que havia de dur l'arada fins al Capitoli...

UN ALTRE: ...l'Hèrcules umbre...

UN ALTRE: ...que somreia, que somreia pels carrers...

UN ALTRE: ...amb una branqueta d'olivera darrere l'orella...

UN ALTRE: ...que somreia sempre...

SIGISMONDO LEONI: Sí, sí, l'he vist, el veig. I doncs?

DECIO NERVA: És l'únic que ha mort venjat.

FULVIO BANDINI: Ha retrobat el garrot.

DECIO NERVA: Un braç d'estàtua, entre les runes.

FULVIO BANDINI: Un braç d'emperador!

DECIO NERVA: Una arma terrible al seu puny.

FULVIO BANDINI: I s'ha precipitat al cercle de foc amb un ímpetu tal que ha aconseguit penetrar-hi, trencar-lo, anar més enllà, en la multitud del poble, trepitjant-ne més d'un...

DECIO NERVA: El pànic, davant seu.

FULVIO BANDINI: Durant un moment, al seu voltant, l'espai, el buit.

UN: Tots cridaven; ell, silenciós.

UN ALTRE: Sagnant, ferit en diverses parts...

UN ALTRE: Una bala al clatell l'ha abatut.

UN ALTRE: Ha caigut al terra, panxa avall.

UN ALTRE: Encara tenia darrere l'orella la branqueta d'olivera...

UN ALTRE: El braç de l'estàtua s'ha trencat en dues parts...

DECIO NERVA: ...tot vermell, després d'haver matat...

UN: Potser deu homes del poble.

UN ALTRE: Potser més.

UN ALTRE: També una dona.

FULVIO BANDINI: Aleshores el poble s'ha omplert de furor, s'ha apoderat del cos, ara el transporta per la Via Àpia.

DECIO NERVA: Aprova la massacre, aclama en Claudio Messala, maleeix els camperols, amenaça amb represàlies... D'aquí a un moment tota la ciutat estarà sollevada.

FULVIO BANDINI: N'hi ha que inciten a la gelosia i a l'avidesa, pèrfidament: «El camperol que es converteix en amo, que s'atribueix la millor part, que demà podrà afamar-nos...». La festa es torna un vituperi. Tots els odis s'encenen. L'escòria surt a la llum.

DECIO NERVA: Per obra de qui?

UNS QUANTS De qui és la culpa? De qui és la culpa?

FULVIO BANDINI: D'en Messala?

DECIO NERVA: S'hi ha jugat el cap?

GIORDANO FÀURO: Però era allà? L'heu vist?

FULVIO BANDINI: No, ningú l'ha vist.

GIORDANO FÀURO: Nosaltres l'hem vist passar. Sortia per aquella porta. No s'ha aturat. No ha dit ni una paraula.

DECIO NERVA: Per aquella porta. Per tant...

ERCOLE FIESCHI (*arribant a l'ímpetu*): On és en Flamma? Retingut presoner, potser? La traïció és a casa seva. La Comnè conspira amb en Claudio Messala. S'han posat d'acord per dur a terme el cop. Era premeditat. Se sap que les armes han estat distribuïdes durant la nit. Vessarà més sang, potser la nostra...

GIORDANO FÀURO: Calma! Calma!

SIGISMONDO LEONI: Esperem en Flamma.

UNS QUANTS: Violència per violència.

UN: L'emperadriu al Tíber!

ESCENA TERCERA

S'obre una porta i de sobte apareix LA COMNÈ, impàvida. Sobre el seu pit resplendeix el petit cap de la Medusa, com sobre una cota de malla; i el casc blau marí als cabells espessos dona al seu rostre hermètic una gràcia guerrera.

LA COMNÈ (*temeràriament*): Qui crida aquí?

Tots es queden estupefactes un instants i, amb un moviment instintiu, reculen una mica, s'acosten, refan la manada. GIORDANO FÀURO, SIGISMONDO LEONI i VITTORE CORENZIO es queden al marge, al buit d'una finestra, al costat del petit recipient on l'aigua rellueix i brilla.

LA COMNÈ: He sentit el meu nom. (*Un moment de silenci i de dubte.*) Si algú ha de dir alguna cosa, que ho faci. L'hi permeto.

ERCOLE FIESCHI (*pàl·lid, amb la veu alterada*): Soc jo qui he pronunciat el vostre nom, per acusar-vos.

LA COMNÈ (*amb un aire de gran menyspreu*): Per acusar-me? De què? Vós? Fàuro, qui és aquest home?

Un murmuri sord corre entre la manada.

ERCOLE FIESCHI: Tant és qui sigui jo. Soc una veu lliure i us acuso del crim que s'ha comès, de la traïció vergonyosa que s'ha dut a terme contra els hostes desarmats, no sé per quin objectiu sinistre...

LA COMNÈ fa el gest de girar-se cap a una altra banda. La còlera esclata. Tots els homes es dirigeixen cap a la dona, que els rebutja, exhalen el rancor covat llargament, s'exciten per l'ultratge, pàl·lids, malignes, raucs.

UN: Que la sang recaigui sobre vostre!

UN ALTRE: Que la sang us ofegui!

UNS QUANTS: Vergonya! Vergonya!

UNS ALTRES: Totes les infàmies!

UN: Recordeu-vos de la guerra...

UN ALTRE: ...de les provisions!

DECIO NERVA: Heu traficat amb la vida dels soldats que anaven a l'escorxador!

FULVIO BANDINI: Heu robat el pa a qui moria de gana sota un tendall!

GIORDANO FÀURO (*alçant-se*): Calleu! Calleu! Contra una dona!

UN: Heu especulat sobre la desfeta, la fugida, el pànic...

UN ALTRE: ...l'agonia dels ferits...

DECIO NERVA: ...la tristesa de les malalties, els horrors de la mort llunyana...

FULVIO BANDINI: ...la nostra angoixa, el plor de la pàtria!

ERCOLE FIESCHI: Heu agafat l'or dels vehicles de les ambulàncies, del fons dels hospitals infectes!

UN: Heu protegit l'engany i el furt!

UN ALTRE: Heu encobert tots els fraus!

UN ALTRE: Heu estès la mà als falsaris!

UN ALTRE: Heu tractat amb els lladres!

UNS QUANTS: És veritat! És veritat! Vergonya!

UNS ALTRES: Recordeu-ho! Recordeu-ho!

GIORDANO FÀURO: Enrere! Calleu! És vil el que feu, és vil.

DECIO NERVA: Els vaixells carregats de putrefacció per a la gent desesperada que es feia matar a la sorra!

UNS QUANTS: Recordeu-ho!

ERCOLE FIESCHI: La flor de la nostra força conduïda al sacrifici per donar una sortida a totes les mercaderies fetes malbé que ocupaven els magatzems dels clients...

UNS QUANTS: Recordeu-ho! És veritat! És veritat!

UNS ALTRES: Vergonya!

ERCOLE FIESCHI: ...per recuperar el tron i l'alcova, per venjar-vos dels anys de misèria, per pagar els cosmètics, les tintures, les cantàrides i els amants d'una harpia decrepita!

GIORDANO FÀURO: És innoble això que dieu, Fieschi!

UNS QUANTS: És veritat! És veritat!

UNS ALTRES: A Bizanci! A Bizanci!

UNS ALTRES: A Trebisonda!

UNS ALTRES: Al Tíber!

UN: Que la sang us ofegui!

UN ALTRE: Allò d'abans i això d'ara!

UNS QUANTS: Fora, fora d'aquí!

UNS ALTRES: Una escombra! Una escombra!

UNS ALTRES: Fora d'aquí! Ja toca.

UN: A la claveguera!

UN ALTRE: Aduladora de vells!

UN ALTRE: Enverinadora de vells!

La manada crida i s'acosta, enfurismada, cap a la dona, com una manada de gossos.

GIORDANO FÀURO: Enrere, enrere, bèsties!

LA COMNÈ es queda allà on era, sense cap mostra de vacil·lació, silenciosa i rígida, amb el cap alçat i una immutable expressió de menyspreu i de desafiament a la boca i als ulls.

ESCENA QUARTA

Entra, de sobte, RUGGERO FLAMMA. La manada recula i emmudeix. Durant uns instants, en el silenci inesperat, tan sols se sent l'esbufec de la còlera reprimida i la lleugera remor dels sortidors d'aigua.

RUGGERO FLAMMA (*amb una veu gèlida, després d'haver fet pesar sobre els homes la seva mirada més dura*): Què és això?

LA COMNÈ: Una revolta d'esclaus.

RUGGERO FLAMMA (*amb cruessa*): Bé, doncs us faig fora. (*Els homes no es mouen, envaïts per aquella espècie d'estupor que segueix l'excés de la violència bestial.*) Us faig fora. (*Amb el cop repetit d'aquella voluntat que han obeït sempre, s'estremeixen. Els més propers a la porta es disposen a sortir, silenciosos i hostils.*)

ERCOLE FIESCHI (*amb un tremolor de dolor i d'amenaça a la veu*): Pensa en allò que fas, Ruggero Flamma, per no penedir-te'n. Vigila!

RUGGERO FLAMMA: Us faig fora.

ERCOLE FIESCHI *estén la mà oberta cap a ell, com si fes una promesa; després es gira per sortir, amb la resta de silenciosos.* GIORDANO FÀURO *s'aparta,* VITTORE CORENZIO *i SIGISMONDO LEONI encara estan al buit de la finestra i romanen dubtosos.* RUGGERO FLAMMA *els saluda per acomiadar-los.*

RUGGERO FLAMMA: Adeu, amics. La sort està decidida.

GIORDANO FÀURO: Ja som al migdia, Flamma: una bona hora per al coratge de l'home.

Surt amb els seus companys. LA COMNÈ *s'il·lumina amb un somriure fugisser però infinitament profund, recollint al seu cor tota la joia fatal de l'instant en el qual s'ha determinat el destí.*

LA COMNÈ (*salvatge i ardent*): Ah, això em sacia! Finalment et mostres tal com ets: l'amo. Els has vist? Has vist com callaven, quan els miraves? La seva força vana els abandonava com el fum abandona les brases que s'apaguen. Davant teu, no eren res més que esclaus. Tan sols podien obeir. Han obeït.

RUGGERO FLAMMA *està concentrat en la nova necessitat que té al davant, en l'empresa sagnant que se li ha imposat. La tensió del seu esperit és tan gran que es veu com li tremolen els músculs del rostre.*

RUGGERO FLAMMA: Fas violència amb la meua fortuna; ets implacable, no permets cap treva. Vas al davant de totes les coses desconegudes i terribles com si fossin familiars per a tu. Realment el risc és un gos mastí que ha menjat de les teves mans. Ho vas dir. No tens por de ser devorada...

LA COMNÈ: Sí, me'n recordo. I que tu te'n recordis m'agrada. Quan ho vaig dir, teníem l'ombra al voltant i l'olor de la febre era allà dalt, a casa teva, a la gran estança nua; ens passava l'aire de Roma pel rostre, tu no sabies esperar més i la meua voluntat et pertanyia com et pertany el teu braç, per fer mal, per fer mal... No vas dubtar.

RUGGERO FLAMMA (*ofuscat*): Tu t'armes amb un espectre i m'empenyis!

LA COMNÈ: M'armo amb el meu amor. Jo soc la fletxa del teu arc. Envia'm a l'objectiu.

RUGGERO FLAMMA: Encara que jo tensés el meu arc fins que es trenqués, no arribaries a l'objectiu al qual aspire. El teu desig sempre va més lluny, més enllà de tots els límits...

LA COMNÈ: I el teu té un límit, doncs? Renunciaries a alguna cosa? Digues-m'ho, perquè jo sàpiga que comences a apagar-te.

RUGGERO FLAMMA: No m'apago.

LA COMNÈ: Ho sé. Tu ho vols tot. Estàs preparat per a tu mateix i per a mi. No sucumbeixes a la teva victòria.

Ella té el rostre brillant com el d'un bon dimoni, mentre que així de tèrbola incita l'orgull viril.

RUGGERO FLAMMA: A punt per destruir, així és com em fas...

LA COMNÈ: No, a punt per afirmar.

RUGGERO FLAMMA: Però la sang banya de nou les runes; i és una sang sana, enriquida pel sol, purificada pel vent...

LA COMNÈ: Els fills de la terra!

RUGGERO FLAMMA: Els millors, els millors!

LA COMNÈ: El teu enemic havia dut l'arada.

RUGGERO FLAMMA: Jo no l'he menyspreat mai.

LA COMNÈ: Ell sí que et menyspreava. Et sabia d'una altra espècie.

RUGGERO FLAMMA (*colpit profundament*): Es pot menysprear qui guanya?

LA COMNÈ (*sense pietat*): Tu encara no l'havies guanyat.

RUGGERO FLAMMA: Estava a punt d'abatre'l.

LA COMNÈ: No han estat les teves forces el que l'ha abatut.

RUGGERO FLAMMA: El desenterres?

LA COMNÈ: No, et recordo que la teva ha estat una victòria fàcil i que te'n deus una de més gran a tu mateix i també a mi. Endavant! Endavant!
Jo no sé esperar.

RUGGERO FLAMMA: Tu creus que jo reculo?

LA COMNÈ: No recules, t'atures. Qui s'atura està perdut.

RUGGERO FLAMMA: El camp està lliure, i em pertany.

LA COMNÈ: T'enganyes. El teu ull s'ofusca? No busca, no descobreix l'enemic? Tu sempre has de buscar l'enemic.

RUGGERO FLAMMA: Ja ho veig, després que me l'hagis creat avui tu mateixa.

LA COMNÈ: No te l'he creat jo. Era allà, amb la seva venjança oculta. El provocho perquè tu t'hi encaris. La lluita més salvatge és preferible a aquella espècie de pausa circumspecte i dubtosa amb la qual t'afebleixes.

RUGGERO FLAMMA: Una pausa pròpia de qui considera, qui medita, qui es prepara per reconstruir...

LA COMNÈ: Al fang, als núvols, a la voràgine?

RUGGERO FLAMMA: No, a la terra profunda.

LA COMNÈ: Amb un encanteri?

RUGGERO FLAMMA: Amb la fe.

LA COMNÈ: En què?

RUGGERO FLAMMA: En la veritat i en la força de la meua idea.

LA COMNÈ: «En mi mateix», haves de respondre. Has de tenir fe en tu: en els teus nervis, en els teus ossos, en les teves artèries, en el teu coratge, en la teva passió, en la teva duresa, en la teva avidesa, en tota la teva substància, en totes les armes que t'ha donat la naturalesa per lluitar, per vèncer els altres, per no tenir iguals, per ser el primer, l'amo, l'únic. Tu ets l'amo?

RUGGERO FLAMMA: Potser.

LA COMNÈ: Una paraula que no hauries de conèixer. Ets l'únic? Com vols crear, si no et consideres l'únic? Únic, amb les teves dues mans i amb la teva respiració, en un cim on no hi arribin els micos per interposar-se en la teua obra. Conquereix el cim per crear, o per ser fulminat.

RUGGERO FLAMMA: El conqueriré.

LA COMNÈ: Amb tot l'ímpetu, sense aturar-te, sense mirar enrere. No hi ha cap més sortida darrere teu. Ets davant del teu últim cim. O hi arribes o estàs perdut.

RUGGERO FLAMMA (*irrompent*): Tu m'empenyis amb l'espasa als ronyons, tu em provoques l'ansietat que em sufoca... Jo tinc els peus fermes per pujar i tu fas vessar inútilment la sang sota el meu pas, fins i tot aquella que és més sagrada per a mi, la d'un home que estimava.

LA COMNÈ: La sang de qui?

RUGGERO FLAMMA: D'en Marco Agrate. No ha estat assassinat, en el tumult?

LA COMNÈ: Un rival, no un germà.

RUGGERO FLAMMA: Un rival?

LA COMNÈ: I poderós. La força de les campanyes era al seu puny, com el nervi d'un exèrcit.

RUGGERO FLAMMA: Per servir la meva empresa.

LA COMNÈ: Demà la seva.

RUGGERO FLAMMA: Ell era pur i fidel. Jo l'estimava.

LA COMNÈ: Tu no has d'estimar a ningú, excepte a mi. Només jo t'estimo. Ningú altre t'estima, d'entre aquells que se t'acosten. Als seus ulls, tu ets culpable perquè superes de massa la seva mesura. No et perdonen, no et perdonaran. La seva baixesa s'alça contra teu en una venjança secreta. Tu els has vist, mentre estaven obligats a obeir-te: tenien cares d'esclaus i de botxins.

RUGGERO FLAMMA: Demà els reprendré, els portaré novament darrere la meva sort.

LA COMNÈ: Sí, però no per amor, sinó per les seves brutes passions, pels seus instints més acres, per la seva cobdícia, per la gelosia, per la por; caldrà anar contra els més temibles i agafar-los pel coll; embriagar els altres amb el fals vi que els encén. Tu ho saps, ho saps. Ells són crèduls, ineficaços, ferotges, voraços, estan assedegats. Qui exaspera la seva gana i sap enganyar-los pot llançar-los amb el cap baix allà on vulgui. Tu ho saps. La teva idea no és el teu instrument. Hi ha grans pensaments que no obren més que el fum o que un bot. Les forces amb les quals has de jugar i enfrontar-te són només les passions humanes, que tu has alliberat destruint l'aparell que les comprimia. No les escatimis, fins que no construeixis un altre aparell que obri més rudement.

RUGGERO FLAMMA: Ah, tu ets jove, Elena, però la teva ànima és tan antiga com el món. Tota la vellesa del món pesa en els teus pensaments. Jo havia somiat una glòria més nova.

LA COMNÈ: Tu no coneixes el meu pensament més profund. Té un pes que no sabries portar, perquè tu també ets d'aquells que somien dubtant...

RUGGERO FLAMMA: No parlis així! He dubtat, abans, quan de sobte has fet pesar sobre mi tota aquella sang i tot aquell odi?

LA COMNÈ: Potser n'hi ha un que... (*S'interromp expressament.*)

RUGGERO FLAMMA: N'hi ha un que...?

LA COMNÈ: Entre aquells que trobaràs demà al teu camí, entre les feres que voldran disputar-te la presa, entre els rivals que es preparen, potser n'hi ha un que no sap què és dubtar...

RUGGERO FLAMMA: Qui? (*Vibra com una corda que es tensa, i el seu orgull gelós furga i omple d'ombra el solc violent que té a l'arrel del nas.*)

LA COMNÈ: En Claudio Messala.

RUGGERO FLAMMA (*amb desdeny*): No em mira mai als ulls.

LA COMNÈ: Et mirarà als ulls el dia que podrà col·locar-se al teu davant i dir-te: «O tu o jo».

RUGGERO FLAMMA (*cedint al primer impuls*): Quan arribi aquest dia, els seus ulls ja seran cecs.

LA COMNÈ: Ell només ha consentit l'atac perquè coneixia els humors que s'insinuen entre la gentussa i sabia que l'acció guanyaria el favor popular. Ell ha estat aclamat als carrers. S'aprofita de tot. És fulminant. Qualsevol demà pot ser seu.

RUGGERO FLAMMA: Ha comès un error. Pagarà.

LA COMNÈ: Jo l'he de defensar, per això.

RUGGERO FLAMMA: Tu vols defensar-lo?

LA COMNÈ: Ell s'ha mogut sabent que la meva audàcia cobriria la seva. Té la meva paraula.

RUGGERO FLAMMA: Contra meu?

LA COMNÈ: Trobaràs un altre pretext per vèncer-lo, un altre moment.

RUGGERO FLAMMA (*furiós d'orgull gelós*): La meva voluntat sempre ha escollit el seu moment i no considera ajornaments. Ni tan sols tu sabries travessar-la. Passa per sobre de tot...

LA COMNÈ (*radiant, triumfal*): Ah, ara surt l'amo, és així com has de ser! Això és el que em sacia: «Passa per sobre de tot». Tu ets de la meva espècie. Trobarem el nostre domini més enllà de tots els límits, tots dos, sols. Tot allò que està prohibit serà nostre, tot el que resulta difícil i llunyà. Reconeixes ara la teva sort? És migdia: l'hora de la gran llum. La reconeixes?

RUGGERO FLAMMA (*perdudament*): Sí, estic preparat. Tu tindràs el que t'he promès, i encara més, perquè et saciis. Cada dia, per a tu, portaré la meva vida cap a les metes per les quals no vaig fixar cap esperança. Per a tu, cada dia estarà marcat per una acció poderosa en la qual reconeixeràs l'espècie de la meva ànima com en un segell imperial. Tu estaràs

saciada, la teva alegria irromprà de tu amb crits i rialles. Et veuré gaudir completament, des de la corona fins als peus, en les palpitations de la meua guerra. El teu gran amor sense compassió serà el sol sobre el meu cap. No tindrè cap ombra. No pensaré en la mort...

La dona ha posat sobre les espatlles d'ell les seves mans homicides i s'hi inclina amb languidesa. De sobte, amb un gest apassionat, ella li enfonsa els dits entre els cabells, a les temples, com per besar-lo; i ell empal·lideix, tirant el front enrere.

LA COMNÈ (*gairebé èbria, dominada, lentament*): Ah, el teu coratge que canta! La teua sang és plena de melodia... No hi ha ara en tu tota la melodia del món? No hi ha res que tingui tanta música com el coratge, que s'eleva. Jo la sento, jo la sento... (*Li agafa el cap i el frega amb l'alè.*)

Pausa.

LA COMNÈ: Tremoles?

RUGGERO FLAMMA (*amb la veu apagada*): Per tu...

De sobte, arriba des del carrer una forta veu.

LA VEU: Flamma!

RUGGERO FLAMMA *se sobresalta, se separa de la dona, tremolant.*

RUGGERO FLAMMA: Qui em crida?

LA VEU: Flamma!

LA COMNÈ: Des del carrer.

RUGGERO FLAMMA (*anant cap a la finestra per abocar-s'hi*): Sembla la veu de l'Ercole Fieschi. (*Obre la finestra, s'hi aboca. LA COMNÈ és darrere seu. El sol els envaeix a tots dos, l'aigua brilla entre ells.*)

LA VEU: Flamma!

RUGGERO FLAMMA: Qui em crida?

LA VEU: El cadàver d'en Marco Agrate és davant la teua porta.

Acte quart

Una estança de meditació amb les parets ocupades per altes biblioteques de roure, separades l'una de l'altra per bandes de tapisseria emblemàtiques i amb un fris recurrent de fistons i bucranis al damunt. A la paret del fons, una obertura quadrada condueix a un vestíbul format per llargues vidrieres semblants a les d'un aquari, que arriba a una terrassa assolellada. Un gran roser a l'exterior s'estén cap amunt dels vidres, ple d'incomptables roses porpres. La llum final del dia passa a través de l'embull de les fulles i de les flors, evidenciant per transparència les petites espines i els nervis més subtils amb tanta intensitat, manifestant la seva harmonia intrínseca amb tanta plenitud, que tot el roser ardent —per oposició a les formes internes de l'estança profunda— assumeix una bellesa gairebé sobrenatural, un aspecte de miracle i d'aparició.

ESCENA PRIMERA

RUGGERO FLAMMA està dempeus, recolzat a una taula plena de papers. DANIELE STENO està assegut, una mica apartat. Un jovenet, que ha entrat pel vestíbul, està dret a l'espai lluminós, visible davant del gran roser resplendent. Mira fixament el dictador.

RUGGERO FLAMMA (*somrient*): Així que vens de lluny per revelar-me un secret...

EL JOVENET: Sí, només a tu.

RUGGERO FLAMMA (*somrient*): Un secret terrible?

EL JOVENET: Ja ho veuràs.

RUGGERO FLAMMA (*somrient*): Allà baix es conspira contra el monstre?

Parla, doncs, missatger del vent!

EL JOVENET: Només a tu.

RUGGERO FLAMMA (*somrient*): Em veus? Sembla que em miris i no em vegis. Tens els ulls encegats.

EL JOVENET: Sí que et veig.

RUGGERO FLAMMA (*somrient*): Doncs digues la teva paraula, anunciador imberbe!

EL JOVENET: Només a tu.

RUGGERO FLAMMA (*girant-se*): Steno, vols deixar-me sol amb aquest noieta misteriós?

EL JOVENET, *de sobte, aprofitant el moment en què el dictador es gira, treu de sota la roba un estilet i s'abalança sobre ell per ferir-lo. DANIELE STENO, que vigilava, s'hi llança a sobre d'un salt, li atura el braç, el desarma, el fa retrocedir.*

RUGGERO FLAMMA *es queda al seu lloc, tranquil.*

RUGGERO FLAMMA: Volies ferir-me?

EL JOVENET (*esbufegant*): Matar-te.

RUGGERO FLAMMA: Per què?

EL JOVENET: Perquè una veu m'ha cridat: «Ves, i mata».

RUGGERO FLAMMA: Una veu rauca, amb gust de vi?

EL JOVENET: No, una veu pura.

RUGGERO FLAMMA (*somrient*): Que venia de sota terra o de dalt?

EL JOVENET: De tot arreu.

RUGGERO FLAMMA (*somrient*): Aleshores, ets l'instrument de Déu! Vols beure? Deus tenir set. La febre et crema.

EL JOVENET: No beuré la teva aigua.

RUGGERO FLAMMA *s'hi acosta i, durant uns instants, el considera amb atenció.*

RUGGERO FLAMMA: Mira'l, Steno. És un lleonet. Té la boca forta. Deu estar acostumat a beure de les fonts dels rius. (*Fa el gest de posar una mà a l'espatlla del desconegut, però aquest s'estremeix i reula per evitar ser tocat.*) Va, no et tocaré. Ets lliure. Ningú et reté. Ves qui sap on. Acompanya'l fins a l'entrada, Daniele, t'ho prego.

EL JOVENET desapareix ràpidament, es dissipa a través dels vidres. DANIELE STENO el segueix. RUGGERO FLAMMA roman uns instants absort, amb els ulls girats cap allà on el roser comença a descolorir-se amb la manca de lluminositat del vespre. Després es mou, s'atura, veu relluir l'arma aïllada sobre la taula —on l'ha dipositada l'amic—, l'agafa, l'examina. DANIELE STENO torna a entrar a l'estança.

DANIELE STENO: S'ha allunyat ben ràpid. Estava fora de si. «Un altre vindrà», m'ha dit mentre marxava. «Tinc mil germans». S'ha trastocat... RUGGERO FLAMMA: Té el deliri de la pubertat: la demència que dona la mel salvatge. De quina manera em veien els seus ulls? Semblava que al·lucinés. I totes aquelles roses de foc que resplendien darrere el seu cap... ell les ha vistes? Si m'hagués ferit, m'hauria endut amb mi a l'ombra una visió profètica. Tu m'has estalviat una mort bonica, Daniele. Crec que ell m'hagués ferit amb precisió, si no l'haguessis aturat. He d'estar-te agraït?

DANIELE STENO: Encara has de viure.

RUGGERO FLAMMA: Sí, però no he de continuar vivint, sinó que he de recomençar a viure, si en soc capaç. Tu creus que, en aquesta horrible tasca, la meva ànima s'ha tornat opaca i obtusa? Jo hi veia una mena de fascinació en aquell pueril portador de mort. Havia trobat més d'una vegada en el meu camí aquells ulls plens d'inconsciència i de fatalitat infinites. Voltava per aquí a la zona, aquests últims dies. He deixat que ell arribés fins a mi... Ho entendràs, Daniele, si et dic que sentia en ell alguna cosa llunyana de fraternal? Per no cedir a l'impuls del meu cor, havia de somriure i gairebé de burlar-me'n. Ah, ell mereixia la joia de matar-me, per haver-me revelat en un instant que l'arrel més profunda de la meva vida encara està intacta i que jo encara podia recomençar a viure: jo, així com em veus, que ja he donat el meu fruit, que d'ara en endavant ja estic obert, que semblo rendit, buidat per complet i desesperat! (*Es mou per l'estança, en una ferotge concitació de l'esperit.*) Ho entens? La noblesa de la naturalesa que de sobte brilla, davant d'un noi desconegut... Només l'ànima heroica és capaç de recomençar a viure. I tu també deus haver pensat de mi: «Sense ser gran, ha cercat la grandesa». Tu també m'has infravalorat.

DANIELE STENO: Els teus fidels han pensat de tu: «Gran, ha volgut revestir la seva grandesa amb vells retalls porpra i armar-la d'una antiga espasa».

RUGGERO FLAMMA (*atent a la seva visió*): On és, ara? On va? Si pogués seguir-lo... Ell va, va pels carrers, va per les places, cap amunt. Totes les pedres de Roma estan impregnades de llum, en aquest moment. Tota la ciutat resplendeix de si mateixa i il·lumina el cel. La glòria passa pels fronts dels turons... Ell va, va, lliure, sol, potser amb el so de la meua veu encara a les orelles, si el brunzit de la seva sang li permet sentir encara algun so. Va cap amunt, per poder-hi respirar... Cap al Janícul? Cap a l'Aventí? Te'n recordes, Daniele? Te'n recordes? Pujàvem de pressa, esbufegant, anhelosos, com si, en perdre aquell moment de llum suprema, perdéssim un regne. T'arrossegava. Jo tenia el cor entre les dents... Te'n recordes? Com l'estimàvem! Com ens va semblar dolça i terrible la bellesa de Roma! (*Es prem les parpelles amb una mà i roman atent, com per evocar dins seu la visió radiant.*)

DANIELE STENO: Roma! Nosaltres ens alterem, mutem, passem: ella resta immòbil, segura i antiga; nascuda única un dia d'abril, sense germanes i sense germans en els segles següents. És una amant terrible. Es nodreix amb la medul·la dels homes forts. La seva abraçada és atroç com el dolor. I és gelosa. Es venja contra qui, després de donar-li tot el seu amor, gosa reprendre'l.

RUGGERO FLAMMA: És veritat, és veritat. Creia que l'hauria abraçada, que l'hauria estret entre els braços, que hauria lluitat amb ella, que m'hauria barrejat amb ella, que hauria tingut la força de fecundar-la, que hauria estat un batec nou en la seva vida lenta... I aquí estic, com una tomba entre els seus milers de tombes.

DANIELE STENO: Ella es venja. Tu només havies de creure en ella. La mateixa nit en què l'objectiu es va decidir, allà dalt, a la teua casa deserta, tu eres amb mi al balcó i la miraves; i ella era allà, ardent sota els estels, amb la seva gran veu marina; i tu vas repetir el seu nom, que embriaga el món. I amb el teu to ja vaig entendre que li eres infidel, que ja li donaves una rival... Te'n recordes?

RUGGERO FLAMMA: Aquella nit... Oh, no, no pensava, no creia, no sabia... Una gran set de glòria, una gran ànsia, un desig immens de viure tota la vida... I no pensava, no sabia que vindria a mi la temptació mortal,

amb els seus dons fúnebres. Quan va aparèixer a l'entrada, despullada de tota realitat, inexistent com una figura de la meua febre, realment inesperada i intangible, vaig sobresaltar-me com un home que dorm, vaig parlar-li com un home que somia, però sense dir la paraula que podria dir un home l'ànima del qual s'enfonsa en un moment.

DANIELE STENO: Ah, instrument d'esclavatge i de mort, imposat a dues mans virils que eren capaces d'una obra ben diferent!

RUGGERO FLAMMA: Ha volgut saciar la seva ànima antiga amb delictes dels anys desapareguts; i jo he servit el seu desig tirànic com si fos el meu, perdudament, perquè la seva voluntat està segellada sobre la meua voluntat, ho entens?, i la meua vida està revestida per la seva vida com la foguera de les seves pròpies flames.

DANIELE STENO: Encara?

RUGGERO FLAMMA: Encara. Quantes criatures humanes no he atret, penetrat, dominat, manipulat de les mil maneres que inventa la intuïció entre els contrastos infinits de les idees i de les passions? No he viscut als boscos, sinó enmig dels homes. Així doncs, no hi ha res que sigui tan diferent, tan allunyat de totes aquelles comunions com el sentit que jo tinc d'aquesta vida unida a la meua... No ho sé, no ho sé, no sabré mai explicar-t'ho... Alguna cosa inhumana i monstruosa; una realitat dura, precisa i indubtable, perquè opera, mata, devora, devasta. I al mateix temps alguna cosa de fals, d'artificial, de fictici, d'al·lucinant; un aire irrespirable i alhora necessari per a l'existència; el brunzit continu d'un flagell invisible que passa sempre i no passa mai; gestos i paraules en els quals reviu formidables multituds, com si tot el moviment d'un oceà es trobés a la petita onada que et banya; a vegades, l'horror de sentir-se petrificat a poc a poc pel rostre de la Gorgona; a vegades, la joia bàrbara d'aquells que amb un acte carnal violen una llei, un vot sagrat, el dret d'un poble, el comandament d'un déu, alguna espantosa prohibició; a vegades, el suplici i la fúria d'aquell que va ser tancat en el brau de bronze rogent perquè amb el seu mugit el metall pogués viure... Tu no ho podràs comprendre mai, creus que deliro, que estic malalt. *(Gairebé es deixa portar per la ira. Una barreja de frenesí i de lucidesa es revela en la seva manera de ser, en el seu to, com si el seu esperit passés per una successió de moviments i de llamps.)*

DANIELE STENO: I no estàs malalt?

RUGGERO FLAMMA: Escolta, escolta. Si, fora d'aquest tumult, d'aquesta lluita, d'aquest furor, de la pestilència humana, de les coses cruels i estèrils, de tota aquesta borrasca sufocant, ella sortís i passés un dia a través d'un prat, al llarg d'una bardissa o a la riba d'un mar tranquil... Això seria possible? De quina manera m'apareixeria ella? La reconeixeria? Hi penso contínuament. Si jo la posés a dormir al prat i comparés el seu rostre, les seves mans i el món que hi ha sota les seves parpelles amb les herbes, amb les petites flors, amb els insectes, amb les gotes de rosada... Quina cosa tan extraordinària! Quina cosa tan increïble! T'ho imagines? *(Els seus ulls es queden fixos. L'aura de la follia li passa pel front, fugitiva.)* Enmig de la tribu més remota, ella no seria tan estrangera com en aquell prat: estrangera com cap altra criatura ho ha estat mai a cap lloc. I què passaria, doncs? No podria viure. Les herbes la farien morir... Penso contínuament en això, com un maníac.

DANIELE STENO *(en veu baixa)*: Estàs tip de veure-la viva!

RUGGERO FLAMMA: Viva, terriblement viva: una essència humana, poderosa com l'àcid que fulmina amb la injecció d'una agulla... *(Està dempeus, al costat de la taula, a l'ombra violàcia que a poc a poc envaeix l'estança a través dels vidres. La seva mirada es dirigeix cap a l'interior, cap a les figures que engendra el seu esperit mentre treballa.)* Ella m'empeny cap a la gola de la bèstia. *(Una espurna de terror el fa empal·lidir.)*

DANIELE STENO *(en veu baixa)*: I si ja no fos allà, si els seus ulls ja no poguessin mirar i comandar...

RUGGERO FLAMMA *(desconcertat)*: Com? Com?

DANIELE STENO *(en veu baixa)*: Tu has vessat tanta sang, sense dubtar, i et repugnaria...

RUGGERO FLAMMA *és envaït per un tremolor indomable. Pausa.*

DANIELE STENO: Pensa: lliure, per recomençar a viure!

RUGGERO FLAMMA *roman immòbil molt atent, mentre sent tremolar en el més profund del seu ésser l'instint de salvació i la voluntat homicida. Es repeiteix a si mateix, amb un to indefinible, el crit de guerra que un dia va escoltar dels llavis de la devastadora.*

RUGGERO FLAMMA: «O tu o jo!».

Un interval de silenci. Amb el soroll d'una porta que s'obre, DANIELE STENO s'aixeca sobtadament.

DANIELE STENO: Adeu.

Desapareix a través del vestíbul, amb un pas ràpid i prudent.

ESCENA SEGONA

Entra LA COMNÈ, s'atura. Fa un cop d'ull al seu voltant amb una mirada controladora i indagadora.

LA COMNÈ: Qui hi havia aquí amb tu?

RUGGERO FLAMMA: En Daniele Steno.

LA COMNÈ: Per què ha fugit, en sentir-me arribar?

RUGGERO FLAMMA: Ja s'havia acomiadat, tenia pressa.

LA COMNÈ: Vet aquí un que no m'estima.

RUGGERO FLAMMA: Que no t'estima? *(No pot dominar el seu torbament, la seva veu encara tremola.)*

LA COMNÈ: Què tens? Tremoles? *(Se li acosta, veu relluir l'arma aïllada sobre la taula, l'agafa.)* Què és això? Per què és aquí?

RUGGERO FLAMMA: Estava destinada al meu cor.

LA COMNÈ: Què dius?

RUGGERO FLAMMA: Sí, abans, aquí, un desconegut —que jo havia acceptat veure— se m'ha llançat a sobre per ferir-me, de sobte.

LA COMNÈ: Què dius? És veritat?

RUGGERO FLAMMA: En Daniele Steno hi era, l'ha aturat.

LA COMNÈ: És veritat? Per això encara tremoles?

RUGGERO FLAMMA *(recuperant de cop el domini de si mateix, amb una veu gèlida, temperada i hostil)*: No és per això. Jo era aquí, recolzat. En Daniele Steno era allà, assegut. L'escena ha passat en un moment. Jo ni m'he mogut ni he parpellejat. He somrigut. La meua veu no ha canviat. He

deixat lliure aquell desconegut, que era ben bé un noieta. Per a mi, la sang encara té alguna virtut.

LA COMNÈ (*amb les parpelles entretancades, felina, gairebé com si ensumés la lluita*): Em sembla com si l'acer hagués travessat la teva veu.

RUGGERO FLAMMA: L'has sentit?

LA COMNÈ: Sí, m'agrada. Ja ho saps. (*Examina l'estilet acostant-se'l al rostre, perquè la llum és escassa a l'estança.*) És molt afilat, gairebé com una agulla. Me'l dones?

RUGGERO FLAMMA: És perillós.

LA COMNÈ: Dona-me'l, per la bona sort! El duré sempre. Estava destinat al teu cor.

RUGGERO FLAMMA: És perillós.

LA COMNÈ: Li faré una funda. No em neguis aquest do! Mentre el dugui, tu seràs invulnerable.

RUGGERO FLAMMA: Agafa'l.

LA COMNÈ: Gràcies! (*Ella se'l segueix acostant al rostre per contemplar-lo, després el manté entre les mans.*)

RUGGERO FLAMMA: Tu te n'adones: estem al límit. Demà en vindrà un altre, després un altre; després vindran tots, en una massa furiosa... I aleshores?

LA COMNÈ (*rient*): La tercera onada! Tu nedes en vista de la tercera onada.

RUGGERO FLAMMA: Per al nedador, resulta difícil trencar-la o superar-la.

LA COMNÈ: Ho diuen els naufrags. Però és la prova per reconèixer el gran nedador. Hi ha qui va sentir el seu cor maligne inflar-se d'alegria en veure escumegar la cresta amenaçadora de la tercera onada.

RUGGERO FLAMMA: Aquell estava sol.

LA COMNÈ: Et preocupes per mi?

Es miren intensament, l'una contra l'altre: ella ha comprès l'autèntic sentit de les paraules d'ell; ell, el sarcasme de les d'ella. L'estança està cada vegada més fosca.

RUGGERO FLAMMA (*cada vegada més dominat*): Tinc por per tu.

LA COMNÈ: Jo no m'enfonso, soc lleugera.

RUGGERO FLAMMA: No juguis així amb les armes, et feriràs. Deixa-la.

Ella deixa l'estilet sobre la taula. Després, en un impuls inesperat de la seva persona flexible i poderosa, s'aproxima a l'home, l'envolta amb els braços, l'estreny i se n'apodera.

LA COMNÈ: T'enganyes. Algú, abans, t'ha parlat i t'ha enganyat. T'ho he dit, t'ho he dit: no has d'estimar a ningú més, només a mi. Jo soc l'única que t'estima. Ningú altre t'estima. I jo soc en tu com el batec a les teves temples, com l'alè a la teva gola. Tu no pots apartar-me de tu sense morir, sense convertir-te en una cosa buida, inerta, mísera. No pots, no pots. Si les meves mans et toquen, si els meus braços t'agafen, si la meva boca et convida, no sents que el món es dissol com un núvol? Ara, ara que et tinc, no ha fugit de sobte de la teva ànima tot allò que et feia patir i tornar-te cruel? No has empal·lidit com algú que arriba als límits de la vida i que tem no poder mirar enrere? Tu no podries mirar enrere, si jo no volgués, si jo no et cridés. I tu tems això, i ho esperes... Ho sé. Dignes-m'ho!

RUGGERO FLAMMA (*gairebé suplicant*): Sí, sí, tu ho saps. No em diguis res, fa que no senti res més de la teva boca que el crit implacable, fa que oblidí, fa que dormi una mica en tu i que cregui ser mort. No hi ha cap nit, ah, recorda-ho!, no hi ha cap nit que tu no hakis posat al costat del teu llit un ferro rogent per despertar-me, per empènyer-me cap endavant, sempre endavant, sense treva, cap a l'infern dels homes... (*Ella se'n desfà, s'aparta.*) Escolta, escolta. Si ets l'única que m'estimes, estigues només amb mi, lluny!

LA COMNÈ (*atònita*): Lluny?

RUGGERO FLAMMA: Sí, allà on sigui, lluny d'aquesta fatiga bestial a la qual em condemnes. Cap esclau ha tingut mai tant d'odi cap a la seva presó com jo cap a aquesta guerra cega, obligat comestic a exercir la violència sobre els homes. Per què? Amb quin objectiu? No és això el que m'havia promès, no era aquesta l'empremta que jo volia deixar en un poble redimit.

LA COMNÈ (*atònita*): Ha! Ha! Aleshores tu prefereixes deixar la teva última empremta en les plomes, en els coixins tous? Ha! Ha! Doncs jo et faré a tu allò que va fer la dona de Gabadònia a Aleix Comnè, quan va arribar tot cobert de sang: et presentaré un mirall! Però tu hi ets tot, oi?, no has perdut el seny. Què és el que proposes? Parla.

RUGGERO FLAMMA: La renúncia.

LA COMNÈ: I després?

RUGGERO FLAMMA: La vida a l'exili.

LA COMNÈ: On?

RUGGERO FLAMMA: No hi ha cap illa perduda en algun mar lliure?

LA COMNÈ: L'illa d'Elba? No t'assembles al primer cònsol! El seu desig colpejava i desgastava les roques, més fortes que el mar, en espera de la nova alba. Tu tan sols demanes un llit! Però no et serà concedit ni tan sols això. Escolta. Un dia, en la meva infantesa, vaig trobar-me davant d'un ferotge gos molós amb una companya. Vaig romandre immòbil mentre el mirava. No va tocar-me. Quan l'altra va fer el sol gest de retrocedir, se li va llançar a sobre.

RUGGERO FLAMMA: Hi ha camins secrets per a aquells que cerquen el silenci.

LA COMNÈ (*esclatant de riure*): Ha, ha, ha! Fugir? Com colomins? (*Rient cruelment, ella es deixa caure en un divan i es queda gairebé supina, amb una actitud de provocació i de burla. Darrere seu, fora de la mirada d'ella, RUGGERO FLAMMA fa algunes passes a l'ombra, va cap a la taula, estén una mà cap a l'arma que encara brilla. Però un tremolor indomable l'envaeix. S'atura, es gira cap a la dona, que encara riu i parla.*) Ah, t'has rebel·lat quan m'he adonat que tremolaves, però confessa que no pots treure't dels ulls la visió d'aquesta petita punta... (*Ell dubta de nou, torna a fer una passa cap a la taula i estén la mà altra vegada. No aconsegueix dominar el tremolor.*) Paraules a l'ombra! Va, va! Una mica de llum! (*Ella s'erigeix amb un moviment ràpid i vigorós dels seus ronyons arquejats, com si les seves vèrtebres fossin d'acer i es relaxessin totes juntes.*) Aquí ja no s'hi veu res. Fes portar les làmpades.

RUGGERO FLAMMA (*amb la veu ofegada*): No, no, encara no... Queda't un minut més... S'hi està bé així... T'ho explicaré... Queda't!

LA COMNÈ: Però què tens? Estàs malalt? (*Ella li agafa la mà, a la foscor.*) Tens les mans glaçades.

RUGGERO FLAMMA: Espera... Seu allà on eres...

LA COMNÈ: Però per què? Què vols?

RUGGERO FLAMMA: Escolta... Ho deia per joc, perquè riguessis... perquè riguessis... Rius amb totes les dents... Per què no rius una mica més? Et besaré les dents... (*Ell l'agafa pels braços com per empènyer-la cap al divan.*)

LA COMNÈ: Les teves espeteguen... Tu ets de gel... No, no... *(Ella l'evita, corre cap al vestíbul.)* Les làmpades!

L'home torna a anar cap a la taula, estén la mà, troba l'estilet, l'agafa. La llum de les làmpades que arriben s'escampa pel vestíbul, aclareix una zona de l'estança fosca i, de sobte, descobreix l'home tremolant al costat de la taula.
LA COMNÈ el veu.

LA COMNÈ: Què fas? Aquesta arma és meva. Tu me l'has donada. No la toquis! *(L'hi pren fàcilment.)*

Acte cinquè

La gran sala on es desenvolupa el primer acte, a la casa que ha quedat llargament deshabitada. Com que la taula que ocupava el centre ja no hi és, l'espai sembla més gran, la nuesa sembla més trista i més dura. A través del balcó obert, es divisa un cel vespertí on els núvols densos fan pensar en un bosc encès que s'apaga fumejant. Sota aquest foc tèrbol, la ciutat apareix immensa en un contrast violent de llums i d'ombres que, transfigurant els edificis i els carrers, fa que sembli un cúmulo de roques on s'hi ha excavat un laberint d'abismes.

ESCENA ÚNICA

RUGGERO FLAMMA està assegut al graó que eleva el balcó del paviment. Tota la seva persona està contreta en aquesta posició que l'humilia; els seus ulls es mostren estupefactes i errants; les orelles escolten amb atenció; les mans es mouen per un tremolor indomable. LA COMNÈ, dempeus contra un dels muntants, mira la ciutat tumultuosa, espia els carrers contigus, indaga els moviments incerts dels esdeveniments, encara recta en la seva invisible armadura de diamant, a punt per al joc de la vida i de la mort. De tant en tant, la gentada envia al vent el seu clamor oceànic, en la llunyania.

LA COMNÈ: Escolta! Escolta! El teu nom... El teu nom i la mort... La gentada es precipita cap aquí, furibunda... Puja per tots els carrers, per tots els carrers, negra, compacta, immensa... És una multitud immensa, una massa infinita, que vas dominar amb la teva veu, que vas subjugar amb la teva voluntat, la mateixa, la mateixa... Vine, alça't, mira! Tota

en una sola massa, que ve contra tu: milers i milers i milers contra un home sol. Alça't, mira! Només contra tu, Roma sencera. Mira, i el cor se t'omplirà de coratge i d'esperança. Et desesperes? Et creus perdut? Encara ets viu, tens l'ànima al cos, la veu a la gola. L'última paraula no ha estat dita encara. El teu destí encara no està tancat. Alça't! Atreveix-te, encara-t'hi, parla, fes sentir el crit de la teva força, defensa la teva vida poderosa contra la bèstia cega... En un instant pot canviar tot aquest furor... Tu ho saps, ho saps... No en tenies prou amb una paraula, no en tenies prou amb un gest per llançar la gentada contra qualsevol obstacle o per aturar-la en el seu ímpetu? I aquesta gentada és la mateixa... La teva veu va ser com un vi per a ella. Encara podria beure'n i embriagar-se'n... El destí no està tancat. Fins que els punys lluitin, fins que el cor resisteixi, l'home pot invocar la victòria! Alça't! Alça't! Escolta! El teu nom i la mort... En comparació amb el moment actual, què és la primera vegada que vaig venir a tu? La gentada t'havia portat triomfant en braços, tu estaves aclaparat... Aquí, al mateix lloc, a la casa nua on has moderat la teva voluntat, on has esperat el teu dia, et trobes sol; i en contra teu hi ha milers i milers i milers d'homes... Ah, el destí tan sols prepara grans vicissituds com aquesta per exaltar una vida, per empènyer el coratge més enllà dels límits humans! Tot és gran al teu voltant. Alça't! Alça't! El teu nom i la mort...

Un clamor més fort i més proper esclata a l'aire, solcat de focs i de fums. RUGGERO FLAMMA s'estremeix al graó, i una espurna blanca de terror passa pel seu rostre lívid. LA COMNÈ l'agafa per un braç i fa el gest d'alçar-lo.

LA COMNÈ: Alça't! Et volen viu a les seves mans: et portaran fins a les pedres, t'arrencaran els ulls, t'ompliran d'escopinades, et trepitjaran, et feriran... *(Ella l'alça a força de braços. Ell es queda tremolant al seu davant, envaït per l'horror, impotent, sense poder domar l'instint de la seva carn miserable.)* Tens por? *(La seva veu és irreconeixible. Durant uns segons, observa l'home glaçat pel pànic.)* Tens por? *(L'home no respon, incapaç de moure les mandíbules. L'esforç desesperat de la voluntat per recobrar el domini per sobre de l'instint animal apareix terrible als seus ulls.)* Ah, covard, covard, covard! Era veritat, doncs, era veritat el que deia el vell. Encara puc sentir les seves paraules de moribund: «La por! La por!». Era veri-

tat que ell la veia al fons dels teus ulls: el vell, el vell encara era capaç —ho deia, ho cridava— d'esclafar-te, de buidar-te com una veixiga, de deixar-te marcir al rierol... I jo l'he abatut per tu, per alliberar-te el camí! Un home realment fort, un tità, que només tremolava de còlera, amb el front com una roca, el cor de lleó, mort dempeus, esfondrant-se com una torre... Encara puc sentir l'estrèpit de la caiguda. I, abans de morir, les seves mans van intentar estrangular-me... Per tu, per una ànima obliqua, per un espectre sense vèrtebres, per un fals heroi que al fons del seu cor només hi tenia la por, la por! Vet aquí on soc, què faig: veure't tremolar, empal·lidir, espetegar les dents... Ah, covard, covard!

Sense pietat, ella li llança a la cara l'ultratge mortal. Ell s'alça, aconsegueix vèncer l'horror instintiu, dominar la rebel·lió dels seus nervis; assumeix un aspecte de calma voluntària i greu. El clamor s'acosta i creix.

RUGGERO FLAMMA: No hi ha res tan covard com la teva ferotgia extrema, el teu acarnissament cap a l'home que surt destruït de les teves mans... No és pas la por a la mort el que em fa trontollar. Més d'una vegada, he mirat la mort sense parpellejar. Ho saps. Mai m'ha vençut l'horror del meu cos, el rebuig de la meva carn, de tota la meva sang, sota l'amenaça del turment innoble, del suplici infame, de l'insult plebeu, del cop, de la cicatriu, de la brutícia, del final ignominiós... Jo conec la respiració de la bèstia, la seva fetor, l'atrocitat del seu contacte, l'enormitat de les seves venjances... Mata'm! (*Fa un pas cap a la dona, decidit, mirant-la a les pupil·les.*) No portes l'arma que vaig donar-te?

LA COMNÈ: Aquí la tinc.

RUGGERO FLAMMA: Mata'm! Sigues fins a l'últim moment la meva alliberadora, després d'haver-me fet esclau de les teves cadenes, i moriré sense odiar-te.

LA COMNÈ: T'ho prometo. Però, si has vençut el rebuig de la teva carn, si ja has deixat de tremolar, per què no t'atreveixes? L'última paraula no ha estat dita encara. El teu destí no està tancat. Va, atreveix-te, encara-t'hi, mostra't, parla!

RUGGERO FLAMMA: Sempre la mateixa, sempre la mateixa! Encara em persegueixes, encara m'empenys endavant...

LA COMNÈ: Atreveix-te! Atreveix-te! Intenta l'últim cop, posa la teva vida en joc per última vegada. Encara podries vèncer. Jo mantindré la mort darrere teu. Estigues-ne segur. T'ho prometo. Tindrè les mans fermes. Llança el teu crit sobre els seus crits! El seu instint podria reconèixer en tu l'amo d'ahir... Atreveix-te! Atreveix-te! El destí et concedeix una altra oportunitat. Prova-ho!

RUGGERO FLAMMA: Si gosés fer-ho, tu primer hauries d'alimentar les bèsties més enllà de la balustrada, cridant: «Vet aquí el meu mal!».

LA COMNÈ: Tens prou força als braços per alçar-me?

RUGGERO FLAMMA: Encara que tingués als braços tota la força per alçar el món sencer, no mouria ni un sol dit. Ara ja tot és immòbil en mi. La meva sort s'acompleix. Jo ja soc més enllà. La meva boca se segella. Silenci! Silenci! (*Fa un pas cap a la dona.*) Mata'm. Estic destinat a morir amb aquest ferro, a les teves mans. No ho endarrereixis! Fes que jo rebi de tu aquest bé, després de tant de mal.

LA COMNÈ mira fixament l'alta víctima i una ombra de dolor sembla enfosquir el seu rostre adamantí.

LA COMNÈ: Ningú triomfarà en tota la seva vida?

RUGGERO FLAMMA: Ningú.

LA COMNÈ: Tu podies ser aquest...

RUGGERO FLAMMA: Sense tu, potser sí.

LA COMNÈ: Jo t'he estimat.

RUGGERO FLAMMA: Has trepitjat la meva vida amb els teus peus de bronze...

LA COMNÈ: He estimat la teva força, el teu orgull, el teu furor de combatent. Hauria volgut un fill amb tu...

RUGGERO FLAMMA: Ets estèril.

LA COMNÈ: Un fill que hagués nascut de la meva sang...

RUGGERO FLAMMA: Ets estèril.

LA COMNÈ: ...hauria pogut tenir un gran destí.

RUGGERO FLAMMA: Ets estèril. Tota la vellesa del món està al teu pit. Tu tan sols pots engendrar la mort. En canvi, jo t'he desitjat a cada moment, amb un desig implacable. He viscut en un remolí de foc. La meva set igualava la teva aridesa. T'he estimat, t'he estimat! Per dormir al teu cor, t'he saciat de delictes.

LA COMNÈ: Tu m'has convertit en el primer que vas agafar de mi.

RUGGERO FLAMMA: Temptadora homicida!

LA COMNÈ: No vas rebutjar el meu primer obsequi.

RUGGERO FLAMMA: El que em provocaves era vertigen.

LA COMNÈ: Allà, en aquella entrada. Tè'n recordes?

RUGGERO FLAMMA: Me'n recordo.

LA COMNÈ: Tu m'esperaves.

RUGGERO FLAMMA: Jo esperava la glòria.

LA COMNÈ: La glòria se m'assembla.

RUGGERO FLAMMA: Tot allò terrible i desconegut s'assembla a la teva màscara. Però tu qui ets? Qui ets? No t'he conegut mai. Moriré per tu, sense conèixer-te. Ets viva? Ets una estrangera? Respira? O t'he creat jo mateix i només existeixes en mi? Com aquella nit, quan vas aparèixer, no em sembla que estiguis feta de matèria humana. Qui ets? Abans de matar-me, digues-me quin és el teu secret.

El clamor amenaçador esclata al carrer de baix, puja per les parets de la casa, ressona per la volta nua.

LA GENTADA: Que mori en Flamma! Que mori en Flamma!

LA COMNÈ: Escolta! Escolta! No vols atrevir-t'hi? Va, mostra't, parla.

Intenta l'últim cop, prova-ho per última vegada!

RUGGERO FLAMMA: Tot s'ha acabat. Mata'm!

LA GENTADA: Que mori en Flamma! Avall les portes! Avall les portes!

Se senten, entre els crits, cops reiterats com d'un ariet.

LA COMNÈ: Va, mostra't! Digues la teva última paraula!

RUGGERO FLAMMA: La paraula que ara hi ha en mi no és dicible. Mata'm. No ho endarrereixis!

LA GENTADA: Que mori en Flamma! Foc a les portes! Foc a les portes! Que el cremin! Que el cremin!

Corren per l'aire les guspines de les torxes. En la llunyania, els cims suprems de la ciutat encara cremen entre els núvols fumejants.

LA COMNÈ: Fins a l'últim respir, el joc de la vida contra la mort. Tu no ets de la meva espècie.

RUGGERO FLAMMA: Qui ets? Qui ets?

LA COMNÈ: Espera!

S'enfila al graó, s'inclina una mica cap a la balustrada, mira la gentada que crida, la ciutat que s'enfosqueix, la batalla dels núvols, l'horitzó salvatge. Les seves mans busquen al pit l'arma amagada.

LA GENTADA: L'emperadriu! L'emperadriu!

Un estrèpit immens esclata als peus de la dona impertèrrita. Ella es gira, s'acosta a RUGGERO FLAMMA, que està dempeus, rígid, immòbil. L'envolta estretament amb el braç esquerre, adhereix el cos d'ell contra el seu, prem la boca contra la seva, frega les pestanyes contra les seves, gairebé cobreix aquell rostre lívid amb el seu rostre resplendent. I, en tenir-lo atrapat així, li travesa el cor furtivament. L'home exhala un crit feble i s'abandona. Ella deixa l'arma a la ferida, sosté el mort amb tots dos braços, l'acompanya fins a terra, l'estén panxa amunt.

LA GENTADA: Que mori en Flamma! Foc a les portes! Que el cremin! Que el cremin! Que el pengin!

LA COMNÈ s'inclina cap al cadàver, retira l'arma de la ferida, s'aboca al balcó perdudament. Les guspies l'envesteixen, el vent de la tempesta colpeja el seu casc bru.

LA COMNÈ (cridant): Escolteu! Escolteu!

LA GENTADA: L'emperadriu! L'emperadriu! Que el pengin! Que el pengin!

LA COMNÈ: Escolteu! En Ruggero Flamma és mort. (Es fa un moment de silenci a les zones més properes. En la llunyania, continua l'estrèpit indistint.) En Ruggero Flamma és mort. Jo l'he matat, jo mateixa l'he matat.

Esclata novament l'estrèpit entre els incomputables bustos.

LA GENTADA: El cap! El cap! Llança'ns el seu cap!

Perdudament, LA COMNÈ es gira, estrenyent encara amb el puny l'arma afilada. Amb els ulls dilatats i fixos, mira el cadàver de RUGGERO FLAMMA, que està estès als seus peus. La vida vertiginosa de la seva ànima tràgica sembla que es reveli per una espècie de tremolor elèctric que li sacseja totes les fibres. Darrere el seu cap, fumeja el crepuscle ombrívol, la ciutat sagrada s'enfonsa a l'ombra, la immensa marea humana brama i s'enfurisma.

LA GENTADA: El cap! El cap! Llança'ns el seu cap!

Teló.

La renaixença de la tragèdia¹

Gabriele d'Annunzio

Avui, a la ciutat provençal d'Aurenja, rica en plataners, el president de la República francesa inaugura amb una cerimònia solemne la renovació del Teatre romà. A l'antic edifici de festes cimentat per la força de Roma, que ha resistit contra els segles i contra els bàrbars, en aquell coliseu de Melpòmene —al qual, durant cinquanta anys d'estudis minuciosos, un dolç i pacient arqueòleg, Augusto Caristie, va restituir-ne les pedres que el terrible fill de Guillem el Taciturn havia agafat per fer-ne obres de guerra—, encara avui ressonen els versos dels tràgics i plouen els aplaudiments de la gentada asseguda i disposada a les grades obertes sota el cel d'estiu.

Construït al vessant pedregós d'un turó, seguint el model del Teatre de Dionís al vessant de l'Acropòlis d'Atenes, aquest vast monument de color bru congrega gent diversa als seus cercles, que s'hi desplaça des de llogarets propers i ciutats llunyanes per sentir les lamentacions d'Antígona i l'udol de les Eumènides. Una gravetat augusta baixa a l'auditori com si es tractés de la muralla romana que Lluís XIV va considerar la major del seu regne. Els grans arbres silenciosos que sorgeixen als costats del prosceni com emblemes tutelars, l'heura negra que penja dels intersticis de les roques, els vols inesperats dels ocells que nien a les cavitats fosques, l'alè discontinu del vent entre els magraners i els oleandres que coronen el turó, l'aparença divina del cel, que sembla que transformi l'obra primitiva dels homes en una cosa natural, en una forma de roca animada per l'esperit terrestre, en una espècie de conca profunda mode-

¹ Text publicat originalment a la secció «Nell'Arte e nella Vita» de *La Tribuna*, el 2 d'agost del 1897, amb el títol «La rinascenza della tragedia».

lada per un geni autòcton que reculli les veus del dia i de la nit. Aquell qui entra ha vingut camp a través fins on creixen les figueres i les vinyes, les plantes de branques tortes que imiten les convulsions de les Mènedes; i als seus ulls fixos persisteix el lineament harmoniós d'aquest bonic poble, a la costa del qual van arribar els hel·lènics, il·lusos com per una imatge de la mare pàtria.

Tot en ell ara evoca l'origen rural del drama, la naixença de la tragèdia del ditirambe. La mateixa heura que s'enredava als tirs ornamenta el mur i, dels arbres, cauen a escena els mateixos fruits que es donaven com a premi als jocs rústics. Tespis reivindica la seva glòria, com a l'epitafi de Dioscòrides: «Jo, Tespis, vaig ser realment el primer a imaginar el cant tràgic, quan Bacus reconduïa el carro de la verema i una cabra lasciva, amb una cistella de figues àtiques, encara es proposava com a premi...».

Són ben lluny els angostos teatres urbans en els quals, amb la calor sufocant i totes les impureses, davant d'una multitud de cràpules i meretrus, els actors fan ofici de spintria. Aquí, des del prosceni encara ple de fragments marmoris, la veu d'Antígona puja cap als estels virginals; els plecs del peple dòric es commouen pel vent que ha travessat mars i muntanyes. I els barquers del Roine, els pobletans de la Camarga, els boletaires d'Avinyó, els calafatadors d'Arle, barrejats amb els hostes vinguts de ciutats desconegudes, tremolen de pietat i de terror mentre la dolça i heroica filla d'Èdip avança «cap al tàlem del son que no té fi». Són allà, concentrats i muts, davant d'aquella aparició sobtada de vida ideal. En les seves ànimes rudes i ignorants —que tenen una obscura necessitat d'elevant-se per mitjà de la ficció, fora de la presó quotidiana a la qual serveixen i pateixen—, la paraula del poeta, gràcies al poder misteriós del ritme, tot i no ser compresa, produeix un torbament profund que s'assembla al del presoner que està a punt de ser alliberat de forts vincles. La felicitat de l'alliberació s'escampa a poc a poc per tot el seu ésser; els seus fronts solcats s'il·luminen; les seves boques, que tenen tendència a vociferacions violentes, s'obren a la meravella. I finalment les seves mans —les aspres mans que serveixen als instruments de feina: el rem, l'arada, el teler, el martell— s'estenen amb un moviment concordant cap a la verge sublim que envia un gemec immortal als estels: «Vegeu-me, ciu-

tadans del meu país, / com ja recorro el meu darrer camí / mirant per
últim cop la llum del sol / i ja mai més. L'Hades, que tot ho adorm, /
em du vivent vora de l'Aqueront / sense participar de l'himeneu / ni
que a la porta nupcial cap himne / hagi sonat per a mi, no, només / em
queda ser l'esposa d'Aqueront».

He volgut posar d'exemple aquest esdeveniment extraordinari —que
potser passarà desapercebut a Itàlia, on el gust per la cultura s'ha per-
dut— perquè em sembla significatiu com a indici d'una tendència nova,
com a anunci d'un despertar imprevist de l'esperit llatí que finalment re-
coneix, entre la boira aliena amb la qual s'havia embolcallat, els senyals de
la llum antiga. «Trenqueu les finestres i salteu a l'aire lliure!»: vet aquí el
crit de qui se sent oprimat en una habitació tancada. Penso que això res-
pon al sentiment que avui surt dels deu mil espectadors del Teatre romà
d'Aurenja: «Trenqueu les finestres! Deixeu-nos respirar!». Per la mateixa
intolerància i per la mateixa necessitat, en un altre lloc, en una altra con-
trada de França, a Bussang, entre les muntanyes dels Vosges, un poeta ha
construït un escenari de fusta en un bonic prat i, amb l'espendor del dia,
en presència dels boscos i de les roques, ha ofert l'espectacle de la seva
poesia al poble, assegut a l'herba.

Al grau més baix de l'abjecció, convertida en una indústria innoble a les
mans dels fabricants desposseïts de qualsevol intel·ligència i qualsevol
cultura, unida als secrets artificiosos amb els quals les sàvies cortesanes
proven d'excitar la luxúria senil, l'obra dramàtica és l'única manera vital
amb la qual els poetes poden expressar-se davant la gent i oferir la revela-
ció de la bellesa, comunicar els somnis virils i heroics que, de cop i volta,
transformen la vida.

Serà glòria dels poetes alçar de nou aquesta forma fins a la dignitat pri-
mitiva, infonent-hi l'antic esperit religiós. En la seva ànima votiva, la gran
metamorfosi del ritu dionisiac —la frenesia de la festa sagrada convertida
en l'entusiasme creador del tràgic— sempre es representarà com a sím-
bol. El drama no pot ser altra cosa que un ritu o un missatge. Avui, a la
representació de la tragèdia sofòclia al teatre antic d'Aurenja, la persona
viva en la qual s'encarna el verb d'un revelador a l'escenari i la presència

de la gentada muda com als temples no tenen un aire de culte, de cerimònia i de misteri?

És per això que he volgut extreure un auguri d'aquest singular esdeveniment i oferir-lo a qui encara creu que les essències ideals de la nostra estirp no s'han destruït per sempre. Preguem perquè, finalment, l'aparició de la bellesa heroica vingui a consolar-nos, després d'aquesta llarga i trista espera!

Val la pena esperar i, en paraules d'Èsquil, «aquell que canta a déu un cant d'esperança veurà com es compleix el seu vot».

Aquest llibre ha estat compaginat
amb la tipografia Bembo en cos 11
i s'ha imprès amb un paper òfset cru
de 88 grams per a l'interior
i un paper òfset Masterblank
de 240 grams de Guarro Casas
per a les cobertes.

DRAMATICLES

Antologies dramàtiques

1. Dramatúrgia francesa contemporània
Pommerat · Lescot · Caudé · Sonntag
2. August Strindberg
3. Caryl Churchill
4. Dramatúrgia alemanya contemporània
Hübner · Baltscheit · Hilling · Nolte / Decar
5. Gabriele d'Annunzio
6. Sòfocles

El teatre de Gabriele d'Annunzio, de tall poètic, ha romàs pràcticament inèdit en llengua catalana. Les tres tragèdies que presentem en aquesta antologia –*La ciutat morta* (1898), *La Gioconda* (1898) i *La glòria* (1899)– comparteixen esperit i conformen una idea representativa de l'obra d'aquest autor italià de personalitat excessiva que va ser un referent important per al teatre modernista a Catalunya. La voluntat de revitalització del món clàssic com a vehicle d'expressió de les inquietuds modernes, el culte a la bellesa femenina i el conflicte de les passions entre els personatges són alguns dels elements clau d'una proposta dramàtica que pretén fer de la vida una realitat sublim i poètica.

PVP: 15 €

www.comanegra.com

Diputació
Barcelona

Institut del Teatre

comanegra

